T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

FİLM TASARIMI ANASANAT DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AMERİKAN VE İNGİLİZ SİNEMASINDA KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DARWIN VE DARWİNİZM

HAZIRLAYAN

Emre DOĞAN

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Sabire SOYTOK

İZMİR-2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Amerikan ve İngiliz Sinemasında Karşılaştırmalı Olarak Darwin ve Darwinizm**" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

…../…../….......

Emre DOĞAN

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün 01./08./2016 tarih ve 14..sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 22...maddesine göre Film Tasarımı Anasanat Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Emre Doğan'ın "Amerikan ve İngiliz Sinemasında Karşılaştırmalı Olarak Darwin ve Darwinizm" konulu tezi incelenmiş ve aday .01./08./2016 tarihinde, saat 10.40' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra .75.. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin...BAŞARILI....olduğuna oy.birliği.....ile karar verildi.

BAŞKAN

Yrd.Doç.Dr. Sabire Soytok

ÜYE

Prof.Dr. Şefik Güngör

ÜYE

Yrd.Doç.Dr. EMRAH S.ONAT

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No: Konu Kodu: Üniv. Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez Yazarının

Soyadı: Doğan **Adı:** Emre

Tezin Türkçe Adı : Amerikan ve İngiliz Sinemasında Karşılaştırmalı Olarak Darwin ve Darwinizm

Tezin Yabancı Dildeki Adı : Comparatively Darwin and Darwinism in American and British Cinemas

Tezin Yapıldığı:

Üniversite: Dokuz Eylül Üniversitesi **Enstitü:** Güzel Sanatlar Enstitüsü **Yıl:** 2016

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

Yüksek Lisans	☒	**Dili**	: Türkçe
Doktora	☐	**Sayfa Sayısı**	: 180
Sanatta Yeterlik	☐	**Referans Sayısı**	: 168
Tıpta Uzmanlık	☐		

Tez Danışmanı / Danışmanlarının:

Ünvanı: Yrd. Doç. Dr. **Adı:** Sabire **Soyadı:** Soytok

Türkçe Anahtar Kelimeler:	**İngilizce Anahtar Kelimeler:**
1- Aydınlanma	1- Enlightenment
2- Charles Darwin	2- Charles Darwin
3- Darwinizm	3- Darwinism
4- Amerikan Sineması	4- American Cinema
5- İngiliz Sineması	5- British Cinema

Tarih: 11.07.2016

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayımlanmasını İstiyorum: **Evet** ☒ **Hayır** ☐

ÖZET

On yedinci yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan aydınlanma düşüncesi, 'aklını kullanma cesaretine sahip ol' mottosu ile geleneksel düşüncenin yerine aklı koyarak sorgulama kültürünü desteklemiş ve günümüzü etkileyen bir dizi bilimsel gelişme ve keşfin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Bu bilimsel gelişme ve keşiflerin en önemlilerinden biri de evrim kuramıdır. On dokuzuncu yüzyılda İngiliz bilim insanı Charles Darwin tarafından sistemleştirilen bu kuramın emarelerine Antik çağ filozoflarında rastlansa da rönesans ve reforma kadar gelen sürede özellikle kıta Avrupa'sında din, dinsel bilgi ve dini kurumlar etkili olduğu için bu kuramın sistemleştirilmesi ve sınırlarının belirlenmesi on dokuzuncu yüzyıla kadar beklemiştir. Kuramın ortaya çıkışı ise başta biyoloji bilimleri olmak üzere birçok bilim dalında ve felsefi disiplinde büyük değişikliklere ve entelektüel kaoslara neden olmuştur.

Charles Darwin tarafından ortaya atılan bu kurama göre; canlı türleri nesilden nesile kalıtsal değişikliklere uğrayarak evrilmekte ve ilk halinden farklı özellikler kazanmaktadır. Tüm canlıların ataları ortaktır ve dolayısıyla tüm canlılar akrabadır lakin ortak atadan uzaklaşıldıkça çeşitlilik artmaktadır. Evrim; doğal seçilim, mutasyon, genetik sürüklenme ve genetik otostop gibi mekanizmalarıyla tedrici bir değişime neden olmakta ve doğanın en kudretli güçlerinden biri olarak kendini her daim göstermektedir.

Sinema, bilimle ve bilimsel olanla yakın ilişki içerisinde bulunan bir sanat dalıdır ve pek çok bilim dalını, bu bilim dallarına ait keşif ve bilgileri ve bilim insanlarını senaryo metnine indirgeyerek beyazperdeye aktarmıştır. Charles Darwin ve Darwinizm diğer bilim insanları ve bilim dallarına nazaran (Örneğin; Kozmoloji veya Karl Marx) sinemaya daha az aktarılsa da, bilim-din çatışmasını körükleyen içeriği nedeniyle yönetmenlerin, sinema endüstrilerinin ve dolayısıyla toplumların muhafazakarlık derecelerini gösteren önemli bir ölçüt niteliğindedir. Bu ölçüt kullanılarak İngiliz ve Amerikan sinemasına bakıldığında; İngiliz

sinemasının bilime ve bilimsel olana daha yakın bir çizgide durduğu, Amerikan sinemasının ise daha muhafazakar bir perspektife sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler:

1. Aydınlanma

2. Charles Darwin

3. Darwinizm

4. Amerikan Sineması

5. İngiliz Sineması

ABSTRACT

With the motto 'Sapare aude!' (Dare to know), the enlightenment notion that emerged in Europe in seventeenth century assisted questioning by rationality over conventional judgment and provided a basis for a series of scientific developments and discoveries which has affected our today.

Undoubtedly, one of the most important scientific developments and discoveries is evolution theory. Although this theory, which was systeved by Charles Darwin in nineteenth century, can be traced back to the philosophers of ancient times, its systemization and bounding waited until nineteenth century as the religion, religious knowledge and religious institutions had held sway especially over the continent Europe until Renaissance and Reform eras. Its coming to light caused drastic changes and intellectual turmoil in philosophy discipline and many science fields, especially in biological sciences.

According to this theory proposed by Charles Darwin living species evolve by hereditary changes through generations and they acquire different features than they previously had. Ancestors of all the living is common, so all the living are consanguine; however, diversity grows as diverging from the common ancestor. Evolution causes gradual changes via mechanisms like natural selection, mutation, genetic drift or genetic hitchhiking and it always manifests itself as one of the mightiest forces in nature.

Cinema is the most related branch of art with science and the scientific and it has relayed a lot of science fields, discoveries and information related to them and scientists by processing them into film scripts. Despite appearing less in movies than other scientists and science fields (e.g. cosmology or Karl Marx), Charles Darwin and Darwinism have become a gauge for conservation level of directors, film industries, hence societies. Viewing British and American cinemas with this criterion, it is seen that British cinema appears to be close to science and the scientific whereas American cinema has more conservative perspective.

Key Words:

1. Enlightenment

2. Charles Darwin

3. Darwinism

4. American Cinema

5. Britisih Cinema

ÖNSÖZ

Öncelikle bu çalışmanın gerçekleşmesinde emeği geçen, çalışmanın başlangıcından beri beni destekleyen, yönlendiren ve "sahici bir sarsıntının sahte bir dengeden çok daha güvenilir olduğunu" hatırlatan değerli hocam ve eski tez danışmanım Prof. Dr. Ertan Yılmaz'a şükranlarımı sunarım. Aynı şekilde tez danışmanım ve hocam Yrd. Doç. Dr. Sabire Soytok Batur'a önemli katkılarından, desteklerinden ve her zaman yanı başımda hissettirdiği güveninden ve gösterdiği şefkatten ötürü teşekkür ederim.

Çalışmanın başından sonuna kadar benden maddi/manevi desteklerini esirgemeyen ve bana duydukları güveni her zaman yanı başımda hissettiğim annem Halide Doğan'a, babam Sönmez Doğan'a, kardeşim Erdem Doğan'a, kız arkadaşım Demet Mutlu'ya, kuzenim Tolga Akgöl'e ve dayım Murat Sağlam'a teşekkür ederim. Onlar olmasaydı bu tez ya hiç yazılamaz ya da hep eksik kalırdı. Ayrıca bilgi birikimleriyle beni büyüleyen ve bana yeni ufuklar açan Prof. Dr. İzge Günal'a ve Prof. Dr. Rennan Pekünlü'ye de teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

AMERİKAN VE İNGİLİZ SİNEMASINDA KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DARWIN VE DARWİNİZM

YEMİN METNİ **ii**

TUTANAK **iii**

YÖK DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU **iv**

ÖZET **v**

ABSTRACT **vii**

ÖNSÖZ **ix**

İÇİNDEKİLER **x**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CHARLES DARWIN VE DARWİNİZM **8**

1.1. CHARLES DARWIN'İN YAŞAMI, GÖRÜŞLERİ, ÇALIŞMALARI, İLİŞKİLERİ ve ETKİLERİ **8**

1.1.1. İlk Yılları **8**

1.1.2. Beagle Yolculuğu **12**

1.1.3. Evrim Kuramına Doğru **15**

1.1.4. Türlerin Kökeni'nin Yayınlanışı ve Sonrası 24

1.1.5. İnsanın Türeyişi'nin Yayınlanışı ve Sonrası 31

1.2. DARWİNİZM 37

1.2.1. Darwin Öncesi Evrim Kuramının Tarihi ve Gelişimi 37

1.2.2. Evrim Kuramı (Darwinizm) 59

İKİNCİ BÖLÜM

2. CHARLES DARWIN VE DARWİNİZM ÜZERİNDEN AMERİKAN VE İNGİLİZ SİNEMASI KARŞILAŞTIRILMASI 74

2.1. Dünya Sinema Tarihinde Charles Darwin ve Darwinizm Konulu Filmlere Nicel Bir Bakış 74

2.2. Amerikan Sinemasında Charles Darwin ve Darwinizm Teması 77

2.2.1. Amerikan Sinemasında Bilim-Kurgu Türünün Kısa Tarihi ve Gelişimi 77

2.2.2. Amerikan Sinemasında Evrim Olgusu ve İşlenişi 86

2.3. İngiliz Sinemasında Charles Darwin ve Darwinizm Teması 89

2.3.1. Geçmişten Günümüze İngiliz Sinemasında Ekonomik Durum ve Amerikan Sineması Etkileri 89

2.3.2. İngiliz Sinemasında Charles Darwin, Darwinizm ve İşlenişi 99

2.4. FİLM İNCELEMELERİ **102**

Amerikan Yapımı Filmler **102**

2.4.1. Inherit The Wind **102**

2.4.2. Planet of The Apes **109**

2.4.3. In Time **115**

2.4.4. I Origins **119**

İngiliz Yapımı Filmler **124**

2.4.5. Quatermass and the Pit **124**

2.4.6. Ex Machina **129**

Amerikan-İngiliz Ortak Yapımı Filmler **133**

2.4.7. 2001: A Space Odyssey **133**

2.4.8. Paul **143**

2.4.9. Magic in the Moonlight **148**

SONUÇ **154**

KAYNAKÇA **160**

ÖZGEÇMİŞ

GİRİŞ

On sekizinci yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan aydınlanma felsefesi, 'akıl' nosyonunu merkezine almıştır. 'Aklını kullanma cesaretine sahip ol' mottosu veya tanımıyla bilinen bu felsefe, bir çağa adını verecek kadar etkili olmuştur. İlk olarak İngiltere'de kendini gösteren bu akım sonraları birçok Avrupa ülkesine yayılmış ve toplum zihniyetlerini önemli derecede etkilemiştir. İnsanı her şeyin ölçüsü olarak kabul eden bu felsefenin dayandığı temel ilkeler; rasyonalizm yani akılcılık, empirizm yani deneycilik, mutluluk ve bilim-doğa ilişkisidir.

Genel sekülerleşmeye önemli katkıları bulunan aydınlanma fikri, bilimin ön plana çıktığı ve dinsel-kutsal değer ve mentalitenin sorgulanarak sert bir dille eleştirildiği bir akım olarak kendini göstermektedir. Bu fikrin veya akımın yaratımında kısaca bu çağın ortaya çıkışında katkıda bulunan, bu çağla özdeşleşmiş filozofları ve fikir adamlarını sıralamak gerekirse ortaya Rene Descartes'ın başa yazılacağı bir liste çıkmaktadır. Listedeki diğer filozof ve fikir adamları ise; Gottfried Wilhelm Leibniz, Immanuel Kant, Johann Gottfried Herder, Christian Wolff, Denis Diderot, Claude Adrien Helvétius, Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, David Hume, John Locke ve Thomas Paine gibi isimlerdir.

Toplumları siyasal, dinsel ve eğitimsel olarak etkileyen aydınlanma fikri bu üç alanda da yeni perspektifler geliştirirek ilerici hareketlerin ivme kazanmasında mühim roller oynamıştır. Örneğin; siyasal olarak mekanist devlet görüşünü savunan aydınlanma çağı filozofları devletin kutsal bir varlık olmadığını ve bir tür sözleşme olup halkın refahı için çalışan araç mahiyetinde bir kuruluş olduğunu belirtmişlerdir. Bu devlet anlayışına göre kişilerin ne düşündükleri veya neye inandıkları devleti kesinlikle ilgilendirmez. Rousseau'ya göre devletin yegane görevi kişinin hak ve özgürlüklerini garanti etmesidir. Görüldüğü gibi aydınlanma, devletin yetki alanlarını sınırlandırmış ve kişisel özgürlükleri ön plana çıkarmayı hedeflemiştir.

Dinsel alana gelindiğinde ise aydınlanma filozofları ezberbozan bir tutum içerisindedir. Din ve devlet ilişkilerinde takındıkları kesin seküler tutum ve dinleri ele alış ve yorumlayış tarzlarındaki farklılıklar onların ve içinde bulundukları çağın yüzyıllar

sonra bile ayrıksı görülmesine sebebiyet vermiştir. Tüm dinlere eşit mesafede, yansız bir devlet sistemi tasarlayan aydınlanmacı filozoflar, 'doğal din' ismini verdikleri din anlayışlarıyla bilinmektedirler. Onlara göre doğal din 'akıl dinidir'. 'Akıl dini' akla uygun ve akıldan gelen din demektir. Doğal din her türlü dış etkiye ve geleneksel etkilere uzak insanın doğasında bulunan dindir. Hristiyanlık ile 'doğal din'i uzlaştırmaya çalışan John Locke ve Christian Wolff gibi filozoflar da vardır fakat aydınlanma filozoflarında genel eğilim 'doğal din'in bağımsız ve kendini özgü olması gerektiği yönündedir.

Aydınlanmacı filozofların dini görüşü genelde 'doğal din/akıl dini' yani deizm yönündedir. Temelde teist ile deist aynı kökenden 'theo' yani 'tanrı' sözcüğünden gelmektedir. Ancak biri Grekçe 'theos', diğeri de Latince 'deus' kelimesinden türetilmiş kelime kökleridir. Deistlerin nazarında 'tanrı faktörü' sadece insanın var ve yok oluşu sürecinde işin içine girmektedir. Akletme yetisi de tanrı tarafından verilmiş bir yetidir. Bunun yanında tanrının Dünya'daki oluş ve olaylarla direk bir bağlantısı yoktur ki zaten deizmin dinlerden sıyrılan ayrıksı duruşu da burada kendini göstermektedir.

Aydınlanmacı filozofların eğitim görüşleri de en az dinsel ve toplumsal görüşleri kadar mühim ve çağına göre radikal bir noktadadır. Onlar seküler bir eğitim anlayışını tahayyül etmekte ve aklın merkezinde olduğu bir eğitim sistemi planlamaktadırlar. Onlara göre insanın aklı doğuştan boş levhadır.(tabula rasa) İnsan aklına eğitimle istenilen şekil verilebilir. Sadece bu düşünceyle bile aydınlanmacı filozoflarla antik çağ düşünürleri[1] arasındaki bağ ortaya çıkmaktadır ki zaten aydınlanma mentalitesi kaynağını antik çağda modern akılcılığın ilk emarelerinden almaktadır. Aydınlanma genel olarak; "Eski Yunan aydınlanması ile başlayan, Antik Roma'yla devam eden sonra Hümanizm, Rönenans Klasizm edebi akımıyla vücut bulan Fransız devrimiyle zirveye ulaşan ve ulusun, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığı ile kullandığı devlet biçimi olan cumhuriyet yönetim şekli ile doruğa ulaşan iki bin yıllık süreç" (Boyacıoğlu&Çelik, 2013: 166-7) tanımlanabilir.

[1] Çalışmanın ikinci bölümünün ilk parçasında fikirleri detaylı bir şekilde aktarılacak olan bu düşünürler; Milet Okulu'ndan Thales, Anaksimandros, Anaksimenes, İyonya Okulu'ndan Efesli Heraklitos, Çoğulculuk Okulu'ndan Anaksagoras ve Empedokles, Peripatetik Okulu'ndan Aristoteles ve Epikürcü filozof Lukretius'tur.

Aydınlanmacı filozoflara göre insanların aldığı eğitim ne ise kişi odur. Aldığı eğitimle kişinin ürettiği fikir niceliksel ve niteliksel olarak doğru orantılıdır. Aynı şekilde kişinin karakterinin şekillenmesi süreci de tamamıyla eğitimle alakalıdır. Örneğin; aydınlanmacı fikrin en önemli isimlerinden birisi olan İngiliz John Locke eğitime son derece optimist bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve aldığı eğitiminin sonucu olarak kişi iyi ya da kötü, yararlı veya yararsız bir kişi olarak görülebileceğini söylemektedir. Kısaca Locke'ye göre eğitim kişinin benliğini şekillendiren en önemli faktördür.

Peki kusursuz eğitim nasıl olmalıdır? Aydınlanmacı filozofların eğitim anlayışının temeli eğitime tabi tutulan genç kişinin yetenek ve becerilerini geliştirmek üzerine kuruludur. Her şeyden önce eğitim doğaya ve doğal olana uygun olmalıdır. Böylece doğa vergisi olan doğal yetenekler açığa çıkabilir ve kişi kendini gerçekleştirebilir. Örneğin yine Locke'a göre eğitimin bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal, didaktik ve pratik becerileri geliştirmeye yönelik birçok kolu olmalıdır. Aydınlanmacı filozofların eğitimle alakalı üzerinde durdukları bir diğer konu eğitimin pragmatik olması, yani öğretilen bilgilerin yaşamda işe yarar mahiyette olması ve müfredatta metafizik dogmalara kesinlikle yer verilmemesidir.

Tüm bu aydınlanmacı fikirler ve görüşler, kişiler ve toplumlar üzerinde elbette önemli etkiler yaratmış ve içinde bulunduğu çağı özellikle zihinsel anlamda büyük oranda şekillendirmiştir. İnsanların bilime duyduğu güven artmış, metafiziğe ve dinsel kurumlara olan güven ise sarsılmıştır. Sorgulama kültürü benimsenip, yayılmış ve en başta dinsel dogmalar olmak üzere birçok şey sorgulanmıştır. Bütün bu gelişmelerin neticesinde pozitivizm tarihte hiç güçlenmediği kadar güçlenerek özellikle muhafazakar ve fundamentalist çevrelerce hedef haline getirilmiştir. Her ne kadar Viktoryen dönem burjuvazisi sınırlamacılığı ve politik liberalizmin felsefi yapısında bulunan tezatlıklar saf bir pozitivizmi ifade etmeye engel olsa da pozitivizmin gerçek anlamda yaygınlaşması bu dönemde olmuştur.

Bu değişimde aydınlanmanın yarattığı sekülerleşme eğiliminin ve aklı ön plana çıkaran kavrayışının belirgin etkilerinin yanında özellikle İngiliz burjuvazisinin sosyo-ekonomik gelişimi ve Hume ve Berkeley'e dayanan ulusal felsefi geleneklerinin de etkisi kuşkusuz son derece önemli bir noktada durmaktadır. On sekizinci ve on dokuzuncu

yüzyılda gelişimi sömürgelerinin de etkisiyle son hız devam eden İngiliz kapitalizmi, Berkeley'in yoğun çabası ve Hume'un idealizme yeterice eleştiri getirmeden yaratmaya çalıştığı pozitivist düşünce nedeniyle materyalizmden koparak dinsele dönmüş ve bu anlamda İngiliz burjuvazisini karakterize eden en önemli etkenler olmuştur. Bunda yine on dokuzuncu yüzyılda, politik reformlar için işçi sınıfı tarafından verilen mücadele olan Çartist hareketin on iki yıl sonrasında bastırılabilmesi sonucu liberalizmin güçlenmesi ve artık düzenin sarsılmazlığının bir simgesi haline gelmesi de etkilidir. Bu yüzyılda İngiltere'de dünyaya gelen iki büyük pozitivist olan John Stuart Mill ve Herbert Spencer'da yüzyılın ilk yarısında ve ikinci yarısında olmak üzere pozitivist felsefenin gelişip, kalıcı olmasında önemli roller oynamışlardır. Özellikle Herbert Spencer, evrim teorisinin açıklanmasında ve diğer tüm bilimlere uygulanmasında önemli çalışmalar yapmış, pozitivist düşüncenin toplumda kök salmasına neden olmuştur.

Oluşan bu yeni ortam ve değişime uğrayan toplumlar-arası paradigma büyük bilimsel gelişmeleri ve adları tarihe kazınan bilim insanlarının ortaya çıkışını sağlamıştır. Aslında bu önermenin tam tersinde de doğruluk payı vardır. Yani, 'Newton'dan Darwin'e bir dizi bilimsel gelişme toplumsal düşüncenin seküler yöne evrilmesine ve aydınlanma fikrinin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur" da denilebilir.

On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan ve bu çalışmanın ana figürü konumundaki evrim kuramının/teorisinin mimarı Charles Darwin de bu paradigma ve ortamın bir ürünü veya bir sonucudur. Aydınlanma Çağı'nda İngiltere'de dünyaya gelen Darwin, tüm bu zihinsel değişmeleri az veya çok kavramış bir toplumda büyümüş, artık gücünü kaybetmeye başlamış Anglikan kilisesine gitmiş ve yine bu zihinsel değişim sürecinden az veya çok etkilenen okullarda eğitim görmüştür.

Onun zihinsel gelişim ve değişim süreci aydınlanma fikrinin gelişim süreciyle paralellikler taşımaktadır. İlk yıllarında ailesinden aldığı geleneksel eğitimle ortalama bir dindar olan ve hatta rahiplik yapmak isteyen Darwin, daha sonraları şüphelerinin peşinden gitmiş ve materyalist bir çizgiye kaymıştır. Viktoryen dönem muhafazakarlığının içini boşaltmaya başlayan bilimsel hareketlerin ve buna bağlı zihniyet değişimlerinin adeta doruk noktası konumunda bulunan evrim kuramı ise bilimsel muhteviyatı ve karşı çıktığı yerleşik değerler nedeniyle büyük tartışmalara neden

olmuştur. Özellikle 1859 yılında yayınladığı *Türlerin Kökeni* isimli eseri başta dinsel yaratılış mitleri olmak üzere; insan-doğa ilişkisi, insanın hayvan-üstü bir canlı olduğu düşüncesi, dinsel bilgilerin gerçekçiliği ve doğada var olan yaşam savaşı gibi konularda direkt veya dolaylı yoldan birçok yeni iddiada bulunmuş ve bilimsel açıdan bir devrim yapmıştır denilebilir.

Bir sanat dalı veya popüler bir eğlence dalı olarak sinema ise, biçimsel ve içeriksel olarak her daim bilim kavramıyla ve bilim dallarıyla dirsek temasındadır. Bilimsel gelişmelerle doğrudan bağlantılı olarak sinema anlatı formu ve anlatım teknikleri değişmiş ve gelişmiştir. İçeriksel olarak da sinema diğer sanat dallarına nazaran bilimle daha iç içe bir görünüm sergilemiştir. Dünya sinema tarihine adını kazımış *2001: A Space Odyssey*, *Alien* serisi, *Star Wars* serisi ve *Matrix* üçlemesi gibi birçok kült film, bilimi ve bilimsel olanı odak noktasına koymuştur veya en azından bilimi referans olarak almış ve bilime göndermelerde bulunmuştur. Bu noktada bu çalışmanın da amacı olan 'biyoloji biliminin ve pek çok bilim dalının temel taşı olarak görülen Darwinizm'in ve bu kuramın mimarı olan Charles Darwin'in Dünya sinemasındaki izdüşümünü ortaya koymak ve ortaya çıkan sonucu pozitivizm, muhafazakarlık, fundamentalizm gibi kavramlarla değerlendirerek İngiliz ve Amerikan toplumunun bu yönde eleştirisini ve karşılaştırmasını yapmak' da ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de bilim ve sinema ilişkisine dayanan çalışmaların fevkalade azlığı, özellikle de Türkiye toplumu için bir tabu niteliğinde olan evrim gibi bir konuyla organik bir bağı bulunmayan sinema sanatının ilişkisini çözümlemek gibi bir çalışmanın hiç yapılmamış olması bu çalışmayı ortaya çıkaran nedenler arasındadır. Zira evrim(birçok bilim dalı gibi) sadece bir bilim değil aynı zamanda yaygın muhafazakar değerleri alt üst eden yapısıyla toplumların bilimsellik-muhafazakarlık eğilimini gösteren bir ölçüt niteliğindedir. Bu çalışmanın sonucunda İngiliz ve Amerikan toplumuna ait çok sayıda kültürel kod ve toplumsal değer ayyuka çıkacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde aydınlanma fikrinin en büyük meyvelerinden evrim kuramının yaratıcısı Charles Darwin'in yaşamından, çalışmalarından, görüşlerinden, ilişkilerinden ve etkilerinden kesitler sunularak, sonraki bölümlerde ele alınacak filmlerin içeriğindeki Charles Darwin atıflarının ve referanslarının saptanması

için kaynak oluşturulacaktır. Bu ünlü bilim insanının isminin dahi geçtiği sahneler muhafazakarlık-bilimsellik karşıtlığının su yüzüne çıktığı sahnelerdir. Zira toplumların nicelik olarak daha az olan bir kısmında Charles Darwin ismi bilimsel gerçeklik ve evrim olgusunun simgesi halindeyken, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bazı muhafazakar toplumlarda ise hala din düşmanlığının ve sapmışlığın bir göstergesi halindedir.

Çalışmanın yine birinci bölümünün ikinci yarısı ise tamamıyla ilk olarak Darwin'in sistematize ettiği evrim olgusuna ve bu olgunun tarihsel gelişimine yer verilecek ve kanıtlar sunulacaktır. Darwinizm yani Darwin'in ortaya koyduğu tüm teori ve fikirler ele alınacak ve çalışmanın sonraki bölümleri için bir temel oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu bölüm de yine sonraki merhalelerde çözümleme yapılacak filmlerde Darwinizm referans ve göndermelerini doğru bir şekilde saptayabilmek ve analiz edebilmek için son derece gereklidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Charles Darwin ve Darwinizm üzerinden Amerikan ve İngiliz sineması karşılaştırması yapılacak ve bu iki sinema geleneğinin ortak ve ortak olmayan yönleri içeriksel olarak analiz edilecektir. Birbirlerine yakın gibi görülseler de farklı tarihsel birikim ve perspektiflerden gelen bu iki kültür, sinematografik anlamda da –her ne kadar benzeşmeler ve esinlenmeler var olsada- farklarını ortaya koymaktadırlar. Bu bölüm, sinema tarihinden yapılacak örneklemelerle desteklenecek ve pozitivist düşüncenin bu iki sinema geleneğindeki varlığını(veya yokluğunu) görünür kılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünün ikinci parçasında ise seçilen dokuz adet film üzerinden önce İngiliz Sinemasında sonra Amerikan Sinemasında Darwin ve Darwinizm temsili incelenecektir. Bu iki farklı sinema geleneğine ait ve farklı zaman dilimleri içerisinde çekilmiş sinema filmlerinde Charles Darwin ve Darwinizm nasıl ele alınmaktadır veya bu kavramların 'filmin dünyası'nda işaret ve ifade ettiği şey nedir soruları cevaplanacaktır. Çalışmada incelenmek için seçilen filmler bazı kriterlere göre belirlenmiştir. Bu kriterler ise, filmlerin yapım yıllarının sinema tarihine homojen bir şekilde dağılımı, filmlerin Amerikan, İngiliz veya Amerikan-İngiliz ortak yapımı olması, filmlerde Charles Darwin ve Darwinizm'e dair içerik, referans veya en azından

göndermeler olmasıdır. Bunlar dışında seçilen filmlerde tür veya popüler sinema-sanat sineması ayrımı gibi kriterler aranmamıştır.

1. BÖLÜM

1. CHARLES DARWİN VE DARWINİZM

1.1. CHARLES DARWIN'İN YAŞAMI, GÖRÜŞLERİ, ÇALIŞMALARI, İLİŞKİLERİ ve ETKİLERİ

1.1.1. İlk Yılları

Charles Robert Darwin, 12 Şubat 1809'da Shropshire bölgesindeki Shrewsbury kasabasında doğdu. Varlıklı bir doktor olan babası Robert Waring Darwin (1766-1848) ve annesi Susannah Darwin'in (1765-1817) beşinci çocuğu ve ikinci oğlu olarak dünyaya gelen Charles Darwin'in büyükbabası erken evrimci düşünürlerden, ünlü hekim ve şair Erasmus Darwin'dir. Charles'ın diğer büyükbabası ise yine ünlü bir çömlekçi olan fabrikatör Josiah Wedgwood'tur. Son derece önemli bir soyağacına sahip olan ve entelektüel bir ortamda doğan Charles Darwin'in başarılı bir bilim insanı oluşunda maddi ve manevi olmak üzere bu faktörlerin önemi hiç kuşkusuz çok büyüktür.

Büyükbabası Erasmus Darwin; (1731-1802) Sanayi Devrimi'ne, Birmingham'da bilimsel, siyasal ve endüstriyel gelişmelere kaynaklık amacıyla kurulmuş Lunar Society isimli dernek aracılığıyla –özellikle düşünsel anlamda- büyük katkılarda bulunmuş, kölelik karşıtı ve dini özgürlüğü savunan bir hekimdir. 1794 yılında kaleme aldığı *Zoonomia* adlı eserinde "...tırmanan bitkilerin hareketlerini, bitkilerde çapraz döllenmeyi ve hayvanların evcilleştirilmesini tartışmıştır. Diğer çalışmalarında kalıtımın mekanizmi hakkında yorumlar yapmış ve cinsel seçilime dikkat çekmiştir."(Berra, 2011: 14-15) Bu tanıdık evrimci cümlelerin gelecek yıllarda Charles Darwin'in yolunu aydınlattığı ve ortaya atacağı teorisinin ayaklarını oluşturduğu su götürmez bir gerçektir. Tüm bunlara karşın Erasmus Darwin'in torunu Charles Darwin kadar 'radikal' olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Zira, "1795 İngiltere'sinde hemen hemen bütün zenginler Kutsal Kitap'a karşıt her öğretiyi mallarına yönelmiş bir saldırı, bir giyotin tehdidi olarak görüyorlardı." (Russell, 1990; 50)

Erasmus Darwin'in en yakın arkadaşlarından olan Josiah Wedgwood (1730-1795) da tıpkı Erasmus Darwin gibi on sekizinci yüzyıl bilim ve düşüncesine önemli katkılarda bulunmuş bir sanayicidir. "Darwin'in dedeleri arasında sağlam bir dostluk kurulmuştur.

Bu iki adamın ortak yanlarından biri, burjuva devrimseverliktir. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı ve Büyük Fransız Devrimi'ni ikisi de sevinçle karşılamıştır." (Ünalan, 2012: 27) Varsıl ve entelektüel bir aileden gelen Charles Darwin'in kendini gerçekleştirmesinde ve 'aykırı' addedilen fikirlerinin gelişiminde bu durumun etkisi gözden kaçırılmamalıdır. *Darwin Ne Yaptı?* isimli eserinde bu konuya değinin Öner Ünalan, "Varsıllığı onu her türlü geçim kaygısından kurtarıp bu zamanı ömrü boyunca araştırmalarına ayırmasını sağlar." (Ünalan, 2012; 36) demiştir. Bunun yanında birçok bilim insanının aksine Charles Darwin ailesine ve çevresine kendini açıklama konusunda pek fazla sıkıntı çekmemiştir.

Charles'ın babası Dr. Robert Waring Darwin ve annesi Susannah Wedgwood'un evliliklerinde de Erasmus Darwin'le Josiah Wedgwood'un arkadaşlığının önemli bir payı vardır. Zira Viktoryen dönem ahlakında yakın arkadaşların çocuklarını evlendirme yoluyla akraba olmaları sıkça görülen bir durumdur. Bunun nedeni Viktoryenler'in arkadaşlık ilişkilerini aile ilişkilerine dönüştürerek daha yakın bağ kurmayı amaçlamaları ve bu sayede aileler arası ekonomik işbirliğinin sağlanmasını istemeleridir. Dr. Robert Waring Darwin ise babası gibi ünlü bir hekimdir ve yine babası gibi geniş çapta saygı gören, birçok sanayici ve seçkinle yakın ilişkisi bulunan bir kimsedir.

Charles Darwin ilk olarak 1818 ile 1825 yılları arasında erkek çocuklar için özel bir okul olan Shrewsbury Okulu'nda öğrenim görmüştür. Babası, Shrewsbury Okulu'ndaki müfredata alışamadığı için vasat bir öğrenci görüntüsü çizen Charles Darwin'i bu okuldan alarak ağabeyi Erasmus Darwin'le birlikte Edinburgh Tıp Okulu'na göndermiştir. Bu Charles Darwin için heyecanlı bir deneyim olsa da erken on dokuzuncu yüzyıl tıbbının gerçekleri oldukça rahatsız edicidir. Bu nedenle Darwin iki yıl sonra, 1827'de bu okulu bırakmıştır.

Edinburgh yılları her ne kadar olumsuz bir tecrübe gibi görünse de Darwin'in bu yıllarda girdiği dersler ve kişisel olarak yürüttüğü çalışmalar, onun zihinsel gelişimine türlü katkılarda bulunmuştur:

> "Darwin, Thomas Hope'un kimya, Robert Jameson'un doğa tarihi derslerine katıldı. Jameson'un dersleri iyi bir doğa tarihi müzesiyle

destekleniyordu. Darwin müzeyi çok seviyordu, orada Batı Hint Adaları'ndan İskoçya'ya gelen azat edilmiş bir köle ve tahnitçi (ölüleri, bozulmaması için ilaçlayan kişi.) olan, John Edmonston'la tanıştı ve ondan kuş doldurmayı öğrendi. Ayrıca müze müdürü William Macgillivray ile deniz kabukları ve kuşlar hakkında saatler süren hoş sohbetler yaptı. Her ne kadar Jameson'un yavan ve sıkıcı derslerinden nefret ettiğini ve bir daha asla bu konunun yüzüne bakmamaya yemin ettiğini belirtse de, bu dersler sayesinde jeolojiyle tanıştı ve yeryüzü ve tarihi fosiller hakkında o dönemde yürütülen tartışmalardan haberdar oldu." (Browne, 2008; 18)

Bu alıntıdan anlaşılabileceği gibi Darwin'in asıl ilgi alanını oluşturan bilim ve uğraşların kaynağı Edinburgh yıllarından kaynaklanmaktadır. Bu yıllarda öğrendiği tahnitçilik, doğa tarihi ve jeoloji hayatının dönüm noktası olarak görülen Beagle yolculuğunu yakından ilgilendirmektedir. Aldığı bu önemli derslerin yanı sıra doğa tarihi araştırmaları da yapan Darwin, bu ilgisi sayesinde ünlü eğitimci Robert Grant'le tanışmıştır. Onu Edinburgh bilim çevresine sokan Robert Grant, aynı zamanda Darwin'in doğa tarihi ilgisini körükleyip, okumalarını yönlendirmiştir. Aydınlanma fikrinin eğitimle yakın ilişkisi düşünüldüğünde, bu fikri benimsemiş bir eğitim kurumunun bilimsel bilgi birikimine katkıda bulunan bilim insanları yetiştirmesi oldukça normaldir.

Edinburgh Tıp Okulu'ndan sonra babasının da yönlendirmesiyle rahip olmak için Cambridge'teki Christ's College'a kaydını yaptırmıştır. "Her ne kadar ailesi özellikle dindar değilse de, bir bölge papazı olarak kiliseye girmek Viktoryen çağda saygın bir orta sınıf mesleği elde etmenin makbul bir yoluydu. Zaten Darwin ve Wedgwood ailelerinde pek çok kişi yetkin bir bölge papazıydı." (Browne, 2008; 20) Aktarılabilecek bir başka paragrafta ise Öner Ünalan, papazlık mesliğinin Darwin için avantajlarına dikkat çekmiştir:

"Gerek babasının kararı, gerek Cambridge'de gördüğü eğitim ve öğretim, Darwin'in sonraki gelişimine aykırı görünür. Ancak babasının dine bakışı İngiliz burjuvazisininki gibidir; 'Die Religion muss dem Volk erhalten werden' (Din halk için alıkonmalıdır.) Dolayısıyla babasının gözünde papazlık, bu amaca yönelik bir iştir, bir geçim aracıdır. Öte yandan, Victoria çağında, başka dallarda başarısız olmuşların seçtiği başlıca iş de papazlıktır; diğer yandan, bilimsel gelişmeye katkıları olmuş papazların sayısı da epeycedir." (Ünalan, 2012; 28-29)

Dine ve dini kurumlara her zaman mesafeli bir duruş sergilemiş birisi olmasına rağmen Darwin, *Otobiyografi'*sinde din adamı olma fikrinin aslında hoşuna gittiğini belirtmiştir. Bunun sebebi muhtemelen bu işin ekonomik getirisinin yanında, kişiye sağladığı boş zamanların bolluğudur. Bu iş sayesinde elde ettiği boş zamanlarda Charles Darwin, kendine ve uğraşlarına daha çok zaman ayırma şansı bulabilmiştir.

Bir yıl süren Latince ve Yunanca öğreniminden sonra 1928'de Christ's College'a kaydını yaptıran Darwin, bu okulda son derece verimli üç yıl geçirmiştir. Müfredat ve akademik ortam olarak Edinburgh'dan hayli farklı olan Cambridge, önemli kazanımlarıyla Darwin'in hayatında kritik bir nokta olmuştur. Burada tanıştığı ve arkadaşlık kurduğu genç botanik profesörü John Stevens Henslow, jeoloji profesörü Adam Sedgwick, bilim insanı ve filozof William Whewell ve doğabilimcisi-papaz Leonard Jenyns gibi on dokuzuncu yüzyıl bilim ve düşünce alanına ismini yazdırmış kimseler, Darwin'in zihinsel gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Darwin'in bu yıllarda edindiği izlenim ve bilgiler, gelecekte ortaya koyacağı teorisinin dinlerle ve genel olarak teoloji bilimiyle olan ilişkisini şekillendirmesinde büyük pay sahibi olmuştur.

Cambridge yıllarında amatör olarak böcekbilimle ilgilenen Darwin, ünlü teolojist William Paley kitaplarıyla da yine bu yıllarda tanışmıştır. Başlarda müfredat gereği okuması gereken Paley'in argümanlarını ilgi çekici bulan Darwin, ilerleyen yılarda da Paley okumalarına devam etmiştir. Özellikle 1802 yılında yayınlanan *Natural Theology* isimli kitapta şiirsel ve akıcı bir dille sunulan argümanların ki bu argümanlar hala günümüz köktendinci ve muhafazakar çevre tarafından sıkça kullanılmaktadır[2], üzerine çokça düşünen Darwin, sonraları net bir şekilde eleştirel bir tutumla yaklaşacağı bu argümanları yaşamının erken dönemlerinde kavramıştır. Ayrıca bu kitapta evrim bilimiyle ve teolojinin geçmişten günümüze en çok karşı karşıya geldiği konu olan canlı varlıkların çevrelerine 'mükemmel' bir şekilde uyarlanmaları konusu da ele alınmaktadır.

[2] Örneğin saat argümanı; bu argümana göre yolda yürürken bir saat bulduğumuzda onu bir saatçinin, belli bir tasarım veya plana göre yaptığını düşünmek konusunda haklıyızdır. Karmaşık mekanizmalar aniden ortaya çıkmayan ve bir tasarımcıya ihtiyaç duyan şeylerdir. Dünyamız da tıpkı saat gibi karmaşık bir yapıya sahiptir ve tasarımcı olmadan aniden ortaya çıkmaz. Richard Dawkins tarafından kaleme alınan *Kör Saatçi* isimli kitap, ismiyle bu argümana olumsuz bir göndermede bulunmaktadır.

Bu konu son derece önemlidir zira evrim teorisini ortaya çıkaran en önemli sorunsallardan biri adaptasyon kavramının farklı yorumlanışı sorunsalıdır.

1.1.2. Beagle Yolculuğu

Darwin için Cambridge yıllarının en önemli kazanımlarından biri de Beagle yolculuğunun kapılarını açmasıdır. Darwin'in yaşamının dönüm noktası olarak ele alınan Beagle yolculuğu, İngiliz Kraliyet Donanmasına ait HMS Beagle isimli geminin 1831 yılında Plymouth limanından denize açılması ve Güney Amerika'dan Yeni Zelanda'ya birçok yerde araştırma yapıp 1836 yılında İngiltere'ye dönmesiyle son bulan denizaşırı bir yolculuktur.

Bu beş senelik zaman zarfı içinde Beagle, Cape Verde Adaları, Falkland Adaları, Rio de Janeiro, Buenos Aires, Tierra del Fuego, Valparaiso, Chiloé Adası, Galapagos Adaları, Tahiti, Yeni Zelanda, Avustralya, Tazmanya, Keeling Adaları, Ümit Burnu, St. Helena Adası ve Ascension adası gibi uzun bir rota çizip Batı Afrika'dan Güney Amerika'ya, Macellan Boğazı'ndan geçerek Büyük Okyanus üzerinden Avustralya ve Yeni Zelanda'ya, Hint Okyanusu üzerinden Güney Afrika kıyılarına ve tekrar Güney Amerika'ya birçok yer ve bölgeyi ziyaret etmiştir. Bu yolculuğun amacı; "Güney Amerika kıyılarının haritasını çıkarmaya devam etmek ve Dünya'yı dolaşarak bir dizi kronolojik hesap yapıp boylamları daha kesin olarak saptamak" (Moorehead, 2005: 2) olarak belirlenmiş ve bu amaçla yola çıkılmıştır.[3]

Peki Darwin gibi herhangi bir kariyeri olmayan genç bir bilim meraklısı bu yolculuğun biletini nasıl elde etmiştir? 1831 yılında Shrewsbury kasabasına dönen Darwin'e botanik profesörü John Stevens Henslow'dan bir mektup gelmiştir. Bu mektupta Henslow, Darwin'e Kraliyet donanmasına ait bir gemiyle Dünya turu yapma davetinde bulunmuştur. Beagle gemisi kaptanı Robert Fitzroy yolculuk boyunca doğa

[3] Burada Beagle yolculuğu ile ilgili dikkat çekilmesi gereken önemli nokta bu yolculuğun "Sermaye Çağı"nda(1848-75 yılları arasındaki dönemi kapsayan bu tanım Eric Hobsbawm'a aittir.) artan hammadde arayışının ve yükselen emperyalist hareketlerin denizaşırı keşifleri "mecbur" kılması sonucu yapılmasıdır. Kontrolden çıkan sömürgecilik yarışı takriben 60 sene sonra dünyayı kimsenin öngöremediği bir felakete yani Birinci Dünya Savaşı'na sürüklemiştir.

örnekleri toplaması için bir ‘gentleman’ aramaktadır ve bu konuyu Cambridge profesörlerine danışmıştır. John Stevens Henslow bu yolculuğa kendisi de katılmak istemesine rağmen bu iş için biçilmiş kaftan olarak düşündüğü öğrencisi Charles Darwin’i önermiştir. Dr. Darwin başlarda oğlunun böyle bir geziye katılmasını doğru bulmamıştır fakat sonradan ikna olmuştur ve İngiliz biliminin ve daha genel olarak Dünya bilimsel bilgi birikiminin kaderini değiştirecek olan yolculuk, Charles Darwin’in de katılımıyla 1831 yılının Aralık ayında başlamıştır.

Bu yolculuk Charles Darwin’i zihinsel olarak pek çok açıdan şekillendirmiştir. Yolculuk boyunca Darwin gelecekte ortaya koyacağı teorisi için kanıtlar toplamıştır. Yerel halklardan kiraladığı atları kullanarak geziler yapmış, çeşitli bölgelerde kamplar kurmuş ve gözlemlediği herşeyi not almıştır. Bu ülkelerdeki türsel çeşitlilik, el değmemişlik, egzotik bitkiler ve doğanın en yalın hali Darwin’i çok etkilemiştir. Bu yolculuk genç bir bilim meraklısı için herşeyin yerinde görülmesi ve incelenmesi adına çok önemli bir fırsattır ve Darwin bu fırsatı elinden geldiğince değerlendirmeye çalışmıştır.

Elbette ki tüm bu güzelliklerin yanında bazı olumsuz manzaralarla da karşılaşılmıştır: “Brezilya’dayken Portekiz yönetimi altında hala yasal bir sistem olan köleliğe karşı kalbi öfkeyle doldu ve günlüğüne bununla ilgili bazı korkunç olayları yazdı. Burada yaşananlar öyle sarsıcıydı ki, bunları İngiltere’de duymuş olsaydım ilgi çeksin diye gazeteciler tarafından uydurulmuş şeyler olarak görürdüm, diyordu.” (Browne, 2008: 29)

Yolculuk boyunca Darwin kuşlardan, omurgalı ve omurgasızlardan, böceklerden, fosillerden kısaca yakalayabildiği ve ona ilgi çekici gelen herşeyden örnekler toplamış ve bu örnekleri belirli zaman dilimlerinde John Stevens Henslow’a yollamıştır. Buralarda gördüğü çeşitliliği genel bir bakışla tam olarak açıklayamasa da bilim kültürüne sahip bir ‘gentleman’ olarak örnek toplamaya devam etmiştir. Topladığı hayvan ve bitki örneklerini kesip parçalara ayırarak mikroskopla incelemiş, elde ettiği bulgular hakkında notlar tutmuştur. Tutmuş olduğu bu notlar yolculuk bittikten sonra yazacağı makale, kitap ve tabii ki insanlığa sunacağı teorisinin altyapısını oluşturmuştur.

İncelemelerinde Darwin'in en çok dikkatini çeken konular; tüm canlıların adeta aralarında bir tür aile bağı mevcutmuş gibi birbirleriyle birçok yönden benzeşmeleri, bulduğu fosillerin ortaya koyduğu daha önce keşfedilmemiş türler ve tüm bu türlerin oluşumu ve yok olması için gereken asgari zamanın araştırmacıyı hayrete düşüren uzunluğudur[4]. Yeri gelmişken zaman konusunda Darwin'in şu cümlelerini aktarmakta fayda vardır: "Türlerin değişmez olduğu inancı, dünyanın pek kısa bir tarihi olduğu düşünüldüğü sürece zorunlu olarak sürecekti. Artık geçmiş zamanın uzunluğu konusunda biraz bilgi edinmiş bulunuyoruz." (Darwin, 2015: 504)

Beagle 1835 yılında Güney Amerika'dan ayrılıp Pasifik Okyanusu'na yelken açmış ve Darwin'in gelişiyle ünlenecek olan Galapagos adalarına varmıştır. Darwin'in bu adalara ayak basması bilim tarihinin en önemli olaylarından biri olarak kabul edilmektedir, zira Darwin'in zihninde evrim fikrini oluşturan ana materyal ve kanıtlar bu adalarda bulunmuştur. Darwin bu adalarda kaldığı beş hafta boyunca türlerin özellikle de kuş türlerinin (daha çok ispinozların) adadan adaya farklılaştığını fark etmiş ve bu fark edişin türlerin sabitliği görüşünü derinden sarsacağını belirtmiştir:

> "Küçük yapısal farklılıklar taşıyan ve doğada aynı yeri işgal eden, az sayıdaki bu kuşların yaşadığı, birbirlerinin görüş alanı içindeki bu adaları gördüğümde, buradaki hayvanların yalnızca varyant olduklarını düşündüm (...) Eğer bu işaretlerin en ufak bir temeli varsa takımadaların zoolojisini incelemek kayda değer bir çalışma olacak; çünkü bu gerçekler türlerin sabitliği görüşünün temelini çürütecek." (Barlow, 1963: 262)

Darwin açısından Beagle yolculuğunun bir diğer önemli yanı ise karşılaşılan çeşitli insan topluluklarıdır. "Beagle yazıları, birlikte Arjantin'i gezdikleri kovboylara, Patagonyalı Kızılderililere, heykel gibi Tahitililere, vahşi Maorilere, Avustralyalı Aborjinlere, ayrıca misyonerlere, kolonicilere renkli göndermelerle doludur."(Browne,

[4] Burada bahsi geçen zaman kavramına değinmek gerekirse özellikle Darwin'den ve evrim teorisinin ortaya çıkışından sonra, jeoloji biliminin de gelişmesiyle birlikte daha objektif ve seküler hesaplanan Dünya'nın yaşı kutsal metinlerde iddia edilenden çok farklı olduğu ortaya çıkmıştır ki köktendinci ve muhafazakar çevrelerin Darwin'le alakalı ağız birliği yaptığı olumsuz söylemlerin bir diğer kaynağı da budur. Bu konuya Darwinizm bölümünde uzunca yer verilecektir.

2008: 35) Darwin, Viktorya dönemi burjuvazisinde nadir rastlanan bir tutumla hangi renkten olursa olsun tüm insanlığın kardeş olduğunu düşünmekte ve köleliğe karşı bir tutum sergilemektedir. Köleliğe karşı gösterdiği bu tutum, belki de büyükbabaları Erasmus Darwin'in ve Josiah Wedgwood'un bu konuda sergiledikleri duruştan gelmektedir.

> "Birmingham'daki Lunar Society'de (Ay Derneği) çömlekçi Josiah Wedgwood, modern buharlı makinenin mucidi James Watt ve iş ortağı Matthew Boulton, kimyacı Priestley, biyolog ve evrim kuramının öncüsü küçük soylu Erasmus Darwin, büyük matbaacı Baskerville bulunmaktaydı. Bu insanlar, her yerde, sınıfsal ayrımların gözardı edildiği ve çıkar gözetmeyen bir şevkle aydınlanma ideolojisinin propagandasının yapıldığı Farmason localarına doluştular." (Hobsbawm, 2013: 29-30)

Bu alıntıdan da anlaşılabileceği gibi Darwin'in soyağacı içinde bulundukları ortamın aksine ilerici düşüncelere sahip önemli insanlarla doludur. Viktorya dönemi İngiltere'sinde üst sınıfların içinde bulundukları zihinsel çelişkili durumlar ile ırkçılık, dar kafalılık, madde severlik ve ayrımcılık gibi zihinsel eğilimler düşünüldüğünde bunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

1.1.3. Evrim Kuramına Doğru

1836 yılının Ekim ayında yolculuk sona ermiş ve Beagle, İngiltere'ye dönmüştür. Birçok bilim tarihçisine göre Darwin, Falmouth limanına adım attığında kesinlikle değişmiş biridir fakat henüz evrimci değildir. Topladığı kanıt ve materyaller, gözlemlediği şeyler ve tüm yaşadıkları kafasını elbette karıştırmıştır fakat evrim teorisine giden süreç aynı zamanda Darwin'in kişisel evrimiyle de alakalıdır. Toplumu, çevresini ve en önemlisi kendisini bu radikal fikire hazırlamak zaman alacaktır.

Donanma gemisinde geçen beş yıl sonrasında İngiltere'ye dönen Darwin, ülkenin çok büyük değişimler yaşadığını ve hala yaşamakta olduğunu gözlemlemiştir. Genişlemekte olan kasabalar, ülkenin her yanına yayılmış demiryolu ağları,

ticarethaneler, fabrikalar, şapeller ve kiliseler ülkenin her yerindedirler. On dokuzuncu yüzyılla beraber İngiltere büyük bir dönüşüm yaşamaktadır ve bu dönüşüm olumlu/olumsuz etkisini pek çok mecrada göstermektedir.

Öncelikle bu 'dönüşüm'ün ne olduğunu ve sebeplerini açıklamak gerekmektedir. İngiltere'de on sekizinci yüzyılda yaşanan Sanayi Devrimi'yle beraber ekonomik, sosyo-kültürel ve politik anlamda ülke genelinde büyük bir başkalaşım kendini göstermiştir. Yaşanan teknolojik gelişmelerin akabinde değişen üretim biçimleri ve tüm bu değişimlerin getirdiği zihinsel değişimler Avrupa'yı sarmış ve Eric Hobsbawm'ın 'Devrim Çağı' olarak nitelendirdiği bir dönemin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. "1760-1840 yılları arasında İngiltere'de görülen ekonomik dönüşüm İngiltere'nin ardından gitgide bütün Avrupa ülkelerine yayılmıştır." (Özdemir, 2014: 2)

Sanayi Devrimi'nin getirdiği ekonomik refah ortamından sadece kapitalist sistemi kuran burjuva sınıfının yararlanması işçi sınıfının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Düşük ücretler, iş kazaları, bir günün yarısından fazlasının fabrikalarda geçirilmesi, sağlıksız koşullar, çocuk işçilerin acınası halleri vb. durumlar, işçilerin içinde bulundukları sömürü gerçeğinin farkına varmalarına sebebiyet vermiştir. İşçi sınıfının ortaya çıkmasına sebebiyet veren bu koşullar, burjuva sınıfının palazlanmasına neden olsa da ciddi bir korkuyu da yanında getirmiştir. Bu korkunun ana sebebi Fransız Devrimi'dir. Kitlelerin devrimci potansiyeli burjuva sınıfının içinde bulunduğu endişenin yersiz olmadığının bir göstergesi konumundadır. "Fransız Devrimi en korkulu mirası olarak ortaya, dünyanın her yerindeki isyancıların kullanabilecekleri bir dizi kargaşa modeli ve örüntüsü koymuştur." (Hobsbawm, 2013: 126)

Özellikle on dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinden sonra İngiltere'deki devrim havası farkedilmeyecek gibi değildir ve sınıflar arasındaki çatışma hat safhaya ulaşmıştır. 1838 yılında hazırlanan People's Charter (Halk Fermanı) siyasal düzende büyük sarsıntılara neden olmuştur. Bu beyannamede ortaya koyulan altı maddeyle yani genel oy hakkı, gizli oy kullanma, eşit seçim bölgeleri, parlemento üyelerine ücret ödenmesi, oy hakkının yalnızca mülkiyet sahiplerine tanınmasının kaldırılması ve parlementonun yıllk

seçilmesi talepleri ile Chartistler büyük destek toplamıştır.[5] 1839 yılında ve 1848 yılında yapılan Chartist gösteriler, açlık ve siyasal baskı gibi unsurların ortaya konmasında son derece önemli bir yere sahiptir ve ikisi de ordu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

Tüm bu olanlara rağmen "korkulan" olmamış ve devrim yaşanmamıştır. Ilımlı İngiliz politikaları, siyasal ve sosyal düzenin devrim yoluyla bozulacağı korkusu ve Viktoryen dönemin karakteristik özelliklerinden biri olan endüstriyel gelişmeler buna mani olmuştur. Fabrikalar durmaksızın çalışmış, büyük mühendislik başarıları kendini göstermiş ve kalkınma hareketi ülkenin her yanında hissedilir olmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler halkı, sistemi devirmeye yönelik bir girişimde bulunmamaya genel olarak ikna etmeye yetmiştir. Bir başka bakış açısı ile Eric Hobsbawm, Çartist hareketlerin başarısız oluşunun sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

> "... İngiliz çalışan yoksullarının devrimci kitle hareketinin doruk noktasını oluşturan Çartizmin, siyasal bakımdan daha olgun olmakla birlikte ideolojik bakımdan 1829-34'deki hareketin gerisinde kalması gibi bir paradoks ortaya çıkmıştır. Fakat bu siyasi olgunluk da, önderlerinin siyasal yetersizliği, yerel ve sektörel farklılıklar ve devasa talep dilekçeleri hazırlamak dışında, çeşitli örgütleri arasında uyumlu bir ulusal eylem geliştirememeleri yüzünden, yenilmekten kurtulamamıştır." (Hobsbawm, 2013: 137)

Darwin'in karaya ayak bastığı ve *Türlerin Kökeni* üzerinde çalışmaya başladığı yıllarda İngiltere'deki sosyo-ekonomik ve sosyo-politik ortam işte böyledir. Üst sınıflarda yaşanan devrim korkusu, bağnaz Viktoryen dönem paradigması dışında kalan tüm fikirleri radikalize etmiş ve olumsuz bir biçimde yaftalamıştır. Tehlikeli bulunan bu 'radikal' fikirlerden biri de hiç kuşkusuz evrim fikridir. Bu fikir sistemli bir şekilde Darwin'den önce birbirlerinden bağımsız olarak iki bilim insanı tarafından gündeme getirilmiş ve her ne kadar olumsuz anlamda ilahi bir gönderme içermese de entelektüel camiada sarsıntılar yaratmıştır.

[5] "Nisan 1839'da çıkan Çartist *Kuzey Yıldızı* gazetesi gibi haftada 60.000'den fazla satan bir gazete ve ondan da fazla okur sayısı, başka ülkede düşünülebilecek bir şey değildi." (Hobsbawm, 2013: 142)

Bu bilim insanlarından ilki daha önce de adı zikredilen gibi Darwin'in büyükbabası Erasmus Darwin, diğeri ise ünlü biyolog Jean-Baptiste Lamarck'dır. Erasmus Darwin ve Lamarck 1798 ve 1809 yılları arasında birbirlerinden bağımsız bir şekilde hayvan ve bitki türlerinin, bir yaratıcı tarafından doğrudan kontrol edilmediğini ve inorganik maddelerden kendiliğinden oluştuklarını ortaya sürmüştür. Bu fikirlerini adaptasyon fikriyle de destekleyen Erasmus Darwin ve Lamarck, organizmaların içinde bulundukları çevrelere uyarlanarak çeşitlendiğini ve tür sayısının bu nedenle arttığını iddia etmişlerdir.

1800'lü yıllarda Viktoryen dönemin egemenleri tarafından Anglikan Kilisesini ve aristokrasiyi tahrip etmek gibi bir amacı olduğu iddia edilen bu fikirler elbette ki zararlı bulunmuştur, lakin aydınlanmanın bilimi olumlayıcı etkisi sayesinde sessiz bir şekilde de olsa özellikle akademik camiada destekçi sayısını artırmıştır. Bu durumu gerçekçi bir şekilde özetleyen en yetkin ifade, İngiliz edebiyatı profesörü Mina Urgan tarafından yazılmıştır: "Dinsel alanda, bir yandan darkafalı bir yobazlık sürüp gidiyor, Anglikan Kilisesi gittikçe daha güçleniyordu. Ama öte yandan da, Charles Darwin ya da Thomas Huxley gibi bilimadamlarının, biyoloji ya da jeoloji uzmanlarının buluşları Hıristiyanlığı temelinden sarsıyordu." (Urgan, 2015; 949)

Yurda döndükten sonra Beagle yolculuğunda topladığı örnekler üzerinde çalışan Darwin, iki yıllık bir çalışma sonucunda Beagle yolculuğunda elde ettiği zoolojik bulguları John Stevens Henslow'un da sayesinde hazineden bağış alarak yayınlamıştır. *The Zoology of the Voyage of H.M.S. Beagle* (Majestelerinin Gemisi Beagle Gezisinin Zoolojik Bulguları) isimli beş ciltten oluşan bu kitap (1838-1843) elle boyanmış resimler içeren akademik bir eserdir. Daha sonra 1839 yılında beş sene süren yolculuğu boyunca tuttuğu günlüklerine dayanarak bir seyahatname oluşturmuş ve yayınlamıştır. Günümüzde *The Voyage of the Beagle* (Beagle Gezisi) ismiyle bilinen bu eser Darwin'in bir yazar olarak tanınmasını ve edebiyat çevrelerince dikkate alınmasını sağlamıştır.

Bu yıllarda Londra Jeoloji Derneği'ne katılıp, Beagle yolculuğu boyunca başucundan ayırmadığı kitap olan *Principles of Geology* (Jeolojinin Prensipleri) isimli kitabın yazarı Charles Lyell'la tanışmış ve yakın arkadaş olmuştur. Yazdığı özel bir mektupta Lyell için "Kitaplarımın yarısının Lyell'in zihninden çıktığına inanmışımdır

hep...” (F.H. Burkhardt ve S. Smith’ten vd., 1985: 55) diyen Darwin, çokça etkilendiği bu önemli bilim insanıyla olan ilişkisini ömrü boyunca yakın tutmuştur. Kraliyet Bilim Derneği’ne, Athenaeum Kulübü’ne ve Kraliyet Coğrafya Derneği konseylerine üye olan Darwin, 1839 yılında kuzeni Emma Wedgwood’la evlenmiş ve eşiyle birlikte geri kalan ömrünü geçireceği Londra’nın Kent Bölgesi’ndeki Down House’a taşınmıştır.

Bu yıllarda Darwin, türlerin ilahi bir kontrol mekanizması olmadan ortaya çıktığına tamamıyla ikna olmuştur. Günümüzde *Dönüşüm Defterleri* olarak bilinen özel defterlere düşüncelerini kaydeden Darwin, 1837 yılında *B Defteri*’ne “...yalnızca Galapagos Adaları’ndaki kuşları değil, insanlar da dahil olmak üzere her şeyi kapsayan bir tür evrimin gerçekleştiğine dair inancını dile getirmiştir.” (Browne, 2008; 50) Darwin en başından beri insanları hayvanlar aleminin bir üyesi olarak görmüş ve çalışmalarında ilahi bir güce yer verme niyetinde hiç olmamıştır: “Kibrin gözünü kör ettiği insan, kendini ilahi bir gücün büyük bir eseri olarak görüyor. İnsanı hayvandan yaratılmış varlık olarak düşünmek hem daha alçakgönüllü hem bana kalırsa daha doğrudur.” (Darwin, 1987: 196) Gün geçtikçe materyalist çizgiye kayan Darwin, zaten arasının pek de iyi olmadığı din kavramına kapılarını tamamıyla kapatması biraz daha zaman alacaktır.

Bitkilerin ve hayvanların geçirdiği değişim üzerine kafa yoran Darwin’in, Thomas Robert Malthus’u keşfetmesi uzun sürmemiştir. İngiliz iktisatçı Malthus’un 1798 tarihli *Essay on the Principle of Population* (Nüfus İlkesi Üzerine Deneme) isimli kitabını okuyan Darwin, kafasında beliren birçok soru işaretinin yanıtlarını bu kitap sayesinde bulmuştur.

Bu eserinde Malthus, insan popülasyonlarıyla yiyecek kaynakları arasındaki dengeyi açıklamaya çalışmıştır. Malthus’a göre, insanın ‘doğal’ eğilimi çoğalma yönündedir ve bir zamandan sonra yiyecek üretiminin bu artışı karşılayamaması gerekmektedir. Lakin aşağı yukarı bir dengenin sağlandığı gerçeği ortadadır. Malthus’a göre bu durumun sebebi, açlık ve hastalık nedeniyle yaşanan ölümler gibi doğal sınırlamaların ve savaş, cinsel perhiz ve bebek katli gibi insana özgü edimlerin birey sayısını kontrol altında tutuyor olmasıdır. Bu kontrollerin beşeri varoluş üzerindeki önemli etkisinin altını çizen Malthus, yine bu kontrollerin, toplumların ‘en zayıf halkası’ olarak gördüğü yoksul ve hasta olan bireylerin sırtına yüklendiğini belirtmektedir.

Malthus bu durumu ilahi bir yaratıcıya bağlamış ve yoksullara yardım etmenin sakıncalarından bahsetmiştir. Ona göre, yoksullara yardım etmek var olan dengenin bozulmasına ve toplumun tüm fertlerinin bu denge kaybından olumsuz etkilenmesine yol açacaktır. Toplumsal olarak ele alındığında ahlakdışı olarak nitelenebilecek bu düşünceler, biyolojik anlamda Darwin'in ilgisini çekmiştir.

Bu fikir her ne kadar Darwin'i etkileyip, teorisini ortaya çıkarmasında yardımcı olsa da yirminci yüzyılın başında teorisyenlerin –genel kanının aksine Darwin'le alakası olmayan- 'Sosyal Darwinizm' fikrini ortaya atmasına ve bu fikirle beraber beşeriyet açısından birçok felaketin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Yazılarında birçok kez Malthus eleştirisi yapan Marx ve Engels, Malthus'un 'bilime karşı günah işlediğini' sürekli olarak vurgulamışlardır. Malthus'un intihal yaptığını iddia eden Marx, asıl eleştirisini teorinin ahlaki yapısı üzerine kurmuştur. "Marx'ın birkaç yerde belirttiği gibi, Malthus'un vardığı sonuçlar, genellikle ya bir bütün olarak egemen sınıfların çıkarlarının yanında ve işçilerin çıkarlarının karşısındaydı ya da egemen sınıfların daha ilerici kesiminin karşısında, daha gerici kesiminin çıkarlarından yanaydı." (Meek, 1976: 25) Görülebileceği gibi Marx'ın eleştirisi Malthus'un bilime ihanet ettiği ve egemen sınıfların çıkarlarına hizmet edip, onların en sapkın düşüncelerini meşrulaştırdığı yönündedir. Gelecek yıllarda Herbert Spencer'ın çalışmalarıyla da birleşen bu kuram, özellikle yirminci yüzyılın ilk yarısında bilim insanlarının Darwinizm'e sırt çevirmesine sebep olmuştur.

Özel defterlerinde Malthusizm konusunu ele alan Darwin, Malthus'tan alıntı yaparak çok fazla canlının doğduğunu, bundan ötürü doğada bir varolma mücadelesinin yaşandığını, bu mücadelede ilk olarak zayıf veya kötü organizmaların yok olduğunu, daha iyi ve daha sağlıklı organizmalarınsa çevreye uyarlanarak hayatta kaldığını yazmıştır. Yeni nesilleri meydana getiren organizmaların da sağ kalmayı başaranlar olduğunu belirtmiş ve bu sürece 'doğal seçilim' adını vermiştir. Darwin bu ismi yapay seçilim[6] denilen bir başka kavramdan uyarlamıştır. Darwin bu 'ayıklama' işlemini bizzat doğanın

[6] Yapay seçilim kavramına anlamak için örnek vermek gerekirse akla gelebilecek ilk örnek çiftçilerin daha hızlı koşan tazıyı veya daha çok yün veren koyunu elde etmek için çiftleştirme yaparken çiftleşecek hayvanları bu duruma göre seçmeleri –verimsiz ırkları ayırmaları ve verimli ırkları çiftleştirmeleri- düşünülebilir.

yaptığını tespit etmiş ve teorisini bu düşünce üzerine inşa etmiştir. Böylece William Paley'in bir yaratıcı tarafından tasarlanıp ve kontrol edilen evren düşüncesini çürütmenin ve herhangi bir yaratıcıya atıfta bulunmadan doğa bilgisi hakkında farklı bir açıklama yapmanın yolunu bu şekilde bulmuştur:

> "Pek çok şey karanlık kalmakta ve uzun zaman karanlık kalacak ise de, başarabildiğim en titiz çalışmadan ve en nesnel *(objective)* yargılamadan sonra, doğa bilginlerinin yakın zamana dek benimsedikleri ve eskiden benim de benimsediğim görüşün, -yani, her türün başlıbaşına yaratılmış olduğu görüşünün- yanlışlığı konusunda hiç kuşkum yoktur. Türlerin değişmez olmadığına, tersine, aynı cinsten (genus) denenlerin tıpkı herhangi bir türün onaylanmış çeşitlerinin o türün dölleri olması gibi, başka ve genellikle tükenmiş bir türün doğrudan doğruya dölleri olduğuna kesinlikle inanıyorum." (Darwin, 2015: 30-31)

Bu düşünce Darwin'in kuramının özünü oluşturmaktadır ve aşağı yukarı yirmi yıl sonra yayınlanan *Türlerin Kökeni* isimli eserinde birkaç küçük değişiklik dışında hemen hemen aynı kalmıştır. Darwin, kuramının açıklama gücünün biyoloji bilimlerinde devrim yaratacağının, muhafazakar çevreden olumsuz tepki alacağının ve Tanrı'nın doğada oynadığı rol konusunda hemfikir olan İngiliz teoloji geleneğini yerle yeksan edeceğinin farkındadır. Bu yüzden fikirlerini uzun süre gizli tutmuş ve çalışmalarını büyük bir gizlilik içerisinde yürütmüştür. En yakın arkadaşları ve hocaları olan Henslow, Sedgwick ve hatta Lyell bile bu düşünceye neredeyse taban tabana zıt fikirdedirler. Darwin; varsıllığını, dostlarını ve dindar bir insan olan eşini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir.

Tüm bu radikal görüş ve fikirlere rağmen Darwin bir ateist değildir ve hiçbir zaman da bir ateist olmamıştır. Bu konuyla alakalı çevresiyle arasında bazı sıkıntılar yaşanmıştır ve bu nedenle daha fazla radikal görünmek istememektedir. Hayatının büyük bir bölümünde insan bilgisinin üstünde doğaüstü bir yaratıcıya inanmasına rağmen kalıplaşmış dini yapı ve ritüelleri hiçbir zaman kabul etmemiştir. İlk yıllarında kendini 'teist' olarak tanımlamış olsa da daha sonraları dinsel duruşunu arkadaşı Thomas Henry Huxley'in bulduğu bir deyim olan 'agnostik' kavramıyla tanımlamaya başlamıştır.

Darwin zamanla evrimci fikirlerini arkadaşlarına açarak onların tepkilerini ölçmeyi düşünmüştür. 1842 yılında kuramının kısa özeti mahiyetinde bir yazı yazmış ve daha sonra 1844 yılında bu yazıyı uzun bir makaleye dönüştürmüştür ve bu makalede henüz insanın kökenine ve yaratıcıya hiçbir atıfta bulunmamıştır. Bunun nedeniyle ilgili görüşlere bakılırsa eşi Emma ile yaptığı dinsel tartışmaların onu bu konulardan uzaklaştırması veya insanın kökenine dair savını dinsel dogmaları çürütebilecek derecede güçlendirebilene kadar suskun kalmak istemiş olması olabilir.

Bu konuyla alakalı bilim tarihçilerinin üzerinde daha çok durduğu bir diğer görüşe göre toplumsal baskıdan ve *Türlerin Kökeni*'nin yaratacağı potansiyel entelektüel kaostan çekinen Darwin insan ve insanın evrimi konusundan *Türlerin Kökeni* isimli eserinde hiç bahsetmemiştir. Bu anlamda söylediği tek şey olan insanların da dahil olduğu tüm canlıların aynı kökenden geldiği savı bile kitap yayınlandıktan sonra muhafazakar Viktoryen aydınları ve entelektüelleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Tüm bilgilerin kaynağı olarak görülmeye başlanan akıl çoktan bir mit halini almış ve bu mitleşme insanların tüm canlıların üzerinde, 'eşref-i mahlukat' kabul edilmesine sebebiyet vermiştir.

Yazdığı bu makaleyi hiçbir zaman yayınlamayan ve ihtiyatlı davranmayı tercih eden Darwin, 1844 yılında anonim olarak yayınlanan *Vestiges of the Natural History of Creation* (Yaratılışın Doğal Tarihinin İzleri) isimli kitapla iyice duraksamıştır. Daha sonraları Robert Chambers tarafından yazıldığı ortaya çıkan bu kitap, evrim tartışmalarını hararetlendirmiş ve teologları kızdırmaya yetmiştir. Seküler düşüncenin ilgi toplamasında ve yaygınlaşmasında son derece önemli bir yere sahip olan bu kitap, ucuz baskılar sayesinde İngilizce konuşulan ülkelerde çokça okunmuş, çevirileriyle de diğer dünya ülkelerinde büyük olay yaratmıştır.

Peki neden bu kitap bu kadar olumlu/olumsuz ilgi çekmiştir? Yazarı entelektüel camiayı bu kadar kışkırtacak ne yazmıştır? Chambers bu kitabında, en basit mikroorganizmalardan insana kadar tüm canlılar dünyasının kendiliğinden geliştiğini iddia etmiştir. Yani kitap bir anlamda evrimci bir kitaptır. Her ne kadar kitabın bilimsel içeriği genel anlamda zayıf ve ortaya koyduğu kanıtlar yetersizse de ortaya çıktığı zaman dilimi açısından önemi ve kavgası büyüktür. Örneğin; Darwin'in eski hocası Adam

Sedgwick bu kitapla ilgili son derece olumsuz sözler söylemiştir. Sedgwick'e göre bu kitap boş laflarla ve yalan yanlış bilgilerle dolu, cahilce yazılmış gerçeklikten fevkalade uzak bir kitaptır ve yine Sedgwick'e göre bu kitap ancak bir kadın tarafından yazılmış olmalıdır. "Sedgwick başta kitabı bir kadının kolayca bozulabilecek olan zekasına yakıştırmıştı; özel sohbetlerinde de kötücül Byron'ın kızı Ada Lovelace'i işaret ediyordu."(Desmond & Moore, 2011: 390) Bu alıntı bile Viktorya devri İngiltere'sinde üst sınıfların içinde bulunduğu zihinsel vaziyeti açıklar niteliktedir. Bu yıllarda aydınlanma fikrinin yarattığı hava tüm Avrupa'yı sarmış olsa da zihinlerde değişiklik yaratmaya başlaması zaman alacaktır.

Bu olaydan sonra iyice kabuğuna çekilen Darwin, gelen tepkilerden ve ortaya çıkan fikirsel kaostan korkmuştur zira Chambers'ın kitabının ortaya attığı tez genel anlamda kendi teziyle çok benzeşmektedir. Chambers da Darwin gibi tedrici bir değişimi ileri sürmüş ve tüm doğaüstü faktörleri devre dışı bırakmıştır. Bu olaydan sonra Darwin seneler sürecek bir çalışma ve kanıt toplama periyoduna girmiştir. Kuramını tamamıyla doğruluğundan emin olduğu kanıtlar üzerine inşa etme takıntısı ve elde ettiği bilgilere her daim şüpheyle yaklaşması, çalışma süresinin uzamasına ve teorinin gecikmesine neden olmuştur. Yaşamının uzunca bir süresini bahçesinde ve serasında deneyler yaparak, güvercinler üzerinde çalışarak, sülükayaklı türlerinin sistematiğini yaparak ve dostlarıyla çoğunlukla bilimsel konular üzerinde mektuplaşarak geçirmiştir. Tüm bu çalışmalarından ötürü Londra Kraliyet Bilim Derneği onu 1853 yılında Kraliyet Madalyası ile onurlandırılmıştır.

Darwin'in yarattığı bu rutin, elim bir hadiseyle bozulmuştur. İkinci çocuğu Annie, 1851 yılında henüz on yaşındayken nedeni bilinmeyen ateşli bir hastalık yüzünden ölmüştür. Annie'nin ölümü Darwin'i son derece olumsuz etkilemiş ve bir süreliğine çalışmalarını tamamıyla durdurmasına sebep olmuştur. Bu olay Darwin'in din ve yaratıcı gibi kavramlardan bütünüyle kopmasını sağlamıştır. Darwin şefkatli bir yaratıcının böylesine küçük bir kızın acı içinde ölmesine neden izin verdiğini hiç anlayamamıştır. Daha sonrasında ise bu ölüm Darwin'i kamçılamış ve büyük bir hırsla bilime sarılmasına sebebiyet vermiştir.

1.1.4. Türlerin Kökeni'nin Yayınlanışı ve Sonrası

1859 yılı yaklaştıkça Darwin, kuramının sağlamlığından emin olmaya başlamıştır. 1856 yılında Down House'a kendisini ziyarete gelen arkadaşlarına kuramını açmış ve onlarla tartışmıştır. Bu tartışmadan sonra Charles Lyell'in de teşvikiyle kitabının taslağını yazmaya başlamıştır. Haziran 1958'de yani taslağının üzerinde iki yıldan fazla bir süredir çalışmışken, evi Down House'a Hollanda Batı Hint Adaları'ndan biri olan Ternate'den bir posta gelmiştir. Posta, Darwin'in bazı popüler bilim dergilerinde makalelerini okuduğu ve bir kaç kere bilimsel konular üzerine mektuplaştığı Alfred Russell Wallace'tandır. Darwin postayı açınca kendisini oldukça şaşırtan ve üzen bir makaleyle karşılaşmıştır. Darwin'e gönderdiği bu makalesinde Wallace, doğal seçilim yoluyla evrime ilişkin açıklamasını dile getirmiştir. Darwin bu durumu Charles Lyell'e bir mektup aracılığıyla bildirmiş ve kendi ürettiği fikirlerin bir başkası tarafından dile getirilmesinden dolayı içinde bulunduğu derin üzüntüden bahsetmiştir.

Bu karışıklık, ortak bir kararla yayıncıya gönderilen Wallace'ın makalesinin yanına Darwin'in bulgularıyla ilgili kısa bir açıklama eklenmesiyle çözülmüştür. Böylece bu bildiri iki kişilik bir bildiri olmuştur ve öncelik paylaşılmıştır. Bu konuda Wallace'ın gösterdiği özel tevazu bilim insanları ve bilim tarihçileri tarafından her zaman önemli bulunmuştur. O, "Ben o zamanlar 'aceleci bir delikanlıydım'. Darwin ise, derhal kişisel ün sahibi olmaktansa keşfettiği gerçeğin tam bir ispatını arayan sabırlı ve itinalı bir öğrenciydi" (Berry, 2013: 3) diyerek bu eyleminin (veya eylemsizliğinin) sebebini açıklamıştır. Çifte bildiri 1 Temmuz 1858'de Londra Linnean Derneği toplantısında sunulmuş ve okunmuştur. Okunuşu sırasında zaten az sayıda olan dinleyicide hiç heyecan yaratmaması makalenin içeriği düşünüldüğünde şaşırtıcıdır. Ancak iki ay sonra makaleler derneğin dergisinde yayınlanınca birileri makalelerin radikal içeriğini fark etmiştir.

Makaleler arasındaki bu beklenmedik kesişme Darwin'i savları sağlam bir şekilde temellendirilmiş bir kitap yazmaya itmiş ve Darwin on üç aylık bir zaman dilimi içerisinde eserini tamamlamıştır. Aslında bu eser daha önce yazmış olduğu uzun bir müsveddenin özeti konumundadır. Darwin, topladığı somut bilimsel kanıtların birçoğuna bu eserde yer verememiştir ve bu konuda sonradan bazı pişmanlıklar yaşamıştır. Bu

yüzden *Türlerin Kökeni*'ni her zaman "zoraki bir özet" olarak değerlendirmiştir. Darwin bu kısa kitaba *Uzun Bir Argüman* adını vermiştir.

Birçok bilim insanı, yazar ve eleştirmene göre bu kitap bilimsel olarak sıkı örülmüş argümanlara sahip, yaratıcı metaforlarla dolu ve olgulara dair malumatla yoğrulmuş son derece yoğun içerikli bir eserdir. Son derece alçakgönüllü bir dille yazılmış ve bilimsel düşüncede herhangi bir dönüşüm yaratma niyetinde olan bir kitap olmamasına karşın yaptığı şey tam da budur. Darwin mükemmellik üzerine kurulu metafiziksel ve dinsel ögeleri tamamıyla ortadan kaldırıp yerine kusur ve rastlantıyı yerleştirmiştir. Ona göre ne hayvanlar –insan dahil- ne de bitkiler özel bir tasarımın ve yaratıcının ürünüdür. Bu görüşler gelecek yıllarda bilimsel düşüncede devrim yapacak ve Dünya üzerindeki her insanın hayatını dolaylı veya direkt bir şekilde etkileyecektir. Darwin kitabıyla alakalı çalışmalarını bitirdiğinde -daha sonra *Türlerin Kökeni*'nin girişinde de kullacağı- şu notları kaleme almıştır:

> Şimdi (1859) yapıtım aşağı yukarı bitti; ama tamamlanması daha birçok yılımı alacağı için ve sağlığım bozulduğu için bu özeti yayımlama zorunluğunu duydum. Şimdi Malaya takımadalarının doğal tarihini inceleyen Bay Wallace'ın benim türlerin kökeni konusunda vardığım genel sonucun hemen hemen aynına varmış olması da beni böyle davranmaya özellikle isteklendirdi. Bay Wallace, 1858'de, bana daha sonra Sir Charles Lyell'e vermem dileğiyle bu konudaki bir yazısını gönderdi. Sir C. Lyell'in Linnean Society'ye gönderdiği bu yazı, derneğin dergisinin üçüncü cildinde yayımlandı. Benim çalışmamı bilen Sir C. Lyell ve Dr. Hooker -1844'te elimdeki taslağı okumuştu- yazdıklarımdan çıkarılmış kısa bir özeti Bay Wallace'ın değerli yazısıyla birlikte yayımlamayı uygun görerek bana şeref verdiler. (Darwin, 2015; 27)

Charles Darwin, temel izleği olarak tedriciliği benimsemiş ve tüm canlılar tarafından verilen yaşam mücadelesinin merkezinde olduğu bir gezegen tahayyül etmiştir. Tüm bu yönelim ve tasarımlar Darwin'i dünyanın ve ulusunun, bilim insanlarının ve siyasetçilerin, filozofların ve genel anlamda tüm düşünce insanlarının çokça etkilendiği bir bilim insanı yapmaya yetmiştir:

> "Ayrıca yine hiç kimse Darwin'in biyolojisinin tüm rekabetçi, girişimci, üretimci ruhuyla İngiliz ulusunu yansıttığını ya da doğa yasalarının cazibesine kapılışının, genel sekülerleşmeye dönük eğilime katkıda bulunduğunu ve çağdaşlarının bilimin dünyayı kendi terimleriyle anlama iddiasını desteklediğini de göz ardı edemezdi." (Browne, 2008; 76)

Peki *Türlerin Kökeni* nasıl bir kitaptır? Öncelikle söylenmesi gereken şey *Türlerin Kökeni*'nin eşit uzunlukta olmayan iki ana bölüme ayrılabildiğidir. Birinci bölümde Darwin, doğanın tüm gerçekliğini gözler önüne sermeye çalışmıştır. Bu bölümde 'Evcilleşmenin Etkisinde Değişim', 'Doğanın Etkisinde Değişim' ve 'Varolma Savaşı' gibi başlıklar vardır. Bu bölümde Darwin, dördüncü başlıkta kuracağı doğal seçilim kuramının zeminini hazırlamıştır. Dördüncü bölümde doğal seçilim kuramını açıklayan Darwin, kitabın geri kalan kısımlarında söz konusu kuramın embriyoloji, sınıflandırma, paleontoloji ve coğrafi dağılım gibi temel biyoloji alanlarını nasıl açıklığa kavuşturduğunu tartışmıştır. Kitabın sonunda ise Darwin, okuyucuları önyargısız bir şekilde değerlendirmeye davet etmektedir. Tüm bunların yanında kitabın şaşırtıcı tarafı ise bilimsel bir kitapta pek rastlanmayacak 'Kuramın Güçlükleri' başlığıdır. Bu başlıkta Darwin, okuyucularına teoriyle alakalı karşılarına çıkacak sorunları içtenlikle açıklamayı tercih etmiştir.

Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*'nde çok önemli kavramlar ve kuramlar yaratmıştır. Bu kavram ve kuramların arasında olan 'organizmaların belirgin çeşitliliği', 'çeşitlenme ilkesi', 'doğal seçilim kuramı' ve 'yaşam ağacı metaforu' gibi kavramlar evrim biliminin Charles Darwin ismiyle özdeşleşmesini sağlamıştır, zira bu kavram ve metaforlar yirmi birinci yüzyıl bilim literatürünün hala en önemli kavramları arasındadır. Oysa Darwin ne evrim fikrini ortaya atan ilk kişidir, ne doğal seçilim kavramını ilk kez tanımlayan kişidir, ne de teologların ve muhafazakarların adeta saldırısına uğrayacak kadar din karşıtı birisidir. O evrim fikrini doğal seçilim kuramıyla birleştirip kanıtlamadan daha doğrusu kanıtlayamadan sistematize eden birisidir. Üstelik Darwin evrimi kesin olarak kanıtlayacak bir deney bile yapmamıştır. Savını destekleyecek herhangi bir matematik formülü de kurmamıştır. Tüm bunlar yirminci asırın ortalarında ortaya çıkacaktır. Darwin sadece hayal gücüne hitap etmiştir. Kitap ve teori ile ilgili daha

detaylı bilgiler Darwinizm başlığı altında verileceği için bu bölümleri fazla detaylandırmadan geçiyoruz.

Kitap yayınlanır yayınlanmaz beklenildiği gibi tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Darwin'in titiz ve objektif tutumuna rağmen Viktoryenler kitabı beğenmemişlerdir ve birçok açıdan eleştiri yağmuruna tutmuşlardır. Örneğin gelecekte muhafazakar partiden başbakan olacak, İngiliz tarihinin önemli figürlerinden olan Benjamin Disrali 1864 yılında yaptığı bir konuşmada, "İnsan maymun mudur yoksa melek mi?" diye sorarak bu konudaki rahatsızlığını dile getirmiştir.

Gelen eleştiriler genellikle -bugün de olduğu gibi- hayvanlarda ve bitkilerde tedrici bir değişimin kabul edilemez oluşu ve yaratıcı faktörünün bir kenara atılmasının onaylanmaması üzerine olmuştur. Darwin'e göre, insanları da kapsayan tedrici bir değişim doğadaki tür sayısının bu denli yüksek olmasına ve çeşitliliğe sebebiyet vermiştir. O, doğada yaşam savaşı veren tüm canlıları bir bütün olarak ele almış ve hepsinin ortak bir atadan geldiğini dile getirmiştir. Yüce bir yaratıcının kusursuz tasarımını kabul etmemiş, teorisini doğadaki yaşam savaşının ortaya çıkardığı fiziksel ve kimyasal kaosun oluşturduğu biyolojik düzen, kusurluluk ve tesadüf kavramı üzerine inşa etmişti. Tüm bunlar, kuramın ortaya çıktığı Viktorya devri İngiltere'si için kabul edilemeyecek kadar radikal ve hatta sapkın fikirlerdir. Viktorya devri İngiltere'sinde Anglikan kilisesi kesin çizgilerle sınıflara ayrılmış toplumun merkezinde bulunmaktadır ve muhafazakar paradigma Darwin'i asla hoş karşılamayacak gibi görünmektedir.

Gelen tepkiler elbette sadece İngiltere'den değildir. Fransa, Almanya, İtalya, İsveç, Rusya ve Kuzey Amerika'dan kısaca dünyanın hemen hemen her yerinden kitabı okuyan herkesin doğal seçilim yoluyla evrim düşüncesiyle alakalı söyleyecek bir sözü vardır. İlk kez bilimsel bir konu tüm toplumun, hatta toplumların ve hatta toplumlar-arası etkileşimden doğan münakaşanın gündemine oturmuştur. Farklı toplumlar bu konuyu kendi kültürel düzenlerine ve paradigmalarına oturtup tartışmaya başlamışlardır. Yazarlar, şairler, işadamları, eğitimciler ve hatta tüccarlar bile kısaca tüm meslek gruplarından herkes bu tartışmaya dahil olmuş ve kitaptan az veya çok etkilenmiştir. Örneğin; şair Alfred Tennyson, Darwin'in görüşlerine tepki göstermiş ama onunla tanışmak istemiştir. Şairler Robert Browning ve Matthew Arnold da bu tartışmaya

varoluşçuluk[7] üzerinden katılmışlardır. Bu yüzden denilebilir ki *Türlerin Kökeni* toplumsal sekülerleşmeye ciddi katkılarda bulunmuş ve insanların hayatının merkezinde olmasına karşın eski gücünü kaybetmiş ve türlü fraksiyonlara ayrılmış/ayrılmakta olan kiliseyi değişime ve kendini yenilemeye zorlamıştır.

Elbette ki tüm tepkiler olumsuz değildir. Örneğin, ünlü matematikçi Baden Powell *Türlerin Kökeni'*ni 'mükemmel bir kitap' diye övmüş ve kendinin de evrimci kabul edilmesine sebep olan "doğanın kendi kendine gelişen güçleri ilkesini" destekleyen bazı beyanlarda bulunmuştur. Filozof John Stuart Mill son derece beğendiği Darwin'in akıl yürütme biçimini eski akıl yürütme biçimiyle kıyaslamış ve bunu *Mantık Sistemi* isimli eserinde işlemiştir. Bunun yanında ünlü ekonomist Henry Fawcett, Fransız filozof Ernest Renan ve yazar George Henry Lewes ihtiyatlı bir şekilde Darwin'i ve teorisini desteklemişlerdir: 'Doğru olabilir ama kesinlikle doğrudur diyemeyiz.'

Darwin'le aynı fikirde olmayan kimseler bile onun savının gücünün farkına varmıştı. Örneğin, *Upanişadlar*'ın yazarı, filolog Friedrich Max Müller evrim teorisine sert bir biçimde karşı çıkmasına rağmen, teorinin açıklama gücünün ve Darwin'in savının değerinin farkına varmış ve bazı konuşmalarında *Türlerin Kökeni*'ne yer vermiştir.

Karl Marx da Darwin'den ve evrim kuramından etkilenen kişiler arasındadır. "Bir kaç defa, onun çalışmalarında, kapitalist sistemin rekabet ve serbest girişim özelliklerine rastladığını dile getirmişti."(Browne, 2008; 111) Veya bir başka yerde Marx; "Burada yalnızca doğa bilimlerindeki 'Teoloji'ye ilk kez öldürücü bir darbe vurulmamış, aynı zamanda da doğa bilimlerinin akla yatkın anlamları deneysel olarak açıklanmıştır." (Aktaran "Created from Animals: The Moral Implications of Darwinism" isimli eserinden James Rachels, 1991: 110); (Alıntılayan Dennett, 2013; 73) diyerek esere duyduğu hayranlığı dile getirmiştir.

---

[7] Şair Robert Browning 'Caliban upon Setebos've şair Matthew Arnold ise 'Dover Beach' isimli şiirlerinde tanrı kavramı üzerinden kader konusunu tartışmaya açmış ve varoluşun ve yaşam boyunca bireyin başına gelenlerin açıklamasını Tanrı'nın 'barbar' olabileceği düşüncesi üzerinden geliştirmeye çalışmıştır. (Wikipedia, "Caliban upon Setebos", "en.wikipedia.org/wiki/Caliban_upon_Setebos", (Haziran 2016) (Wikipedia, "Dover Beach", "en.wikipedia.org/wiki/Dover_Beach", (Haziran 2016)

Hatta Marx'ın *Das Kapital*'i Darwin'e adamak istediği bile söylentiler arasındadır fakat bu sadece küçük bir karışıklıktan dolayı ortaya çıkan bir yanlış anlaşılmadan ibarettir. Karl Marx'ın damadı, siyaset felsefecisi ve ateizm aktivisti Edward Aveling, bir mektubunda Darwin'e 1881 yılında kaleme aldığı *The Student's Darwin* isimli eserinin bir bölümünü ona ithaf etmek istediğini söylemiştir. Darwinse bu isteği kibarca reddetmiştir. Sebep ise Edward Aveling'in Darwin'e bile aşırı gelen fikirleridir.

Ayrıca Darwin'in ele almadığı toplumsal ahlak konusunu evrimle birleştirmeye çalışan muhalif din grupları (liberal hıristiyanlar) da yok değildir. Bazı özgür düşünceli kişiler de teologların *Türlerin Kökeni*'ne aldıkları kesin olumsuz tavıra karşıt bir duruş sergileyip, evrimi kiliseyi ve devleti eleştirmek için bir araç gibi kullanmışlardır. Bir diğer uzlaşmacı grup olan Kalvinistler[8] de doğal seçilim fikrini insanlığın günaha karşı verdiği mücadeleye dahil ederek evrim kuramıyla uzlaşmışlardır. Dinsel olana karşı şüphe ile yaklaşan birçok insan da ateizm yolunu evrimin ikna gücü sayesinde seçmiştir.

Türlerin Kökeni'nin yarattığı etkiyle alakalı Şerif Mardin'den ve Bertrand Russell'dan alıntılanan bu iki paragraf, kitabın etkisinin büyüklüğünü tam olarak kavrama konusunda yeterli olacaktır:

> "Darwin'in fikirleri on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde inanılmayacak kadar geniş bir etki gösterdi, her tarafa yayıldı, hatta birbirinden çok farklı kuramları desteklemek için kullanıldı. Darwin'in fikirlerinde "hayat mücadelesi" ve bu kavgada doğanın şartlarına uyabilenlere zamanın akışı içinde tanınan imkanlar önemli bir yer tutuyordu. Örneğin, insan zekasının gelişimi, bu açıdan, çevreye uyabilmesinin bir ürünü sayılmaya başlandı. Fakat bir defa insan zekası böyle bir açıdan değerlendirilince insanların buldukları bilimler için de aynı şeyi söylemek mümkündü: bilim de insanların çevreye uyma çabalarının bir parçasıdır. Bu açıdan bakıldığı zaman bilim sistematik pozitivist teoride olduğundan çok daha esnek, zamanın ve mekanın şartlarını yansıtan bir yapı haline geliyordu." (Mardin, 2013; 78-79)

[8] On altıncı yüzyılın başlarında Jean Calvin tarafından ortaya atılan görüşlere dayanarak kurulan bir Hristiyanlık mezhebidir. Kalvinizm, gelenekçi din anlayışını reddeden, toplumsal kurum ve kuralları Hristiyanlığın başlangıcındaki özüne göre düzenlemeyi öngören ve bilimsel olana diğer mezheplere nazaran daha olumlu bakan bir mezheptir.

> “1860’ta (Türlerin Kökeni’nin çıkışından bir yıl sonra) Bishop Wilborce Darwin’ciliğe karşı gürleyerek bayrak açtı: “Bu doğal seçme ilkesi bütünüyle Tanrı Sözü’ne aykırıdır. Ama bütün parlak sözler bir işe yaramadı, Darwin’i başarıyla savunan Huxley bu sözleri herkesin anlayabileceği biçimde çürüttü. Artık kilisenin kızgınlığına kimse aldırmıyordu, Chichester başpapazı bir üniversite vaazında: “İlk anne-babamızın yaradılış tarihini, anlamındaki bütün açıklığa karşın kabul etmeyip, yerine şu modern evrim düşünü koymak isteyenler insanoğlunun kurtuluşu konusundaki bütün düşünceleri çürütmektedirler.” diyerek Oxford’u uyarmaya çalıştı; öte yandan, Kutsal Kitap’ın öğretisine bağlı olmamakla birlikte dinsel görüşü destekleyen Carlyle, Darwin için “kirli bir dinin peygamberi” dedi, ama bunların hepsi etkisiz kaldı, hayvan-bitki türlerinin evrimi kısa zamanda biyoloji bilginlerinin de benimsedikleri bir öğreti oldu.” (Russell, 1990; 50)

Darwin ve *Türlerin Kökeni* ile ilgili tartışmaların bir diğer yönü ise Darwin’in tüm bu olan biten karşısında suskun kalışıdır. O, halkın karşısına çıkmaktan her zaman çekinmiş ve bu yüzden uzak durmuştur. Kamuoyu tartışmalarından hiç hoşlanmayan Darwin, bunları hep gereksiz bulmuş ve geri planda kalmayı tercih etmiştir. Bu duruşuna rağmen Darwin etrafında olan bitenden haberdardır. Son derece aktif bir mektup ağı yaratmıştır ve dış dünyayla etkileşimini bu yolla sağlamıştır.

Burada değinilmesi gereken bir diğer önemli konu da Darwin’le alakalı kamuoyunda yürütülen tartışmaları yöneten ve yönlendiren bilim insanlarının evrim kuramına ve genel olarak Darwinizm’e yaptığı katkılardır. Charles Lyell, Joseph Hooker, Asa Gray ve Thomas Henry Huxley’nin oluşturduğu bu ünlü dörtlü, oluşturdukları bilim ordusu aracılığıyla Darwin’in çalışmalarının kamuoyunda tanınmasında, yaygınlaşmasında ve tartışılmasında Darwin’den çok daha fazla emek sarfetmiş ve Darwinizm’e karşı yapılan eleştirilere hayatlarının sonuna kadar göğüs germişlerdir. Charles Lyell jeoloji üzerinden, Joseph Hooker ve Asa Gray botanik üzerinden, Thomas Henry Huxley[9] ise biyoloji üzerinden yürüttüğü çalışmalarıyla evrim teorisinin ve doğal seçilim fikrinin önce kanıtlanmasında, sonra ise yaygınlaşıp anlaşılmasında önemli katkılarda bulunmuşlardır.

[9] Öyle ki Thomas Henry Huxley kendini ‘Darwin’in buldogu’ diye tanımlamıştır.

Burada özel bir parantez açılması gereken bir kişi varsa o da Thomas Henry Huxley'dir. Huxley'nin agnostizmin tanımlanmasında ve yine agnostizmin felsefeye girişinde gösterdiği akademik çabayla, *Türlerin Kökeni'*yle birlikte alevlenen bilim-metafizik çatışmasında ortaya koyduğu tavrıyla ve Oxford Üniversitesi Doğa Tarihi Müzesi'nde gerçekleşen oturumda Richard Owen ile yaptığı ünlü tartışmasıyla[10] Charles Darwin'in kuramının halk içinde ve akademik camiada geçerlilik kazanmasında etkin bir rol oynamıştır.

1.1.5. İnsanın Türeyişi'nin Yayınlanışı ve Sonrası

Charles Darwin, 1859 yılında *Türlerin Kökeni*'nin yayınlanmasından sonra uzun süren bir suskunluk dönemine girmiştir. *Türlerin Kökeni*'ne gelen bilimsel itiraz ve eleştirilere cevap vermek ve savının aksadığı yerleri sağlamlaştırmak istemektedir. Ayrıca ortaya koyduğu kuram ve fikirler dizisi büyük bir entelektüel kaos yaratmıştır. Dindar Viktoryenler, kendisine ve 'sapkın' teorisine büyük bir husumet beslemektedir. Darwin'in çok fazla eser yazmamasını veya eserleri arasında uzun zaman dilimleri olmasını açıklamaya çalışan bilim tarihçileri, bu durumu Darwin'in ince eleyip sık dokuyan bir bilim adamı olması üzerinde durarak açıklamaya çalışmışlardır. Lakin bu açıklama yeterli gibi görünmemektedir. Daha önce de değinilen bu durum, Darwin'de ki persecution[11] korkusu ile tanımlanabilir. On dokuzuncu yüzyılda artık Avrupa'da engizisiyon olmamasına karşın persecution bireyi toplumsal ve ekonomik anlamda yalnız bırakmak, sosyal ilişkilerini kesintiye uğratmak ve aşağılamak olarak kendini göstermektedir.

---

[10] 30 Haziran 1860 tarihinde düzenlenen bu oturuma Thomas Henry Huxley ve Richard Owen'ın tartışması damgasını vurmuştur. Bilim tarihçilerine göre bilim tarihinin en önemli olaylarından biri olan bu tartışma, bilim-metafizik çatışmasının somut örneklerindendir. Hatta ikili arasında geçen şu diyalog tartışmanın şiddetini gösterir mahiyettedir: Richard Owen konuşmasının bir yerinde Huxley'ye dönüp; "Bir maymunla büyükbaba tarafından mı akrabasınız yoksa büyükanne mi?" diye alaycı bir soru sormuştur. Bu soruya Huxley şu ünlü cevabı vermiştir: "Çok ciddi bilimsel bir tartışmayı alay konusuna dönüştüren bir adam yerine zavallı bir maymunu büyükbaba olarak kabul etmeyi tercih ederim."

[11] Persecution (persekü̈syon); inançlarından veya düşüncelerinden ötürü zulmedilmek veya cezalandırılmak anlamına gelmektedir.

Türlerin Kökeni’nde teori genel anlamda oluşturulmasına rağmen, tüm bu bilimsel muhteviyat herhangi bir türe mal edilmemiştir. Kitaptaki insanla alakalı az sayıda cümleden birisinde Darwin; “İnsanın kökeni ve tarihi daha da aydınlanacaktır.”(Darwin, 2015; 550) demiş ve açık kapı bırakmıştır. *Türlerin Kökeni*’nde insan konusuna değinmeyen Darwin, koşulların uygunlaşmasını beklemiş ve bu süre zarfında insanın evrimiyle alakalı herhangi bir şey yayınlamamıştır. Bu konuya bir sonraki eseri olan *İnsanın Türeyişi’*nin girişinde değinen Darwin;

> “Yıllarca, insanın kökeni ya da soyu üzerine notlar topladım; bu konuda herhangi bir yayında bulunmaya hiç niyetim yoktu; tersine, hiçbir şey yayınlamamak kararında idim; çünkü böylelikle yalnızca görüşlerime karşı olan önyargıları artıracağımı sanıyordum. *Türlerin Kökeni* adlı yapıtımın ilk baskısında, bu yapıtla, “insanın kökenine ve tarihine ışık tutulduğunu” dolaylı olarak göstermek elverir gibime geldi. Bu, insanın da yeryüzünde belirişi ile ilgili herhangi bir genel sonuç çıkarılırken öbür organik varlıklarla birlikte düşünülmesi gerektiği anlamına gelir. Artık durum tümü ile değişmiştir. (Darwin, 2014; 9)

demiştir. Bu değişen durum elbette ki *Türlerin Kökeni*’nin eseridir. Bu eserle birlikte oluşan tartışma ortamı sayesinde toplumun geneline yayılan liberal hava, Viktoryen muhafazakar değerleri gevşetmiştir. Tartışılamayacak gibi görünen değerler tartışılmaya başlanmış, tüm toplumun dahil olduğu bu düşünsel keşmekeşin yarattığı hava her yeri sarmış ve her yerden hissedilir olmuştur.

1871 yılına kadar suskun kalan Darwin, 1867 yılında yazmaya başladığı ikinci önemli eseri *İnsanın Türeyişi* (The Descent of Man) ile bu sessizliğini sona erdirmiştir. Bu eserinde o ana kadar değinmediği ve kimsenin de değinmek istemediği insanın evrimi konusunu ele alan ve teorisini bir adım daha öne taşıyan Darwin, yayıncı olarak *Türlerin Kökeni*’nde de yayıncısı olan John Murray’i seçmiş ve onun desteğini yine arkasına almıştır. Nüfuzlu bir yapımcının desteği önemlidir çünkü kitap içeriğiyle yine çokça tartışma yaratacağa benzemektedir.

Viktoryen dönem muhafazakarları ve hümanistleri insanın tüm canlılardan çok daha üstün olduğunu düşünmekte ve herşeyin insan için (beyaz insan için) var olduğuna

inanmaktadırlar ki bu düşünceler İngiliz emperyalizminin genel mantığını oluşturmaktadır. Bu kitap artık sadece muhafazakar-bilimsellik ikiliğindeki entelektüel kavgalara değil, kapitalizmin en yüksek aşaması olarak nitelendirilen emperyalizmin, anti-emperyal düşüncelerle mücadelesine de gebedir:

> "... böyle bir kitabın bilimsel hedefi sömürgeciliğin yayıldığı ve güçlendiği bir dönemde ve sosyal mücadelerle yeniden yapılanan bir toplumda belirleyici olan felsefi ve siyasal amaçlarından ayrılmaz görünüyordu –sadece muhafazakarlık ve hoşgörü arasındaki bir çatışmanın değil, aynı zamanda fetihçi liberalizmin farklı versiyonları arasında bir mücadele." (Tort, 2007; 55-56)

Tekrar kitaba dönülecek olursa, tek kitap olarak bilinen *İnsanın Türeyişi*'nin aslında üç farklı kitaptan oluştuğu söylenmelidir. Bu kitaplar, genellikle tek bir kitap olarak yayınlanan *İnsanın Türeyişi* ve *Seksüel Seçme* (Selection in Relation to Sex) ile 1872'de bu kitabın bir parçası olarak tasarlanan fakat hacmi nedeniyle ayrı bir kitap olarak basılan *İnsanda ve Hayvanlarda Coşkuların Dışavurumu*'ndan (The Expression of the Emotions in Man and Animals) oluşmaktadır. Zira bu üç kitap içeriksel olarak birbirine bağlıdır ve birbirlerinin tamamlayıcısı konumundadır. Üçünün de odak noktasında insan ve insanın evrim süreci vardır. Bu evrim biyolojik, organik, mental ve hatta duygusal alanda tezahür etmektedir.

Hiç kuşkusuz Darwin'in biyolojik evrimi diğer alanlara da uygulaması Herbert Spencer gibi filozofların evrim çalışmalarına girişmesine neden olmakta ve kaynağını yine bu çalışmalardan almaktadır ki bilindiği gibi Herbert Spencer'ın üzerine yoğunlaştığı bu çalışmalar oldukça problemli sonuçlar doğurmuştur. Mantıksal ve etik olarak yanlış olan bu çalışmalar bu yüzden pek çok bilim ve düşünce insanı tarafından eleştiri yağmuruna tutulmuştur.

> "Engels'e göre hayvanların yaşama yasalarını insan topluluklarına aktarmak yanlış ve tehlikelidir: "Hayvanın erişebildiği en büyük şey toplamaktır; insan üretir, doğanın onsuz üretemeyeceği yaşam eşyalarını en geniş anlamı ile hazırlar. Böylece hayvan topluluklarının yaşama yasalarının insan toplumuna rastgele aktarılması olanaksız hale gelir. Üretim hemen hemen,

> varolma mücadelesi denilen şeyin, artık salt bir varolma aracı haline değil, zevk alma ve gelişme aracı durumuna geldiğini ortaya koyar.” (Meek, 1976; 232-3)

Kitap hakkında bazı detaylar vermek gerekirse, söylenmesi icap eden ilk şey kitabın, ‘İnsanın Aşağı Bir Biçimden Türediğinin Kanıtı’, ‘İnsanın Aşağı Bir Biçimden Nasıl Geliştiği Üzerine’, ‘İnsanın ve Aşağı Hayvanların Zihinsel Yetilerinin Karşılaştırılması’, ‘İnsanın ve Aşağı Hayvanların Zihinsel Yetilerinin Karşılaştırılması – Katkı’, ‘Zihni ve Ahlaki Yetilerin Eski ve Uygar Çağlar Boyunca Gelişi Üzerine’, ‘İnsanın Hısımlıkları ve Soykütüğü Üzerine’ ve ‘İnsan Irkları Üzerine’ başlıklı yedi bölümden oluştuğudur. Birinci bölümde insanın evrimsel gelişimiyle alakalı kanıtları sunan Darwin, vücut yapısından, embriyonal gelişimden/embriyonal gelişim benzerliklerinden ve güdüklüklerden (rudiments) bazı örnekler vermiştir.

İkinci bölümde bahsi geçen evrimin nasıl gerçekleştiğini açıklayan Darwin, bu bölümde evrimin çeşitli varyasyonlarla oluşum biçimini ortaya koymaya çalışmıştır. Üçüncü bölümde ise insanların ve kendi deyimiyle ‘aşağı hayvanların’ zihinsel yetilerini karşılaştıran Darwin, bu bölümde soyutlama, zihinsel bireysellik, dil, güzellik duygusu/anlayışı ve tanrı inancı/din gibi kavramları kullanarak, tüm canlıların ortak bir atadan geldiğinin altını çizmiştir ki bu kitap üzerinden Darwin’e yöneltilen eleştiri oklarını sebebi genellikle bu bölümdür. Dördüncü bölümde, üçüncü bölümde sunduğu savlarını toplumsallık üzerinden geliştiren Darwin, beşinci bölümde ise eski çağlardan bu yana insanın zihinsel ve ahlaksal gelişimi üzerinde durmuştur. Altıncı ve yedinci bölümde insan ırklarının ve hısımlıklarının üzerinde duran Darwin, ırkların oluşumu ve tükenişine değinmiştir.

İnsanın Türeyişi ile ilgili söylenmesi gereken ilk şey; insanın evrimi ile ilgili zengin argümanlarla dolu ve doyurucu bilimsel muhteviyata sahip bir eser olduğudur. Darwin bu eserinde insanın atalarına ve türeyişine dair cesur söylemlerde bulunmuş ve insanın atalarını fiziksel olarak tarif ederek kendini yüzyıllar boyu sürecek bir düşünsel kavganın içine atmıştır:

> "İnsanın ilk ataları bir zamanlar kıllarla kaplı, her iki eşeyde de sakalı olmak gerekir. Onların kulakları sivriydi ve herhalde hareket edebiliyordu; ve vücutlarında, özel kasları olan bir kuyruk vardı. Kolları ve bacakları da, şimdi ancak arada bir yeniden ortaya çıkan, ama dörtellilerde normal olarak bulunan kaslarla hareket ediyordu. Bu dönemde ya da daha erken bir dönemde, büyük ön kol (ön bacak) atardamarı ve siniri, supra-condyloid bir delikten geçiyordu. Bağırsakta, bugün olduğundan çok daha uzun bir körbağırsak vardı. Dölütteki ayak başparmağının durumundan anlaşıldığına göre, ayak o zamanlar kavrayıcı idi; ve atalarımız, kuşkusuz, ağaçlarda, sıcak ve ormanlarla kaplı bir ülkede yaşıyordu. Erkeklerin korkunç silahlar olarak yararlandıkları büyük köpekdişleri vardı. Çok daha erken bir dönemde dölyatağı çiftti; boşaltım bir dışkılıktan yapılıyordu; göz üçünü bir gözkapağı ile ya da niktitant zar ile korunuyordu. Daha da erken bir dönemde, insanın ataları suda yaşamış olmalıdır; çünkü biçimbilim, akciğerlerimizin bir zamanlar yüzmeye yaramış ve değişikliğe uğramış bir yüzme kesesinden oluştuğunu açıkça göstermektedir." (Darwin, 2014; 196-7)

Lakin bu eserin, bireylerin ve toplumların üzerindeki etkisinin *Türlerin Kökeni*'ne nazaran daha zayıf olduğu aşikardır. Bir anlamda *İnsanın Türeyişi*, *Türlerin Kökeni*'nde insanı konu dışında bırakacak bir şekilde oluşturulan ve dolayısıyla eksik bırakılan kuramın, insanın da dahil edilmesiyle tamamlanmasını sağlayan bir ek kitaptır.

Yaşamının son bölümüne geldiğinde iyice kabuğuna çekilen Darwin, bu yıllarda bahçesindeki toprak solucanları hakkında gözlemler yapmış ve bu gözlemlerini bir kitap şeklinde yayınlanmıştır. Bu onun için; "Yaşamının son yıllarında keyifle uğraştığı huzur verici sembolik bir iş" konumundadır. (Browne, 2008: 125) Büyük tartışmalar koparan iki önemli eser yarattıktan sonra kenara çekilen Darwin, ilerleyen yaşının da etkisiyle toprak solucanları gözlemleri gibi onun için angarya sayılabilecek işlerle meşgul olmayı tercih etmiştir.

1882 yılına gelindiğinde hastalıkları iyice artan Darwin, bu yılın Nisan ayında evinde hayata gözlerini yummuştur. Basit bir merasim düşünen ailesinin aksine harekete geçen bilim insanlarının gayreti sayesinde şaşalı bir törenle Hıristiyan geleneklerine uygun bir şekilde Westminster Abbey kilisesinin bahçesine, Isaac Newton'un yanına gömülmüştür.

Çalışmanın bu bölümü üzerinden yapılabilecek birçok çıkarımdan en önemlileri; Darwin'i ortaya çıkaran koşulların aydınlanma fikriyle ilintili oluşu ve Darwin'in dinle ve dinsel olanla kurduğu ilişkinin genel kanının aksine çok daha naif seyredişidir. Aydınlanma zihniyetinin ürünü olan okullarda öğrenim gören ve zihniyetin kazanımlarının en önemlilerinden biri olan sürekli olarak öğrenme ve kendini geliştirme davranışlarını tüm hayatına yayan Darwin, bu zihniyetin ortaya çıkardığı en önemli ve en etkili bilim insanlarından biridir.

Aydınlanma düşüncesine havi olan Fransız mentalitesinin aksine İngiliz mentalitesinin en bilinen özelliklerinden olan 'ılımlılık' karakteristiğini özellikle dine bakış açısında gördüğümüz Darwin, günümüzde özellikle İngiltere'de ve A.B.D.'de kendini gösterme fırsatı bulan New Atheism hareketi gibi dinsel olana sert bir tutum sergilememiştir. "Macit Gökberk'in güzel bir biçimde ifade ettiği gibi 'İngiliz Aydınlanması'nın' daha çok sakin bir bilimsel araştırma havası içinde gelişmesine karşılık, Fransız Aydınlanması ihtiraslı bir savaş felsefesidir." (Arslan, 1990: 1-2)

Çalışmanın bu bölümüyle alakalı yapılabilecek bir diğer çıkarım, Darwin'in en önemli eseri olarak görülen *Türlerin Kökeni*'nin tartışma ortamının doğmasına ve geleneksel değerlerin zayıflamasına yaptığı katkıdır. Düşünsel olarak içinden çıktığı kendi toplumuyla beraber, entelektüel faaliyet güdülen birçok toplumu etkisi altına alan bu eser, her bilimsel eser gibi sadece bilim sahasında değil; politika, ekonomi, sanat vb. bir çok alanda pek çok tabunun yıkılmasına ve toplumların yeni bir düşünme şekli kapısının eşiğine gelmesine büyük katkılarda bulunmuştur.

Bundan dolayı evrim kuramının ve genel olarak evrim olgusunun daha belirgin bir şekilde kavranabilmesi için bir sonraki bölümde bu kuramın tarihinden, gelişiminden, içeriğinden ve günümüzdeki konumundan bahsedilecektir. Bunun yapılması analiz edilecek filmlerde evrim kuramının daha sağlıklı bir şekilde tespit edilmesi ve bu kuramla ilgili eleştirilerin haklılığının veya haksızlığının daha sistemli bir şekilde ortaya konulması açısından son derece önemli bir noktada durmaktadır.

1.2. DARWINİZM

1.2.1. Darwin Öncesi Evrim Kuramının Tarihi ve Gelişimi

Bilim tarihinin en önemli kuramlarından biri olan evrim kuramı, başta Lamarck ve Erasmus Darwin gibi bilim insanlarının evrim hakkındaki düşünce ve iddiaları olmak üzere evrim konusunda zaten var olan birikimin Charles Darwin tarafından 'doğal seçilim' gibi teorilerle taçlandırılması ve sistematize etmesi sonucunda oluşan ve genetik, jeoloji ve kozmoloji gibi bilimlerin gelişmesiyle beraber yaygınlaşıp, geniş çevrelerce kabul gören bir teoridir.

Bilimsel kuramlarla alakalı genel kanının aksine evrim kuramı Charles Darwin'in aklına aniden belirmemiş, diğer tüm bilimsel gelişmeler gibi bir birikim ve gelişimin sonucunda ortaya çıkmıştır.[12] Bu anlamda, evrim kuramının ve hatta genel olarak evrim olgusunun geçmişini incelemek çalışmanın gidişatı açısından son derece mühimdir.

Çalışmanın bu safhasında Darwin'den önce evrim fikrinin ortaya çıkışı ve gelişimi kronolojik bir sıra takip edilerek ele alınacaktır. Böylece en büyük katkısını Charles Darwin'in yaptığı evrim düşüncesinin ne kadar büyük bir tarihsel birikim ve çalışmanın eseri olduğu anlaşılacak ve çoğunluğunu din adamlarının ve muhafazakar kimselerin oluşturduğu evrim karşıtı kanadın evrimle ilgili yanılgılarının büyüklüğü anlaşılacaktır. Ayrıca sonraki bölümlerde ele alınacak filmlerde, muhafazakar zihniyete sahip karakterlerin bu konu hakkındaki yüzeysel bilgileri gün yüzüne çıkacak ve temsil ediliş biçimlerinin incelenmesi adına temel oluşturulacaktır .

İlk belirtilerine Antik Yunan'da rastlanan evrim düşüncesi, ilk olarak Thales'in çalışmalarında kendini göstermiştir. Milattan önce 625-545 yılları arasında yaşayan Milet okulunun kurucusu olarak görülen Thales'e göre ilk öğe sudur. Diğer var olan tüm öğeler sudan evrilmiş ve şu anki halini almıştır. Thales'e göre su, her şeyin başı, sonu ve köküdür. Thales'in varlığın kaynağı olarak suyu görmesinin sebebi ise maddenin katı, sıvı ve gaz hallerinde bulunmasıdır. Su donarak katı hale gelirken, buharlaşarak da gaz haline gelebilir. "Aristoteles'den öğreniyoruz ki, Thales suyu, sıvı olanı, arkhe, yani her

[12] Bu cümlede bahsi geçen "genel kanı"ya verilebilecek en bilinen örnek; Newton'un kafasına düşen elma nedeniyle Kütle Çekim Yasası'nı aniden keşfettiği ile alakalı hikayedir.

şeyin başı, kökü, ilkesi sayıyormuş. Onun felsefesinin özü bu imiş. Her şey sudan türer, yine suya döner. Düz bir tepsi gibi olan yer de su üstünde sonsuz Okeanos'ta yüzer." (Gökberk, 1993: 21)

Thales'in düşüncesindeki bir diğer önemli nokta, dünyanın oluşumunu olağanüstü bir şekilde görmek yerine, doğal bir sürecin ürünü olarak görmesidir ki Darwin'in evrim kuramına yaptığı en önemli katkılardan biri de budur. Thales'in bu yaklaşımı Milet Okulu filozoflarını etkilemiş ve Sokrates öncesi bilim ve felsefede önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur.

> "Ortaya koydukları felsefi ya da metafiziksel açıklamanın, en azından günümüz bakış açısından alabildiğine ilkel olmasına rağmen, Thales ve arkadaşlarını filozof kılan en temel olgu, onların dini ya da mitolojik açıklamanın yerine, özellikle bilimsel düşüncenin temelini oluşturan "gözle görünür dünyanın akli ve anlaşılır bir düzeni gizlediği, doğal dünyanın nedenlerinin yine bu dünyanın sınırları içinde aranması gerektiği ve başka bir kaynaktan yardım görmeyen, özerk insan aklının bu arayışta kendisinden yararlanılabilecek yegâne araç olduğu" inancını ikame etmiş olmalarıdır." (Cevizci, 2015: 16)

Çalışmalarında evrim fikrinin görüldüğü bir diğer kişi ünlü filozof Anaksimandros'dir. M.Ö. 610-545 yılları arasında yaşayan ve Thales'in öğrencisi olan Anaksimandros, kozmoloji ile ilgili yaptığı keşifler sayesinde bilim ve felsefe dünyasında son derece önemli bir yere sahip olmuştur. Anaksimandros'a göre 'değişim' maddenin varoluş şeklidir. Ortaya attığı 'aperion' kavramıyla hocası Thales'ten ayrılan Anaksimandros, su da dahil olmak üzere diğer tüm maddelerin karşıtlarıyla sınırlı olduğunu belirtmiştir. "Thales ilk-maddeyi su ile, demek ki belli, bilinen bir madde ile bir tutmuştu. Anaksimandros'a göre ise, bunu yapamayız, çünkü her belli, belirli şey sonlu ve sınırlıdır da, yani karşıtı ile sınırlanmıştır: Sıcak soğuk ile, sıvı olan katı olanla, aydınlık karanlıkla vb. sınırlanmıştır." (Gökberk, 1993: 22)

Lakin Anaksimandros'a göre en son madde 'aperion'dan yani sınırsız ve sonsuz olandan oluşmuştur. Anaksimandros'un 'aperion' olarak tanımladığı bu madde belki de toprağı ve denizleri oluşturan ince bir maddedir. "Ona göre herşeyin başlangıcında bitmez tükenmez sınırsız birşeyin, 'apeiron'un bulunması gerekir. Herşeyin kendisinden çıktığı

temel madde, hiçbir zaman soyut birşey olarak düşünülmemelidir; onun tek bir özelliği vardır: Sonsuz ve sınırsız olması.” (von Aster, 2005: 68) Aperion anlayışı Anaksimandros’un özgün bir doğa görüşü geliştirmesini sağlamıştır.

Oluşturduğu bu diyalektik doğa görüşü ile Anaksimandros, felsefe tarihçileri tarafından bilimsel yöntemin kurucusu olarak görülmektedir. Anaksimandros’un yarattığı diyalektik doğa görüşü ile evrimci fikirleri arasında hiç kuşkusuz organik bir bağ bulunmaktadır. Anaksimandros’un evrim görüşüne göre yeryüzü önce denizlerle kaplıydı ve insanların ataları başlangıçta balıktı. Denizlerin çekilmesiyle beraber balıklar hayatlarını karada sürdürmek zorunda kaldılar ve günümüz insanına giden yol böylece açılmış oldu. Antik çağlarda geliştirdiği bu evrimci fikirleri Anaksimandros’un felsefesinin her açıdan ilgi çekici olarak görülmesine sebep olmaktadır. Burada Bertrand Russell’dan alıntılanabilecek şu paragraf önemli bir noktada durmaktadır:

> “Dünyalar Anaksimandros'ta İbrani ve Hristiyan tanrı biliminde olduğu gibi yaratılmamış, evrime uğramıştır. Hayvan krallığında da bir evrim bulunmaktadır. Canlı yaratıklar, güneşle buharlaşan nemli ana ögeden doğmuş, insan da öbür bütün hayvanlar gibi balıklardan. Başka tür hayvan da karışmış olmalı insanın özüne. Yoksa, uzun süren çocukluğu ardından özelliğini koruyamazdı.” (Russell, 1983: 130)

Kısaca ‘aperion’ isimli kavramı, diyalektik doğa görüşü ve evrimci bakış açısı ile Anaksimandros ilk büyük evrimci olarak felsefe ve bilim tarihine geçmiştir.

Evrimci düşüncenin görüldüğü bir diğer önemli ilk çağ filozofu yine bir Milet okulu mensubu olan Anaksimenes’tir. M.Ö. 560-480 yılları arasında yaşayan ‘Miletli Anaksimenes’ bu düşünce okulunun son filozofudur. Milet okulunun diğer iki filozofu olan Thales ve Anaksimandros gibi ‘arkhe’ yani her şeyin kökü ilkesi sorunu üzerinde duran Anaksimenes, bu iki düşünürün her şeyin başlangıcı olarak gördükleri su ve ‘Aperion’un yerine -her şeyin başlangıcı olarak- havayı koymuş ve Thales’ten Anaksimandros’a giden düşünsel gelişim ivmesini bir anlamda aşağı çekmiştir. Anaksimenesçi anlamıyla hava; evrenin ruhu konumundadır. Evrendeki oluşumları ve değişimleri hava kontrol etmekte ve sağlamaktadır. “Ruh, insanın canlı vücudunu ayakta

tutan, onu canlı kılan, onun cansız bir varlık gibi dağılmasını önleyen şeydir. Aynı şekilde hava da evrenin bütününü, onun düzenini ayakta tutar. Hava olmasaydı evren sadece ölü, dağılan bir yer olurdu, yeni biçimler alan, değişen yaratıcı bir varlık olamazdı." (Türk, 1996: 15)

İnsan ruhu ve hava üzerine kurduğu ikili benzerlik nedeniyle Miletli diğer düşünürlere göre daha metafizikçi bir yaklaşım sergileyen Anaksimenes, evrimci düşüncesini de yine hava üzerinden inşa etmiştir. Ona göre dünya anamadde olan havanın genleşmesi ve yoğunlaşması neticesinde oluşmuştur.

> "Bu bağlamda, çok muhtemelen dudaklarımızı birbirine yaklaştırıp avucumuza üflediğimiz zaman, ağzımızdan çıkan havanın soğuk, ağzımızı fazlaca açıp, avucumuza üflediğimizde de ağzımızdan çıkan havanın sıcak olması gözleminden yararlanan filozofa göre, hava seyrekleştiği zaman ateş, sıkıştığı zaman da rüzgâr, bulut, su ve toprak haline gelebilir. Bu çerçeve içinde; Anaksimenes, havanın seyrekleştiği zaman daha sıcak hale geldiğini ve böylelikle de ateş olma yoluna girdiğini, buna karşın sıkıştığı zaman daha soğuk olup katılaşma yoluna girdiğini düşünmüştü." (Cevizci, 2015: 17)

Bir diğer evrimci Heraklitos ise M.Ö. 576-480 yılları arasında Efes'de doğup, yetişmiş bir filozoftur. Efes'in Milet'e uzak olmaması ve Milet Okulu filozoflarının çağdaşı olması nedeniyle onlardan çokça etkilenmiş ve felsefi sistemini onlarla aynı sorular üzerinden inşa etmiştir. Heraklitos'un 'arkhe' sorununa yanıtı diğer düşünürlerden ayrılarak 'ateş' olur. Lakin Milet'lilerin aksine Heraklitos 'arkhe' sorusuna cevabı olan ateşin birincil olmadığını ve dünyanın sonsuz bir geçmişten sonsuz bir geleceğe uzanan bir yapı olduğunu söylemiştir. Ona göre maddenin aslı yoktur, hep var olmuştur ve hep var olacaktır. Kısaca ona göre evren zamansızdır. "Evren tükenmez canlı ateştir, sürekli bir yanma sürecidir. Evren boyuna akan bir süreçtir, başı sonu olmayan bir değişmedir, hiç durmayan bir değişme içinde kalan, sürüp giden hiçbir şey yoktur." (Gökberk, 1993: 25) Ayrıca Heraklitos evrenin periyodik bir şekilde kendini yenileyeceğini de söylerek değişimin sürekliliğine vurgu yapmıştır: "Evrenin var oluşu ve yok oluşu olayı periyodik olarak sonsuz kere yinelenecektir. Evren, belirli dönemlerde var olan ve yine belirli bir dönemde yok olan bir olgudur." (von Aster, 2005: 91)

Heraklitos düşüncesinin merkezine yerleştirdiği ateş kavramı nedeniyle değişimi ve yeniden doğuşu ön plana çıkarmaktadır. Ona göre doğadaki çatışma ve savaşımın nedeni ve sonucu ateştir. Her şey ateşle başlamakta ve ateşle nihayete ulaşmaktadır. "Evren de böyle tükenmez canlı bir ateştir, sürekli bir yanma sürecidir." (Gökberk, 1993: 25) Tüm bu düşüncelerinden dolayı Heraklitos'un evrimci görüşleri de değişim kavramı ile yakından ilintilidir. Diyalektik düşünceye yaptığı katkılardan dolayı çatışma kavramının altını doldurmuş ve Charles Darwin'e kadar uzanan uzun bir dönemde filozofları ve bilim insanlarını etkilemiştir. Heraklitos'a göre tüm canlılar yeni şekillere dönüşmektedir ve bu düşünce bile evrim görüşünün temelini oluşturmaya yetmektedir.

Bahsedilmesi gereken bir diğer düşünür de Anaksagoras'tır. Milattan önce 500 ile 428 yılları arasında yaşayan Anaksagoras, ortaya attığı 'spermata' kavramı ile 'arkhe' sorununa öncüllerinden ayrıksı cevaplar vermiştir. Ona göre 'spermata' değişebilen homojen bir cisime indirgenemez. Ona göre değişim imkansızdır ve cisimler artıp azalmamakta, kısaca nitelik ve nicelik olarak değişmemektedir. Cansız varlıklar olan ve kendiliğinden harekete geçemeyen 'spermata'lar evreni açıklamakta yetersizdir. Bu açıklama için yeni bir kavram olarak 'nous'u ortaya atmış ve şekillendirmiştir. Anaksagoras'a göre 'nous', diğer maddelerden farklı olarak basit, homojen ve hareketlidir. O, hareketin ve yaşamın kaynağıdır yani değişimdir. Anaksagoras'ın evrenin oluşumu ile ilgili düşüncelerinin merkezinde de hareketli bir madde olan 'nous' vardır. 'Spermata'ların ve 'nous'ların çatışması sonucu kaostan düzenli hale giden bir sürecin sonunda evren oluşmuştur. "Anaksagoras'ın doğa felsefesiyle ilgili bütün bu düşünceleri aslında yaşadığı çağın çok ilerisinde, yaratılışa yer vermeyen ve evrimci düşünceyi geliştiren ilk tohumlara sahip olmasına karşın, çok uzun süre evrimci düşünceye köstek olan teleolojik bakış açısı da Anaksagoras'ta vardır." (Türk, 1996; 18)

Bu bağlamda bahsedilmesi gereken son pre-sokratik filozof Empedokles'tir. M.Ö. 492-432 yılları arasında yaşamış olan Empedokles, 'öğe' kavramını ilk kez ortaya koyarak doğa bilgisinin gelişmine önemli katkılarda bulunmuştur. "Öğe, burada, kendi içinde bir cinsten, niteliği bakımından değişmeyen, artık bölünemeyen, yalnız çeşitli hareket durumlarına geçebilen madde demektir." (Gökberk, 1993: 34)

Empedokles; toprak, su, ateş ve hava olmak üzere dört öğeden bahsetmiş lakin bu öğelerin kendiliğinden hareket etmesinin olanaksız olduğunun altını çizmiştir. Ona göre öğelerin hareket etmesi için başka bir güç gerekmektedir. Empedokles bu gücün sevgi ile nefret olduğunu belirtmiştir. Sevgi, öğeleri birleştirirken, nefret ayrıştırır. İkisinin birbirlerine üstünlük sağlaması doğanın gidişatını belirlemektedir.

> “Empedokles dört öğenin birbirleriyle birleşme ve birbirlerinden ayrılma nedeni olarak sevgi ve nefret gibi iki ayrı gücün varlığını öne sürer. Buna göre atıl madde ile mekanik güç arasında bir ayırım yapan, sözgelimi aşkın cisimlerin birbirlerini manyetizma veya yerçekimi etkisine benzer bir etkiyle çekimlemelerini sağlayan gayrikişisel bir fiziki güç olarak tasarımlayan Empedokles’in görüşünde, dört kök-maddeyle onların birleşme ve ayrılmalarından sorumlu olan bu iki güç arasındaki en önemli farklılık, birincilerin edilgen ama ezeli-ebedi oldukları yerde, Sevgi ve nefretin etkin fakat sıra ile hüküm süren güçler olmalarıdır.” (Cevizci, 2015: 27)

Evrimsel görüşeri de yarattığı bu ikilik üzerinden devam eden Empedokles, bitkilerin de hayvanlar gibi canlı olduğunu belirtmiştir. Ona göre bu canlılar sevgi ile nefretin savaşımından ortaya çıkmışlardır ve işe yarayanlar ya da uyum sağlayanlar günümüze kadar gelebilmişlerdir. “O, ‘vaktiyle ben oğlan, kız, çalı oldum. Kuş oldum, denizden sıçrayan dilsiz balık oldum’ derken, ortama en uygun düşen varlığın yaşayacağı; oluşu, toprak ve su türünden varlıkların başlattıkları ve tüm varlıkların rastlantı sonucu meydana geldikleri kanısına varırken, asırlar öncesinden sanki Darwin’in müjdecisi gibi görünmekte; bu nedenle Darwin’in evrim kuramının başlangıcında yer almaktadır.” (Öktem, Erişim Tarihi: 20.04.2016: 28) Kalıtım konusuna da değinen Empedokles, her ne kadar yanlış saptamalar yapmış olsa da, erken dönem evrimci görüşleri bilim tarihi açısından önemli bulunmaktadır. Ortaya koyduğu tezin ‘en uygunun hayatta kalması’ koşulunu çağrıştırması bu durumun en önemli kanıtı niteliğindedir.

Çalışmanın bu bölümüne kadar ele alınan pre-sokratik düşünürler, özellikle de Milet okulu düşünürleri görülebileceği gibi erken dönem evrimci düşünceleri ile bilim tarihinde önemli bir yere sahip olmuşlardır ve evrim teorisini ortaya çıkaran birikime büyük katkı sağlamışlardır. Genel olarak değişim ve dönüşüm kavramına önem vererek,

doğa bilgisini genişletme çabası içinde bulunan bu düşünürler, İbrahimi dinlerin ortaya çıkışı ile değişen felsefe algı ve bilgisi üzerinden hareket eden düşünürlerin aksine doğa bilgisi konusundaki 'mutlak' gerçeğe daha çok yaklaşmışlardır. İnsanlığın bilgi birikiminin bu dinlerin ortaya çıkışı ile zayıfladığı ve hatta deforme olduğu gerçeği son derece açıktır zira İbrahimi dinler, doğadaki değişim ve dönüşüm gibi kavramları reddetmiş, sorgulama kültürünü ortadan kaldırmaya çalışmış ve en önemlisi bilim ve özgür düşünceye engel olmuştur. Özellikle Skolastik dönemde bilim insanlarının ve filozofların akıbeti bu savımızı kanıtlar niteliktedir. Var oluşa, hayata ve sisteme karşı şüpheci yaklaşan ve sorgulayan filozoflar ve bilim insanları, egemenler ve toplum tarafından linç edilmiştir. Zaten bilimsel düşünce ile dinsel düşünce arasındaki en önemli ayrım buradadır. Bilim soru sorma ve sorgulama üzerine kuruluyken, din sorgulamayı yasaklamakta ve bireyin çizilen sınırlar içerisinde kalarak ödüllendirileceğini öne sürmektedir

Evrimci düşünceler post-sokratik düşünürlerde de görülmektedir. Bu bağlamda ele alınması gereken ilk düşünür Aristoteles'tir. M.Ö. 384 ile 322 yılları arasında yaşayan Aristo, kurduğu Peripatetik Okul ile hocası Platon'un kurduğu Akademia'yı gölgede bırakmış ve başta İskender olmak üzere pek çok önemli düşünür, siyasetçi, sanatçı ve genel olarak toplumları derinden etkilemiştir.

Öncelikle Aristoteles'in doğa tanımlamasında kullandığı 'değişim' ve 'hareketlilik' ilkelerini açıklamak ve kavramak gerekmektedir. Ona göre doğa değişimdir ve bu değişim bir erekle yönetilmektedir. Her nesne belirli bir ereksellik neticesinde sürekli olarak değişir. Bu değişim süreci doğal bir süreçtir ve bu süreçte kesinlikle müdahale yoktur. "Aristo'ya göre; erek doğayı hareket ettiren prensibin bizzat kendisidir ve prensip olarak o, meydana getirdiği organizmalardan önce vardır. Organik alem de yükselen bir merdivendir. Üst basamaklara çıkıldıkça, organizmalarda genel olarak bir mükemmelleşme eğilimi gözlenir. (Weber, 1991; 81-2)

Aristoteles'in doğa ile ilgili düşüncelerinden gelişen evrimci düşünceleri ise onun gözlem yeteneğinden ve sınıflandırma becerisinden beslenmektedir. Ona göre bitkilerden hayvanlara tüm canlılar büyük bir evrim mekanizmasına dahildir. Onun belirlediği hiyerarşik evrim skalasının en üstünde yumuşak sıcak kanlı memeliler, en altında da sert

soğuk bitkiler bulunmaktadır. Cemal Yıldırım, *Evrim Kuramı ve Bağnazlık* isimli eserinde Aristoteles'in evrim ile ilgili görüşlerini dört başlık altında toplamıştır.

1. 'Scala Naturae' denilen organizmaların basitten daha karmaşık formlara çıkan, sonunda insana ulaşan transformasyonu.

2. Canlıların en ilkel düzeyde kendiliğinden oluştuğu.

3. Doğanın ihtiyaca göre organ oluşturduğu

4. Evrim ile canlıların sınıflanması arasındaki ilişki. (Yıldırım, 1989; 20)

Görülebileceği gibi Aristo, modern evrim kuramının temelleri olarak görülebilecek bazı önemli noktalara değinmiştir. Canlıların en ilkel düzeyde, yani başlangıçta kendiliğinden oluşması, basitten karmaşığa giden ve sonunda insana ulaşan değişim ve canlıların sınıflandırılmasının evrim ile ilgili olan ilişkisi bu noktaların en önemlilerindendir. "Ona göre, her oluş, maddenin form kazanması olup, evrim, bu bağlamda formların durmadan, kesilmeden, atlama yapmadan açılması demektir. Şu halde, canlılar arasında sürekli bir form değişimi olduğunu Aristoteles sezmiştir." (Öktem, Erişim Tarihi: 20.04.2016: 28)

Kalıtım konusuna da değinen Aristoteles, özellikle kanın bu konudaki önemini dile getirmiştir. Ona göre erkek tohumu, kanın saflaştırılması şeklinde elde edilmektedir. Her organı dolaşan kan, embriyoda bu organı yapacak bir yapı kazanmaktadır. O, kan sayesinde kazanılmış karakterlerin kalıtıldığına inanmış ve bu anlamda Hipokrat'ın 'pangenesis' isimli görüşünü çokça ele almıştır. Görülebileceği gibi bu görüşlerin bilimsel niteliği tartışmalıdır. Lakin 2000 yıl boyunca kabul edilen bu görüşler, her ne kadar yanlışlarla dolu olsa da, önemli gözlemlere dayanmaktadır ve günümüzü inşa eden filozof ve bilim insanlarının yoluna ışık tutmuştur.

Evrim konusunda görüşlerinden bahsedilmesi gereken bir diğer post-sokratik düşünür Lukretius'tur. M.Ö. 99-55 yılları arasında yaşayan Lukretius, özellikle *De Rerum Natura* (Nesnelerin Doğası Üzerine) isimli eserinde Epikür'ün felsefesini açıklamaya çalışmış, eserini Demokritos ve Empedokles'in çalışmalarıyla zenginleştirmiştir. Doğa

felsefesi üzerine yazdığı eserleriyle materyalist bir doğa görüşünü ileri süren Lukretius, bu sebepten dolayı evrim kuramının ortaya çıkışı ve gelişimi açısından önemli filozof ve filozofik şair olarak görülmektedir. “Bu yapıtında (De Rerum Natura’da) Lukretius tam bir Epikurosçu ödevi yerine getirmeyi gözönünde bulundurmaktadır: Doğayı ustası Epikuros’un anladığı gibi açıklamakla insanı boş inançlardan, temelsiz korkulardan kurtarmayı ister.” (Gökberk, 1993: 119)

Lukretius’a göre hiçbir şey tanrılar tarafından yaratılmamıştır ve doğada yaşanan her olayın bir sebebi vardır. O doğada hiçbir şeyin yok olamayacağını sadece şekil değiştirebileceğini savunmuştur. Ona göre gözle görülemeyecek kadar küçük olan atomlar sürekli olarak hareket halindedir ve bu hareket evreni açıklar. Atomların ve dahi her şeyin kaynağı topraktır. Atomların bir araya gelmesi ve yeni bir şey oluşturmaları doğadaki ‘bilinmeyen kanunlar’ neticesinde gerçekleşmektedir.

> “Bir kez bu atomlar ölümle birbirinden ayrıldığında, artık bilince sahip bireyler olarak var olmayız. Eğer biri bu parçaları daha sonra tekrar dikkatli bir şekilde bir araya getirebilirse ve yeniden yapılmış bu bedene hayat üfeleyebilse bile, *benimle* ilgisi olmazdı. Bana benzer görünse de yaşayan yeni beden, ben olmazdım.” (Warburton, 2015: 45)

Yukarıdaki paragraftan da anlaşılabileceği gibi ‘özdeşlik zinciri’ne vurgu yapan Lukretius, ustası Epikür’ün felsefesini şiir sanatı aracılığıyla aktarmaya çalışmıştır. Ateist bir filozof olan Lukretius, evreni ve daha özelinde doğayı atomlarla açıklamaya çalışmış ve başlangıcı dolayısıyla da sonu olan bu dünyada oluşları ve eylemleri Tanrı etkisinden uzaklaştırmaya çalışmıştır.

Lukretius’un doğrudan evrimle alakalı görüşlerinden de bahsedilmelidir zira bu görüşler bir birikim şeklinde ilerleyen bilimsel bilgiye önemli katkılarda bulunmuştur. Ona göre zamanla doğada her şey değişime uğramaya başlamıştır. Bu değişimden birçok canlı olumsuz etkilenmiş ve yok olmuştur. Lakin doğa, uzun süren denemeler sonucunda yaşamayı ve çoğalmayı başarabilen canlılar yaratmıştır. İnsanlar işlerine yarayan canlıları korumuş ve evcilleştirmiş, bazı canlılar ise üstün özellikleri sayesinde yaşamayı sürdürmüşlerdir. "O, hayvan ve bitki türlerinin doğa şartlarına uygunluklarını açıklamak

için teleolojinin yeterliliğini kabul etmek yerine doğal ayıklanmayı (doğal seçilim) öne sürmüş; doğal ayıklanma yüzünden yaşamaya uygun olan türlerin hayatta kaldıklarını, olmayanların ise, ölmek zorunda olduklarını belirtmiştir." (Öktem, 2011: 4) Bu ve bunun gibi birçok evrimci görüşe çalışmasında yer veren Lukretius, hareketli atomlardan değişim kavramına, doğal seçilimden yapay seçilime birçok konuda yüzyıllar sonra ispatlanacak bazı bilgileri insanlığa erken çağlarda sunmuştur denilebilmektedir.

İlk çağ filozoflarından sonra büyük bir duraksama yaşayan evrim düşüncesi, 1700'lü yıllara kadar istisnalar dışında gündeme pek gelmemiştir. Bunun sebebi kuşkusuz daha önce de bahsedildiği gibi İbrahimi dinlerin ortaya çıkması ve toplumları başta düşünsel ve maddi olmak üzere birçok bağlamda tahakkümü altına almasıdır. Dinin toplumsala hakim olması sorgulama kültürünün ve dolayısıyla bilimin gelişmesini engellemiştir: "Din bize görüşlerimizi değiştirmememiz gerektiğini ve ayrıca, kavranması mümkün, ilgi uyandırıcı konuların keşfedilmesini arzulamamayı öğretir. Din bilimin düzenini bozar ve kişinin idrak kabiliyetini baltalar." (Dawkins, 2009; 261) Bu anlıntıda Richard Dawkins'in de dikkatini çektiği nokta, din tarafından sorgulamanın reddedilmesidir. Elbette ki Newton veya İbn-i Haldun dindar bilim insanları vardır ve bilim insanları önemli keşiflere imza atmışlardır; fakat bu bilimsel keşifler, yine Newton veya İbn-i Haldun gibi dindar bilim insanlarının gayreti ile dinsel bilgiye uygun hale getirilmiştir.

Yukarıda bahsedildiği gibi küçük istisnalar dışında on yedinci ve on sekizinci yüzyıla kadar bilim ve sorgulama kültürü unutulmaya yüz tutmuştur dolayısıyla da evrim düşüncesi bazı istisnalar dışında gündeme gelmemiştir. Bu istisnaların en önemlilerinden biri kuşkusuz İbn-i Haldun'dur. 1332 ile 1406 yılları arasında yaşamış olan İbn-i Haldun, çağına ve dahil olduğu toplumsal paradigmaya göre oldukça ilerici fikirleri ile Avrupa'nın karanlık ve düşünsel olarak kıt yıllarında kendini göstermiş ve toplumları etkilemiştir. Toplumsal olayları maddesel temellere oturtan, bu olayların sebeplerini ekonomik nedenlerde ve üretim araçlarının mülkiyeti sorununda arayan İbn-i Haldun, doğa felsefesi konusunda da evrimci fikirlere sahiptir. Ona göre insanoğlu, çeşitlilik sonucunda maymunlar dünyasından türemiştir. *Mukaddime* isimli eserinde evrimci görüşlerini açıklayan İbn-i Haldun, şu cümleleri sarfetmiştir:

> “Basit ve çeşitli dünyanın tüm varoluşunun doğal bir önce gelen (selef) ve sonra gelen (halef) düzeni içerisinde oluştuğunu ve böylece her şeyin devamlılığının kesintisiz olarak sürdüğünü açıkladık. Dünyanın her bir münferit sürecinin sonundaki hakikat, doğa tarafından dönüşmek için hazırlanmıştır. Basit maddi unsurlarla olan şey budur. (...) Zeka ve algıyı kendilerinde birleştiren, insan ile olan ilişkilerinde düşünme ve tepki verme kabiliyeti olan maymunlara olan da budur. Dünyanın her bir safhasında, her iki tarafta da dönüşüm için olan hazırlık, biz onların bağlantısı hakkında konuşurken de sürmektedir.” (Haldun, 2009; 773)

Tüm bu bilgi birikimi ve bu bilgi birikiminin ilerleyişi dinler tarihinin başlangıcı ile durmuştur. On yedinci ve on sekizinci yüzyılda aydınlanmanın ortaya çıkışı ve dinsel bilginin sorgulanmaya başlanması ile filozoflar ve bilim insanları İlk Çağ filozoflarının ve İbn-i Haldun gibi önemli İslam alimlerinin belirli bir seviyeye taşıdıkları bilgileri tekrar ele almışlardır. Lakin, bu bilgilerin dağınıklığı ve gerçekçi deneyler yapabilmenin fiziksel güçlükleri evrim fikrinin ana gelişiminin on yedinci yüzyıldan sonra başlamasına sebep olmuştur.

> “Bilimsel gelişmelerin ilk aşaması olan İlk Çağ’da da görüldüğü gibi, birçok konuda kuram olmadığından, genelde tek tek olaylar üzerinde gözlemler yaparak tümevarma çabaları gözlenmiştir. Ancak, tümdengelim olanağının olmaması, yapılan gözlemlerin bilimsel bir nitelik taşımamasını ve spekülatif nitelikte olmasını beraberinde getirmiştir.” (Türk, 1996; 29)

On yedinci yüzyılla beraber evrimin tekrar gündeme gelişinde ve sistematize edilişinde önemli bir pay sahibi olan ilk düşünür ve bilim insanı Francis Bacon’dır. Skolastik düşünceye karşı mücadele eden ve deneysel bilimlerde tümevarım yöntemini kullanan Bacon, Galileo ve Kepler kadar ünlü olmasa da çağdaş bilimin kurucuları arasında görülür. “Hayal ve büyünün yerine objektif doğa bilgisini koyan Bacon’a göre çok büyük bir güç olan doğanın karşısına çıkmak için insanın elinde bir kuvvet vardır: Bilgisi.” (Gökberk, 1989; 241)

Doğa bilgisini metafizik olmadan ifade eden Bacon, yine de Hristiyandır ve ateizme karşı oldukça mesafelidir. Bu konuya *Denemeler* isimli eserinde değinen Bacon; "Tanrının varlığını yadsıyanlar insanın soyluluğunu da yadsımış olurlar, çünkü insan kuşkusuz, bedeni yönünden hayvanların akrabasıdır; ruhuyla da Tanrının akrabası olmazsa, bayağı aşağılık bir yaratık durumuna düşer. Öte yandan, tanrıtanımazlık insan ruhunun büyüklüğünü, insan varlığınının yüceliğine olan inancı da zedeler." (Bacon, 2011; 79) Bu alıntıda da açıkça görülebileceği gibi Bacon, evrimci fikirlerini biyoloji bilimiyle sınırlı tutmakta ve insanı hayvanüstü bir noktada konumlandırmaktadır. Erken dönem evrimcilerin genelinde görülen bu özellik Darwin'le beraber ilk kez yıkılmıştır. Darwin öncesi evrimcilerin hemen hemen hepsi, evrimi metafiziksel bir sürecin sonu veya başlangıcı olarak görmüşlerdir ve dinsel bilgi ile bilimsel bilgiyi ayırt etme ihtiyacı duymamışlardır.

Bilim insanının bilimsel gerçeklere ulaşmada kullanacağı yolu belirleyen Bacon, bu bağlamda deneysel bilim yönteminin Aristoteles'ten sonra temellerini atan kişi olmuştur:

> "Bacon'a göre bilimsel bir araştırma, uygun bir şekilde düzenlenmiş bir önermeler piramidinin tepesine tümevarım yoluyla adım adım yükselmektir. Bir bilim dalında olgular belirlendikten sonra, doğa filozofunun görevi bu olgular arasındaki bağlantıları *(korelasyon)* araştırmaktır. Bu işlemde esas olan düşük dereceli bağlantıların yer aldığı genelleştirmeden daha kapsamlı bağlantıların yer aldığı genelleştirmelere, derece derece yükselen bir tümevarım yöntemi uygulamaktır. (...) Burada (en altta bulunan doğa tarihi aşamasında) elde edilen bilgilere dayanılarak bir üst aşamada yer alan formlara yani nedenlere ulaşılır. Burada ortaya konulan bağıntılar artık öze ilişkin bağıntılardır. Bunu sağlayacak olan da özsel ilişkileri ilineksel ilişkilerden ayırmayı sağlayacak olan dışarı atma yöntemidir. Özsel ilişkiler gelişmiş bir tümevarım genellemesi için en uygun anlatımlardır." (Topdemir, 2011: 105)

Tümevarımsal bir deneysel bilim yöntemi ortaya koyan Bacon, bilim insanlarının doğaya çıkıp, bu yöntem aracılığıyla araştırma yapmasını ve doğayla birebir temas kurmasını önermiştir.

Bacon’un evrim kuramı açısından önemi, Darwin’in de kullandığı tümevarım yöntemini sistematize etmesi ve doğa bilgisini açıklarken herhangi bir soyut fikre veya deneysel bilimle kanıtlanamayan herhangi bir önermeye karşı çıkmasıdır. Darwin, evrim kuramının dayanağı olan fosilleri bu yöntemle ortaya çıkarmış ve tasnif etmiştir. Bu evrimin, kuramına giden yolda kuşkusuz önemli bir adımdır.

Fransız yazar, filozof ve ansiklopedici Denis Diderot ise evrim kuramına giden yolda bilimsel bilgi birikimine katkı yapan bir diğer önemli kişidir. Maddenin devinimini savunan ve bu yolla doğayı açıklamaya çalışan Diderot, evrimi kendine has bir şekilde yorumlamaktadır. Ona göre kaynağı madenler olan bitkiler alemi, hayvanlar aleminin kaynağı olabilir. Lakin hayvanların her zaman var olması veya bizim gördüğümüz şekilde kalması gerekmez. Sürekli olarak devinim içinde madde, karmaşıklaşarak ilk organizmaları oluşturmuştur. Bu organizmalar da insan gibi karmaşık bir yapıya sahip canlıların oluşumunun başlangıç noktasıdır. “Din konusundaysa tanrıcılıktan kuşkuculuğa, daha sonra da deneyci bir maddeciliğe geçti. Metafizik görüşü, yaşadığı dönemin ‘doğacılar’ıyla fizyologların araştırmalarına dayanır: Maddeyi çokyapılı, düzenlenebilir, canlı varlığa yakın bir bütün olarak tasarlayan maddeci bir monizm[13] sözkonudusur.” (Büyük Larousse, 1986: 3140) Diderot, bu fikirleriyle tanrı kavramına ve yaratılış mitlerine karşı çıkmaktadır. Ona göre doğada var olmuş fakat adapte olamadığı için yok olan türlerin nedenselliği tanrı fikri üzerinden açıklanamaz. Mantıklı ve rasyonel olduğu iddia edilen tanrı, bu denli tutarsız ve kör bir mekanizmanın yaratıcısı olamaz.

Evrim düşüncesine katkıda bulunan bir diğer önemli bilim insanı George Louise Leclerc Buffon’dur. 1707 ile 1788 yılları arasında yaşayan Buffon, modern evrim düşüncesinin ilk gerçek temsilcilerinden ve hatta kurucularından biri olarak görülmektedir. Buffon’un doğa bilimi çalışmalarının en önemli özelliklerinden biri her türlü dinsel etkiden uzak olması ve elinden gelebildiğince dinsel bilgiye karşı bir duruş

[13] Bütün varoluşun temelinin tek bir kaynaktan ileri geldiğini söyleyen felsefi öğreti. Maddeciler madde'yi dünyanın temeli olarak görürken, idealistler tin’İ, idea’yı dünyanın temeli olarak alırlar. Hegel'in felsefesi, idealist Monizm'in en tutarlı eğilimidir. Bilimsel ve kararlı maddeci Monizm, diyalektik maddeciliğin tipik özelliğidir. Diyalektik maddecilik, dünya kendi doğası gereği maddi olduğundan, dünyadaki bütün fenomenlerin hareket halindeki maddenin çeşitli biçimlerinden başka bir şey olamayacağı görüşünden yola çıkar. (Frolov, 1991: 342)

sergilemiş olmasıdır. “Ona göre zihinsel soyutlamalar hiçbir zaman gerçek bilginin prensipleri olamazlar.” (Türk, 1996: 45) Bu anlamda Buffon, içinde bulunduğu zaman dilimi düşünüldüğünde oldukça cesur bir tavır sergilemiş ve bilim ile dinin ayrılması hususunda önemli adımlar atmıştır denilebilir.

Buffon’un evrimciliğine gelinecek olunursa bu konuda yazdığı *Histoire Naturelle* (Doğa Tarihi), *Theorie de la Terre* (Yeryüzü Teorisi) ve *Epoques de la Nature* (Doğanın Evreleri) isimli eserlerinde ortaya koyduğu bilimsel düşünceler ele alınmalıdır. Birçok çağdaşı gibi, su etkisiyle oluşumla alakalı görüşler bildiren Buffon, jeolojik evrim konusunda günümüz bilim insanlarının bile yolunu aydınlatan bazı saptamalar yapmıştır. Topografinin okyanus akıntıları nedeniyle su altında şekillendiğini savundu ve deniz fosillerinin varlığını kıtaların eski çağlarda sular altında olduğunun kanıtı olarak sundu. “Buffon, uniformatian ilkeyi James Hutton’dan önce görüp onadı. Yer’in oluşumunu ve jeolojik etkileri, bilinen ve gözlenen kuvvetler cinsinden açıkladı.” (Pekünlü, Erişim Tarihi: 10.02.2016: 12) Bu bağlamda görülebileceği gibi doğal olayların açıklanmasında her türlü dinsel öğeyi reddedişi onu çağdaşlarından farklı kılan en önemli unsurlardan biri olarak görünmektedir.

Buffon’un bilim tarihi açısından bir diğer önemi *Epoques de la Nature* isimli kitabında önerdiği tedrici değişimdir. Bu tedrici değişimin uzun yıllar alacağının farkına varan Buffon, büyük bir cesaret örneği göstererek dünyanın yaşı ile ilgili önemli açıklamalarda bulunmuştur. Devrinde 6000 yıl olarak düşünülen dünyanın yaşını ki bu İrlandalı başpiskopos James Ussher’ın hesaplamasıdır, çok daha ileriye taşıyarak 74000 yıla çıkarmıştır. “Buffon, dünyanın oluşumunun İncil’de yazılandan çok daha eski olması gerektiğini savunur. Buffon’un önerdiği jeolojik dönemlerle ilgili zaman uzunlukları, bugünkü bilgi ile karşılaştırılamaz; ancak verdiği bilgiler, o dönemdeki dini bir engeli aşması açısından önem taşır.” (Öner, 2012: 16) Lakin yine kilisenin ve Sorbonne Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi’nin yaptığı baskılar sonucu bu söylemini geri çekmiştir. Ve fakat yine bir cesaret örneği göstererek dünyanın yaşına dair tahmininin üç milyon yıl civarında olduğunu belirtmiştir. Bu rakam daha önce çoğunlukla kilise baskısından çekinildiği için dillendirilmemiş bir rakamdır ve kendisinden sonra gelen evrimciler için önemli bir adım olarak görünmektedir. Zira dünyanın geçirdiği jeolojik evrimler

düşünüldüğünde bu sürenin görüşünün kanıtı niteliğindedir: "Dünyanın yaşıyla ilgili zamanı çok daha genişlettiğimiz oranda gerçeğe yakın oluruz." (Aktaran Dictionary of Scientific Biography, 1970: 579); (Alıntılayan Türk, 1996: 46)

Tüm bu bilgiler düşünüldüğünde Buffon için söylenen 'ilk gerçek evrimci' yakıştırmasının haklılığı ortaya çıkmaktadır zira Rönesans sonrası ilk evrim teorisini ortaya atan bilim insanı da Buffon'dur. Yapısal olarak benzer formların aynı atadan geldiğini ileri sürerek tüm dikkatlerin kendi üzerinde toplanmasına neden olmuştur. Ayrıca onun evrimciliği Darwin'in ki kadar dinle münakaşalı bir evrimcilikti. Buffon'un evrim düşüncesine katkısını daha belirgin bir şekilde anlamak için bilim tarihçisi Douglas J. Futuyma'nın kaleme aldığı şu cümleler son derece faydalı olacaktır:

> "Yaratılışın kutsal kitaptaki öyküsünün harfi harfine doğruluğuna inanç, fiziksel olayların Newton'ın açıklamaları ile başlayarak on yedinci yüzyılda daha çok materyalist görüşe yol açtı. Evrimsel düşüncenin temelleri, yıldızlar ve gezegenlerin kökenleriyle ilgili kuramları ileri süren astronomlar, yeryüzünün çok derin değişimlere uğradığı hakkında kanıtlar toplayan ve şimdi ortadan kalkmış olan pek çok yaratık tarafından işgal edildiğini ve çok yaşlı olduğunu söyleyen jeologlar tarafından atılmıştır." (Futuyma, 2008: 4-5)

Kazanılmış karakterlerin kalıtımına, organik moleküllerin canlı maddenin oluşumuna uygun sulu, yağlı ve yumuşak bir ortamda ısının etkisiyle ortaya çıktığına ve doğanın geçirdiği jeolojik evrelere vurgu yapması ise onu çağdaşlarından farklı kılan diğer özellikleri olarak göze çarpmaktadır.

Buffon'dan sonra ele alınması gereken Erasmus Darwin, evrim teorisine giden yolda, bilimsel bilgi birikimin önemli katkılar yapmış bir bilim insanıdır. Charles Darwin'in de dedesi olan Erasmus Darwin, özellikle 1794 yılında kaleme aldığı *Zoonomia* isimli eseriyle başta torunu Charles Darwin olmak üzere birçok bilim insanını etkilemiştir. Türlerin dönüşümünün mümkün olduğunu düşünen Erasmus Darwin, kazanılmış karakterlerin kalıtımına inanmaktadır ve bu anlamda Lamarck'ın evrim düşüncesini Lamarck'tan önce ileri sürmüştür denilebilir. Ayrıca evrim teorisinin çok

önemli bir ayağını oluşturan ‘hayatta kalmak için mücadele’ ilkesini de ilk kez dile getiren Erasmus Darwin’dir.

> “*The Temple of Nature* adlı eserinin *Canto IV* bölümünde yaşam savaşımını *(struggle for existence)* ürkütücü bir biçimde işledi. Yaşamın sergilediği çok çeşitliliğe karşın, “tüm canlılar bir tek atadan oluşmuş bir ailedir” saptamasını yaptı. *Botanic Garden* adlı eserinde, “Bitki ve hayvanların tüm aileleri *(family)* sürekli olarak gelişmekte veya yozlaşmaktadır. Önemli olan bu mutasyonların nedenini gözlemektir” biçimindeki düşüncesiyle Charles Darwin’e araştırma programı verdi.” (Pekünlü, Erişim Tarihi: 10.02.2016: 12-3)

Erasmus Darwin’in tüm bunların dışında tanrı kavramının yerine ‘büyük sebep’ kavramını kullanması ve Buffon’un çalışmalarının etkisiyle sistemli bir şekilde sunmadığı evrimci fikirleri ve evrimci şiirleri ile evrim kuramına giden yolda önemli düşünsel gelişmelerin öncüsü olmuştur. Evrim düşüncesine yaptığı katkıların dışında büyük bir entelektüel ve şair olan Erasmus Darwin’in varlığı kuşkusuz torunu Charles Darwin’in kendini gerçekleştirmesinde ve evrim kuramını ortaya atmasında maddi ve manevi yönden son derece önemli bir noktada durmaktadır.

Erasmus Darwin’den sonra üzerinde durulması gereken bir diğer bilim insanı Georges Leopold Cuvier’dir. 1769 ile 1832 yılları arasında yaşayan Cuvier, katastrofizm[14] hipotezini ortaya koyan ve evrim olgusuna karşı takındığı sert tavırla bilinen Cuvier, 1812 yılında yazdığı *Recherches Sur les Ossomens Fossiles* (Fosil Kemikler Üzerinde Araştırmalar) isimli eseriyle paleontolojinin yani fosilbilimin kurucusu olarak görülmesine rağmen birçok bilim tarihçisine göre evrim kuramının gecikmesine neden olan bilim insanıdır lakin bu bilimin ortaya çıkması bile evrime giden yolda çok önemli bir adım konumundadır.

---

[14] Katastrofizm veya kıyamet kuramı, paleontoloji'yi büyük oranda geliştiren Fransız anatomist Georges Cuvier tarafından ileri sürülen ve katmanlar arasındaki her bir sınırın, zaman olarak, sel baskınları ve kuraklık gibi felaketlere karşılık geldiğini ve o dönemde yaşayan türlerin çoğunun ortadan kalkmış olduğunu savunan hipotezdir. (Wikipedia, “Katastrofizm”, tr.wikipedia.org/wiki/Katastrofizm) (7 Nisan 2016)

Sınıflandırma konusunda yaptığı çalışmaları sayesinde Lamarck'ın çalışmalarının yetersiz olduğunu ortaya koyan Cuvier, anatomik farklılıkların basitten karmaşığa giden tek bir çizgi üzerinde gösterilemeyeceğini ve bazı başat farklılıklarla birbirlerinden ayrılan canlıların dört ana grupta toplanabileceğinin altını çizmiştir. "Cuvier eserinde, hayvanların bir tek doğa ölçeğine göre düzenlenmesine (Lamarck gibi bir evrimci bunun mümkün oldugunu düşünürdü.) karşı çıktı. Bunun yerine dört bölümlü bir sınıflandırmada ısrar etti: Omurgalılar, Yumuşakçalar (evcikli ve evciksiz salyangozlar, İstiridyeler, vs.), Eklembacaklılar (böcekler, örümcekler. ıstakozlar vs.) ve radiata" (Ronan, 2003: 470)

Organizmalarının uyumluluğunu bir amaç ve asli bir unsura bağlayan Cuvier, birçok çağdaşı gibi bilimi teoloji üzerinden açıklamaya çalışmıştır. O yıllarda Avrupa'da bir hayalet misali dolaşan evrim düşüncesi kulak asmayan Cuvier, bu konudaki bilimsel bilgi birikimlerini yok saymıştır. "Cuvier'nin fosiller üzerindeki çalışmaları, onu Lamarck'ın görüşlerine yöneltmedi. Her ne kadar hayvan popülasyonlarının silsile oluşturduğunu ve bugün artık mevcut olmayan çok sayıda türün eskiden var olduğunu fark ettiyse de, bütün bunları Yerküre'nin bir dizi felaket geçirmiş olduğunu farzederek açıkladı" (Ronan, 2003: 470) Bu alıntıdan da anlaşılabileceği gibi evrim düşüncesini kabul etmeyen bilim insanları bile objektif bir çalışmanın sonunda istemeyerek de olsa evrim düşüncesine katkıda bulunmuşlardır.

Burada Cuvier'in ortaya koyduğu katastrofizm hipotezinden bahsetmekte fayda vardır zira bu hipotez ve türevleri ya da ardılları kendisini maddeci evrimci ve tanrıcı evrimci olarak tanımlamayan veya bu tanımın dışında kalan diğer herkes (Akıllı tasarımcılar, ilerlemeci evrimciler, gün-yaşı yaratılışçıları, boşluk yaratılışçıları, genç-dünya yaratılışçıları, dünya merkezciler ve düz dünyacılar)[15] için son derece önemlidir. Yukarıda tanımı verildiği gibi jeolojiyi 'kutsal felaketler' üzerinden açıklamaya çalışan katastrofizm veya "kıyamet kuramı"[16], kutsal metinlerde geçen "Nuh Tufanı"na benzer

---

[15] Douglas Futuyma tarafından oluşturulan bu listenin detayları için bkz. (Futuyma, 2008: 524)

[16] Bu başlıkta kullanılan kuram sözcüğü, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde açıklanabilinecek gibi bilimsel terminolojide kullanılan ve eş anlamlısı teori olan kuram terimi değil, gündelik dilde kulllanılan ve bilimsel terminolojide en fazla hipoteze tekabül eden kanıtlanmamış veya gerçekleşmemiş önerme anlamındadır.

bir felaket tahayyül edip, keşfedilen ilkel yaşam kalıntılarının aniden ortaya çıkışı ve aniden yok oluşunu bununla ilişkilendirmektedir. Birçok bilim insanına göre Lamarck'ın evrim modelinden çok daha tutarlı olarak görülen katastrofizm hakkında verilebilinecek şu alıntı, kavramın tam anlamıyla kavranması açısından yeterli olacaktır: "Bu modelde, Cuvier, yaratılış dogmaları, türlerin sabitliği, jeolojik düzen, değişme ve zaman, sınıflama şeması ile tanrıyı birbirine uygun hale getirmiştir." (Türk, 1996; 56)

Cuvier'den sonra bahsedilmesi gereken bir diğer önemli bilim insanı Jean Baptiste de Monet Lamarck'dır. 1744 ile 1829 yılları arasında yaşayan Lamarck, evrim kuramı tarihinde Charles Darwin'den sonra Buffon ile beraber ikinci en önemli bilim insanı olarak görülmektedir. 1809 yılında yayınladığı *Philosophie Zoologique* (Zooloji Felsefesi) isimli eserinde evrimci görüşlerini açıklayan Lamarck, yaşam boyunca kazanılan özelliklerin kalıtımıyla yeni kuşaklara aktarılması fikrini savunmuştur. Bu fikirle alakalı verilebilecek en ünlü örnek zürafa örneğidir. Lamarck'a göre zürafaların boyunları, uzun boylu ağaçlardaki yapraklara uzanabilmek için zaman içerisinde uzamıştır. Uzun boyunlu olmak avantajlı olduğu için bu özellik kalıtlanmış ve kuşaklar boyunca zürafaların boyunları giderek uzamıştır. Bu fikir şu an düşünüldüğü zaman absürd gelebilir, lakin on dokuzuncu yüzyılda fiziksel bilim şartlarında ve bilimsel bilgi birikiminde son derece önemli bir yere sahiptir.

Evrimle ilgili görüşlerini 1815 yılında yazdığı *Historie Naturelle des Animaux Sans Vertebres* (Omurgasız Hayvanların Doğal Tarihi) isimli eserinde genişleten Lamarck, *Hydrogéologie* (Su Jeolojisi) isimli eserinde katastrofizm düşüncesine karşı çıkarak, dinsel ve fantastik temele oturtulan jeolojik değişimleri bilimsel yöntemlerle açıklamaya çalışmıştır. Yerkürenin oluşum tarihi ile ilgili genç-dünyacı yaratılışçıların öne sürdüğü iddiaları kabul etmeyen Lamarck, bu oluşumun tarihinin çok daha eski bir zaman diliminde bulunduğunu kabul etmiştir. "On sekizinci yüzyılda, hayvan türlerinde meydana gelebilecek değişmeler üzerindeki incelemeler, bilhassa da Buffon Kontu'nun ve Şövalye Lamarck'ın araştırmaları, Yer'in yaşı için 50.000 yıl veya daha uzun sürelerin teklif edilmesine sebep oldu." (Ronan, 2003: 435) Çağdaş evrim görüşünü başlatan bilim insanı olarak görülen Lamarck, öncüllerinin aksine hem hayvanlarla hem de bitkilerle ilgilenip, bu iki grubu da evrim mekanizmasına dahil etmiştir.

Lamarck hakkında söylenmesi gereken bir diğer şey; evrim anlayışının doğada gözle görülen organizmalardan mükemmel ve karmaşık bitki hayvan ve en sonunda insana doğru giden ilerleme şeklinde olduğudur. Evrim mekanizmasının mükemelleşme eğiliminde olduğunun altını çizen Lamarck, bu fikriyle erekselliğin etkisi altında olduğunu göstermiştir. "Belirli bir çevrede yaşayan hayvan tarafından duyulan yeni gereksinmeler sonucunda ortaya çıkan 'iç duygu' denilen şeyin vücudu harekete geçirdiğini ve yeni gereksinmelere karşılık veren yeni organlar yarattığını varsaymıştır. Lamarck, bu organların kullanılması ya da kullanılmamasının etkilerinin sonradan kalıtım yoluyla geliştiğini düşünmüştür." (De Beer, 1986: 7-15)

Söylenmesi gereken bir diğer önemli şey, Cuvier'in katastrofizm kuramına şiddetle karşı çıkanlardan birinin de Lamarck olduğudur. Ona göre biyolojik olayları temellendirmede teolojinin kullanılması oldukça yanlıştır ve 'gerçek bilim'in sonuca ulaşmasında bir engel konumundadır. Bu anlamda Lamarck gibi önemli bir bilim insanın sergilediği bu duruş, din-bilim karşıtlığında, henüz galip durumda olmayan bilimin elini güçlendirmiştir.

Tüm bunlara rağmen Lamarck'ın fikirleri özellikle yaşadığı çağda yeteri kadar ciddiye alınmamıştır. Bu durumun nedeni Lamarck'ın kuramının olgusal içerikten yoksun olması yani kanıtlanamamasıdır. Lamarck'ın içine düştüğü bu yanlıştan dersler çıkaran Darwin, uzun bir süre boyunca kuramını eksiksiz bir şekilde örmeye ve çeşitli kanıtlarla güçlendirmeye çalışmıştır.

Lamarck'tan sonra ele alınması gereken bir diğer bilim insanı iktisatçı Thomas Malthus'tur. 1766 ile 1834 yılları arasında yaşayan Malthus, yazdığı *An Essay on Principle of Population* (Nüfus Üzerine Bir Deneme) isimli eserinde ortaya koyduğu Malthusizm ismi verilen öğreti entelektüel dünyada büyük bir yankı uyandırmıştır. İlk bölümde Charles Darwin'in Malthus'tan etkileniş biçimine ve Malthus'un evrimsel bilgi birikimine dolaylı yoldan yaptığı katkıdan bahsedildiği için bu bölümde tekrarlama ihtiyacı duyulmamaktadır.

Özelinde Darwin'in düşünce dünyasına, genelinde ise evrimsel bilgi birikimine çok önemli katkılar sağlamış bir diğer bilim insanı ise Charles Lyell'dır. 1795 ile 1875

yılları arasında yaşayan Lyell, birçok bilim insanının jeoloji biliminin önemini es geçtiği dönemde son derece önemli jeoloji çalışmaları yaparak evrim olgusunun açıklanmasında ve kanıtlanmasında mühim bir yere sahip olmuştur.

İlk bölümde de bahsedildiği gibi yazdığı *Principles of Geology* (Jeolojinin Prensipleri) isimli eserinde Darwin'in çalışmalarına ilham kaynağı olan Lyell, bu eserinde ortaya koyduğu üniformitarizm kuramına göre, yerkabuğu geçmişten günümüze rüzgar, ısı, don, volkan ve deprem gibi bir dizi doğal faktörlerin etkisinde sürekli olarak dönüşmekteydi. Bu yüzden dünyanın yaşını kutsal kitaplardan öğrenmek yerine yerkabuğunun katmanlarından öğrenmek daha yerinde olacaktı. Lyell'a göre, jeolojik değişimler, katastrofizmin ve dinin iddia ettiği üzere afetlerden dolayı gerçekleşmemiştir. O, doğal bir tedrici süreçle beraber gerçekleşen değişimleri savunmuş ve bu değişimlerin bugün de gözlenebildiğini iddia etmiştir.

> "Lyell sürekli ve yavaş yavaş değişen bir dünya tablosu çizmişti, geçmiş şimdi olduğundan daha şiddetli olmamıştı; bu yüzden de antik dünyayı açıklamak için bütün bilmemiz gereken bugünkü iklimler, volkanik faaliyetler ve yer hareketleriydi. Yerkabuğunun hareketleri birbirini dengeliyordu: Kara bir bölgede yükselirken bir diğerinde alçalıyordu, hayır Sedgwick'in düşündüğü gibi kıyametsi bir biçimde değil, tedricen oluyordu bu." (Desmond ve Moore, 2011: 140)

Zamanında jeolojik evrimin önde gelen savunucusu haline gelen Lyell, dünyanın yaşının çok daha eski olduğunu dile getirmiştir. Ona göre, yerkabuğunun katmanlarının bu değişimleri geçirebilmesi için gerekli olan asgari süre dinsel bilginin dünyanın yaşına dair iddia ettiği süreden çok daha eskidir. İlk olarak Buffon'un dile getirdiği bu bilimsel gerçek, artık daha yüksek sesle söylenebilir bir hale dönüşmüştür. Dinsel bağlamda düşünüldüğü zaman son derece 'radikal' addedilecek fikirler sunan Lyell, yine de çokça okunmuş ve geniş kitleler tarafından tanınmıştır. *Principles of Geology*'nin doğurduğu dünyanın yaşı ile ilgili bu tartışmanın bir tarafında Lyell varken diğer tarafında ünlü dinbilimci William Paley vardır. Kutsal kitaplara kesin bir bağlılık duyan Paley, bir genç-dünya yaratılışçısıdır ve Lyell'ın fikirlerine tamamıyla karşı çıkmaktadır. Lakin Dünya'nın yaşı ve jeolojide evrim gibi konulara bakış açısı Lyell'den sonra değişime

uğramıştır. Bu dönemde, Viktoryen muhafazakarlığının ve kökeni İncil'e dayandırılan 'bilimsel' iddiaların temelini çürütenlerin önde gelenlerinden biri olan Lyell'ın etkisi, doğa bilimlerinde Lyell öncesi ve Lyell sonrası gibi bir düşünsel ayrışmayı doğurabilecek büyüklüktedir:

> "Jeolojide yetkin evrim kuramları, 1830'lara, Kutsal Kitap'a dayanarak bütün minerallerin bir zamanlar dünyayı kaplayan sulu eriyiklerden meydana geldiğini ileri süren Neptüncülerin ve Cuvier'in umutsuz savını izleyen kıyametçilerin direnişine son veren Lyell'in ünlü *Principles of Geology*'si yayımlanıncaya kadar ortaya çıkmadı." (Hobsbawm, 2013: 311)

Dünyanın yaşı ile ilgili aydınlatıcı bilgileri veya en azından bu yolun kapısını açan düşüncelerinin yanısıra Lyell, biyolojik evrim düşüncesinin savunucusu ve bu düşünce üzerinden oluşturulmuş bilim ordusunun da bir neferiydi. Bunun yanında Lamarck'ın yanılgıya düştüğü konuları gerçekçi bir şekilde tespit eden Lyell, evrimin ilerleme üzerine kurulu bir mekanizme olduğu düşüncesini reddetmiş ve Lamarck'ın transformasyon kuramının üzerine bir çizgi çekmiştir. Aynı şekilde Cuvier'in katastrofizm teorisinin de karşısında yer alan Lyell, -bu iki etkili lakin yanlışlarla dolu tezi çürütmeye çalışarak- evrim kuramının gelişimine de katkıda bulunmuştur.

Evrim kuramına katkıda bulunan bir diğer önemli bilim insanı Gregor Johann Mendel'dir. 1822 ile 1884 yılları arasında yaşayan Mendel, bezelyeler üzerinde yaptığı deneyle kalıtım biliminin temellerini atmıştır. Deneylerinde yirmi iki tür bezelye kullanan Mendel, yedi çift özellik üzerinde karışık döllenmeler yaparak kalıtım yani genetik biliminin temellerini atmayı başarmıştır. Başarıyla sonuçlanan bu deneylerin evrim kuramı üzerindeki etkisi önemlidir zira *Türlerin Kökeni*'ni okuduktan sonra evrim teorisinin kalıtımsal kanıtlardan yoksun olduğunu fark eden Mendel, uzun süren çalışmalar sonucu genetik biliminin yoluna ışık tutmayı başarmıştır. Zira Mendel'in çalışmalarının önemi Mendel hayatını kaybettikten yıllar sonra yirminci yüzyılda anlaşılmıştır. Bu anlamda özellikle R. A. Fisher'ın 1930 yılında yayınlanan *The Genetical Theory of Natural Selection* isimli kitabının önemi büyüktür zira bu eser güncel evrim kuramının temeli olarak görülmekte ve uyumsal evrimin anlaşılması açısından kritik bir

noktada durmaktadır. Mendelci kalıtım bilimiyle, Darwinci evrim kuramının bu kesişmesi evrim kuramını güçlendirmenin yanında, yirminci yüzyılda hatalarından arınan ve gerçekliğinin su götürmez bir hal aldığı evrim kuramı için destekleyici ve kanıtlayıcı bir bilim işbirliği doğurmuştur.

> "Darwin eksiksiz bir evrim kuramının kalıtımın işleyişinin anlaşılmasına bağlı olduğunu anlamıştı. Bu anlayış ancak 1900'lü yıllarda Mendel'in çalışmalarının keşfedilmesiyle yayıldı. Modern evrim kuramı yeni anlaşılmaya başlayan Mendel genetiğinin Darwin'in doğal seçilim kuramı ile birleştirilmesiyle gelişmeye başladı." (Futuyma, 2008: 270)

Evrim kuramının tarihini genel hatlarıyla aktardığımız bu bölümden yapılacak önemli çıkarımlar vardır ve bu çıkarımlar çalışmanın gidişatı açısından oldukça mühimdir. Öncelikle insan zihnini uzun yıllardır meşgul eden bir düşünce olan evrim düşüncesi görüldüğü gibi Darwin'in zihninde bir anda belirivermemiştir. Bu anlamda evrim kuramının sadece Darwin'le özdeşleştirilmesi yanlış ama geri dönüşü olmayan bir yargıdır. Yani bireyin kendini 'Darwinist' ya da 'Darwinci' şeklinde tanımlaması Darwin'in kurduğu evrim kuramını birebir kabul ettiği ve kuramın Darwin sonrasında vukuu bulan gelişimlerini reddettiği anlamına gelmemektedir. Ayrıca görülebileceği gibi bu bölümde bahsi geçen bilim insanlarının birçoğundan çok daha az radikal ve çok daha fazla konformist bir görüntü çizen Darwin, genel kanının aksine kesinlikle bir 'ateizm tanrısı' veya 'şeytanın papazı' değildir. Bunun yanında evrim kuramının Darwin'e mal edilmesi pek çok açıdan sakıncalıdır. Bu konuyla alakalı verilebilinecek bir alıntıda Rennan Pekünlü;

> "Evrim kuramıyla Darwin'i özdeşleştirmek iki yanlışı beraberinde getirebilir. 1) Darwin'i yüceltip, kişi kültünü canlandırma çabaları yükselebilir. Darwin'in devrimci katkısı döneminin bilgi birikimi sayesinde olmuştur. O kültür dokusu olmasaydı evrim hipotezi de gelişemeyebilirdi. Burada tarihte kişinin rolünü iyi belirlemeliyiz. Biriken bilgilerin evrimci bir hipotezde buluşması kaçınılmazdı, zorunluydu; bu büyük sentezi Darwin'in yapmış olması 'raslantısaldır'. O olmasaydı, bu hipoteze en yakın olan Charles Lyell, Comte de Buffon veya bir başkası olabilirdi. Çünkü insanlık yararlılık ilkesinin de güdüsüyle o noktaya gelmişti. Ancak, Darwin'i evrim hipotezinin önderi yapan

> şey, onun dinsel ve bilimsel determinizme bir yaşam boyu direnebilme yeteneği olmuştur. 2) Dönemin 'paradigmasının' ayırdına varamayıp hipotezinin yalnızca dirimbilime özgü olduğunu sananlar, Darwinci evrim hipotezini çökertmeye çalışırlarken tüm kültür dokusunu çökertme göreviyle karşı karşıya kalabilirler!" (Pekünlü, Erişim Tarihi: 10.02.2016: 12)

Her bilimsel kuram gibi evrim kuramı da uzun yıllar boyunca biriken bir bilimsel bilgi yığınının sonucunda ortaya çıkmıştır. Darwin'in yaptığı şey bu bilimsel bilgi yığınını takip ederek aslında çok eski çağlardan beri var olan bu düşünceyi doğal seçilim olgusuyla yoğurarak bir teori haline getirmesidir. "Darwin'in başlıca tarihsel önemi, evrimi daha olağan gösteren bir işleyiş –doğal seçilim- ileri sürmüş olmasıdır; ama ileri sürdüğü, kendisinden hemen sonra gelenlerce kolay benimsenmişse de, yirminci yüzyılın bilim adamlarına göre pek yetersizdir." (Russell, 1990; 50)

Güncel evrim kuramının ilk olarak Darwin'in sistematize ettiği kuramla arasında oldukça fazla fark vardır ve bilimsel gelişmeler Darwin'in yer yer büyük hatalara düştüğünü herkese göstermiştir. Bunun yanında bilim kültürünü anlamamış toplum ve kişilerin bu durumu evrim kuramının sözde geçersizliğine yorması garipsenmemesi gereken bir durumdur. Zira bilimsel bir kuram zaman içerisinde değişime uğrayarak teorisyeninin kaleminden ilk çıktığı haliyle kalmaz. Bu bilimsel yöntemin ve bilimsel ahlakın genel yapısına ters düşmektedir.

Bu bölümde Darwin'in evrim kuramını sistematize edişine dek bu kuramı besleyen ve bir yığın halinde büyüyen bu bilgiye katkıda bulunan bilim insanlarından bahsedilmiştir. Evrim kuramının tam olarak neye işaret ettiğini, evriminin nasıl devam ettiğini ve okuyucuyu kapsamlı bir şekilde aydınlatacak derecede verilmesi gereken genel hatlarını sıradaki bölümde vereceğiz.

1.2.2. Evrim Kuramı (Darwinizm)

Darwin'den sonra gelişimine zaman zaman düşen veya yükselen bir hızla devam eden evrim kuramı, güncel haline Darwin sonrası bilim insanlarının yoğun çalışması ve gayreti sayesinde ulaşmıştır. Yirminci yüzyılın özellikle ilk yarısında yapılan çalışmalar, ilk kez Darwin'in sistematize ettiği evrim kuramının pek çok eksik yönünün olduğunu

ortaya çıkarsa da Darwin'in kuramının temelleri ve ana hatları değiştirilemeyecek kadar sağlamdır. "Modern biyologlar Darwin'i misliyle aşmış olmakla birlikte, onun çalışmalarının sağladığı itici güç olmasa, ulaştıkları noktaya da ulaşamazlardı ve onun araştırmalarının enginliği insanları evrim kuramının önemi ve kaçınılmazlığıyla etkilemek için gerekliydi." (Russell, 2015: 61) Kuramın günümüzde geldiği noktanın tam olarak kavranabilmesi için Darwin sonrası çalışmaları takip etmek gerekmektedir.

Öncelikle, Charles Darwin'in ölümünden hemen sonra başlayan evrimsel mantığı toplumsal stratejilerle birleştirme eyleminin ve bunun neticesinde gelişen siyasi ideolojilerin, bilim insanlarının evrim kuramından ve genel olarak evrim olgusundan uzaklaşmasına neden olduğu söylenmelidir. Zira bu birleştirme eylemi neticesinde oluşan Sosyal Darwinizm düşüncesi ve öjeni hareketi milyonlarca insanın kısırlaştırılmasına ve ölümüne sebebiyet vermiştir. "Onun insanların çeşitliliği kavramını katı evrimci ve biyolojik bir kalıba döken doğa bilimi anlayışı, on dokuzuncu yüzyılın ırksal üstünlük inançlarını perçinledi ve beyazlar skalanın en tepesine rahatça yerleştirildi." (Browne, 2008: 122) Hatta bu yıllarda ünlü İngiliz evrimci ve genetik bilimcisi J. B. S. Haldane bir adım daha ileri giderek, Darwinizm'in öldüğünü bile iddia etmiştir. Bu yıllarda tartışılan şey evrim olgusunun gerçekliğinden ziyade, Darwinist evrim teorisinin geçerliğidir.

Yirminci yüzyılın başlarında yoğun eleştirilere maruz kalan Darwinist evrim kuramı, birçok açıdan, özellikle de Darwin'in evrimi tasvir ederken kullandığı 'çok kollu ağaç' metaforu üzerinden yoğun bir şekilde kritize edilmiştir. Yarattığı ağaç metaforu ile alakalı şu cümleleri kaleme alan Darwin, aslında "gelişim" kavramına yaklaşımındaki şüpheye vurgu yapmaktadır. "... Önce bir tür iki ya da üç çeşit türetir, onlar yavaş yavaş türleşir, ve o türler de sırası gelince aynı yavaş ve aşamalı süreçle yeni çeşitler ve türler verir, ve bu, tek gövdeli ağacın dallanması gibi, grup büyüyünceye dek böyle sürüp gider." (Darwin, 2015: 386)

Bilhassa Batı Amerika'da on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru yapılan fosil keşifleri, bilim insanlarında evrim mekanizmasının aslında çok kollu bir ağaç şeklinde değilde düz bir çizgi olduğu düşüncesini doğurmuştur. İnsanlar aynı kökenden/gövdeden gelseler bile zaman içinde bazı dallar kurumuştur ve kuruyan dalların kopartılması gerekmektedir. "Bu düz çizgide ilerleyen evrimsel tarihleri, aşırı özelleşmeden

kaynaklanan doğal yaşlanma ve ölümü içeren alt-metinleriyle birlikte insanın geleceğine dair giderek karamsarlaşan görüşlere yetkin bir destek sağladı" (Browne, 2008: 131) Bu yüzden ilkel toplumların gelişimlerinin başında olduğu, daha gelişmiş toplumların ise gelişimlerini tamamladıkları veya tamamlamak üzere oldukları fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikir ise yine öjeni hareketlerini ve Sosyal Darwinizm fikrini beslemiştir.

Tüm bu düşünsel çalışmalardan dolayı 1930'lu yılların sonuna kadar güç kaybetmeye devam eden Darwinizm, yine bu yıllarda bir grup bilim insanının Darwinizm'i diğer bilimsel dal ve disiplinlerle birleştirme çabalarının sonuç vermesiyle yeniden atağa kalkmıştır. Thomas Henry Huxley'nin torunu olan Julian Huxley, Ernst Mayr, Sewell Wright, George Gaylord Simpson ve G. Ledyard Stebbins'in oluşturduğu bu grup, Darwin'in çalışma ve düşüncelerine bağlı kalarak 'modern sentez'i veya diğer bir ismiyle 'synthetic theory'yi oluşturmuşlardır. Bu bilim insanlarından Sewell Wright, modern sentezi popülasyon genetiği kuramına dönüştürmüş, Ernst Mayr kuş bilimi ile ilgili çalışmalarını genetikle birleştirmiş, G.G. Simpson fosil kayıtlarını yeniden yorumlayarak varyasyon düşüncesini ortaya koymuş, G. Ledyard Stebbins bitkiler dünyasındaki türsel çeşitliliğin fazlalığını kromozom sayılarının katlanışı üzerinden açıklamış ve Julian Huxley ise tüm bu bilgileri 1942 yılında yayınladığı *Evolution: The Modern Synthesis* (Evrim: Modern Sentez) isimli eserinde derleyerek insanlığa sunmuştur.

Özellikle ilk yıllarında kanıttan yoksun olan bu grup, Darwin'in çalışmalarına dönerek gereken kanıtları Galàpagos ispinozlarında ve benekli güvelerde bulmuşlardır. Oxford Üniversitesi bünyesinde yürütülen tüm bu çalışmalar meyvesini vermiştir ve evrimsel biyoloji bilim dalları arasında güvenilir bir bilim dalı olarak görülmeye başlamıştır.

> "Bütün bunlardan çıkan sonuçlara Huxley *synthetic theory* adını vermiştir. Bu bir devrim değil sadece, Darwinciliğin temel ilkelerinin doğrulanması, ama daha çok o zamana kadar disiplinlerarası bir matrisin bilgileri ve gelişmesiyle çok açık biçimde bölünmüş olan bir savaş alanının birleştirilmesiydi." (Tort, 2007: 118)

Yukarıda verilen bu isimlerin dışında Ronald Fisher ve Theodosius Dobzhansky gibi önemli bilim insanlarının da modern sentezin oluşumunda ve şekillenmesinde ciddi katkıları vardır.

Anlaşılabileceği gibi evrim kuramı asıl büyük çıkışını yirminci yüzyılın ortasına doğru diğer bilim dallarının gelişimi veya ortaya çıkışı ile yapmıştır. Genetik, jeoloji, paleontoloji, antropoloji, fizyoloji, ekoloji ve moleküler biyoloji gibi bilim dallarının özellikle fiziksel koşullarının gelişimi, bu kuramın yaşadığı kanıtsal krizi çözmüş ve evrim kuramının pek çok bilim dalı tarafından kanıtlarla desteklenen ve bilim çevrelerince doğruluğundan şüphe duyulmayan bir kuram haline gelmesine sebep olmuştur.

Charles Darwin'in ölümü sonrası yaşanan bu gelişmeleri kabaca aktardıktan sonra, tüm bu bilgiler ışığında güncel evrim kuramının tanımını vermek ve bu kuramla alakalı güncel soru ve sorunlara değinmek gerekmektedir. Evrim kuramı; canlı türlerinin nesilden nesile kalıtsal değişime uğrayarak farklılaşma sürecidir. Biyolojinin yapı taşı konumunda bulunan evrim kuramı/teorisi ise evrim olgusunu açıklamak için kullanılan ve bilim insanlarının artık doğruluğundan şüphe etmediği bir bilim dalıdır.

Evrim kuramına göre tüm canlılar ortak bir atadan gelmektedirler ve tedricen ilerleyen kalıtsal bir değişim süreciyle birbirlerinden farklılaşırlar. Ortak atadan uzaklaştıkça çeşitliliğin arttığı bir süreç olan evrim süreci, değişim üzerine kurulu ve rastgele işleyen bir mekanizmadır. Örneğin; insanlar ve diğer tüm memeliler 150 milyon yıl önce yaşamış 'sivrifaremsi' bir canlıdan evrilmişlerdir. Memeliler, kuşlar, sürüngenler, amfibiler ve balıklar ise 600 milyon yıl önce yaşamış su solucanlarından evrilmişlerdir. Tüm hayvanların ve bitkilerin ortak atası ise 3 milyar yıl önce yaşamış bakterimsi mikroorganizmalardır.[17]

> "Doğa görüngülerini *(phenomenon)* bağlantısız görmekten bir yabanıl gibi hoşlanmayan kimse, insanın ayrı bir yaratma eyleminin ürünü olduğuna artık inanamaz. İnsan embriyonunun sözgelimi bir köpeğinkine sıkı

[17] Daha detaylı bilgi için bkz: Çağrı Mert Bakırcı, "Evrim Tarihi'nin Büyük Zaman Çizelgesi 1. ve 2. Kısım", "www.evrimagaci.org/makale/303-304"

> benzerliğinin –insanın kafatasının, kemiklerinin ve bütün vücudunun, bu parçaların kullanımlarından bağımsız olarak, memelilerinkilerle aynı genel plana yapılmış olmasının- çeşitli yapıların, örneğin normal olarak insanda bulunmayan, ama dörtellilerde *(Quadrumana)* ortak olan birkaç kasın arada bir insanda yeniden görünmesinin –ve bunlara benzer bir yığın olgunun- hepsinin, insanın öbür memelilerle birlikte ortak bir atadan doğduğunu en açık tarzda gösterdiğini kabul etmeye zorlanacaktır." (Darwin, 2016: 470)

Evrim kuramı tüm canlıları içine alan bir bütündür. En basit yapılı canlıdan, en karmaşık yapılı canlıya doğadaki tüm canlıları etkileyen bu mekanizma, tedrici bir değişimi merkezine alır. Bu nedenle, evrim gözle görülebilen bir süreç değildir. Bir canlının evrim sürecinde gözle görülür bir şekilde değişime uğraması insan ömrünün yetmeyeceği kadar uzun sürelere mal olmaktadır.

> "Doğal seçmenin genellikle pek yavaş işlediğini tümüyle kabul ediyorum. Doğal seçme, ancak, bir bölgenin doğal ekonomisinde oranın bazı canlılarının değişiklik geçirmişleriyle daha iyi doldurulabilecek yerler olunca iş görebilir. Böyle yerlerin olması, çoğu zaman, genellikle çok yavaş olan fiziksel değişmelere ve daha iyi uyarlanmış biçimlerin göçünün önlenmesine bağlıdır. Eski canlılardan birkaçı değişiklik geçirirse, öbürleri arasındaki karşılıklı ilişkiler de çoğu zaman altüst olacak ve bu, daha iyi uyarlanmış biçimlerin tümüyle doldurabileceği yeni yerler açılmasını sağlayacaktır; ama bütün bunlar çok yavaş olacaktır. (...) Ama doğal seçmenin genellikle çok yavaş işlediğini, aynı bölgedeki canlıların yalnız birazını ve ancak çok uzun sürede etkilediğine inanıyorum. Bu yavaş ve aralıklı gerçekleşen sonuçların, yeryüzündeki canlıların değişme tarzı üzerine yer bilimin bize öğrettikleriyle çok iyi uzlaştığına da inanıyorum." (Darwin, 2015: 124-5)

Burada evrim mekanizmasının işlerliği için gereken süre ile dinsel bilginin Dünya'nın yaşına dair iddialarından bahsetmek gerekmektedir. Dünya üzerinde en hakim dinler olan İbrahimi dinlere göre Dünya'nın yaşı, 6000 yıl civarında seyretmektedir. Bu iddia ilk kez İncil uzmanı ve piskopos James Ussher tarafından on yedinci yüzyılda ortaya atılmış ve Dünya'nın kuruluş günü, milattan önce 22 Ekim 4004 olarak hesaplanmıştır. Bunun yanında İslamiyet dinine bakıldığında da üstü kapalı bir şekilde aynı iddia ile karşılaşılır. Bu iddialar genelde, -özellikle A.B.D'de- 'genç dünya yaratılışçıları' tarafından dile getirilen iddialardır. Azımsanamayacak bir nüfusa sahip olan 'genç dünya

yaratılışçıları'nın dışında kalan muhafazakar veya materyalist düşünce dünyasına dahil olan hemen hemen herkes bu iddialara şüpheyle yaklaşmakta veya kesin bir dille reddetmektedir. Her düşünce disiplini gibi fraksiyonlara ayrılan yaratılışçılık farklı biçimlerde kendini göstermekte lakin temelde aynı noktaya dikkat çekmektedir:

> "Yaratılışçıların inançları büyük bir çeşitlilik göstermektedir. En aşırı uçtakiler, İncil'in her cümlesini harfi harfine yorumlamaktadır. Bunların arasında "genç Dünya" yaratılışçıları da vardır. Bunlar özel yaratılış- yaşayan ve yok olmuş her bir türün tanrı tarafından ayrı olarak bugunkü şeklinde yaratıldığını söyleyen öğreti- ve genç bir evren ve dünya (10.000 yıldan genç), dünyayı kaplayan bir tufan ve Nuh'un gemisine inanmaktadır. (...) Bazı yaratılışçılar ise özel yaratılış da dahil olmak üzere İncil'i harfi harfine yorumlayanların görüşlerinin pek çoğunu paylaşmakla birlikte yerkürenin ve evrenin çok yaşlı olduğunu kabul etmektedir. (Yaratılış Kitabı'nda söz edilen altı günde yaratılışa inanmakla birlikte buradaki her bir günün milyonlarca yıl anlamına geldiğini düşünmektedirler.) Diğer yaratışçılar ise, mutasyon ve doğal seçilimi ve hatta birbirine çok benzeyen türlerin ortak atadan geldiğini kabul etmektedir. Ancak cins, aile gibi daha yüksek taksonların ortak bir atadan evrimleşerek geldiğini reddederler ve bunların çoğu kesin bir şekilde insan türünün Tanrı tarafından kendi görüntüsünde, özel olarak yaratıldığını iddia eder. Bu da onların evrimi önemsemelerinin asıl nedenidir." (Futuyma, 2008: 524)

Jeolojik bulgulara dayanan ve bilimsel olarak kanıtlanmış olan Dünya'nın yaşı ise 4.5 milyar yıl civarındadır. Bilimsel olarak kanıtlanmış olan bu rakam, evrim mekanizmasının işlerliği ve çeşitlilik için yeterli bir rakamdır.

> "Jeologların edindiği kapsamlı ve geniş bilimsel kanıtlara dayanarak, Dünya'nın yaşının yaklaşık 4,54 milyar yıl olduğuna karar verilmiştir. Bu sayı; bilinen en eski karasal minerallerin yaşı (Batı Avustralya'nın Jack Hills bölgesinde bulunan küçük zirkonyum kristalleri) ve Güneş Sistemi'nin yaşı (meteor parçacıkları ve Ay'dan gelen örnekler üzerinde astronot ve paleontologların yaptığı radyometrik ölçümler sonucunda ortaya çıkan sonuçlar) arasında sağlanan uzlaşma ile ortaya çıkmıştır." (Wikipedia, "Dünya'nın Yaşı" "tr.wikipedia.org/wiki/Dünya'nın_yaşı" 2016: 1)

Görülebileceği gibi evrim kuramı, -bilimsel bir kuram olmanın gerektirdiği gibi- evrim olgusunu tamamıyla doğal süreçler üzerinden anlamakta ve anlatmaktadır. Evrim kuramının tarihinin verildiği bölümde bahsedilen katastrofizm gibi sürece metafiziksel müdahalenin varlığını iddia eden kuramların aksine evrim kuramı, tamamıyla maddecidir ve bu onu bilimsellik skalasında üst sıralara yerleştiren en önemli etkenlerden biri olarak görülmektedir. “Tümüyle maddesel olan bu açıklamanın sarsıcı anlamı, insan davranışı durumu hariç, bulunabilecek ya da çağrılabilecek hiçbir tasarım, amaç ya da hedefi bu doğal dünyanın hiç bir yerinde bulamayız, ne de bunlar için bir kanıt arayabiliriz.” (Futuyma, 2008: 12) Aktarılabilecek bir başka cümlede Darwin; “Bugün hayatın kökenini düşünürsek çöpten ibaret olduğunu söyleyebiliriz; hayatın kökeni yerine maddenin kökeni de denebilir pekala.” demiştir. (Aktaran Charles Darwin, 1863); (Alıntılayan Krauss, 2013: 97)

Evrim sürecini işleten mekanizmalar ise bu sürecin çarkları gibidirler. Bu mekanizmalar; doğal seçilim, yapay seçilim, cinsel seçilim, genetik sürüklenme, mutasyon, gen akışı ve bazı minör mekanizmalardır.

Bu mekanizmaların ne olduğundan kısaca bahsetmek gerekirse; doğal seçilim; -çalışmanın önceki bölümlerinde de açıkladığımız gibi- bir popülasyon içerisindeki çeşitli canlıların arasında, yaşadıkları habitata en iyi uyum sağlayanların hayatta kalması ve bu hayatta kalan canlıların üremesi sonucunda ‘avantajlı’ genlerin nesiller boyu değişerek aktartılması mekanizmasıdır:

> “Eğer şimdiye kadar varolmuş herhangi bir organik varlıkta çeşitlilik yararlı ise, böyle tanımlanan bireyler yaşam savaşımında en yüksek şansla korunacaklardır. Kalıtımın güçlü ilkesinden hareketle, bunlar benzer şekilde tanımlanmış yavru döller üretme eğiliminde olacaklardır. Bu koruma ilkesini ya da en başarılı ya da en uyumlu olanın yaşamda kalışını, ben doğal seçilim olarak isimlendirdim.” (Darwin, 2015: 117)

Yapay seçilim ise doğanın yaptığı bu ayıklama işleminin, belirli bir amaç dahilinde çoğunlukla insanlar tarafından başka canlılara yapılarak çeşitli açılardan

avantajlı soylar elde edilmesi işlemidir. Örneğin; hızlı koşan at ırklarının diğer ırklardan ayırılıp, çiftleştirilmesi bir yapay seçilim örneğidir.

> "İnsan değişik iklimlerin canlılarını belirli bir ülkede yetiştirir; seçilen her ırayı özel ve uygun bir tarzda seyrek sınar; uzun ve kısa gagalı güvercinleri aynı yemle besler; uzun gövdeli ya da uzun bacaklı bir dört-ayaklıyı *(quadruped)* özel bir tarzda sınamaz; uzun ve kısa yünlü koyunları aynı iklimin etkisinde bırakır. En güçlü erkekleri dişiler için savaşmaya bırakmaz. Kusurlu bütün hayvanların kesinkes yok etmez, tersine ürettiği hayvanları her mevsimde gücünün yetebildiği ölçüde korur. Çoğu zaman seçmesine yarı aykırı yaratılmış biçimlerde, ya da hiç değilse göze çarpacak kadar belirgin ya da çıkarına apaçık uygun bir değişiklik *(modification)* ile başlar." (Darwin, 2015 :102-3)

Diğer bir evrim mekanizması ise cinsel seçilimdir. Cinsel seçilim kısaca, canlıların üremek için birbirlerini belirli kriterlere göre seçmelerdir. Bu kriterler kuşlarda, parlak renkler ve güzel ötüşken, insanlarda zeka, iyi huyluluk ve uyumluluk gibi özelliklerdir.

> "Eşeysel seçme, türün üremesiyle ilişkili olarak, aynı eşeyden belirli bireylerin öbürlerine üstün gelmesinde bağlıdır; oysa doğal seçme, iki eşeyin de, her yaşta, genel yaşam koşullarıyla ilişkili başarısına bağlıdır. Eşeysel kavga iki türlüdür; biri aynı eşeyleri, genellikle erkekler arasındadır ve hasımlarını kovmak ya da öldürmek içindir. Burada dişiler edilgin kalır. Oysa öbüründe kavga aynı eşeyin bireyleri arasında ve karşıt eşeyin bireylerini genellikle dişileri, isteklendirmek ya da büyülemek içindir. Burada dişiler artık edilgin kalmaz, tersine daha uygun eşleri seçer. Bu sonuncu tür seçme, insanın en hoş ya da yararlı bireyleri soyda değişiklik yapmayı istemeksizin uzun bir dönem boyunca sakladığı zaman evcil ürünlerini amaçsız ama etkili olarak değiştirdiği seçmeyle pek benzeşir." (Darwin, 2016 :478)

Genetik sürüklenme ise, belirli özellikleri temsil eden genlerin sıklıklarının tesadüfi olarak değişmesi demektir. Genetik sürüklenme bir popülasyonda bir karakteristiğin yok olmasına sebep olabileceği gibi, bir karakteristiği tamamen baskın hale de getirebilir. Örneğin; bir ormana giren bir dozer rastgele birçok canlının ölümüne neden olur. Şansın en önemli faktör olduğu bu durumda, bazı canlılar ve onlara ait

karakteristik özellik tamamen yok olabileceği gibi bazı canlılar ve karakteristik özellikleri baskın konumuna geçebilir.

> "Alel[18] sıklıklarındaki rastgele dalgalanmalar eski alellerin yenileriyle yer değiştirmesine neden olabilir ve sonucunda da "uyumsal olmayan" evrim gerçekleşir. Yani doğal seçilim uyarlanmaya neden olurken genetik sürüklenme uyarlanmaya neden olmaz ve bu nedenle de genetik sürüklenme canlıların üreme ve yaşamasını sağlayan anatomik, fizyolojik ve davranışsal özelliklerden sorumlu değildir. Genetik sürüklenme, yine de, özellikle moleküler genetik düzeyinde çok önemli sonuçlara sahiptir: Türler arasında DNA dizisi farklılıklarının çoğunun nedeni genetik sürüklenmedir." (Futuyma, 2008: 226)

Bir diğer evrim mekanizması olan mutasyon ise radyoaktif ışınımlar, mutajenler veya DNA'nın işleyişi sırasındaki bazı işlevsel hatalar sonucunda bir molekülün veya bir atomun elektronik yapısının değişmesiyle, kimyasal özelliklerinin değişmesi ve bunun sonucunda bağ kurduğu atomların cinsinin değişikliğe uğramasıdır. Daha iyi anlaşılması için örnek vermek gerekirse sistik fibroz hastalığı ele alınabilir. "Kuzey Avrupa'da 2500 canlı doğumda 1 bireyi etkileyen bu ölümcül hastalığa, sodyum kanalı proteinini şifreleyen gendeki mutasyonlar neden olmaktadır." (Futuyma, 2008: 169)

Gen akışı ismi verilen evrim mekanizmasıysa, popülasyon ve türler arasındaki genlerin alış-verişidir. En önemli evrim mekanizmalarından ve çeşitlilik nedenlerinden biri olan gen akışı, evrim mekanizmasının gidişatını önemli ölçüde etkilemektedir.

> "Gen Akışı, temel olarak bir popülasyondan diğerine genlerin (alellerin) göç yoluyla aktarılmasıdır. Bildiğiniz üzere doğada pek çok canlı türü farklı popülasyonlar halinde, farklı habitatlarda yaşayabilmektedir. İşte bunlar arasında meydana gelen çiftleşmeler sonucunda gen akışı sağlanmış olur. Bu transfler sonucunda popülasyonların gen havuzlarındaki gen frekanslarında değişimler meydana gelir. Çünkü daha önceden popülasyonda bulunmayan bir gen, göç yoluyla popülasyona dahil olabilir. Diğer taraftan, popülasyon

[18] Alel: Alel veya alelmorf, belirli bir özelliği belirleyen bir genin değişik (alternatif) hallerinden her biri. Gen ve alel sözcüklerinin her ikisi de, belirli bir özelliğin kalıtsal faktörünü ifade eder. Alel sözcüğü, özellikle bir kromozomun bir lokusundaki iki ya da daha fazla seçenekli gen çeşidini anlatmak için kullanılır. Örneğin bir bezelyenin yuvarlak veya kırışık taneli olmasını belirleyen gen, yuvarlaklık aleli ve kırışıklık alelinden meydana gelir. (Wikipedia, "alel", "tr.wikipedia.org/wiki/Alel", Mart, 2016)

> dahilinde belli genetik özelliklere sahip olan bireyler göç ederek o popülasyonda, kendilerinde bulunan genlerin kalmamasına sebep olabilirler. Veya, göçler sebebiyle halihazırda var olan gen frekanslarında artış veya azalışlar meydana gelebilir.” (Bakırcı, 2011: 2)

Tüm bu mekanizmalarının birinin ya da birçoğunun bir tür veya bir popülasyon üzerinde harekete geçmesi yüzyıllar boyu süren ve sonucu kestirilemeyen evrim mekanizmasını başlatmaktadır. Döneminin fiziksel koşulları ve bilimin gelişme miktarı düşünüldüğünde Darwin’in şu düşüncesi kendi içinde mantıklı lakin günümüzde yanlış durmaktadır. “Darwin’e göre, ‘organik biçimler sonsuz karmaşık ilişkilerde belirleniyordu. Doğası gereği çetrefilli olan bu ilişkilerin nedenlerinin izini sürmek olanaksızdı.’” (Pekünlü, Erişim Tarihi: 10.02.2016: 8)

Tüm bu bilgilerin ışığında muhafazakar çevrelerin yıllardır sürdürdüğü evrim karşıtı mücadelenin, muhafazakar çevrelerce haklı sebepleri ortaya çıkmaktadır. Burada Russell’ın kaleme aldığı şu cümleleri aktarmakta fayda vardır:

> “Darwin’cilik tanrıbilime Copernicus’culuktan geri kalmayan bir tokat oldu. Yalnızca Oluş’ta ileri sürülen ayrı ayrı yaratma eylemlerini, türlerin değişmezliklerini çürütmekle; yaşamın başlangıcından beri, dinsel görüşe taban tabana karşıt, usa sığmaz bir sürenin geçmiş olduğunu söylemekle; Tanrı’nın iyilikseverliği ile açıklanan canlıların çevreye uyumunu, doğal seçmeye bağlamakla kalmıyor; hepsinden kötüsü, evrimciler insanın daha aşağı hayvan soylarından türediğini savunuyorlardı.” (Russell, 1990: 50)

Genel olarak düşünüldüğünde ve bilim tarihine göz atıldığında, tüm bilimsel gelişimlerle az veya çok mücadele içinde olan muhafazakar çevreler, bilimsel gelişmenin dinsel bilginin geçerliğini daha az tehdit etmesi durumunda mücadelelerini daha erken bitirmişlerdir. Buna güneş merkezli evren modelini formülleştiren Kopernik’in çalışmaları örnek verilebilir. Lakin bilimsel gelişmenin dinsel olanla –doğal olarak- çelişmesi ve dinsel bilginin doğruluğunu ve geçerliğini tehdit etmesi durumunda ise tepkiler çığ gibi büyümüştür. Evrim kuramı; hayatın ortaya çıkışı, dünyanın yaşı ve insanın doğa içerisindeki konumu gibi birçok konuda kutsal kitaplarla ve genel olarak

dinsel bilgiyle taban tabana zıtlıklar taşımaktadır. Genelinde bilimsel gelişmelerle, özelinde ise evrim kuramıyla girişilen bu destrüktif mücadele, aydınlanma fikrini özümsememiş –genellikle muhafazakar- toplumlarda daha belirgin görülmekle beraber, hemen hemen tüm toplumlarda kendini göstermektedir.

Örneğin; ABD'de görülen evrim karşıtı hareketler, sağlıklı bir şekilde organize olmuş ve kiliselerin desteğini almış bir takım dernekler ve vakıflar aracılığıyla yürütülmektedir ve bunların bazıları sonuç vermiştir. "Yaratılışçı kesim, neredeyse 100 yıldır ABD'de evrim teorisinin ders kitaplarından çıkartılması ve yerine dinsel yaratılışçılık öğretisinin konulması için uğraşmaktadır. Zaman zaman Alabama gibi bazı muhafazakar eyaletlerde yerel başarılar elde etseler de, talepleri üst mahkemeler tarafından her seferinde reddedilmektedir." (Türk, 2012; 30)

Evrim karşıtı bu hareketler genelinde, evrimin içerisinde pek çok çelişkili durumlar barındıran ve kanıt yoksunu bir teori olduğu konusunda hemfikirdirler. Evrimi çürütmeye yönelik sorulan sorular genellikle aynıdır ve bu sorular Francisco Ayala gibi bazı evrimci düşünürler ve yazarlar tarafından derlenip, cevaplanmaktadır. Ayala'nın *Ben Maymun Muyum?* ve *Evrim* gibi eserlerinde derlediği ve cevaplandırdığı bu sorular insanın bir maymun olup olmadığı, evrimin neden bir kanun değilde bir kuram olduğu, yaşamın nasıl başladığı, bütün bilim insanlarının evrimi kabul edip etmediği, ahlakın kaynağının nereden geldiği ve evrimin temel özellikleri ile alakalıdırlar. Bu sorular yaratılışçı çevrelerce sürekli olarak dile getirilen ve cevaplarına gerek duyulmayan –pekiştirme amacı güdülen- sorulardır.

Bu soruların cevaplarının bazılarına çalışmada yer verilmesi, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak filmlerde, yaratılışçılar tarafından öne sürülen evrim karşıtı argümanların doğruluk-yanlışlık derecelerinin ayırdını yapabilme konusunda son derece faydalı olacaktır. Zira toplumların evrim kuramıyla ilgili bilgi birikimleri yanlışlarla doludur ve bu yanlışların sinemada tekrar veya temsil edilmesi filmin ideolojik yapısıyla ilgili ipuçları sunmaktadır. Öncelikle, bilim insanlarının evrimle alakalı önemle vurgu yaptığı ilk bilgi; insanların, toplumlardaki bu konuda oluşan genel algının tahayyül ettiği şekilde bir maymun olmadığı veya kesinlikle maymundan gelmediğidir. Bu konunun tam olarak açıklığa kavuşturulması bilimsel terminolojinin eksiksiz bir şekilde kavranması ile

gerçekleşebilmektedir. Lakin kısa da olsa bir bilgi vermek gerekirse, insanlar primatlar takımına dahildir. Bu takımda goril, orangutan, şempanze ve gibon gibi kuyruklu ve kuyruksuz maymunlar bulunur.

Üst familya olarak 'İnsansı Maymunlar' (Hominoidea), familya olarak 'Büyük İnsansı Maymunlar' (Hominidae) ve alt familya olarak da 'Homininae' familyasına mensuptur. 'Homininae' alt familyası 'Hominini' ve 'Gorillini' isimli iki oymağa ayrılır. 'Gorillini' yaşayan en büyük primat ve insansı tür olan Gorillerin mensup olduğu bir oymaktır. 'Hominini' ise içinde 'Homo' ve 'Pan' türlerinin olduğu bir oymaktır. 'Pan' yani şempanze türü, 6 milyon yıl önce insanın atasından ayrılmışlardır. İnsanların en yakın akrabaları ve hatta çokça kullanılan bir ifade ile 'insanların kuzenleri'dirler. 'Homo' ise içinde günümüzde yaşayan tek canlı türü olarak insanı barındıran bir cinstir. Görülebileceği gibi halk içinde maymun dendiğinde akla gelen ilk hayvan olan şempanzelerle insanların arasındaki ilişki ortak ata ilişkisidir. (Ayala, 2014: 15-22)

Diğer bir soru ise evrimin neden bir teori olduğuyla alakalıdır. Burada evrim kuramının 'sadece bir teori' olduğu iddiasını ele almakta da fayda vardır. Özellikle muhafazakar, anti-evrimci kesimlerce kullanılan bu argüman evrimin bir olgu olmadığı, isminde de geçtiği gibi sadece bir teori olduğu ve rahatlıkla yanlışlanabilir olduğu üzerinedir. Hiç kuşkusuz bu bir yanılgıdır ve bu yanılgısının ana sebebi bilimsel terminolojiye hakim olmamaktır. Gündelik hayatta kullandığımız 'teori' kelimesinin karşılığı, "bir bilim ya da sanatla ilgili ya da herhangi bir sorunu ilgilendiren ve uygulanmadıkça gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, doğru olup olmadığı bilinemeyen düşünülerin, ilkelerin topu." şeklindedir. (Püsküllüoğlu, 1994; 673)

Bu tanımda da görülebileceği gibi gündelik hayatta kullanılan 'teori' sözcüğünün kesinliği yoktur ve doğru olup olmadığı uygulanmadıkça bilinemez. Lakin bilimsel terminolojide bu durum oldukça farklıdır. Yine aynı kaynaktan yapılan alıntıda bilimsel terminoloji de teori; "dizgeli bir biçimde düzenlenmiş ve birçok olayı açıklayan, bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü." (Püsküllüoğlu, 1994; 673) olarak geçmektedir. Evrim de bir teori veya eş anlamlısı olarak bir kuramdır. Defalarca sınanmıştır ve diğer bilim dalları tarafından desteklenmiştir. Bilim insanları artık evrimin

gerçek olup olmadığını araştırma gereği duymazlar ve evrimin bir olgu olduğu konusunda kendi içlerinde şüpheye yer bırakmazlar.

Bu konuda sorulabilecek bir diğer soru evrimin tıpkı yerçekimi kanunu gibi neden bir 'kanun' olarak isimlendirilmemesiyle alakalıdır ki bu sorunun sorulması da yine bilimsel terminolojiye hakim olmamanın bir sonucudur. Burada öncelikle –teori teriminin tanımı yukarıda verildiği için- hipotez ve kanun terimlerinin anlamını açıklamakta fayda vardır. Hipotez; "Deneyle kanıtlanmamış olmakla birlikte kanıtlanabileceği umulan, mantıksal bir sonuç çıkarmaya dayanak olarak öne sürülen kuramsal düşünce, önerme"dir. (Püsküllüoğlu, 1994: 1115) Bunun dışında başka bir kaynaktan alıntı yapılacak olunursa hipotez veya eş anlamlısı varsayım; "Bir olgular bütününden gerçeğe uygun bir açıklama çıkarmayı amaçlayan ve deneyle, deneyimlemeyle denetlenmesi ya da vargılarıyla doğrulanması gereken önerme" (Büyük Larousse, 1986: 12112) Görülebileceği gibi hipotez, teoriye giden yolda sadece bir basamaktır. Bu anlamda gündelik dilde kullanılan teori kelimesinin bilimsel dilde hipotez kavramına tekabül ettiği söylenebilir.

Bu ikisinden tamamen farklı olarak, kanun veya yasa ise; "en genel anlamıyla, Evren'in var oluşundan kaynaklı, neden bu şekilde olduğu tam olarak bilinmeyen ancak Evren'in her köşesinde geçerli olan, değişmez olan kuraldır." (Bakırcı, 2011: 5) Bu alıntıdan da anlaşılabileceği gibi kanun-teori kıyaslaması ve bu iki kavram arasında yaratılmaya çalışılan hiyerarşik ilişki oldukça yanlıştır. Kanunlar, bilimin 'ne' sorusunun cevabıdır ve nedenlerle ilgilenmezler ki burada devreye teoriler girer. Yani evrim de bir kanun veya olgudur fakat bu kanunun nasıl çalıştığının açıklanmasına 'evrim teorisi' denmektedir.

Kısaca bilimsel anlamda kanıtlanmış bir teori olan ve Richard Dawkins'in deyimiyle içinde barındırdığı şüphe miktarı, Dünya'nın Güneş etrafında döndüğü bilgisinin şüphe miktarı kadar olan evrim, onun doğruluğunu kabul eden veya etmeyen herkesin içinde bulunduğu bir mekanizmadır. Bu mekanizmanın doğruluğundan şüphe etmek ve bu mekanizmayı inanmak/inanmamak kelimeleriyle tartmak bilimsel bilgi birikimden hayli kopuk olmak demektir. Ünlü bilim insanı Eugenie C. Scott'un Oberlin College'a yaptığı konuşmada sarfettiği şu sözler bu konu açısından oldukça manidar ve

yeterlidir: “Ben evrime inanmıyorum ve profesörlerinizden hiçbirisi de evrime inanmıyor. İnanışlar birer kanaattir.” (Scott, 2007; 23)

İnsanın varoluşu, hayatı ve çevresini bilimle açıklama girişimlerinin en önemli zaferlerinden biri olan evrim kuramı, sürekli olarak büyümekte olan kanıtlar yığınıyla yaratılışçı kesimlerin eleştiri oklarını üzerine çekmektedir. Yirmi birinci yüzyılda etki alanı iyice küçülen din, evrim kuramının yok sayılmasından ziyade “yaratılışçılık bilimi”nin de okullarda evrim kuramı ile beraber öğretilmesi için çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar A.B.D.’de küçük çaplı olumlu sonuçlar verse de genel anlamda etkisiz kalmaktadırlar.

> “Dolayısıyla, yaratılışçılık akımı, batı dünyasında bilimsel bir uğraş sayılmamakta ve ciddiye alınmamaktadır. Hele de Avrupa’da yaratılışçılığın etkisi çok daha azdır. Fakat Protestan kilisesinin maddi gücü tarafından desteklenen Amerikan yaratılışçılığı, bilimin aşırı özelleşmiş bir alan olduğu günümüzde, özellikle muhafazakar yörelerde ortalama vatandaş üzerinde etkili olabilmektedir. Fakat buna rağmen bilimsel kamuoyunun güçlü olduğu batı ülkelerinde bu konunun eğitim sistemini etkileyecek ve kitlelere zarar verecek boyuta ulaşmasına engel olunmuştur.” (Türk, 2012; 30)

Kısaca her geçen gün değişmeye ve gelişmeye devam eden bir kuram olan evrim kuramı, yaşamın ortaya çıkışının ‘nasıl’ olduğuna dair tatmin edici bilgiler sunmaktadır. Ayrıca Darwin teorisiyle ‘nasıl’ sorusuna tatminkar cevap vermekle kalmamış, ‘neden’ sorusunun mantıksallığına da şüphe duyulmasına sebebiyet vermiştir:

> “Darwin’den önce hem felsefeciler ve hem de genelde insanlar “Niçin?” sorularına bir amaçla yanıt verirlerdi. Mademki ileriyi düşünme yeteneği olan zeki bir akıl, amaca sahip olabilir, “Neden bitkilerin çiçeği var?” Ya da “niçin elma ağaçları vardır? Ya da hastalıklar, depremler?” gibi sorulara ancak, Tanrının olası bir amaçla bunları yarattığı düşlenerek yanıt verilebilirdi. Bu çeşit bir açıklama, Darwin’in doğal seçilim kuramı ile bütünüyle gereksiz kılındı. Evrende akıllı tasarımın en belirgin kanıtı olarak uzun süredir sözü edilen canlıların uyarlanması sorunu, yalnız mekanik nedenlerle açıklanabilirdi.” (Futuyma, 2008; 12)

Sonuç olarak, yaşamın oluşumuna ve türsel çeşitliliğe getirdiği materyalist cevaplarıyla, insanlığa açtığı yeni düşünce kapılarıyla, seküler Dünya düzenine yaptığı katkılarıyla ve yarattığı tartışma ortamıyla Charles Darwin ve evrim kuramı bilim tarihinin güncelliğini koruyan en önemli teorilerinden birisi olarak nitelendirilmektedir. İnsanlığı bu derece etkileyen bir kuramın sanatsal izdüşümü ise çalışmanın asıl çıkış noktasıdır zira toplumsal paradigmanın bir aynası konumunda olan sinema bir toplumun herhangi bir meseleye bakış açısını sarih bir şekilde göstermektedir. Artık bir ideoloji olma noktasına gelen Darwinizm'e (aslında evrim kuramına) ve yaratıcısı Charles Darwin'e sinema filmlerinde yer veriliş ve bir konu olarak işleniş şekli sinema filminin ve içinden çıktığı toplumun konuya yaklaşımı ile ilgili bazı bilgiler sunmakta ve toplumların dinsellik-bilimsellik derecelerini gösteren bir ölçüt konumunda bulunmaktadır. Çalışmanın geriye kalan bölümlerinde kullanılacak ölçüt de tam olarak bundan ibarettir.

2. BÖLÜM

2. CHARLES DARWIN VE DARWINIZM ÜZERİNDEN AMERİKAN VE İNGİLİZ SİNEMASI KARŞILAŞTIRMASI

2.1. Dünya Sinema Tarihi'nde Charles Darwin ve Darwinizm Konulu Filmlere Nicel Bir Bakış

Amerikan ve İngiliz Sinemaları'nda Charles Darwin ve Darwinizm konulu filmler, geçmişten günümüze dönem dönem artan ve azalan grafiğiyle –özellikle 60'lardan sonra- hep var olmuştur. Yapılacak ufak çaplı bir araştırmayla bile bu ve buna benzer temaları (evrim, doğal seçilim, din-bilim karşıtlığı vb.) konu alan filmlerin –Karel Zeman ve Fred Ladd'in yönetmenliğini yaptığı 1955 yılı yapımı Çekoslovakya filmi *Cesta do praveku,* Bruno Bozzetto'nun yönetmenliğini yaptığı 1976 yılı yapımı İtalyan animasyon filmi *Allegro non troppo* ve 1980 yılı yapımı Jean-Paul Walravens'in yönetmenliğini yaptığı Fransa-Belçika ortak yapımı *Le chaînon manquant* gibi bir kaç istisna dışında- sadece bu iki ülke sinemasına ait olduğu görülür. Dolayısıyla Dünya sinemasında Charles Darwin'i ve Darwinizm'i aramak aslında bu konu ve temaları Amerikan ve İngiliz sinemalarında aramak demektir.

Genelinde bilim temalı filmlere, özelinde ise Darwin ve Darwinizm temalı filmlere bakıldığında, türsel olarak bilim-kurgunun ağırlıkta olduğu göze çarpmaktadır. Bilim-kurgu filmlerini biyografik yönü olan tarihi filmler ve komedi filmleri takip etmektedir. Darwin ve Darwinizm'in bilim-kurgu filmlerinde çokça ele alınması, konunun bilimsel bir konu oluşuyla ve içeriği bakımından sadece bilim insanları tarafından tam olarak kavranabilecek bir konu olarak görülmesiyle anlaşılabilir. Zira toplumların –özellikle de muhafazakar toplumların- Charles Darwin'e ve Darwinizm'e bakışı önyargılar ve yanlış bilgilerle doludur. Bu bağlamda *Inherit the Wind* filmindeki meseleden bihaber kasaba halkı örnek olarak gösterilecek niteliktedir. Darwinizm kadar kompleks bir disiplinin ve Charles Darwin kadar tartışmalı bir bilim insanının düşüncelerini ve yaşam öyküsünü sinema filmi aracılığıyla anlatmak, aslında tüm bu fikir ve yaşanmışlıkları 'senaryo' ismi verilen metine indirgemek demektir. Bu anlamda bilim-kurgu filmlerinde sıkça görülen Darwinizm fikrinin başka bir disiplinle birleştirilerek ve

dönüştürülerek anlatılması özellikle popüler sinema mentalitesi içerisinde mantıklı görünmektedir.

Biyografik filmler, bir bilim insanı, kaşif ve 'iyi bir aile babası' olarak Darwin'in 'örnek alınası' yaşamını ön plana çıkarmaya çalışırken, komedi filmleri ise Charles Darwin ve Darwinizm'in karikatürleştirilmesi üzerinden komedik unsurlar üretmeye çalışmaktadır. Biyografik filmlere 2009 yılı yapımı *Creation,* komedi filmlerine ise 2012 yılı yapımı animasyon filmi *The Pirates! In an Adventure with Scientists!* örnek gösterilebilir. *Creation* filmi Darwin'in aile ve arkadaş ilişkileri, teorisinin gelişim süreci ve bu sürecin onun sağlığına ve sosyal yaşamına etkileri ve kızının erken yaşta ölümü üzerine kurulmuş bir senaryoya sahipken, *The Pirates! In an Adventure with Scientists!* filminde ise Darwin, başkarakterden daha ziyade yan karakter konumundadır ve filmin mizahi unsurlarını güçlendirmektedir. Bu filmde, yanından ayırmadığı yardımcısı şempanze ile görülen Darwin, sinsi bir karakter olarak tasvir edilir.

Bu konuyu ele alan filmlere niceliksel değerlerle yaklaşıldığında şaşırtıcı bir 'sinemasal kıtlık' ile karşılaşılmaktadır. Dünya sinema tarihine bakıldığında; Amerikan ve İngiliz Sinemaları haricinde –Fransız Sineması'ndan ve Japon Sineması'ndan çıkan birkaç istisna dışında- Charles Darwin'i ve Darwinizm'i konu olarak alan film sayısı yok denecek kadar azdır. Amerikan ve İngiliz Sinemaları'nın bu konuya daha fazla ilgi göstermesi İngiliz Sineması'nın konuyla olan organik bağı ve Amerikan Sineması'nın ise bu organik bağdan nasibini almanın yanında yıl içinde çekilen film sayısının, özellikle de yüksek bütçeli film (bilhassa bilim-kurgu türünde kullanılan bütçelerin büyüklüğü göz önüne alındığında) sayısının fazla oluşuyla açıklanabilir.

Niceliksel bulgulara ulaşmak için kullanılacak kaynakların kıtlığı ve pratik olmayışı, araştırmacıları geniş veritabanlı ve pratik kaynaklar aramaya yönlendirmektedir. Bu anlamda kullanılabilecek en önemli kaynak 'IMDB' isimli internet sitesidir. Timothy Corrigan'ın *Film Eleştirisi El Kitabı* isimli eserinde bahsettiği gibi bu kaynak; "Sinema sektörüyle, çalışanlar, konu özetleri ve film eleştirileri konusunda ayrıntılı bilgi içerir" (Corrigan, 2013; 204)

IMDB üzerinden ‘keyword’ kullanarak yapılan araştırmada, ‘charles darwin’, ‘darwinism’, ‘evolution theory’, ‘natural selection’ gibi keyword’ler aratıldığında çıkan film sayısının hayli az olduğu görülmektedir. Örneğin, “darwinism” keyword’ü 60 adet filmi ortaya çıkarmaktadır. Bu arama sadece sinema filmleri üzerine filtrelendiğinde ise film sayısı 10’a kadar düşmektedir. Bu sayıdan belgesel filmleri ayıklandığında ise rakam bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdadır. Veya ‘reference to charles darwin’ keyword’ü aratıldığında ortaya çıkan film sayısının 40 civarında olduğu, belgesel filmleri filtrelendiğinde bu rakamın iyice düştüğü görülmektedir.

Ortaya çıkışından beri toplumların entelektüel gündeminin önemli bir kısmını işgal eden ve din-bilim çatışmasının en önemli argümanı konumunda bulunan bu konunun sinema tarihinde bu denli az işlenmesi birkaç sebeple anlaşılabilir. Bu sebeplerin en başatlarından biri, Darwinizm’in, genel olarak evrim teorisinin karmaşık ve anlaşılması zor bir konu oluşudur. Birçok yan dala ayrılan ve bilim insanlarının dahi kavramlarını açıklamakta zaman zaman güçlük çektiği evrim teorisinin sinemaya uyarlanması ve aslında indirgenmesi oldukça zordur. Özellikle amacı izleyicileri sinemaya çekmek olan popüler sinemanın bu denli kompleks bir konuyu işlememesi – kendi mantığı içerisinde- oldukça anlaşılır bir durumdur. Bu kıtlığa sebep olarak gösterilebilecek bir diğer şey, konunun hala daha birçok toplumda tabu olarak görülmesidir. Toplumların zihninde Darwinizm ve evrim konusu direkt olarak din-bilim karşıtlığını çağrıştırmaktadır ve özellikle muhafazakar toplumlar bu konuda son derece hassas bir tavır göstermektedir.

Tüm bu sebeplerden dolayı Darwinizm ve Charles Darwin konulu Amerikan ve İngiliz filmlerini ve bu filmlerde bu kritik konunun ele alınış tarzını anlamak, aslında bu iki toplumun dinsellik-bilimsellik karşıtlığında konumunu belirlemekle eşdeğerdir ki zaten bu çalışmanın asıl amaçlarından biri de budur. Bilimsel gerçekliği ispat edilmesine karşın birçok toplum için hala tabu niteliğinde olan bu konunun neden çoğunlukla bilim-kurgu türü üzerinden seyirciye sunulduğu, bu iki ülke sinemasının konuya bakış açısı ve bakış açısının yıllar içerisinde yaşadığı değişim, yaşanan bu değişimin sebepleri ve sonuçları, bu konuyu merkezine alan filmlerin niteliği ve filmlerin seyirci tarafından ilgiyle karşılanıp karşılanmadığı bu bölümde cevaplanmaya çalışılacak önemli sorulardır.

2.2. Amerikan Sinemasında Charles Darwin ve Darwinizm Konusu

2.2.1. Amerikan Sinemasında Bilim-Kurgu Türünün Kısa Tarihi ve Gelişimi

Sinemanın icadından beri, bu sanatı özellikle tecimsel olarak başarılı bir şekilde icra eden Amerikalı sinemacılar, geçmişten günümüze istikrarını korumaya çalıştıkları film üretim hızıyla, çektikleri filmlerin biçimsel ve içeriksel niteliğiyle ve pazarlama yöntemleriyle Dünya üzerindeki film izleyen hemen hemen herkesi bir şekilde etkileri altına almayı başarmışlardır. Film izleme eyleminin toplu bir şekilde yapılmaya başlandığı 28 Aralık 1895[19] tarihinden bu yana çektikleri filmlerle özellikle ekonomik anlamda büyük başarılar elde eden Amerikalı sinemacılar; Dünya sineması üzerinde hegemonyalarını, sinemanın sanat izdüşümünden daha çok eğlence yönüne ağırlık vermeleri ve bu anlamda doğru yatırımlara imza atmalarına borçludurlar. "Dünyadaki en büyük sinema endüstrisi Hollywood'un uzmanlık alanı en başından bu yana "sanat olarak sinema" değil, "eğlence olarak sinema" olmuştur. Bu yüzden sinema ile tanışma ve onunla yaşama, sanat düzeyinde değil, eğlence düzeyinde olmaktadır." (Yılmaz, 1997: 9)

George Méliès ve Lumière Kardeşler'in Avrupa'da sinema sanatını filizlendirmeye başladığı yıllarda Birleşik Devletler'de Thomas Edison, şirketinin bünyesinde çalışan Edwin S. Porter gibi yönetmenlerle beraber film çalışmalarına başlamış ve Kıta Amerikası'ndaki sinema hareketlerinin başlamasına öncülük etmiştir. Lakin bu dönemde başta Fransa olmak üzere İngiltere ve İtalya'daki film şirketlerinin (Pathé ve Gaumont gibi) yoğun ve başarılı çalışmaları Avrupa'da sinemanın Kıta Amerikası'na göre daha ciddiye alınması ve daha başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesine sebebiyet vermiştir. Yani "Sinema tarihinin ilk dönemi Avrupa'nın başarılarının öyküsüdür." (Monaco, 2009: 272)

Avrupa'daki sinema çalışmalarının sinemanın ilk dönemine hakim olmasının ardından Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında yaptığı büyük ekonomik atılım ve D.W.

[19] Bu tarih, Lumière Kardeşler'in içlerinde *La Sortie de l'Usine Lumière à Lyon* ve *L'Arrivée d'un train en gare de La Ciotat* gibi bilinen eserlerinin de olduğu bir dizi filmin Salon Indien du Grand Café'de gösterildiği tarihtir.

Griffith, Charlie Chaplin, Buster Keaton, Mack Sennett ve Cecil B. DeMille gibi melodram ve komedi türlerinde filmler çeken yönetmenler sayesinde Amerika, 1920'li yıllarda Avrupa sinema endüstrileriyle arasındaki ekonomik ve nitelik farkını hızla kapatmıştır. "1920'li yıllar boyunca sinema Amerika'da hızla endüstrileşirken, Avrupa'da sinema, aynı zamanda sanat olarak da görülen bir işti." (Monaco, 2009: 277)

1930'lu yıllara gelindiğinde ise Amerikan Sineması'nın günümüze kadar devam eden hegemonyası başlamıştır. Sinematografik (biçimsel ve içeriksel olarak), kültürel ve dolayısıyla politik anlamda tezahür eden bu hegemonya, hiç kuşkusuz ekonomik bir başarının sonucudur. Pek çok faktörün bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkan bu başarının en önemli faktörlerinden biri de Amerikan Sineması'nın tür filmleri geleneğini yaratmasıdır. Yıldız oyuncu metoduyla beraber Amerikan stüdyo sisteminin 60'lı yıllara kadar büyük başarılar elde etmesine sebep olan film türleri yöntemi, seyirci kitlelerinin ilgisine göre en uygun filmin çekilmesini amaçlamaktadır. "Hollywood'un, seyircinin belirli konular, olay örgüleri, mekanlar, oyuncular açısından tepkisini değerlendirme ve beklentilerini belirleme mekanizmalarını işleterek geleneklerini oluşturma sürecinde, türler de özellikle yıldızcılıkla etkileşerek biçimlenmiştir." (Abisel, 1995: 44)

Sinemayı eğlence işleviyle ele alan ve bu yüzden eğlenmek isteyen izleyici kitlesi için filmler yapan Hollywood, izleyici kitlesinin profiline ve değerlendirmesine göre riski minimuma indirebilmek için komedi ve melodram başta olmak üzere pek çok türde filmler üretmiştir. Burada bilim-kurgu türüne ayrı bir parantez açılmalıdır zira Amerikan Sineması'nı, 50'li yıllarda başlayan ve 60'lı yıllarda tamamlanan stüdyo sisteminin çöküş sürecinin yaratacağı potansiyel ekonomik krizden son derece kârlı bir tür olan bilim-kurgu türünün ekonomik başarısı korumuştur.

> "Ancak, farklı kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması karşısında sinema, genelde seyircisinin büyük kısmını yitirmiş ve stüdyo dönemi, altmışların ortasında tümüyle sona ermiştir. Bununla birlikte Hollywood, teknik atraksiyonları, şaşırtıcı görsel tasarımları, parlatılmış pahalı filmleriyle bugün yine rakipsiz olarak dünya pazarlarındaki egemenliğini sürdürmektedir. Stüdyoların uluslararası ve uluslaraşırı dev şirketlerin içinde erimesiyle binlerce kişiyi memur gibi istihdam eden örgütlenme biçimi ortadan kalkmış olsa da,

> sinema endüstrisinin yıllık yatırım ve kar payları, ABD ekonomisi içindeki önemini bugün de korumaktadır.” (Abisel, 1995: 43)

Burada Nilgün Abisel’in “teknik atraksiyonlu, şaşırtıcı görsel tasarımlı, parlatılmış pahalı filmler” diyerek altını çizdiği filmler çoğunlukla bilim-kurgu filmlerdir.

Bir önceki bölümde belirtildiği gibi çoğunlukla bilim-kurgu türü üzerinden sinemaya taşınan Charles Darwin ve Darwinizm konusuna ilk olarak bu tür üzerinden yaklaşmak gerekmektedir zira ileride de sıklıkla belirtileceği gibi bu konuların Amerikan Sineması’nda temsili –birkaç istisna hariç- tamamıyla bilim-kurgu türü üzerinden gerçekleşmektedir. Dünya sinemasının bilim-kurgu türü ile olan imtihanı sinema sanatının ilk dönemlerine kadar gitmektedir. Sinema tarihinin ilk yönetmenlerinden olan Fransız Georges Méliès, türün ilgi çekiciliğinin farkına varmış ve sinema tarihinin ilk bilim-kurgu filmi olan ve bu türün klasiği sayılan 1902 yılı yapımı *Le voyage dans la lune* (Aya Seyahat) isimli filmi çekmiştir. Sinemanın ve sinema teknolojisinin son derece ilkel bir dönemi olmasına rağmen Jules Verne’in aynı isimli eserinden uyarlanarak çekilen bu film ve sinema dünyasında filme verilen önem, bilim-kurgu türünün sinema tarihindeki önemini açıklar niteliktedir.

Amerikan Sineması’na bakıldığında ise ilk uzun metrajlı bilim-kurgu filminin yine bir Jules Verne eserinden uyarlama olan 1916 yılı yapımı *20,000 Leagues Under the Sea* (Denizler Altında 20,000 Fersah) olduğu görülmektedir. Aslen İskoçyalı olan Stuart Paton’un çektiği, Amerikan yapımı bu film, türün kültleri arasındadır. Roman, 1916 yılından bugüne defalarca sinemaya uyarlanmıştır. Fransız bir yazarın romanından uyarlanıp, İskoç bir yönetmenin çektiği yani bilimsel bilgi ile daha yakın olduğunu düşünülen ‘Avrupa’lı yaratıcıların elinden çıkan bu önemli film, bilim-kurgu türünün bilimsel bilgi birikimiyle –doğal olarak- kurduğu yakın ilişki düşünüldüğünde, aydınlanma akımının toplumlar arası paradigmadaki etkisini kanıtlayabilecek nitelikte bir örnektir. Başka bir bakış açısı ile 1916 yılında A.B.D.’de gösterime giren bu ilk filmin, yazarı ve yönetmeni ve dolayısıyla bu türü sinema sanatı bağlamında ülkeye sokan yaratıcılar Avrupalıdırlar.

Daha eskiye gitmek gerekirse, Amerikan sinema tarihinde *20,000 Leagues Under the Sea* öncesinde de yapılan kısa metrajlı bilim-kurgu filmleri vardır. Otis Turner'in yönetmenliğini yaptığı ve bilim-kurgu ile korku türleri arasında konumlandırılan 1908 yılı yapımı kısa film *Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (İngiliz yazar Robert Louis Stevenson'ın *Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* isimli novellasından uyarlanmıştır), J. Searle Dawley'nin 1910 yılı yapımı kısa filmi *Frankenstein* (İngiliz yazar Mary Shelley'in aynı isimli eserinden uyarlamadır) ve George Nichols'un 1911 yılı yapımı kısa filmi *She* (Yine bir İngiliz yazar olan Henry Rider Haggard'ın aynı isimli eserinden uyarlamadır) bu filmlere verilebilecek en iyi örnekler arasındadır. Bu örneklerden anlaşılabileceği gibi bu periyotta Amerikan Sineması'nda bilim-kurgu türü kaynağını Avrupa'dan almıştır. Bu, Avrupa'da ortaya çıkan ve bilimi/aklı merkezine alan aydınlanma fikrinin yine Avrupa'lı yaratıcılar tarafından –sanatsal düzlemde- Dünya'ya ihraç edildiğinin bir göstergesidir. Aynı şekilde sinema tarihinin erken dönemlerinde Amerikan yapımı bilim-kurgu filmlerinin metinsel kaynağının Amerikan kültürü olmaması, bu kültürün ve dolayısıyla bu toplumun bilimsel mentaliteyle arasındaki mesafeyi ortaya koymaktadır.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir ekonomik atılım yapan Amerikan Sineması, stüdyo sisteminin de tam olarak oturması ile beraber film türlerinde çeşitliliğe gitmiştir. Bunun ana sebebi –daha önce de bahsedildiği gibi- risk almadan kazanç sağlamayı hedefleyen yapımcılar ve onların yarattığı 'seyirciye göre film yapma2 mantığıdır. Bu mantık baz alınarak çekilen filmler her yaştan izleyicilerin içinde olduğu 'denek' grubuna izlettirilmiş ve izleyicilerin fikri alınmıştır. İzleyicilerin sıkıldığı veya gereksiz bulduğu sahneler atılmış veya kısaltılmıştır. Böylece izleyici yığınlarının filmlere gelmesi ve dolayısıyla sistemin 'ekonomik' açıdan herhangi bir zarar görmeden devam etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kapitalist mantık Amerikan Sineması'nı ekonomik olarak sağlam temeller üzerine oturtmuşsa da filmlerin nitelik olarak düşmesine ve bu niteliksel düşüklüğün sinemanın ilk dönemlerinde Amerikan Sineması'nın –en azından bu tür için- karakteristik özelliği olarak görülmesine sebep olmuştur.

Bilim-kurgu türü de diğer türler gibi bu indirgemeci kapitalist yaklaşımdan nasibini almış ve 1968 yılı yapımı *2001: A Space Odyssey*'e kadar gelen sürede kimi

zaman korku türü ile dirsek teması halinde filmlerle, kimi zaman ise çizgi roman tadında filmlerle izleyiciyle buluşmuştur. Filmlerde bilim-kurgu türünün bir alt-tür veya yan-tür olarak işlenmesi ise gözden kaçırılabilecek gibi değildir. Bu filmlerde genellikle korku türü ile birlikte sunulan bilim-kurgu türünün, bazen macera ve fantastik türleriyle, bazense romantik türüyle sunulduğu görülür. Bu eklektik yaklaşımın sebebi de bittabi ekonomiyle alakalıdır. Filmlerde pek çok duyguyu izleyiciye vermeye çalışan yapımcılar, yönetmenler ve senaristlerin amacı seyirciyi filme bir şekilde bağlamak ve kitleleri bu filmlere çekmektir.

Sosyolojik yaklaşımla incelendiğinde, 1929 Ekonomik Krizi'nden 2. Dünya Savaşı'na, Japonya'ya atılan atom bombasından Sovyetler Birliği ile girişilen uzay yarışına pek çok tarihsel olaydan etkilenen bu filmlerin; muhafazakar ve ulusal değerleri korumak, siyasi ve ekonomik kargaşadan doğacak toplumsal anomiyi engellemek, halka 'her şeyin yolunda gittiği' mesajını vermek ve tabii ki izleyicilerini eğlendirmek gibi misyonları vardır. Bu bağlamda pek çok film Amerikan hükümetleri tarafından finanse edilmiş ve kitlelerin kontrolü sağlanmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı erken dönem Amerikan bilim-kurgu sinemasında ve dahi diğer türlerde Charles Darwin ve Darwinizm gibi temalara rastlanmaz. Filmlerin geneli eğlence işlevini yerine getirmeye çalışan popüler sinema örnekleri olduğu için Darwinizm gibi çetrefilli ve özellikle 'dinsel' açıdan kritik bir bilimsel disipline filmlerde yer verilmemesi 'popüler sinema' mentalitesi içinde son derece tutarlıdır.

Yukarıda arka planından bahsedilen filmlere verilebilecek örnekler arasında en seçkinleri ve en çok izlenenleri; İngiliz yönetmen James Whale'in yönetmenliğini yaptığı 1933 yılı yapımı *The Invisible Man* (Görünmeyen Adam) ve 1935 yılı yapımı *The Bride of Frankenstein* (Frankenstein'ın Gelini), Ernest B. Schoedsack'ın yönetmenliğini yaptığı 1940 yılı yapımı *Dr. Cyclops*, Robert Wise'ın yönetmenliğini yaptığı 1951 yılı yapımı *The Day the Earth Stood Still* (Uçan Dairelerin Esrarı), Christian Nyby ve Howard Hawks'in yönetmenliğini yaptığı 1951 yılı yapımı *The Thing from Another World*, Byron Haskin'in yönetmenliğini yaptığı 1953 yılı yapımı *The War of the Worlds* (Dünyalar Çarpışıyor), John Arnold'un yönetmenliğini yaptığı 1954 yılı yapımı *Creature from the Black Lagoon* (Kara Gölün Canavarı), Gordon Douglas'ın yönetmenliğini yaptığı 1954

yılı yapımı *Them!* ve 1955 yılı yapımı *It Came from Beneath the Sea*, Fred M. Wilcox'un yönetmenliğini yaptığı 1956 yılı yapımı *Forbidden Planet* (Meçhul Dünya) ve Irvin Yeaworth'un yönetmenliğini yaptığı 1958 yılı yapımı *The Blob* (Büyüyen Canavar) gibi filmlerdir.

Hollywood'da 1910'lu yıllardan 1960'lı yılların sonuna kadar devam eden bu korku türüyle iç içe geçmiş, bol aksiyon ve maceralı, çizgi roman tadında bilim-kurgu anlayışı özellikle 60'lı yıllardaki karışık politik atmosfer ve politikleşen sinema izleyicisi nedeniyle değişim geçirmiştir. Bu değişimin en önemli meyvelerinden biri Franklin J. Schaffner'ın yönetmenliğini yaptığı ve kaynağını yine Avrupa'dan alan bir film olan *Planet of the Apes*'tir. Fransız romancı Pierre Boulle'in aynı isimli eserinden uyarlanan bu film, muhafazakar kodlardan henüz tam olarak kurtulamamış olsa da, bilim-kurgu türünün ciddiye alınışı ve yer yer toplumsal paradigmanın dışına çıkılışı sayesinde kült bir eser olarak kabul edilmektedir. Ayrıca filmdeki Darwinist kodlar, bilim-kurgu türünün ciddiye alınmaya başlandığının başka bir göstergesi mahiyetindedir.

Hollywood'da ve dahi Dünya sinemasında bilim-kurgu türünün ilk gerçek örneği ve bazı eleştirmenlerce yaratıcısı olarak görülen film, Stanley Kubrick'in 1968 yılı yapımı *2001: A Space Odyssey*'dir. "Bu tür Stanley Kubrick' in olağanüstü filmi 2001: Uzay Macerası'yla 1968'de yeniden doğdu. Bu filmin, 1970'lerin ve 80'lerin en güçlü türünü ortaya çıkardığı için geçtiğimiz kırk yılın en etkili filmi olduğu söylenebilir." (Monaco, 2009: 291) Evrim olgusunu, fütürist bir zemin üzerinde, agnostik bir bakış açısı ile ele alan bu film, pek çok açıdan sinema tarihinin en önemli filmlerinden biri olarak görülmektedir. İngiliz bilim-kurgu yazarı, bilim insanı ve mucit Arthur C. Clarke'ın kısa öyküsünden ilham alınarak, Arthur C. Clarke'ın ve Stanley Kubrick'in senaryosunu yazdığı bu film, başlangıç noktası, gerçekleştirildiği yer ve bunun gibi pek çok açıdan Avrupa'lı bir filmdir denebilir. Zira 1962 yılı yapımı *Lolita* isimli filmini çekmek için sansürün daha az etkili olduğu İngiltere'ye giden ve yaşamının geri kalan kısmında orada yaşayan Stanley Kubrick, bu filmin çok büyük bir kısmını da İngiltere'de çekmiştir.

Stanley Kubrick'in *2001: A Space Odyssey* isimli başyapıtının etkileri bir kenara bırakılıp, Darwin ve Darwinizm konulu filmlerin yapım yıllarına genel bir bakış atıldığında; bu konuyu merkezine alan filmlerin Amerikan Sineması'nda özellikle 60'lı

yılların sonunda seyirciyle buluştuğu görülmektedir. Bu durumun bir diğer önemli sebebi sinema-politika ilişkisi içinde aranmalıdır. Genelinde muhafazakar ve ulusal değerleri yaymak gibi bir misyonu yerine getirmeye çalışan Amerikan Sineması, bu misyonundan sıyrılabildiği tarihin bazı periyotlarında genel toplumsal paradigmanın dışında radikal olarak değerlendirilebilecek filmler yapmıştır. Bu periyot yukarıda da belirtildiği gibi 60'lı yıllardır. Özellikle 60'lı yılların sonunda büyük bir değişim yaşayan Hollywood, daha önceleri sırtını yasladığı muhafazakar ve ulusal değerlere yüz çevirmeye başlamıştır:

> "1967. Hollywood sinemasında bir dönüm noktası. Ekonominin büyüdüğü, hükümetteki liberallerin toplumsal reform arayışı içinde olduğu, siyahların baskıya başkaldırdığı, cinsellikte yeni arayışların ve uyuşturucu kullanımının toplumun geleneksel değerlerini değiştirdiği ve Yeni Sol'un Vietnam Savaşı'na karşı gelişen protesto akımlarıyla ülke çapında görünürlük kazandığı altmışlı yıllar, 1966-68 arasında yeni bir değişim sürecine giriyordu." (Ryan/Kellner, 2010; 23)

A.B.D. tarihinin en kritik dönemlerinden biri olan 60'lı yıllar, ülkede radikal hareketlerin kendilerini göstermeye başladığı, sosyal-liberal kanadın güçlendiği ve Hollywood'da kendine yer bulduğu yıllardır. Bu periyodun ayrıksılığının nedenleri ve dünya tarihi üzerindeki önemi düşünüldüğünde birden çok başlıkla karşılaşılmaktadır. Öncelikle uzun yıllardır süren Vietnam Savaşı, bu dönemi yaratan nedenlerin en önemlisidir. Büyük bir yenilgiyle sonuçlanan ve Amerika'ya maddi/manevi ağır külfeti olan bu savaş ve yine bu konuda siyasilerin tavrı, barış yanlısı çevre tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Dönemin ruhunun bir diğer sebebi ise üst üste seçimi kazanan Cumhuriyetçiler'in güçlenmesi ve dolayısıyla muhafakazar zihniyetin ülkede baskın zihniyet olduğunu iyiden iyiye hissettirmesidir. Bu zihniyetin bir sonucu olarak kadınlara yönelik istismar artmış, siyahlar üzerindeki baskılar zirveye ulaşmış ve eşcinselliğin sapıklık veya hastalık olduğu düşüncesi toplumun önemli bir kısmında kabul görmüştür. Tüm bunlarla beraber 60'ların sonunda Fransa'da patlak veren ve sonrasında tüm dünyaya yayılan öğrenci

hareketleri ve Bolivya ordusu tarafından Ernesto Che Guevara'nın öldürülmesi sosyo-politik ortamın ülke içinde iyiden iyiye gerilmesine sebebiyet vermiştir.

Tüm bu olumsuz çıkış noktalarının yanında Nazilerin yenilgiye uğraması ve emperyalizmin içinde bulunduğu kriz gibi bazı olumlu gelişmeler de bu dönemi yaratan unsurlar arasındadır. "1960'ların sonunda Birinci Dünya, daha önce Üçüncü Dünya'da olduğu gibi kültürel ve politik coşkuya, İkinci Dünya Savaşı sonunda Nazizmin yenilgiye uğramasını ve sömürgeci emperyalizmin savaş sonrası çözülmesini takip eden devrimci mayalanmanın sonuçlarına tanık oldu." (Stam, 2014: 141)

Toplumdaki tüm bu politik gerilim ve düşünsel kaos kendini filmlerde göstermektedir zira "filmler toplumsal yaşamın söylemlerini (biçim, figür ve temsillerini) şifreleyerek sinemasal anlatılar biçimde aktarırlar." (Ryan&Kellner, 2010; 35) Bu yıllarda çekilen filmlere göz atıldığında muhafazakarlık karşıtı duruşun sadece 'bilim ve bilimsellik' üzerinden tezahür etmediği görülmektedir. Bu dönemde yapılan filmlerde; otoriteye başkaldırı (Milos Forman'ın yönetmenliğini yaptığı 1971 yılı yapımı *Taking Off*), kapitalizm eleştirisi (Sam Peckinpah'ın yönetmenliğini yaptığı 1969 yılı yapımı *The Wild Bunch* [Vahşi Belde]), kiliseye karşı güvensizlik (Richard Brooks'un yönetmenliğini yaptığı 1962 yılı yapımı *Sweet Bird of Youth* [Yaralı Kadın]), özgür cinsellik (Woody Allen'ın yönetmenliğini yaptığı 1972 yılı yapımı *Everything You Always Wanted to Know About Sex * But Were Afraid to Ask* [Seksten Korkmuyum!]), ırkçılık karşıtlığı (Robert Mulligan'ın yönetmenliğini yaptığı 1962 yılı yapımı *To Kill a Mockingbird* [Bülbülü Öldürmek]) ve genel olarak anti-konformizm (Stuart Rosenborg'un yönetmenliğini yaptığı 1967 yılı yapımı *Cool Hand Luke* [Parmaklıklar Arkasında]) gibi temalar göze çarpmaktadır.

Bu periyotta çekilen filmlerin en önemlileri olan *Easy Rider, The Graduate* (Mezun) ve *Bonny and Clyde* da üst paragrafta belirtilen temaları tekrar eden yapımlardır. Bu dönemde yapılmış ve çalışmada yer verilebilinecek filmlerden *Inherit the Wind, Planet of the Apes* ve hatta *2001: A Space Odyssey* de bu bağlamda değerlendirmelidir. Hollywood'da karşı kanadın ilk defa bu kadar çok güçlendiği bir dönemde yapılmış bu filmler üzerinden yönetmenler; eğitim ve yargı sistemi, toplumsal paradigma ve modernizm gibi konuları eleştiriye açmışlardır.

Stanley Kramer’in yönetmenliği yaptığı *Inherit the Wind* Mccarthy’ci zihniyeti eleştirirken, eğitim ve yargı sistemindeki bozuklukları gösterme derdindedir. Fikir özgürlüğünün ve bilimsel gelişmelerin tüm soyut değer ve erdemlerin üzerinde olduğu düşüncesi filmin ana fikridir. Franklin J. Schaffner’in yönetmenliği yaptığı *Planet of the Apes* toplumsal paradigma ve muhafazakarlık gibi konuları masaya yatırırken, nükleer korkusunun sadece bir paranoya olmadığının altını çizmiştir. *2001: A Space Odyssey* ise her türlü yaratılışçı mitin aksine merkezine evrim mekanizmasını yerleştirmiş ve hikayesini bunun üzerine kurmuştur.

Kısa süreli bir dönem olmasına karşın, yarattığı anti-kültürle uzun süreli etkiler bırakan 60’lar ve bu periyodun zihniyetinin sinemaya olan izdüşümü, özelinde muhafazakar değerleri işleyen Hollywood’un, daha genelinde ise muhafazakar Amerikan toplumunun zihinsel haritasında bazı değişikliklere yol açmıştır.

2001: A Space Odyssey’in bilim-kurgu türünde yarattığı bu devrimci etki, türün popüler sinema çizgisinde veya sanat sineması bakış açısına sahip pek çok yönetmen, yapımcı ve senaristi etkilemesine sebep olmuştur. Çizgi-romansı havadan, egzotik erotizmden, otantik kültür imgelerinden ve korku türünün tahakkümünden kurtulan bilim-kurgu sineması, 60’ların sonundan günümüze; nitelikli, izleyiciyi düşünmeye iten, ekonomik olarak kârlı ve kendi hayran kitlesini yaratan filmler üretmiştir ve üretmeye devam etmektedir. Bu dönüm noktasından sonra çekilen; Stanley Kubrick’in 1971 yılı yapımı *A Clockwork Orange* (Otomatik Portakal), Andrei Tarkovsky’nin 1972 yılı yapımı *Solaris*, George Lucas’ın 1977 yılında başlayan *Star Wars* serisi, Ridley Scott’un 1979 yılında başlattığı ve sonra James Cameron, David Fincher ve Jean-Pierre Jeunet gibi yönetmenlerin yönetmenlik koltuğuna oturduğu *Alien* serisi, Robert Zemeckis’in ilk filmini 1985 yılında çektiği *Back to the Future* (Geleceğe Dönüş) serisi ve Wachowski Kardeşler’in ilk filmini 1999 yılında gerçekleştirdiği *Matrix* üçlemesi bilim-kurgu türünün gelişimini gösteren ve gösterime girdiklerinden kısa bir süre sonra “kült” mertebesine erişen filmlerdir.

Bilim-kurgu türünün A.B.D.’de ve Dünya Sinemasında geldiği noktayı kavramak açısından incelenmesi gereken bir diğer veri gişe hasılatlarıdır. Bu konuda en güvenilir veritabanı olarak bilinen boxofficemojo.com’un “Dünya’da tüm zamanlar gişe hasılatları

listesi"nde ilk 10 sıradaki filmlerin 6'sının bilim-kurgu filmi olması (1. *Avatar* (2009), 3. *Star Wars: The Force Awakens* (2015), 4. *Jurrasic World* (2015), 5. *The Avengers* (2012), 7. *Avengers: Age of Ultron* (2015), 10. *Iron Man 3* (2013))[20] türün yapımcılar, yönetmenler ve en önemlisi izleyiciler tarafından ne kadar ciddiye alındığının bir kanıtı niteliğindedir.

Bu filmlerin 'sanatsal' nitelikleri tartışma konusu olsa da, tecimsel başarıları tartışmasızdır. Zira hepsi Hollywood yapımı olan bu filmler, özellikle bilim-kurgu türü üzerinden Amerikan Sineması'nın Dünya genelinde kurduğu ekonomik hakimiyetin göstergesi niteliğindedirler. "Egemen Avrupalı/Amerikan sinema formu, yalnızca miras aldığı hegemonyacı sömürge diskurunu yaymadı, aynı zamanda Asya, Afrika ve Amerika kıtalarının büyük kısmında film dağıtımının ve gösteriminin tekelci kontrolü ile kendisi de güçlü bir hegemonya oluşturdu" (Stam, 2014: 29)

2.2.2. Amerikan Sinemasında Evrim Olgusu ve İşlenişi

Genel anlamda 1968 yılında büyük atılımını gerçekleştiren Amerikan Bilim-kurgu Sineması, zaman içinde evrim teorisi veya daha genel anlamda evrim olgusunu da işlemeye başlamıştır. Evrim olgusu temelinde inşa edilen *Planet of the Apes* (Maymunlar Cehennemi) serisi ve 1968 yılı yapımı ilk filmin remake'i olan Tim Burton'ın yönetmenliğini yaptığı 2001 yılı yapımı *Planet of the Apes*, Wachowski Kardeşler'in yönetmenliğini yaptığı *Matrix* üçlemesi, 2000 yılında Bryan Singer'ın ilk filmini çekerek başlattığı *X-Men* serisi akla gelen ilk örneklerdir. Bu filmler yüksek bütçeli popüler sinema örnekleridir ve görüldüğü gibi ilk filmlerinin hasılat rekorları kırmasından dolayı devam filmleri de çekilmiştir.

Bu filmler evrim olgusu üzerine kurulmuş senaryolara sahip olsalar da evrim mekanizmalarının çalışma şeklini yapı-bozumuna uğratarak veya evrim kuramını bilim-kurgu öğeleri ile birleştirerek 'Darwinist film' görünümü vermezler. Lakin 'ideolojik yaklaşım' ve 'göstergebilimsel yaklaşım' kullanılarak yapılacak bir film analizi, filmlerin alt-metinlerinde bulunan Darwinist kodları ortaya çıkarmaktadır. Zira bu yaklaşımların film eleştirisi/analizi açısından önemi 'görünmeyenin' veya 'söylenmeyenin' ortaya

[20] Box Office Mojo, "All Time Box Office" "www.boxofficemojo.com/alltime/world" (Nisan, 2016)

çıkarılması hususundadır. *Planet of the Apes* serisi gerçek dünya ile kurduğu paralellik ile dinin ve dinsel olan her şeyin gerçekliğini sorgulayarak ve türlü evrimsel göndermeler yaparak distopik bir dünya resmetmiştir. Film, global nükleer savaş nedeniyle yabancı bir gezegene dönüşen Dünya'yı göstererek 'akıl' eleştirisi yapmaktadır. *Matrix* serisi de kurduğu distopik gerçek dünya ile yanılmalar dünyası (Matrix) üzerinden insanın evrimi ve teknolojik evrim gibi konularda göndermeler yaparak insanın varoluşuna dair nihilist bir kehanette bulunmaktadır. Filmin sonunda insanlar ile makineler arasında barış sağlansa da, bu barışın 'geçiciliği'ne vurgu yapılarak insanın doğasındaki tutarsızlıklara gönderme yapılmaktadır. Diğer iki seriye göre popüler sinema çizgisine daha yakın bir duruş sergileyen *X-Men* serisi ise evrimin önemli mekanizmalarından olan "mutasyon"u odak noktasına almaktadır.

Bunların dışında; bilim-kurgu türü ile western türü kodlarını birleştirerek ilkel hayvanların Meksika'da yarattığı korku ve dehşeti anlatan Jim O'Connolly'nin yönetmenliği yaptığı 1969 yılı yapımı *The Valley of Gwangi* (Gwangi Vadisi), yarattığı fütüristik-distopya evreninde evrimin geleceğine dair kötümser çıkarımlarda bulunarak bir başkaldırı öyküsünü izleyiciye sunan John Boorman'ın senaryosunu yazıp, yönettiği 1974 yılı yapımı A.B.D. - İrlanda ortak yapımı *Zardoz* Amerikan sinemasında evrim temasının işlendiği ilk filmlerdir.

Evrimsel bilgi birikimini şüphe taşımayan bir gerçeklik olarak sunan ve dinsel göndermeleri sürrealizmle birleştirerek agnostik bir zihniyet yapısına işaret eden İngiliz Ken Russell'ın yönetmenliğini yaptığı 1980 yılı yapımı *Altered States* (Gerçeğin Ötesinde), on dokuzuncu yüzyılda İngiltere'de geçen bir aşk hikayesini Darwinist göndermelerle süsleyen Philip Haas'ın yönetmenliğini yaptığı, İngiliz yazar A.S. Byatt'in romanından uyarlanan 1995 yılı yapımı *Angels and Insects* (Melekler ve Böcekler), evrimsel bilgi birikimi üzerinden inşa edilmiş senaryosunu korku öğeleri harmanlayıp bir müzede yaşanan hayatta kalma savaşını anlatan Peter Hyams'ın yönetmenliğini yaptığı 1997 yılı yapımı *Relic* ve 1977 yılında Don Taylor'ın 1996 yılında ise John Frankenheimer'ın H.G. Wells'in ünlü romanından uyarlayarak çektiği ve hayvanlar üzerinde deneyler yaparak mutant türler elde eden çılgın bir bilim insanının sebep olduğu felaketleri konu alan *The Island of Dr. Moreau* (Dr. Moreau'nun Adası) evrim temasını

merkezine alan veya bir yan unsur olarak kullanan 80'li ve 90'lı yıllarda çekilen filmlerdir.

Evrim mekanizmalarını hızlandırarak birer mizah unsuruna dönüştüren Ivan Reitman'ın yönetmenliği yaptığı 2001 yılı yapımı *Evolution* (Evrim), hikayesinde ortalama 400.000 ile 40.000 yıl önce yaşamış "neandertal insanlar", artık var olmayan "tüylü mamut" ve "kılıç dişli kaplan" gibi canlıları barından ve türlü Darwinist göndermeler yaparak bilimsel bilgilerden komedi unsurları yaratmayı başaran Chris Wedge ve Carlos Saldanha'nın yönetmenliğini yaptığı 2002 yılı yapımı animasyon filmi *Ice Age* (Buz Devri), İngiliz yazar H.G. Wells'in kült romanından uyarlanan ve geleceğe dönük evrimsel tahminlerini pesimist bir şekilde sunan Simon Wells'in yönetmenliğini yaptığı 2002 yılı yapımı *The Time Machine* (Zaman Makinesi), distopik fütürizmini fantastizmle birleştiren ve geleceğin dünyasında ejderhalardan korunmaya çalışan –doğal seçilime karşı ayakta kalmaya gayret gösteren- bir avuç insanın hikayesini anlatan Rob Bowman'ın yönetmenliğini yaptığı 2002 yılı yapımı A.B.D.-İngiltere-İrlanda ortak yapımı *Reign of Fire* (Ateş Krallığı), klonlama işlemini ve bu işlemin gelecekte sebep olabileceği olası problemleri evrim olgusu kapsamında anlatmaya çalışan Michael Bay'in yönetmenliğini yaptığı 2005 yılı yapımı *The Island* (Ada), 2055 yılı dünyasında zamanda yolculuk teknolojisi ile zengin insanların geçmişe giderek dinozor avı yaptığı sırada bir kelebeğin öldürülmesi sonucunda doğanın dengesinin bozulmasını konu alan Peter Hyams'ın 2005 yılı yapımı *A Sound of Thunder* (Kıyametin Sesi) ve Evren'in, Dünya'nın ve yaşamın başlangıcını ve gelişimini aktardığı ilk bölümünde biyolojik ve jeolojik evrime ait belgeselvari görüntüler sunan Terrence Malick'in 2011 yılı yapımı filmi *Tree of Life* (Hayat Ağacı) gibi filmler 2000 sonrası çekilen filmler arasından verilebilecek seçkin örneklerdir.[21]

Üstte kısa açıklamalarıyla isimleri verilen filmlere genel bir bakış atmak gerekirse, filmlerle ilgili söylenmesi gereken ilk şey; bir kaç istisna dışında hemen hemen

[21] Bu filmlerin dışında Charles Darwin ve Darwinizm teması üzerine inşa edilen filmlerden; 1960 yılı yapımı *Inherit the Wind*, 1968 yılı yapımı *2001: A Space Odyssey* ve *Planet of the Apes*, 2011 yılı yapımı *In Time* ve *Paul*, 2014 yılı yapımı *I Origins* ve *Magic in the Moonlight* gibi Amerikan ve Amerikan-İngiliz ortak yapımı filmler çalışmanın ilerleyen bölümlerinde etraflıca analiz edileceği için bu bölümde yer verilmemiştir.

hepsinin distopik bir gelecekte geçen post-apokaliptik filmler olduğudur. Filmlerin tamamı popüler sinemaya ait olmakla beraber evrim olgusunu yüzeysel bir şekilde ele almaktadırlar. Popüler sinema izleyicisinin Darwinizm'in kompleks yapısı içinde boğulmaması ve dolayısıyla eğlenme noktasında problem yaşamaması için Darwinist bilgi son derece indirgemeci bir yaklaşımla yüzeysel bir şekilde ele alınmış veya sadece referans işlevi görür hale getirilmiştir. Dolayısıyla bu filmler, bilim-din karşıtlığına gönderme yapmayan, muhafazakar paradigmayı eleştirmeyen veya eleştirisini genellikle 'akıl' üzerinden kuran, orta-alt düzey popüler sinema örnekleridir.

Kısaca; bilim-kurgu türünün ciddiye alınması, Charles Darwin gibi tartışmalı bir bilim insanının ve Darwinizm gibi kritik bir disiplinin filmlere konu olmasının başlıca nedenleri; *2001: A Space Odyssey* filminin bilim-kurgu türünü yeniden inşa etmesi ve 60'lı yıllardaki politik atmosferin muhafazakar değerleri gevşetip sorgulama kültürünü beslemesidir.

2.3. İngiliz Sinemasında Charles Darwin ve Darwinizm Teması

2.3.1. Geçmişten Günümüze İngiliz Sinemasında Ekonomik Durum ve Amerikan Sineması Etkileri

Alfred Hitchcock, David Lean ve Ridley Scott gibi çok önemli sinemacıları yetiştirmesine karşın, sinema tarihi boyunca Fransız, Alman ve İtalyan sinemasının -özellikle ekonomik bağlamda- gölgesinde kalan İngiliz sineması, geçmişten günümüze hem sanatsal olarak hem de tecimsel olarak sürekli dalgalanma halinde olan bir sinema sektörüne sahiptir. Darwin ve Darwinizm temasının kendisini çoğunlukla bilim-kurgu filmlerinde gösterdiği ve bilim-kurgu filmlerinin yüksek bütçe gerektirdiği düşünüldüğünde[22], İngiliz Sineması'nın tecimsel durumunu tarihsel olarak açıklamanın ve anlamanın önemi ortaya çıkmaktadır.

[22] Birleşik Devletler Tüketici Fiyat Endeksine kullanılarak enflasyon göz önüne alınarak hazırlanmış olan "En Yüksek Bütçeli Filmler Listesi"ne bakıldığında; ilk yirmi sıradaki filmlerin sekizinin (6. *Avengers: Age of Ultron* (2015), 8. *John Carter* (2012), 9. *Waterworld* (1995), 11. *Avatar* (2009), 15. *Batman v Superman: Dawn of Justice* (2016), 16. *Captain America: Civil War* (2016), 18. *X-Men: The Last Stand* (2006), 20. *Wild Wild West* (1999)) bilim-kurgu filmi olduğu görülmektedir. İlk yirmi sıradaki diğer filmler

Sinema tarihinin başlangıcına gidildiğinde sinemanın özellikle biçimsel gelişimi ile alakalı yenilikçi fikirler genellikle İngiliz yönetmenlerin çalışmalarıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin; Gaumont British Picture'ın 1904 yılı yapımı filmi *The Blacksmith's Daughter*'da kullanılan 'çift görüş noktası' ismi verilen çekim tekniği, diğer ülkelerin sinema filmlerine göre daha önce kullanılmıştır. Bu anlamda verilebilecek bir diğer örnek; Cricks & Martin Film'in çektiği 1906 yılı yapımı *A Visit to Peek Frean and Co.'s Biscuit Works* isimli kısa belgesel filmindendir. O yıllarda pek çok filmin 150 metrenin altında olmasına rağmen 600 metreden (8 dakika civarı) uzun olan bu film, üstten görüşlü kamera çekimleri, çevrinme ve düşey kamera hareketini kullanması ve sahneleri parçalara ayırarak fabrikanın her bölümünü belgelemesi gibi yenilikçi biçimsel teknikleriyle dikkate alınmaya değer bir eserdir. Lakin tüm bu biçimsel çaba ve çalışmalara rağmen Amerikan sinemasının -özellikle ekonomik- tahakkümünden kurtulamamış olmasından dolayı İngiliz sineması, sinema tarihçileri tarafından her zaman ikinci plana atılmıştır. "Sinema tarihçileri İngiliz sinemasını her zaman – İngiliz öncüler denilen- etkili ve yenilikçi başlangıçlara sahip, ama sonra duraklama ve gerileme içine düşmüş bir sinema olarak tanıtmışlardır." (Hawkridge, 2008: 162)

İngiliz sinema tarihine bakıldığında, zaman zaman artan ve azalan film üretim hızının ve sektörün ekonomik olarak istikrarsız oluşunun yarattığı güven eksikliği göze çarpmaktadır. "İngiliz Sinema Tarihi, her zaman için, daima gerileme ve hareketsizliğin izlediği güven ve genişleme dönemleriyle belirginleşen istikrarsız bir tarihtir." (Petrie, 2008: 681) Diğer ülkelerin sinema sektörlerine göre Hollywood'la daha yakın bir ilişki içerisinde olan ve ekonomik olarak genellikle Amerikan sermayesine bağımlı olan İngiliz Sineması, tarihi boyunca kendi öz sermayesini tam olarak yaratamamış olmanın problemlerini yaşamıştır. Hatta İngiliz Sineması Tarihi içerisinde öyle dönemler yaşanmıştır ki, Amerikan Sineması'ndan azade bir İngiliz Sineması düşünülemez olmuştur. "... İngiltere'de sinemanın en tipik özelliği, Amerikan sinema endüstrisinin yoğun etki ve egemenliğini açıkça ortaya koyan bir örnek oluşudur. Gelişmiş bir sanayi

---

fantastik türünde filmlerdir veya süper kahraman filmleridir. Filmlerin hepsi ya Amerikan filmidir ya da A.B.D. ortak yapımı filmlerdir. Bu küçük liste bile Amerikan film endüstrisinin –özellikle bilim-kurgu türü üzerinden- Dünya sinemasındaki tecimsel hegemonyasını kanıtlamaktadır. (Wikipedia, "List of most expensive films", "en.wikipedia.org/wiki/List_of_most_expensive_films#cite_note-Sylt_.282014-7-22.29-1" (Mayıs, 2016))

toplumu olmasına karşın, A.B.D.'nin 'ön tekerleği' olarak adlandırılan İngiltere, kendisinden daha güçlü bir ülkece, en azından sinema endüstrisi açısından sömürülmesine karşı duramamaktadır" (Abisel, 1984: 1)

1900'lü yılların başındaki biçimsel gelişmeler ve bu gelişmelerin getirdiği ticari başarıların estirdiği olumlu hava kısa sürmüştür. Sinematografide ve sinema sektöründe yaşanan değişimi tam anlamıyla kavrayamayan İngiliz yönetmenler ve yapımcılar, özellikle Cecil M. Hepworth'un bireysel çabalarına rağmen 'niteliksiz film yapan kişiler' yaftasından kurtulamamış ve Amerikan sermayesinin desteğini çekmesinden ve İngiliz yapımcılara Amerikan pazarının kapılarının kapanmasından dolayı ekonomik kriz içerisine girmiştir. Bu ekonomik kriz, gelecekte rutine dönüşecek bu durumun başlangıcıdır.

1910'lu yılların başında, sinematografik gelişmeleri geriden de olsa takip ederek, toparlanmış olarak görünen İngiliz film yapımcıları, Amerikan film şirketlerinin film dağıtımı konusunda yeni pratikler geliştirmeleri ve çok makaralı filmlerin sektöre egemen olmasından dolayı tekrar geri plana düşmüştür. Uluslararası pazarda da çok fazla rağbet görmeyen İngiliz filmleri için savaş öncesinde ve sonrasında değişen pek bir şey olmamıştır. Amerika'da yıldız sisteminin ortaya çıkışı ve bu hamleye İngiliz yapımcıların cevap verememesi, 1900'lü yılların başındaki biçimsel çabaların sürekli olamayışından dolayı Amerikan filmlerinin biçimsel olarak seyircinin daha çok ilgisini çekmesi, İngiliz filmlerinin anlatısal belirsizlik içinde bulunması ve sermaye yoksunluğu yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Amerikan filmlerinin, İngiliz filmlerini gölgede bırakmasına sebebiyet vermiştir. Öyle ki; "Tahminlere göre 1910 yılında ülkede gösterilen filmlerin ancak %15'i yerli yapımdır." (Aktaran "The Oxford Companion to Film" isimli eserinden Liz-Anne Bawden, 1976: 301); (Alıntılayan Abisel, 1984: 2)

1920'li yılların ortasına gelindiğinde ise gişedeki fiyaskoları önleyemeyen ve kendi yıldızlarını yaratamayan İngiliz sineması, Amerika'dan yıldız oyuncu ithal etmeye başlamış lakin bu hamleye rağmen İngiliz filmleri 'uyutucu' damgası yemekten kurtulamamıştır. Bu durumun asıl sebebi İngiliz filmlerinin sinematografik gelişmeleri takip edememesi olsa da henüz nitelikli bir izleyici kitlesinin oluşmadığı gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır. Çekilen filmlerde klasik anlatı yapısına zarar veren veya klasik

anlatı yapısına alternatif sunan herhangi bir sinematografik hareket, 1920'li yıllarda film izlemeye giden ve bu eylemi sadece eğlence amacıyla yapan insanlar tarafından beğeniyle karşılanmamaktadır. Ünlü yönetmen Cecil Hepworth gibi 'öncü' kişilerin sektörden ayrıldığı bu yıllar Alfred Hitchcock gibi gelecek yıllarda büyük başarı kazanacak yönetmenlerin sektöre giriş yaptığı yıllar olarak hatırlanmaktadır. İngiltere yıllarında çektiği; 1927 yılı yapımı *The Lodger: A Story of the London Fog,* 1935 yılı yapımı *The 39 Steps,* 1936 yılı yapımı *Sabotage* ve 1938 yılı yapımı *The Lady Vanishes* isimli filmleriyle dikkatleri üzerinde toplayan Alfred Hitchcock, ilerleyen yıllarda birçok yönetmenin yapacağı gibi ekonomik olarak daha istikrarlı bir görünüm çizen A.B.D.'ye gitmiş ve sinema tarihinin en önemli filmleri olarak görülen ustalık eserlerini burada çekmiştir.

1920'li yılların sonunda İngiliz Sineması'nın içinde bulunduğu ekonomik kriz devam etmektedir. Bu yıllarda Amerikan film teknolojisine bağımlılığını sürdüren İngiliz Sineması, artık sadece uluslararası pazarda değil, İngiltere'de de popülerliğini yitirmiştir. "1925 yılında İngiliz sinemalarında gösterilen filmlerin takriben %10'u İngiliz filmidir; 1926'da ise bu rakam %5'e düşmüştür." (Hill, 2009: 14) Zaman zaman üretimin durma noktasına geldiği İngiliz Sineması, 1927'de İngiliz Hükümeti'nin yürürlüğe koyduğu sinema yasası ile kısa süreli bir toparlanma yaşamıştır. Artan sinema sayısı ve bunun getirdiği geniş gösterim imkanları ve İngiliz sinema sektörüne egemen olan Gaumont-British, Gainsborough Company ve British International Pictures gibi yapım şirketlerinin yatırımlarıyla İngiliz filmleri tekrar popüler hale gelmiştir

1930'lu yıllarda endüstrinin sese dönüş yapması ve sözlü filmlerin ortaya çıkması seyircilerin film izleme alışkanlıklarını değiştirmiştir. Bilet fiyatlarının düşüşü ve sinema salonlarının –tıpkı A.B.D.'de olduğu- tasarımının değiştirilmesi bu dönemde seyirciyi İngiliz filmlerine çeken en önemli etkenlerdir. "Amerikan modelini izleyen bu sinemaların izleyicilere 'hasretini çektikleri romans'ı sunmak için tasarlanan Mağrip, oryantal ya da gotik kadetral üsluplu geniş, süslü iç mekanları vardı." (Lant, 2008: 416) Bu cümleden de anlaşılabileceği gibi İngiliz Sineması sadece ekonomik ve biçimsel anlamda değil, pazarlama anlayışında da Amerikan Sineması'nı taklit etmektedir.

Burada İngiliz Belgesel Okulu'na ayrıca bir parantez açılması gerekmektedir zira ilerleyen bölümlerde görüleceği gibi İngiliz sinemasının geneline hakim olan realizmin kaynaklarından en önemlisi İngiliz Belgesel Okulu'dur. 1928 ile 1951 yılları arasında kendini gösteren İngiliz Belgesel Okulu, özellikle 1930'lu yıllarda kurucusu John Grierson'un önderliğinde birçok önemli belgesel filme imza atmıştır. Demokrasi kültürünün tam olarak anlaşılabilmesi adına vatandaşlar için eğitim amaçlı belgeseller çeken bu akımın mensupları; (Örneğin; Basil Wright, Paul Rotha ve Stuart Legg) genç, eğitimli ve özgürlükçü sinemacılar olarak yirminci yüzyılın en önemli sorunlarını insancıl bir yaklaşımla ele alan filmler yapmış ve ayrıca sinemanın biçimsel gelişimi ile ilgili önemli çalışmalarda bulunmuşlardır. "Grierson yazılarında, 1930'ların İngiliz belgesellerini, 'demokratik İngiliz ideallerini ve bu idealler içinde çalışmayı sürekli ve aralıksız betimleme'lerinden ötürü selamlamıştır." (Musser, 2008: 374)

Bu dönemde senkronize sesin verdiği imkanlarla parlak bir dönem yaşayan İngiliz Sineması, bu yıllarda verimliliği artan Alfred Hitchcock'un filmleriyle de seyirci sıkıntısı çekmemiştir. Gişede oldukça başarılı olan bu filmlere, 'imparatorluk filmleri' ismi verilen bol kostümlü, sanat yönetmenliği açısından abartılı fakat başarılı olarak addedilen, muhafazakar değerleri izleyiciye olabildiğince gösterişli bir şekilde sunan filmlerin de katılmasıyla İngiliz Sineması savaştan önce en parlak günlerini yaşamıştır.

Savaş öncesinde İngiliz toplumunu muhafazakar değerler etrafında (aile, annelik, ulusal onur, merkezi yönetim, monarşi, aristokrasi gibi) birleştirmek gibi bir misyona sahip olan imparatorluk filmleri, İngiliz Hükümeti'nin de desteğini alarak gişede başarılı olmuşlardır. Yine bu dönemde Macaristan'dan gelen Alexander Korda ve kardeşi Zoltan Korda'nın kurduğu London Films isimli yapım şirketinin başarılı tarihi filmleri, İngiliz Sineması'nın geçmişte yaşadığı ekonomik sıkıntıları iyiden iyiye unutturmuştur. Geçmişten günümüze yabancı sermayeye ihtiyaç duyan İngiliz Sineması, bu dönemde yabancı sermayenin yarattığı ekonomik refah ortamıyla tarihinde ilk kez 'güvenilir yatırım' görüntüsü vermiştir.

İkinci Dünya Savaşı ile beraber film üretim hızında düşüş yaşayan İngiliz Sineması, bu yıllarda İngiliz halkının sinemayı savaş gündeminden kaçışın bir yolu olarak görmesi ve İngiliz Hükümeti'nin bu durumun farkına varıp halkın psikolojik ihtiyaçlarına

yönelik filmler yapılmasına destek vermesi sayesinde izleyici sıkıntısı yaşamamıştır. "Britanya'da sinema İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra asla bu kadar popüler olmadı; izleyiciler, dışarıdaki karartma koşullarıyla tam bir karşıtlık oluşturan görsel bir lüks ve aydınlık perdenin cüretkar görünüşünde gelişip büyüyor gibiydi" (Lant, 2008: 423)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise İngiliz Sineması, kendini yine büyük bir krizin içinde bulmuştur. Birçok yapım şirketinin içinden çıkamadığı bu kriz, Clement Atlee'nin başkanlığını yaptığı 1945 yılında iktidara gelen İşçi Partisi'nin savaş sonrası İngiliz ekonomisini düzene sokma amacıyla yeniden düzenlemeye gittiği kanunlar neticesinde ortaya çıkmıştır. Britanya'daki yabancı filmlerden alınmaya başlayan %75'lik bir vergi sonucunda Hollywood, İngiltere pazarını 6 ay boyunca boykot etmiştir. 6 aylık boşluğu doldurmak adına aceleyle yapılan İngiliz filmleri, artık nitelikli filmi seçebilecek kadar sinema kültürü gelişmiş izleyiciler tarafından beğenilmemiş ve gişede büyük fiyaskolar yaşamıştır. "... Şubat 1949'a gelindiğinde 26 İngiliz film stüdyosundan sadece 7'si faaliyetteydi ve yalnızca 7 film yapıldı" (Lant, 2008: 425) Bu yıllarda ayakta kalabilen tek stüdyo olan Hammer Films, 60'lı yıllara kadar İngiliz Sineması üretiminin büyük bir kısmını karşılamıştır.

İngiltere'de 60'lı yıllara gelindiğinde can çekişen İngiliz Sineması'nı canlandırmak isteyen Lindsay Anderson, Karel Reisz ve Tony Richardson gibi genç ve muhalif yönetmenlerin oluşturduğu 'Özgür Sinema' konuşulmaktadır. 1950'li yılların ikinci yarısında ortaya çıkan ve gençlik kültürü ve işçi yaşamı gibi konularda 1955 yılı yapımı *Momma Don't Allow*, 1957 yılı yapımı *Every Day Except Christmas* ve 1959 yılı yapımı *We Are the Lambeth Boys* gibi etkili belgeseller üreten bu sinema akımı, 1950'li yılların sonunda 'İngiliz Yeni Dalgası' veya 'Öfke Sineması' adında kurmaca türünde önemli filmler veren yeni bir sinema akımına evrilmiştir. Özellikle 1960'lı yıllarda etkili olan bu akım, geneli edebiyat uyarlaması olan; Karel Reisz'in 1960 yılı yapımı filmi *Saturday Night and Sunday Morning* (Sevişme Günleri), Tony Richardson'un 1961 yılı yapımı filmi *A Taste of Honey* (Bir Tadım Bal) ve 1962 yılı yapımı filmi *The Loneliness of the Long Distance Runner* (Uzun Mesafe Koşucusunun Yalnızlığı), Bryan Forbes'in 1962 yılı yapımı filmi *The L-Shaped Room* (L Şeklinde Oda) ve Lindsay Anderson'un 1963 yılı yapımı filmi *This Sporting Life* (Sporcunun Yaşamı) gibi İngiliz sinema

tarihinde itibar sahibi yetkin filmler üreterek, İngiliz sinemasının geleceğe daha ümitle bakmasına vesile olmuş ve Dünya sinemasında özellikle realist filmler çekmek isteyen yönetmenleri etkilemiştir. Bu filmler, dönemin ruhuna uygun olarak muhalif sinemacılar tarafından yapılan ve İngiliz işçi sınıfının yaşamından kesitler sunan filmlerdir. Filmlerin gerçekçi bir sinema diline (kitchen sink realism) sahip olması ise İngiliz Belgesel Okulu'nun devam eden etkisini kanıtlamaktadır.

Son derece dinamik bir akım olmasına rağmen ömrü ve etkileri kısa süren İngiliz Yeni Dalgası, son yıllarında Lindsay Anderson'un 1968 yılı yapımı filmi *If....* (Eğer....) ve Ken Loach'un 1969 yılı yapımı filmi *Kes* (Kerkenez) ile başyapıtlarını ortaya çıkarmış ve misyonunu tamamlayamadan yerini –kendisiyle neredeyse aynı yıllarda ortaya çıkan- bir başka akıma 'Kaynayan Londra' fenomenine bırakmıştır. Tony Richardson'ın yönetmenliğini yaptığı 1963 yılı yapımı *Tom Jones* isimli filmle başlayan bu akım, filmin gişede başarılı olmasıyla birlikte Amerikalı yapımcıların ilgisini tekrar İngiliz Sineması'na çekmesine sebep olmuştur. İngiliz Yeni Dalgası filmlerinin 'işlevsel' olarak bir devamı niteliğinde olan 'Kaynayan Londra' filmleri genç oyuncuların başrolde olduğu, hayatın tadını çıkarmaya çalışan karakterlerin filmin merkezinde olduğu yapımlardır. "Taşra yaşamının sıkıcılığında kaçmayı göze almış ve şimdi modern metropol yaşamının heyecanlarını ve keyfini süren karakterlerin yeniden dirilişini temsil eden kahramanlarıyla 'Kaynayan Londra' filmlerinin çoğu Yeni Dalga dizisinin gevşek biçimde işlev gören devamı gibidir." (Petrie, 2008: 685) Bu yapımlara verilebilecek seçkin örnekler; Richard Lester'ın yönetmenliği yaptığı 1964 yılı yapımı *A Hard Day's Night* ve 1965 yılı yapımı *Help!*, John Schlesinger'in yönetmenliğin yaptığı 1965 yılı yapımı *Darling* ve Lewis Gilbert'ın yönetmenliğini yaptığı 1966 yılı yapımı *Alfie*'dir.

Bu gelişmelerden ve David Lean gibi Amerikan stüdyolarından destek alan İngiliz yönetmenlerin *Lawrence of Arabia* (Arabistanlı Lawrence) ve *Doctor Zhivago* (Doktor Jivago) gibi başarılı filmler çekmesinden sonra İngiltere sinema endüstrisine büyük bir ilgi baş göstermiştir. Stanley Kubrick, Roman Polanski, François Truffaut ve Michelangelo Antonioni gibi yönetmenler burada filmler çekerek İngiltere'deki Hollywood'un nimetlerinden yararlanmak istemişlerdir. "Birçok ünlü yabancı yönetmen de çeşitli nedenler ve kısmen Amerikan sermayesini kullanabilmek için İngiltere'de

çalışmayı tercih etmekteydi.” (Petrie, 2008: 686) 60’ların sonundan itibaren başlayan bu verimli ekonomik ve sanatsal ortam Ken Loach, Ken Russell ve Nicolas Roeg gibi genç İngiliz yönetmenlerin ilk filmlerini çekmesine ve sinema dünyasında yükselmelerine vesile olmuştur.

Tüm bu olumlu gidişat İngiliz Sineması’nın karakteristik özelliği olan bir ekonomik krizle sekteye uğramıştır. Amerikan Sineması’nda 60’ların sonuna doğru çekilen ve ciddi ekonomik başarı getiren *The Graduate, Bonnie and Clyde* ve *Easy Rider* gibi mütevazi bütçeli filmler nedeniyle İngiliz filmlerine çok para harcadıklarını düşünen Amerikalı yapımcılar, İngiliz sinema endüstrisinden çekildiler. Bu çekilme İngiliz Sineması’nı büyük bir krize soktu zira “1969’da İngiliz Sineması’na yatırımın %90’ı Amerika’dan gelmekteydi”. (Petrie, 2008: 687) 70’lı yılları büyük bir kriz içerisinde geçiren İngiliz Sineması, endüstriye ‘Electric and Musical Industries’ (Daha çok bilinen ismiyle EMI) gibi müzik menşeili dev bir şirketin girmesiyle kısa süreli bir kıpırdanma yaşasa da gişede üst üste yaşanan fiyaskolar nedeniyle içinde bulunulan ekonomik krize kalıcı bir çözüm bulamamıştır.

80’lere gelindiğinde ise yaşanan birkaç önemli olay sektördeki umutsuz havayı kırmıştır. David Puttnam’ın yapımcılığını, Hugh Hudson’un yönetmenliğini üstlendiği 1981 yılı yapımı *Chariots of Fire*’ın (Ateş Arabaları) 1982 Oscar gecesinde en iyi film dahil olmak üzere dört ödül alması ve bir yıl sonra Richard Attenborough’nun *Gandhi*’sinin sekiz Oscar ödülü alması İngiliz sinema sektöründe olumlu bir hava estirmiştir. Bu dönemde daha sonraları Columbia Pictures’ın başkanlığını da yapacak olan David Puttnam’ın yapımcılığını yaptığı Bill Forsyth’nin 1983 yılı yapımı *Local Hero* (Yerel Kahraman), Roland Joffe’nin 1984 yılı yapımı *The Killing Fields* (Ölüm Tarlaları) ve Marek Kanievska’nın 1984 yılı yapımı *Another Country* gibi gişede başarılı, nitelikli filmler sayesinde bu hava pekişmiş ve geleceğe çok daha ümitle bakılmaya başlanmıştır.

David Puttnam, Kanadalı Jake Eberts’in yönettiği Goldcrest Films ve başta HandyMade Films’in olduğu bazı küçük çaplı yapım şirketlerin çabalarıyla 80’li yılların ilk bölümünde büyük tecimsel sıkıntılar yaşamayan ve nitelikli filmler üreten İngiliz Sineması, 80’lerin ikinci yarısında yüksek bütçeli filmlerin gişede istenileni verememesi

nedeniyle kendini yine ekonomik problemlerin içinde bulmuştur. Yine bu dönemde İngiliz televizyon kanalları Channel 4 ve BBC çok azı sinemada gösteren bir dizi filmler yaparak sektörü yeniden hareketlendirmeye çalışmışsa da İngiliz film kültürünün tabanını genişleten bu filmler tecimsel olarak herhangi bir başarı elde edememiştir. "Örneğin; siyah ve Asyalı deneyimlerin film ve video aracılığıyla eklemlenmesi, fiilen etkili biçimde temsil edilmeyen kültürel deneyimleri yansıtmak için geliştirilen taze estetik yaklaşımlar doğurdu." (Petrie, 2008: 677) Bu video ve sinema filmlerine verilebilecek en bilinen örnek Isaac Julien'in 1991 yapımı *Young Song Rebels'*tır.

80'lerin sonunda ve 90'ların başında filmleriyle kendilerine özel bir izleyici kitlesi yaratmayı başaran Peter Greenaway ve Derek Jarman gibi yönetmenlerin haricinde düşük üretim hızı, sermaye eksikliği ve gişe hasılatlarındaki hayal kırıklığı konusunda herhangi bir olumlu gelişme yaşamayan İngiliz Sineması, bugün bile yapımcılar ve yönetmenler için güvenli bir yatırım merkezi olarak görülmemektedir. İngiliz Sineması, İngiltere'de, İngiliz sermayesi ile film çekmeye devam eden belirli yönetmen ve yapımcıların (Mike Leigh, Ken Loach, Terry Gilliam, Peter Greenaway, Joe Wright, Tom Hooper, Martin McDonagh, Michael Winterbottom gibi genelde İngiltere'de ve çoğunlukla İngiliz sermayesi ile film çeken yönetmenler), bu yönetmenlerin oluşturdukları oyuncu kadrolarına giren belirli oyuncuların (Maggie Smith, Michael Caine, Jim Broadbent, Olivia Colman, Julie Walters ve Timothy Spall gibi yurtdışına açılmış olmasına rağmen genelde İngiliz filmlerinde oynayan İngiliz oyuncular) tahakkümünde yaşamaya çalışmaktadır.

Bu bölümde kısaca tarihi verilen İngiliz Sineması, ekonomik olarak sürekli dalgalanma yaşamasından ötürü biçimsel ve içeriksel olarak bir kimlik oturtamamış ve nitelik standartı tutturamamıştır. Bu sebepten dolayı önemli yönetmenlerini Hollywood'a kaptıran İngiliz Sineması, İngiltere'de kalmayı tercih eden Mike Leigh, Ken Loach, Lindsay Anderson, Nicolas Roeg gibi yönetmenlerin önderliğinde, dram ve komedi gibi başat türlerde eserler vermiştir. "Yetenekli sinemacılar olmasına rağmen İngiliz Sineması'nda yaşayabilir bir anaakım olmadığı için sinemacılar ya sığ kıyılarda kalmalı

ya da (Karel Reisz, John Boorman, Ridley Scott, Bill Forsyth ve benzerlerinin[23] yaptığı gibi) Hollywood'a göçmeliydi." (Petrie, 2008: 691)

Ekonomik olarak –Amerikan Sineması'ndan bağımsız bir şekilde- ayakta durmayı 'çoğunlukla' başaramayan İngiliz Sineması'nın istikrarsız oluşunun ana sebebi, görülebileceği gibi Hollywood'la diğer hiçbir ülke sinema endüstrisinin kurmadığı kadar yakın ilişki kurmasıdır. Bu ilişki ekonomik istikrarsızlığın yanında; yetenekli yönetmenlerin Hollywood'a taşınması, teknolojik olarak sürekli Hollywood'un taklit edilmesi, Hollywood'un ihya ettiği bazı türlere kapıların tamamıyla kapatılması ve Amerikan filmlerine ortak yapımcı olarak Hollywood'a giren ve kar eden yapımcıların İngiliz Sineması'ndan çekilmesi gibi sonuçlarda doğurmaktadır. Öyle ki; "1990'ların başına gelindiğinde İngiliz Sineması'nın, artık salonlarda gösterim için asgari ölçüde görsel-işitsel kurgular üreten farklı bir endüstriyel altyapıya kök salmış bir varlığı olmadığını ileri sürmek olanaklıydı" (Petrie, 2008: 681)

Tüm bu ekonomik problemleri bir kenara bırakarak İngiliz Sineması'nın içeriksel yapısına genel bir bakış atıldığında, İngiliz sinema endüstrisinin geçmişten günümüze en önemli yönetmenlerinin ve çektikleri filmlerin –özellikle Amerikan Sineması'na kıyasla- muhalif içerikli olduğu ve Amerikan Sineması'nın en önemli misyonlarından biri olan 'muhafazakar ve ulusal değerleri yayma' misyonunun İngiliz Sineması'nda özellikle 60'lı yıllarda kendini iyiden iyiye hissettiren karşı-kültürün ve 'İngiliz Yeni Dalgası' hareketinin yarattığı muhalif sinema anlayışının etkisiyle tamamıyla buharlaştığı görülmektedir. Genellikle varoluşçu temalar üzerinden hareket eden İngiliz Sinemacılar, (Örneğin; 1993 yılı yapımı varoluşçu film *Naked*'in yönetmeni Mike Leigh) sanat sinemasının ve genel anlamda 'sanat' kavramının gerektirdiği ayrıksı duruşu sergilemeye çalışmaktadırlar. Bu duruma verilebilecek en önemli örnek hiç kuşkusuz Ken Loach ve Ken Russell'dır. İlk filmlerini 60'lı yıllarda çeken bu iki yönetmen, İngiliz Sineması dendiğinde akla gelen ilk yönetmenlerdendir. Dünya sinema tarihinde 'muhalif yönetmen' tamlamasının en çok kullanıldığı yönetmenlerden biri olan Ken Loach ve

---

[23] Prof. Duncan James Petrie'den alıntılanan bu paragrafta Hollywood'a taşınan sinemacılara, Christopher Nolan, Steve McQueen, Tom Hooper, Sam Mendes ve Danny Boyle gibi yeni kuşak yönetmenler de dahil edilmelidir.

eleştiri yelpazesinde dinden cinselliğe, toplumsal ahlaktan bilime pek çok kavram ve konuya yer veren Ken Rusell, İngiliz sinemasının 'bu anlamda' karakterize olmasının baş etkenleridirler. Ayrıca kariyerine İngiltere başlayıp daha sonrasında A.B.D.'de devam eden İngiliz yönetmen Ridley Scott'ın, çektiği özellikle bilim-kurgu türünde kült mertebesine ulaşmış filmlerle, (1979 yılı yapımı *Alien,* 1982 yılı yapımı *Blade Runner* ve 2012 yılı yapımı *Prometheus*) eleştirel bir ton yakaladığı ve teknolojik gelişmelerin insan hayatındaki yıkımını gözler önüne seren distopik bir mizansen yarattığını belirtmek gerekmektedir.

Tüm bu ekonomik problemlerin sonucunda yüksek bütçe gerektiren bilim-kurgu gibi türler İngiliz yönetmenler tarafından unutulmaya başlanmıştır. Zira sinema teknolojisinin gelişmesi ile beraber çekilemeyecek senaryo veya hayata geçirilemeyecek hikaye neredeyse kalmamıştır. Sinema teknolojisinin son imkanlarından yararlanmak için gerekli olan en önemli şey sağlam bir ekonomik yapıdır. Hollywood, bilim-kurgu türü altında çekilen ve yer yer animasyon filmlerin de devreye girdiği dev bütçeli sinema filmlerinden büyük gişeler elde etmektedir.

2.3.2. İngiliz Sinemasında Charles Darwin, Darwinizm ve İşlenişi

Çalışmanın önceki bölümlerinde altı çizildiği gibi Charles Darwin ve Darwinizm temasının yükünü bilim-kurgu türü çekmektedir. İngiliz Sineması'nda yani bu temaların doğduğu ülkenin sinema endüstrisinde bu temayı merkezine alarak veya bu temalara gönderme yaparak çekilen film sayısının azlığı İngiliz Sineması'nın bilim-kurgu türünde film çekebilecek ekonomik yetkinliğinin Amerikan Sineması'na kıyasla daha zayıf olmasıdır. Bu kıtlığa, ideolojik veya sosyal bir sebep aramak boşunadır zira diğer türler üzerinden (biyografi, komedi ve korku gibi türler) az da olsa işlenen bu temaların ele alınış şekline bakıldığında İngiliz Sineması'nın, Amerikan Sineması'nın -yer yer katı muhazakar- ideolojik yapısına ters düştüğü açıkça görülmektedir.

Bu filmlere örnek vermek gerekirse; yarattığı sempatik bilim insanı profili ile bilimselci bir tutum içerisinde olan ve yirminci yüzyıl İngiltere'sinde yaşayan bir mağara adamının eğitilmesi sürecini ve sonrasında yaşanan bir dizi olayı konu alan Freddie

Francis'in 1970 yılı yapımı başarısız kült filmi *Trog*, Charles Darwin'in Beagle gemisi ile yaptığı yolculuğu aile ilişkileri, çalışmaları ve çatışmaları üzerinden beyazperdeye aktaran Jack Couffer'in yönetmenliğini yaptığı 1972 yılı yapımı *The Darwin Adventure*, Douglas Adams'ın aynı isimli eserinden uyarlanan ve sırtını evrimsel bilgi birikimine yaslayarak bu birikimi –yer yer yapıbozumuna uğratarak- güldürü öğeleriyle birleştiren Garth Jennings'in 2005 yılı yapımı bilim-kurgu, macera ve komedi türlerini harmanlayan filmi *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy* (Otostopçunun Galaksi Rehberi), Charles Darwin'in yaşamını, özellikle erken yaşta kaybettiği kızı Annie ile olan ilişkisini ve Annie'nin ölümünün Darwin üzerindeki olumsuz etkisini konu edinen Jon Amiel'in yönetmenliğini yaptığı 2009 yılı yapımı biyografik film *Creation* (Yaratılış), Charles Darwin'i karikatürize edilmiş bir biçimde sunarak komedi unsurları yaratan ve bunları bir korsan gemisinin yaşadığı macera ile birleştirerek Kraliçe Viktorya üzerinden eleştiri yapan Peter Lord ve Jeff Newitt'in yönetmenliğini yaptığı 2011 yılı yapımı stop-motion animasyon filmi *The Pirates! In an Adventure with Scientists!* (Korsanlar!) gibi filmler geniş bir izleyici kitlesiyle buluşmuş, önemli filmlerdir. Bu filmlerin dışında, söz edilmeyen az sayıdaki yapımlar; direkt olarak Darwinist gönderme yapmayan lakin içinde evrimsel bilgi birikimini olumlayıcı bazı referanslar barındıran çoğunlukla düşük bütçeli, b-tipi bilim-kurgu filmleridir.

Üst paragrafta bahsedilen filmleri ideolojik ve sosyolojik film eleştirisi yaklaşımı üzerinden yorumlamak gerekirse söylenmesi gereken ilk şey, filmlerde Charles Darwin'in, Darwinizm'in ve genel anlamıyla evrim olgusunun gerçekliğinin tartışmaya açık olmadığıdır. Filmlerde su götürmez bir gerçeklik olarak sunulan evrim kuramı ve bilimsel bilgi birikimine yaptığı katkı yadsınmayan/yadsınamayan Charles Darwin, yer yer komedi unsurlarıyla birleştirilerek 'zaten gerçekliğinden emin olunan şeyin mizah unsuruna dönüştürülmesi' kipi kullanılarak beyazperdeye aktarılmıştır.

Charles Darwin'in İngiliz olması nedeniyle bu ünlü bilim insanına ve kuramına daha yakından bakabilme yetisine sahip olan ve kuramın ortaya çıktığı sosyo-kültürel ve politik atmosferi çok daha iyi bilen İngiliz sinemacılar, Darwin'in kuramının bilimsel muhteviyatının ve öneminin farkında olup, Charles Darwin'i fetişleştirme tuzağına düşmeden gerçekçi bir dille sinemaya aktarmışlardır. Bunda hiç kuşkusuz İngiliz

belgeselciliği geleneğinin ve İngiliz Sineması'nda dönem dönem farklı varyasyonlar halinde ortaya çıkan realist akımların etkisi büyüktür. Ayrıca daha önceki paragrafta bahsedilen Amerikan Sineması'nın muhafazakar ideolojiyi yaymak misyonunun İngiliz Sineması'nda daha seyrek bir şekilde ortaya çıkması filmlerin, gerçeklik konusunda daha bilimselci davranmasına sebebiyet vermiştir.

Bu durumun sebepleri düşünüldüğünde akla gelmesi gereken ilk etken şüphesiz aydınlanma fikrinin etkileridir. Charles Darwin'i ve evrim kuramını yaratan aydınlanma fikri, aynı şekilde bu önemli bilim insanının ve teorinin sinemaya taşınmasına da aracılık etmektedir. Amerikan Sineması'nın muhafazakarlığının yanında İngiliz Sineması'nda – sanat sineması veya popüler sinema fark etmeksizin- görülen bilimsel bilgi birikimini sahiplenici ve doğrulayıcı tavrın en önemli sebebi "aklını kullanma cesaretine sahip ol" mottosunun özellikle on dokuzuncu yüzyılda egemen olduğu ve hatta belirli bir süre sonra mitleşmeye başladığı İngiliz toplumu ve genel anlamda kültürüdür. Ayrıca, Amerikan Sineması tarafından İngiltere'den transfer edilen Hollywood'un ideolojik standartlarına uyabilen yönetmenlerin Amerika'ya yerleşmesi bir tür süzgeç işlevi görmüş ve bu ideolojik standartın dışında kalan yönetmenler İngiltere'de film çekmeye devam etmişlerdir.

Kısaca; İngiliz Sineması, hem aydınlanmanın bilimi olumlayıcı etkisiyle, hem Darwin'in de İngiliz olmasının getirdiği daha yakından tanıma ve anlama fırsatı sayesinde özelinde Darwinizm'e, genelinde ise bilimsel olana ve pozitivizme daha doğrulayıcı yaklaşmaktadır.

Karşılaştırmalı bir şekilde bu iki ülke sinemasına genel bir bakış atıldığında; İngiliz sinemasının aydınlanma fikrinin etkisiyle genelinde bilimi, özelinde ise Charles Darwin'i ve Darwinizm'i olumlayıcı filmler ürettiği söylenmelidir. Amerikan sinemasında ise muhafazakar kodların ağır basmasından ötürü bu temalar daha şüpheci bir şekilde işlenmekle beraber özellikle ilk dönemlerinde bilim insanını, bilimsel yöntemi ve evrim olgusunu tenkit eden filmler yapıldığı görülmektedir. Bir sonraki bölümde ortaya atılan bu sav film analizleri ile kanıtlanmaya çalışılacak ve bu iki ülkenin sinema kültürlerinde bu temaların nasıl ele alındığının karşılaştırılması yapılacaktır.

Çalışmada seçilen filmler, kronolojik olarak 1960 yılı yapımı Amerikan filmi *Inherit the Wind,* 1968 yılı yapımı Amerikan filmi *Planet of the Apes*, 1967 yılı yapımı İngiliz filmi *Quatermass and the Pit*, 1968 yılı yapımı Amerikan-İngiliz ortak yapımı *2001: A Space Odyssey*, 2011 yılı yapımı Amerikan-İngiliz ortak yapımı *Paul,* 2011 yılı yapımı Amerikan filmi *In Time*, 2014 yılı yapımı Amerikan-İngiliz ortak prodüksiyonu *Magic in the Moonlight*, 2014 yılı yapımı Amerikan filmi *I Origins* ve 2015 yılı yapımı İngiliz filmi *Ex Machina* şeklinde sıralanabilir.

Filmler analiz edilirken kullanılacak film eleştirisi yaklaşımları ise 'filmin ulusal niteliğini' ortaya çıkartan sosyolojik yaklaşım, ideolojik yaklaşım, tarihsel yaklaşım ve auteur yaklaşımıdır. İdeolojik yaklaşım; filmin zihniyetinin ortaya çıkarılmasında, sosyolojik yaklaşım; filmin ideolojisinin kendi toplumsallığı içerisinde konumlandığı yerin tespit edilmesinde, tarihsel yaklaşım; tarihi bir olay konu alan filmlerin bu olayı temsil ediş şeklinin belirlenmesinde ve auteur yaklaşım ise filmin 'yaratıcısının' film üzerindeki etkisinin belirlenmesinde oldukça gereklidir.

2.4. FİLM İNCELEMELERİ

Amerikan Yapımı Filmler

2.4.1. Inherit the Wind

1960 yılı yapımı *Inherit the Wind* (Türkiye'de *Rüzgârın Mirası* ismiyle gösterilmiştir.) Amerikalı yönetmen Stanley Kramer tarafından yönetilen, 1955 yılında Jerome Lawrance ve Robert Edwin Lee tarafından yazılmış aynı isimli oyundan Nedrick Young ve Harold Jacob Smith'in uyarladığı tarihi-drama türünde (Film aynı zamanda 'trial film' veya 'courtroom drama' yani 'mahkeme filmleri' olarak bilinen bir alt-türün örneklerindendir.) Amerikan yapımı bir filmdir.

Film, 1925 yılında Amerika'da John Thomas Scopes isimli bir öğretmenin Tennessee eyaletinin Dayton isimli küçük bir kasabasında bir lisede evrim teorisini öğretmesinin ardından yaşanan olayları ve halk arasından 'Maymun Davası' olarak

bilinen dava sürecini konu almaktadır. Filmde, sınıfında evrim teorisini öğretmekte olan Bertram T. Cates isimli öğretmenin ders ortasında tutuklanması ve davasının din-evrim karşıtlığının bir simgesi haline dönüşmesi konu alınmaktadır. Davada savcılık yapmak için gönüllü olan muhafazakar savcı Matthew Harrison Brady ve genç öğretmeni savunmak için gönüllü olarak kasabaya gelen avukat Henry Drummond'un mahkeme diyalogları üzerinden ilerleyen film; bu denli önemli bir davayı/tartışmayı konu alması, 'kısmen' muhafazakarlık eleştirisi yapması ve eleştirmenler tarafından tartışılan son sahnesi nedeniyle sinema tarihinin en önemli ve en tartışmalı filmleri arasında görülmektedir.

Filmi çözümlemeye başlamadan önce filmin yönetmeni Stanley Kramer'den ve filmin taşıdığı tarihsel niteliklerden bahsetmek gerekmektedir. Amerikan sinemasının en önemli bağımsız yönetmenlerinden biri olan Kramer, başta *Inherit the Wind* olmak üzere çektiği *The Defiant Ones* (Kader Bağlayınca), *Judgment at Nuremberg* (Nüremberg Duruşması) ve *Guess Who's Coming to Dinner* (Beklenmeyen Misafir) gibi filmlerle özgürlükçü ve ilerici tavrını her daim belli eden yönetmenlerdendir. Düşünce özgürlüğünden ırkçılığa pek çok hayati konuda, filmleri aracılığıyla önemli mesajlar veren Stanley Kramer, 'message film' veya 'social problem film' adı verilen toplumsal sorunlara değinen ve çözüm arayan filmler yapmış ve bu tarz filmlerin başta Amerikan sineması olmak üzere, genel olarak Dünya sinemasındaki önemli temsilcilerinden birisi olmuştur. Özellikle 60'lı yılların başlarında Amerikan sinemasında bu denli özgürlükçü ve toplumsal paradigmaya ayrıksı görünen filmler yapan Kramer, büyük tepkilerle karşılaşmış ve bilinçli bir şekilde yalnızlaştırılmıştır. Bu bağlamda *Inherit the Wind* yönetmen Kramer'in içinde bulunduğu topluma ve yargı sistemine bakışını gösteren tarihi belge niteliğinde bir filmdir.

'Old Time Religion' isimli eski bir gospelle başlayan film, jeneriklerinde çalan bu eserle bile muhafazakar bireylere anti-progresif oldukları yönünde eleştiriler yöneltmektedir. Filmin birçok yerinde –kimi zaman marş olarak- tekrar edilen bu gospelin sözleri, filmde resmedilen muhafazakar birey temsilini açıklar niteliktedir:

Give me that old-time religion, (Bana o eski dinimi verin,)
Give me that old-time religion, (Bana o eski dinimi verin,)

Give me that old-time religion, (Bana o eski dinimi verin,)
It's good enough for me. (O bana yeter.)

Bu gospelle başlayan film, girişinde bile küçük bir kasabada yaşayan muhafazakar insanların hiçbir konuda –özellikle de din gibi kritik bir konuda- değişime ve yeniliğe açık olmadığının emarelerini vermektedir. Sınıfa yapılan polis baskınından sonra öğretmen Cates, 'insanın yaratılışına dair İncil'deki bilgiyi görmezden gelip, insanın alt düzey hayvan cinsinden geldiğini öğrettiği için' öğretmenlik yapması yasaklanır ve tutuklanır. Filmin başlangıcındaki bu sahneden sonra hikaye tamamıyla düşünce özgürlüğü üzerinden gelişen evrim-din savaşına dönüşmektedir.

Bu tutuklamanın haberleri gazetelere manşet olduktan sonra bir araya gelen kasabanın önde gelen isimleri, kasabalarının isminin böyle bir öğretmenle ve böyle bir olayla lanse edilmesinden duydukları memnuniyetsizliği konuşurlarken, davaya gönüllü savcılık yapmak için başvuruda bulunan eski başkan adayı muhafazakar Matthew Harrison Brady'nin haberini görürler. Brady'nin kasabaya gelmesi kasabanın turist akınına uğraması ve dolayısıyla ekonomik olarak canlanması anlamına gelmektedir. Birkaç dakika önceki memnuniyetsiz tavırdan artık eser kalmamamıştır. Kasabanın önde gelenleri bu lütuf için Tanrıya dua ederler zira Tanrı onların yanındadır.

Bu sahnede ve filmin genelinde görülebileceği gibi muhafazakar insan temsili iki yüzlülük ve paragözlülük üzerine kuruludur. Başta kasabalarının bu olayla anılmasına karşı çıkan kasabanın önde gelenleri (kasabanın rahibi, belediye başkanı ve işyeri sahipleri), işin ekonomik yönünü düşününce bunun fena bir fikir olmadığında karar kırarlar. Bu sahnede filmin eleştirisini yaptığı şey, muhafazakarlık kavramı veya din kurumu değildir. Film, kişiler bazında eleştiri yapmakta ve takındığı ılımlı tavır nedeniyle kurumlar ve düşünceler üzerinde herhangi bir fikir belirtmemektedir. Filme göre toplumun yozlaşmış ve tahammülsüz oluşu sadece din kurumu ile açıklanamaz. Filmin bu tutumuna dair geliştirilen bu sav, ileride bahsedilecek filmin son sahnesiyle de kendini ispatlamaktadır.

Matthew Harrison Brady'i karşılama törenlerinde kasabadan ve dindar kasaba halkından bazı görüntüler sunan film, bu sahnelerde tahammülsüzlük ve sloganizm üzerinden eleştiri geliştirmeye çalışmaktadır. (Hakaret dolu pankartlar, Henry

Drummond'a yönelik tehditler ve hatta panayır yerinde sergilenen bir maymunun, günahları yüzünden insandan evrildiğinin iddia edilmesi gibi.) Kasaba halkı içeriğinden haberdar olmamalarına rağmen evrim kuramına ve bunun öğretilmesine karşıdırlar. Onlar doğruluğundan emin oldukları İncil'i gururla ve yüksek sesle haykırmaktadırlar. Bu sekansta yönetmen Stanley Kramer'in yarattığı abartılı gurur atmosferi, filmin vermek istediği mesajın daha belirgin bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

Kasaba için Matthew Harrison Brady'nin gelişi adeta İsa'nın yeniden doğuşu gibidir. Mahkemede Matthew Harrison Brady'nin kazanacağı bir zafer, dinin, dini olmayana/seküler olana karşı kazanacağı bir zafer niteliğinde görülmektedir. Hikayenin öteki kanadında yer alan öğretmen Bertram T. Cates ve ona gönüllü olarak avukatlık yapmak için kasabaya gelen Henry Drummond ise bu davaya daha bireyci yaklaşmaktadırlar ve bu davayı din-bilim savaşı olarak görmemektedirler. Bahsi geçen sekanslardan da anlaşılabileceği gibi film, düşünceler ve sistemler üzerinden eleştiri yapmak yerine kişiler ve kişi stereotipleri üzerinden hareket etmektedir.

Filmin büyük bir kısmını kapsayan mahkeme sahnelerinin başlamasıyla, ideoloji çatışması en yüksek seviyeye ulaşır. Muhafazakar bir ülkenin muhafazakar mahkemelerinde yargılanan Bertram T. Cates için adalet aramak boşunadır. Mahkeme demokratik bir görünüşe sahip olmasına karşın; hakim, iddia makamı, jüriler ve seyirciler Cates hakkında kararı önceden vermişlerdir. Kısaca mahkemenin sonucu çoktan bellidir. Mahkeme, Bertram T. Cates'e ceza vermek için kurulmuştur. Filmin ilk karesinin adalet sarayı olması ve birkaç saniye sonra kadrajına adaletin sembolü olan 'Lady Justice' heykelini alması bu anlamda manidarlık içermektedir.

Filmin mahkeme sahnelerinin genelinde, mahkemeye gelen izleyicilerin ve jüri üyelerinin Cates'a karşı nefret dolu oldukları ve her fırsatta onu alaşağı etmeye çalıştıkları görülür. Onlar, Cates'in ve Darwin'in neden bahsettiğinden haberdar olmamalarına karşın 'kutsal'larına hakaret ettiği gerekçesiyle onu kasabalarından kovmak ve linç etmek istemektedirler. Aslında bu durum, özelinde Darwinizm'i, genelinde ise bilimi ve gelişimi savunan birçok kişinin başına gelenlerle benzeşmektedir. Dünya tarihi, toplumların 'değer' addettiği çoğunlukla metafiziksel kavram ve konulara karşı çıkan ve bilimsel gelişmeyi savunan insanların kimi zaman toplum eliyle, kimi zaman ise devlet eliyle

gerçekleştirilmiş linç hikayeleri ile doludur. Bu anlamda akla gelen ilk örnek Galilei'dir. Bilim tarihinde kozmoloji adına yaptığı keşifler ve fikirleriyle son derece önemli bir yere sahip olan Galilei, 'kafirlik' suçlamasıyla engizisyon tarafından ev hapsiyle cezalandırılmıştır. Bu bağlamda filmin hikayesi, tarihin pek çok kez tanıklık ettiği tanıdık bir hikayenin bir başka versiyonudur.

Filmin büyük bir bölümünü kaplayan mahkeme sahnelerinin arasına serpiştirilmiş bazı sahneler filmi anlamlandırmak açısından son derece önemli bir noktadadır. Örneğin; Brady ve Drummond'un otel verandasında sohbet ettiği sahne bunların en önemlisidir. Din ve gerçeklik üzerine sohbet eden ikilinin birbirlerine zihinsel anlamda ne kadar yakın ve ne kadar uzak olduğu görülmektedir. Drummond insanların gerçekle yüzleşmesi gerektiğini düşünmektedir ve mahkeme salonunda söylediği gibi kendisi için "erdem" kavramının pek bir önemi yoktur. Bu anlamda film, bilimin toplumsal değerlere nihilist yaklaşımının altını çizmektedir. Brady ise konuya daha kısa vadede yaklaşmakta ve toplum için inancın gerekli olduğunu savunmaktadır: *'Bunlar basit insanlar Henry, fakir insanlar. Çok çalışıyorlar ve bir şeye inanmaya ihtiyaç duyuyorlar, güzel bir şeye. Sahip olduklarından daha mükemmel bir şey arıyorlar. Neden onları bundan mahrum bırakmak istiyorsun Henry? Sahip oldukları tek şey bu. Altın umut kadehi gibi'* Bu tiraddan anlaşılabileceği gibi Brady'nin bu davayı sahiplenmesinin asıl sebebi dinin kutsallığından daha ziyade işlevselliğine inanmasıyla alakalıdır.

Bu anlamda örnek verilebilecek bir başka sahne kasaba halkının protesto yürüyüşü yaptığı sahnedir. Cates'in temsili bir kuklasının yakıldığı protestoda, Cates'i elma ağacında sallandıracaklarını söyleyen kasaba halkı soluğu Cates'in yattığı hapisanenin önünde alırlar ve Cates'in hücresinin camlarını taşlayarak Cates'i yaralarlar. Daha sonra avukat Henry Drummond'un kaldığı otelin önüne giden grup aynı tehdit dolu sözleri marş şeklinde onun için de söylerler. Bu sahnede 'kutsal'ları incinen kitlenin ne derece tehlikeli olabildiği görülmektedir. En azından o an için Cates adına en güvenli yer hapisanedir. Yönetmen Kramer'in yarattığı 'hapisanenin güvenli bir yer oluşu' ironisi, kasaba halkının öfke ve linç konusundaki geldiği vahim noktanın anlaşılması açısından son derece önemlidir zira Cates'in ve Darwin'in fikirlerinden bihaber olan kasaba halkı artık mob'durlar. Burada Cemal Yıldırım'ın şu cümlesine yer vermek son derece gereklidir:

“Din ideolojik yanıyla totaliterdir; düşünce, araştırma ve tartışma özgürlüğüne dayanan, duraksama ve kuşku içeren bilime hoşgörüyle bakmaz.” (Yıldırım, 2007; 8)

Filmin sonuna doğru gelindiğinde avukat Drummond tanık koltuğuna ‘İncil uzmanı’ olarak savcı Brady’i çağırır. Brady’e İncil hakkında sorular soran Drummond, Brady’i kendi silahıyla vurma amacındadır. Brady’e İncil’in kanıtlanmış bilimsel gerçeklerle ters düşen bölümlerini okuyan ve bu konuda fikir beyan etmesini söyleyen Drummond, jüri üyelerine ve yargıça Brady’nin zihniyetinden kesitler sunmak istemektedir. Çok güçlü bilimsel kanıtların karşısında bile Brady’nin İncil’e duyduğu sorgusuz güven sarsılmaz. Brady’nin düşünceleri mantığın ve determinizmin bittiği yerde durmaktadır. Diyalog esnasında sıkıştığını anladığı anda ise –bir siyasetçi olmanın avantajıyla- espri yapar ve seyircileri düşünsel kaostan arındırarak konunun en başa dönmesine sebep olur. Bu diyalog biçimsel olarak bilim-din tartışmasından ziyade –meseleyi umursamaksızın- bir avukatın bir siyasetçiyle aynı düşünsel düzlemde buluşma çabası görünümündedir.

Örneğin; Drummond’un seks ile ilgili sorduğu bir soruya bir İncil uzmanı olarak Brady, *‘insanın doğuştan gelen bir günahı’* diyerek cevap verir. Oysa –Drummond’un da altını çizdiği gibi- İncil’de kutsal olarak kabul edilen erkek ve kadınlar da seks yaparak üremişler ve soylarını devam ettirmişlerdir. Buradaki ironiye dikkat çeken Drummond’un asli sorusu oldukça belirgindir: *‘Neden Tanrı bize düşünce gücü ile eziyet ediyor? Dünyadaki diğer yaratıkların aksine onu ayağa kaldıran insandaki o gücü neden reddediyorsunuz, beynin düşünme gücünü?’* Tüm bu sorulardan iyiden iyiye köşeye sıkışan Brady, üstüste hatalar yapar ve ilk kez seyircilerin önünde küçük düşer. Burada yönetmen Kramer’in göstermek istediği şey, cahil toplum ve bireylerin, bir fikri desteklemek veya bir fikri reddetmek gibi davranışlarının kolay değişebilirliğidir. Bu fikri mantıksızca savunan ve galeyana gelen kasaba halkı, Brady’nin yenilgisini fark edince bu tutumundan vazgeçer.

Filmin sonunda Cates, –siyasi baskıların da etkisiyle- çok az bir para cezası alır. Buna şiddetle karşı çıkan Brady, bu davanın çok ‘kutsal’ olduğunu ve para cezasının çok daha yüksek olması gerektiğini söyler lakin dava artık bitmiştir. Brady’nin kayıtlara geçmesi için hazırladığı konuşmayı kimse dinlemez. Kimsenin dinlemediği konuşmasını

daha yüksek sesle yapmayı sürdüren Brady, yere yığılır ve hemen doktor çağırılır. Avukat Drummond'un ve filmin başından beri tüm bu olanlara alaycı bir şekilde yaklaşan gazeteci Hornbeck'in ölen Brady ve dava hakkındaki diyalogu filmin asıl meselesini özetler niteliktedir. Drummond da en az Brady kadar dindardır ve bu davayı kabul etmesinin sebebi düşünce özgürlüğüne duyduğu derin inançtır. Hatta bu sahnede Drummon Brady'i savunarak Hornbeck'i ve alaycı tavrını eleştirir ve bu davranışları yüzünden her daim yalnız kalacağını iddia eder. Hornbeck ise yalnız kalsa dahi arkasında Drummond'un olacağından ve onun 'yalnız kalma hakkı'nı savunacağından emindir.

Görülebileceği gibi film, evrim veya başka bir konuda büyük mesajlar vermek yerine sadece düşünce özgürlüğünü savunmayı amaçlamaktadır. Evrimi kanıtlamak veya yaratılışçılığı çürütmek gibi bir derdi olmadan 'bir insanın özgürce fikirlerini söyleyebilme hakkına' ve yargı sisteminin seküler olmayışının yarattığı çarpık duruma gönderme yapmaktadır. Filmin sonunda Henry Drummond'un *Türlerin Kökeni*'ni ve İncil'i üstüstü koyup, göğsünde taşıyarak mahkeme salonundan çıkması bu tavrı destekleyen bir başka veri konumundadır. Film, her ne kadar evrim-din karşıtlığında ılımlı bir tavır göstererek kesin bir şekilde bilimi savunmasa da, düşünce özgürlüğünün önemini ele alışı bakımından oldukça önemlidir.

Filmin bir diğer önemli tarafı ise tarihi bir belge niteliği taşımasıdır. Marc Ferro'nun *Sinema ve Tarih* isimli eserinde bahsettiği gibi 60'lı yılların başından itibaren filmler, gayrıresmi tarihi belge olarak da görülmektedir. Sinemanın eğlence aracı olarak insanların hayatına girmesi, daha sonraları sanat olduğuna karar verilmesi gibi aşamaların ardından, ideolojik devlet tarihine bir alternatif olarak tarihi bir belge formatında da düşünülmeye başlanmıştır:

> "Film böylece, çoğu zaman kurumlarımızın korunmuş belleğinden başka bir şey olmayan o yazılı arşivlerden bir ölçüde kurtulmuş olarak, gayrı resmi bir karşı-tarihin oluşturulmasına hizmet etmektedir. Böylece film, Resmi Tarih'in karşısında etkin bir denge rolü oynayarak, bir bilinçlenme faaliyetine yardımcı olduğu ölçüde Tarih'in de bir edimcisi haline gelmektedir." (Ferro, 1995; 10-11)

Bu alıntının daha net bir şekilde kavranabilmesi için verilebilecek örnek ise 1930 yılı yapımı Lewis Milestone filmi *All Quiet on the Western Front*'dur. (Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok) Film, öğretmenlerinin kışkırtması sonucu kendilerini cephede bulan bir grup lise öğrencisinin savaşın acı gerçekleriyle yüzleşmelerini ve savaşta teker teker ölmelerini konu almaktadır. Savaşı estetize eden, kahramanlar yaratan ve en önemlisi savaş için anlam ve amaç yaratarak, kutsayan siyasetçilerin, eğitimcilerin ve bunları kaydeden devlet tarihçilerinin ve gazetelerin aksine savaş olgusuna insani bir bakış atan ve savaş gerçeklerini gözler önüne seren film, bu anlamda özellikle çekildiği yıllarda alternatif bir belge niteliği taşımaktadır.

Bu bağlamda *Inherit the Wind* filmi de muhafazakar paradigma ile yoğrulmuş ideolojik tarih anlayışının alternatifi olarak -liberal bir yönetmenin gözünden- yaşanan bu elim olayı konu olarak almış ve işlemiştir. Filmde görülen kurumların ve kurumları temsil edilen kişilerin zihniyetinin aksine Kramer alternatif bir değerlendirme ile yaşanan olayın talihsizliğine vurgu yapmıştır. Kurumların bu olaya bakış açısı ile filmin yani yönetmenin bakış açısı arasındaki derin uçurum, filmin ve dolayısıyla yaratıcısının kurumlara ve kişilere yönelttiği eleştirinin boyutu ile doğru orantılıdır.

Sonuç olarak *Inherit the Wind,* evrim-yaratılışçılık tartışması üzerinden düşünce özgürlüğü konusunda liberal bir bakış atmaktadır. Filmin; eleştirisini, muhafazakarlık kavramı yerine muhafazakar bireylerin ahlak davranışları üzerinden inşa etmesi ve son sahnesinde verdiği "dengeci" mesaj, bilim-din karşıtlığı konusunda –bilim açısından- duruşunu zayıflatsa da, önemini korumasına mani olmamaktadır. Filmin bu tavrının, hiç kuşkusuz Stanley Kramer'in ideolojik yaklaşımıyla ve ayak sesleri henüz duyulmaya başlanan 60'lı yılların özgürlükçü ortamıyla doğrudan ilişkisi vardır.

2.4.2. Planet of the Apes

1968 yılı yapımı *Planet of the Apes (*Türkiye'de *Maymunlar Cehennemi* ismiyle gösterilmiştir.*)* yönetmenliğini 1973 yılı yapımı *Papillon* ve 1970 yılı yapımı *Patton* gibi önemli filmlerin de yönetmeni olan Franklin J. Schaffner yaptığı bir bilim-kurgu macera filmidir. Filmin senaryosu, agnostik Fransız romancı Pierre Boulle tarafından 1963

yılında yazılan aynı isimli romandan uyarlanarak, Michael Wilson ve Rod Serling tarafından kaleme alınmıştır. Amerikan yapımı olan ve birçok tartışmayı beraberinde getiren *Planet of the Apes*; adeta yapıbozuma uğrattığı evrim olgusunu ve onun üzerinde yürütülen tartışmaları konu alması, bilim-din çatışmasına yer vermesi, muhafazakarlık eleştirisi yapması ve kısmen de olsa anti-konformist duruş sergilemesi nedeniyle bu çalışmada kendine yer bulmuştur. Amerika'da muhafazakar değerlerin ve devlet kurumlarının çokça sorgulandığı bir dönemde gösterime giren *Planet of the Apes*, hiç kuşkusuz bilim-kurgu sinemasının altın çağını başlatan filmler arasındadır. Film; tarihsel, sosyolojik ve elbette ideolojik eleştiri perspektifi ile ele alınacak ve politik anlamda yirminci yüzyılın en çetrefilli yıllarından biri olan 1968 yılının politik atmosferi bağlamında incelenecektir.

Filmin öyküsü ise şöyledir: Uzay gemisinde derin uyku *(deep hibernation)* uyuyan Taylor, Landon, Dodge ve Stewart isimli dört astronot, uzay gemisinin bilinmeyen bir gezegende bir göle çakılmasının ardından uyanır. Su almaya başlayan gemiyi terk etmeye hazırlanan astronotlar, hava sızınıtısı nedeniyle derin uyku donanımı bozulan Stewart'ın yaşlanmış ve kurumuş ölü bedeniyle karşılaşırlar ve çok şaşırırlar. Zira ışık hızına yakın bir hızda seyahat eden astronotların, 2006 yıllık bir yolculuk yapmalarına karşın 'zaman genişlemesi'[24] nedeniyle 18 ay kadar yaşlanmaları gerekmektedir. Taylor gemiden çıkmadan önce Dünya'daki yılın MS 3978 olduğunu farkeder. Batmak üzere olan uzay gemisini terk etmeyi başaran astronotlar karaya çıkarlar ve bazı toprak testleri yaparak toprağın yaşama uygun olduğunu tespit ederler.

Gezegeni keşfe çıkan üçlü bir müddet sonra bazı yaşam izlerine rastlarlar. Bu izleri takip ettiklerinde ise konuşmayı bilmeyen ilkel mağara insanlarını ve onları köle gibi kullanan, zeka olarak gelişmiş ve karmaşık medeniyetler kurabilmiş, konuşma dahil tüm insansı eylemleri yerine getirebilen gorilleri görürler. İnsanlara saldıran goriller

[24] Zaman genişlemesi (time dilation); Einstein'ın "Özel Görelilik Kuramı"na göre **zaman genişlemesi** birbirlerine ya da farklı yerçekimli kitleler, yer göreli hareket ya da gözlemciler olarak ölçülen olaylar arasında geçen zaman gerçek bir farktır. İkinci bir gözlemcinin kendi eşit doğru saati ile karşılaştırıldığında, istirahatteki bir gözlemciye göre doğru bir saat farklı bir oranda ölçülebilir. Bu etki ne saatlerin teknik yönden ne de sinyalleri yaymak için zamana ihtiyacımız olduğu gerçeğinden, fakat uzay-zamanın kendi doğasından doğar. (Wikipedia, "Zaman Genişlemesi", tr.wikipedia.org/wiki/Zaman_genislemesi) (1 Nisan 2016)

yakalayabildiklerini esir almakta, yakalayamadıklarını ise öldürmektedirler. Saldırının ortasında kalan astronotlardan Dodge öldürülür, Wound yaralanır ve baygınlık geçirir, Taylor ise boynundan vurulur. Esir olarak goriller şehrine getirilen Taylor, boynundan vurulduğu için konuşma yetisini kısa bir süreliğine kaybetmiştir. Buna rağmen davranışları ile diğer insanlardan farkedilir şekilde ayrılan ve akıllı bir varlık olduğu anlaşılan Taylor, bilim gorili Dr. Zira ve nişanlısı arkeolog Cornelius'un dikkatini çekmeyi başarır. Lakin Zira ve Cornelius'un patronu olan Dr. Zaius tutucu bir bilim gorilidir ve böylesine devrimci bir keşfin, yerleşik inanç ve değerlere ters düşeceğini ve dolayısıyla toplumda dirliği bozup, kaosa neden olacağını düşündüğü için bu konunun örtbas edilmesini ve Taylor'un kısırlaştırılmasını ister.

Hayatı tehlikede olan Taylor, Cornelius ve Zira'nın yardımıyla yanına aldığı ilkel insan Nova'yla beraber kaçar ve kutsal yazıların (dini metinler) gidilmesini yasakladığı yasak bölgeye gider. Yasak bölgede konuşabilen bebek oyuncak ve bazı kalıntılar bulan Zira ve Cornelius, Dr. Zaius'un gerçeği itiraf etmesini sağlar. Gezegende eski zamanlarda yaşamış medeni insan toplulukları vardır ve bu bilgi 'toplumun çıkarı' için Dr. Zaius tarafından saklanmaktadır. Yanına aldığı Nova'yla beraber bir atın üstünde kaderini bulmaya giden Taylor, gördüğü şey sonrasında dehşete kapılır. Sahilde Özgürlük Heykeli'ne dair kalıntılar bulan Taylor, içinde bulundukları gezegenin aslında Dünya olduğunu anlar.

Öncelikle filmin hikaye yapısının ve karakterlerinin günümüze paralel olarak tasarlandığını söylemek gerekmektedir. Bu anlamda film dünyası ve gerçek dünya arasındaki ilişki, George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği* isimli romanının gerçek dünya ile kurduğu distopik ilişkiyle biçimsel ve içeriksel olarak son derece benzeşmektedir. Filmde genç, yeniliğe açık ve hevesli bilim gorilleri; statükoyu temsil eden üst düzey devlet görevlileriyle, 'atanmış bilim gorilleri'yle ve kemikleşmiş muhafazakar kurumlarla mücadele etmektedirler. Geçmişte ve günümüzde sıkça rastlanılan bir durum olan bu çatışma, bilimsel bilgi ile ilgilenen hemen hemen herkesin adeta kaderi gibidir.

Aynı zamanda film, Einstein'ın ortaya koyduğu izafiyet teorisinin 'zaman genişlemesi' kavramı ve Darwin'in ortaya koyduğu evrim teorisinin içerdiği 'evrim',

‘insan-maymun ilişkisi/akrabalığı’ ve ‘seküler bilim’ gibi kavramlarla da yakın ilişki kurmuş ve bu konuda adeta safını belli etmeye çalışmıştır.

Bu mesele üzerinden sorulacak ilk soru, bir Hollywood filmi olan *Planet of the Apes*’in yine Hollywood’a rağmen nasıl bu kadar radikal (ya da o kadar da radikal olmayan) bir zihniyet yapısına sahip olabildiği üzerinedir. Zira sürekli olarak muhafazakar Amerikan değerlerini servis eden Hollywood’un içinden nasıl böyle bir yapım çıkmıştır? Bu bağlamda film çözümleme yöntemlerinden tarihsel yaklaşımı hatırlamakta fayda vardır. Zira tarihsel yaklaşımlı film çözümlemelerinde tarihin filmi kadar, filmi tarihi de önem teşkil etmektedir.

> “Çünkü birer kültürel dışavurum aracı olarak filmler dönemin toplumunun ruh durumunu yansıttıkları, dönemin egemen düşünce ve dünya görüşünü ifade ettikleri, değer yargılarını temsil ettikleri gibi, içinde yer aldıkları tarihsel dönemdeki sinema kurumunun endüstriyel yapısı içindeki uygulamaların, üretim zihniyetinin ve sahip olunan teknolojik düzeyin koşullarında var olmaktadırlar.” (Özden, 2004: 120)

Bu sorulara *Politik Kamera* isimli eserinde cevap veren Douglas Kellner ve Michael Ryan, bu ‘çatlağın’ filmin dönemi ile alakalı olduğunu belirtmiştir. Zira yine bu ikiliye göre Amerikan Sineması ideolojisi değişen politik koşullar ve anlayışlarla beraber değişmeye meyillidir:

> “Örneğin, 1967’den sonraki Hollywood sineması bir önceki dönemdekinden çok farklıdır ve bizce 1967’den 1987’ye kadar olan dönemde Amerikan kültürü üzerinde çok çeşitli politik etkileri olmuştur. Bu dönemin popüler filmleri, önemli toplumsal sorunları kestirilebilecek belirli sınırlar içinde gündeme getirir, birçoğu sol-liberal bir noktadan hareket ederek, geleneksel soyutlamacı temsil kalıpları ve göreneklerini toplumsal anlamda eleştirel amaçlar için kullanmaya yeltenir.” (Ryan/Kellner, 2010: 19)

1968 yılında vizyona giren ve kitleler tarafından oldukça beğeniyle karşılanan *Planet of the Apes* de bu dönemde vizyona giren ve ideolojik olarak Hollywood

standartlarının dışına çıkan bir yapımdır. Film, dine ve dinle hemhal olmuş kurumlara açıkça eleştiri getirirken, "dinin ve dini olanın sorgulanamazlığı" konusunun gizemini de açıklamaya çalışır. Gerçeklikten yoksun olan din kurumu, yanlışlanışını ve hatta yok oluşunu engellemek adına bu tarz bir savunma mekanizması geliştirmiştir. Bilim ise sorgulamak demektir. Bu anlamda dini temsil eden Dr. Zaius ve bilimi temsil eden Dr. Zira ve Cornelius'un çatışması bu iki kavram arasındaki zihinsel farkın belirgin bir şekilde ortaya konmasını sağlamaktadır. Filmin dine ve dinsel bilgiye şüpheci bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Filme göre din ve dini olan her şey, egemenlerin ve genel olarak egemen ideolojinin hizmetindedir ve kitleleri dizginlemeye yaramaktadır.

Örneğin filmin başat karakterlerinden biri olan Dr. Zaius, evrimi ve genel anlamıyla değişimi kesin bir şekilde reddetmektedir. Evrimle ilgili var olan kanıtları karartarak bu önemli gerçeğin açığa çıkmasını engellemeye çalışan Dr. Zaius, biyolojik ve fikirsel olarak yaşlı, statükocu yirminci yüzyıl siyasetçileriyle benzeşmektedir. Film, Dr. Zaius'u ve yaptıklarını olumsuzluyarak ideolojisini kolayca anlaşılabilir kılmaktadır.

Verilebilecek başka bir örnekte; genç ve idealist bir bilim gorili olan Dr. Zira filmin çekildiği zamanın ruhunu yansıtan bir karakterdir. Dr. Zira statükoya karşı gelen ve egemenlerin dilini reddederek gelişimi savunan ilerici gençlerle benzeşmektedir. Film, statükoya ve gericiliğe karşı entelektüelizmi savunmasına karşın, entelektüelizmin kaynağı olarak egemen otoriteye işaret ederek Hollywood filmlerinde bolca karşılaşılan düşünsel çelişkiyi bir kere daha tekrar etmektedir. "Bu dünyada onun ruhunun ve aklının özgürleşmesini sağlayan tek yardımcı ise toplumsal gücün bir unsuru olan entelektüel düşüncedir. Entelektüel düşünceyi ise filmde Zira ve Cornelius isimli veteriner bilim maymunları üstlenmiştir. Film egemen otoritenin ürünü olduğu için üstün sağduyu da egemen otoritenin içinden çıkmaktadır." (Ekinci, 2013; 220)

Film, evrim teorisinin gerçekliğinin sorgulandığı bir çağda, tüm bu sorgulamaları tekrar canlandırarak bu bilimsel bilginin şüphe gerektirmeyen doğruluğuna dikkat çekmeye çalışmaktadır. Filme göre toplumla, bilimsel gerçeğin arasına giren en önemli faktör 'yoldan sapmış' egemenlerdir. Zira toplumu 'bir arada tutmaya' çalışan ve eylemlerinin doğruluğundan şüphe etmeyen bireyler yaratmaya çalışan egemenler için devrimci bir bilimsel bilgi tehlikelidir. Bu durumun Darwin'in yaşadığı çağda kuramın

ortaya çıkışından sonra da tekrar etmesi, filmin gerçek dünya düzenini simüle ettiği ile ilgili savı güçlendirmektedir.

Filmin bir diğer önemli bölümü Taylor'ın yargılandığı mahkeme sahneleridir. Bu sahnelerde hakkında hüküm verilmeden önce mahkemeye çıkarılan Taylor, mahkeme heyetinin 'üç maymunu' oynaması nedeniyle suçlu bulunmuştur. Suçu, dini emirlere karşı gelmektir. Bu sahnede fiziksel olarak sağlıklı mahkeme koşullarında ve avukatlarıyla beraber yargılanan Taylor, mahkeme heyetinin dar kafalılığı ve gerçeği gizleme çalışmaları yüzünden suçlu bulunmuştur. Film, bu sahne aracılığıyla yargı sistemine herhangi bir eleştiride bulunmamakta ve sistemin içindeki 'çürük elmaları' işaret etmektedir.

Filmin sonunda gerçeğin zor da olsa ortaya çıkması ve Taylor karakterine kendi kaderini çizme şansı verilmesi, filmin ortaya çıktığı yılların isyancı ruhunun geleceğine pozitif bir öngörü gibidir. Lakin filmin sonunda, Taylor karakterinin Özgürlük Heykeli ile karşılaşması ve içinde bulunduğu gezegenin geleceğin Dünya'sı olduğunu idrak etmesi filmin mesajını oldukça zayıflatmakta ve yer yer Hollywood perspektifinden kopan izleyiciyi bu perspektife tekrar bağlamaktadır. Zira Dr. Zaius, bu gezegenin geçmişte modern insanların yaşadığı ve beşeri bir felaket sonucu insanlığın büyük bir yıkıma uğradığı Dünya olduğunu bilmektedir. Bu gerçeği büyük bir titizlikle saklayan Dr. Zaius, 'toplumun iyiliği için' mentalitesine sahiptir ve bu fikriyle kendi içinde tutarlı görünmektedir. Bu bağlamda film, çekildiği yılların en önemli toplumsal fobilerinden olan nükleer korkusunu dile getirip, sistem eleştiri yapmış gibi görünse de, Dr. Zaius'un düşüncelerini tutarlı gösterme çabası ve entelektüelliğin kaynağını egemen otoritede bulması nedeniyle duruşunu ve bu duruşun getirdiği önemini yitirmektedir.

Sonuç olarak bilimsel bilgiye bakışı nedeniyle Hollywood için radikal bir içeriğe sahip olduğu söylenebilinecek bu yapım, özellikle sonuna doğru 'asi' ruhunu kaybetmekte ve sistem eleştirisi yapmaya çalışan birçok Hollywood filminin düştüğü tuzağa düşmektedir. Film, sistem eleştirisi yaparak başladığı hikayesini bireysel eleştiri noktasına taşımış ve sonunda belli ettiği post-apokaliptik alt-türünü nükleer felaket üzerinden inşa ederek, bilimsel bilgiye ve akla olan şüpheyi canlandırmayı hedeflemiştir.

2.4.3. In Time

2011 yılı yapımı *In Time* (Türkiye'de 'Zamana Karşı' ismiyle vizyona girmiştir.) yönetmenliğini ve senaristliğini -daha önce *Gattaca* (1997), *Truman Show* (1998), *Terminal* (2004) ve *Lord of War* (2005) gibi önemli filmlerin senaristliğini yapmış olan- Andrew Niccol'un yaptığı aksiyon ve gerilim gibi türlerin bilim-kurgu ile harmanlandığı bir Amerikan filmidir. Film, Lee Falk'un 1975 yılında yayınlanan *Time is Money* adlı hikayesinden uyarlanmıştır ve içerdiği doğal seçilim öğeleri ve Darwin göndermeleri, filmin kendi dünyası ve hikayesi içinde son derece önemli bir noktada durmaktadır. İncelenen diğer filmlere nazaran hikayesinde bilim, bilimsellik ve inanç üçgenine daha az yer veren *In Time*, yapıbozumuna uğrattığı doğal seçilim kavramı ve bunu isimlendiriş şeklindeki göndermeleriyle ve distopik hikaye yapısıyla bu çalışmanın bir parçası haline gelmiştir. Filmde kullanılması gereken eleştiri yaklaşım biçimi ideolojik eleştiridir. Bu sayede filmin zihniyet yapısı ortaya çıkacaktır.

Filmin öyküsünden bahsetmek gerekirse; gelecekte distopik bir dünyada geçen *In Time*'da insanların genetik olarak yaşlanması yirmibeş yaşına geldiklerinde durmaktadır ve zaman artık bir para birimi durumundadır. İnsanlar maaşlarını zaman üzerinden almaktadırlar ve alışverişlerini bu yolla (Kollarındaki derilerinin altına gömülmüş zaman sayacı aracılığıyla) yapmaktadırlar. Zengin insanlar sonsuza kadar yaşamakta, yoksul insanlar ise sürekli olarak zamanla mücadele etmektedirler. Zaman kazanmak için her yere koşarak giden ve başta insani ihtiyaçlar olmak üzere her şeyi hızlı bir şekilde yapmak zorunda olan yoksullar, bu mücadelede er geç yenilen taraf olmaktadırlar. Sokaklar zamanı tükenmiş insanlar cesetleriyle doludur. Bu dünyada annesi ile birlikte yaşamaya tutunmaya çalışan Will'in hayatı, zamanı biten annesinin ölümü ve barda karşılaştığı bir zenginin tüm zamanını ona verip intihar etmesi üzerine değişmiştir. Cinayet suçlamasıyla polis tarafından aranan Will, artık zengindir ve '*her şeylerini ellerinden alacağım*' dediği zenginlerin yaşadığı -yoksulların girmesinin yasak olduğu- New Grenich bölgesine gider. Çok geçmeden polis tarafından yakalanan Will, rehine olarak aldığı zengin kızı Sylvia ile beraber polisin elinden kaçar. Uzun süren bir kovalamacanın ardından sevgili olduğu Sylvia ile beraber Sylvia'nın babası Philippe'in şirket kasasını halka açan ve insanlara zaman dağıtan Will, yoksul mahallelerindeki zaman artışı nedeniyle polisin dikkatini

iyiyiden iyiye üzerine çeker. Filmin sonunda polisten kurtulmayı başaran ikili, kalan ömürlerini banka soygunu yaparak adalet dağıtmaya adarlar.

Klasik Hollywood aksiyonlarından herhangi bir farkı bulunmayan *In Time*, aslında fütürist bir Robin Hood hikayesidir. Filmin sonunda karakterlerin yaşadığı zihinsel dönüşümün tamamlanması, bu durumun bir göstergesi konumundadır. Film, yaşadıkları olaylar nedeniyle başkalaşarak kendi adaletlerini yaratmaya başlayan iki bireyin hikayesini anlatmaktadır ve bir bilim-kurgu filmine göre içeriğinde bilimsel kodlara ve ögelere asgari düzeyde yer vermiştir. Bunun yanında *In Time*'ın hikayesinde bazı Darwinci göndermeler bulunmaktadır. Bu göndermelerle birlikte, hikayeye bilim-kurgu özelliği veren zaman mefhumu, filmin bilimsel içeriğini oluşturmaktadır.

Filmdeki Darwinci öge ve göndermelere gelinirse, Philippe karakterinin tanımıyla 'Darwin Kapitalizmi' kavramı ele alınmalıdır. Bir kumar masasında yüksek miktarda para yani yaşam süresi üzerinden poker oynayan Philippe ve Will'in arasında geçen konuşmalar filmin Darwinist göndermelerini özetler niteliktedir. Doğal seçilim üzerine geçen bu diyalogda bölgeler arasındaki zaman farklılıklarından bahsedilir ve evrimin zaten adil bir mekanizma olmadığından dem vurulur. Güçlü olanın hayatta kalma ilkesi artık en vahşi haliyle toplum için de geçerlidir. Güçlü olanlar yani zengin olanlar yani zamanı çok olanlar, hayatta kalırken güçsüzler yani yoksullar yani zamanı az olanlar ise besin zincirinin alt kısmıda bulunan canlılar gibi yok olmaktadırlar. Bu yüzden zenginler sürekli olarak korumalarla gezmektedirler çünkü geçmişe nazaran hırsızlık çok daha kolay bir iştir ve sonuçları kişinin yaşamına mal olmaktadır.

Doğal seçilim ile yapay seçilimin arasında konumlandırılabilinecek bu durum, zenginlerin içinde bulundukları refah nedeniyle toplumun geri kalanı hakkında besledikleri lümpen düşünceleri güçlendirmektedir. '*Bazılarının yaşaması için bazıları ölmelidir.'* Filmde temsil edilen zengin kimselerin zihniyeti bu derece karanlık ve sapkındır. Bu anlamda film; Sosyal Darwinizm'e göndermede bulunmaktadır denilebilir. Aynı şekilde filmin sonuna doğru Philippe karakterinin kasasının şifresinin Darwin'in doğum günü tarihi olduğunun öğrenilmesi, Philippe'in düşüncelerini ne denli kanıksadığının bir göstergesidir. Özetle; filmde, para ile yaşam arasında kurulan sıkı bağ bu tanımın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Filmin doğal seçilime ve Darwinizm'e karşı bu duruşu pek çok açıdan yorumlanabilmektedir. Filmde kendini kesin bir şekilde gösteren kapitalizm eleştirisi dışında, filmin kapitalizmle yoğrulmuş Darwinizm'e bakış oldukça olumsuzdur. Filme göre yapısı ve içeriği gereğince kapitalizm ve Darwinizm birbirine benzeşmektedir. İki düşüncede de güçsüz olana yer yoktur ve bu yüzden bu iki düşüncenin birbirleriyle harmanlanması son derece kolaydır. Film bu yönüyle yoruma açık olup-olmama bağlamında gösterdiği muğlaklık yüzünden eleştirmenler tarafından yeterince güçlü bulunmamıştır. Kapitalizmin ve Darwinizm'in yoğrulması bizi Herbert Spencer'a götürmektedir. 1820 ile 1903 yılları arasında yaşayan ünlü İngiliz filozofu Spencer, Sosyal Darwinizm'in kurucusu olarak görülür. Darwin'in 'en uygun olanın hayatta kalması' ilkesini topluma uyarlayan ve bunu sosyolojik bir veri olarak kullanan Herbert Spencer, yirminci yüzyılda yaşanan Yahudi Soykırımı gibi bazı toplumsal felaketlerin düşünsel temelini hazırlamıştır.

Herbert Spencer'ın yaptığı çalışmaların ve düşüncelerinin evrimciler tarafından reddedilmesi ve Charles Darwin'le bağdaştırılmamasına karşın, bu düşünceler özellikle muhafazakar ve yaratılışçı çevrelerin yoğun ilgisini çekmektedir. Bu çevrelere göre; Darwin, bu çalışmalar ve fikirlerden haberdar olmasına karşın bunlara karşı olumsuzlayıcı bir tavır göstermemiştir. Ayrıca yine bu çevrelere göre, sapkın bir fikir olan Darwinizm, er ya da geç bu tarz fikirlerle harmanlanıp, büyük felaketlerin yol açmasına sebep olacaktır ya da sebep olma potansiyeline sahiptir. Bu konuda objektif bir kaynak olduğunu düşündüğümüz Daniel Dennett ise *Darwin'in Tehlikeli Fikri* isimli eserinde şu sözleri kaleme almıştır:

> "Görüşlerinin Spencer tarafından böylesine yanlış kullanılmasından Darwin mi sorumludur? Bu konuda farklı düşünceler vardır. Kendi adıma, taraftarını herkesin önünde cezalandırmak gibi cesur bir girişimde bulunmayan Darwin'i mazur görüyorum ancak kişisel iletişim yoluyla Spencer'ın hatasını düzeltmek veya onu bu düşüncesinden vazgeçirmek adına daha azimli davranmamış olmasından da üzüntü duyuyorum" (Dennett, 2013: 471)

Bu konuda Noam Chomsky ve Stephen Jay Gould gibi önemli düşünce ve bilim insanlarının görüşlerine de yer veren Dennett; bu ikilinin, entelektüel insanların, kendilerine ait çalışmaların başkaları tarafından uygulanış biçiminden –ve olası hatalı uygulanışından- sorumlu olduğunu ateşli bir şekilde savunan kişiler olduğunun altını çizmiştir. Bu konuda verilebilecek bir diğer önemli alıntı ise Rus filozof I. S. Narski'dendir:

> "Evrim teorisini sağlamlaştırmak için Spencer, Lyell'ın coğrafik keşiflerine, Baer'in embriyolojisine ve her şeyden önce Darwin'in öğretisine de dayanıyordu. Sonuncusunu, uyum sağlayanın yaşamda kalmasına indirgedi ve buradan toplumsal yaşam açısından ırkçı çıkarımlarda bulundu. Darwin, bilinçli bir diyalektikçi değildi ve bu nedenle metafizikçi Spencer'ın onun teorisini ne denli bozuşturduğunun ayırdında değildi; hatta Spencer'ı "büyük filozof" olarak övüyor, yine de başka durumlarda spekülasyonları nedeniyle onu eleştiriyordu. Meselenin özü itibariyle Spencer, Darwinci değil, Malthusçu fikirlere dayanıyor ve Darwin'in öğretisini ona uyduruyordu." (Narski, 2013; 80)

Bu alıntıda Narski'nin altını çizdiği nokta Darwin'in bilinçsizliği üzerinedir. Bu bağlamda Darwin'in ileri görüşlü ve cesur bir kişi olmayışı belki de sonsuza kadar onun bu yaftayla beraber anılmasına sebep olacaktır denilebilir.

Genel olarak bakıldığında, çalışmanın ilk bölümünde tanımlanan Darwinizm düşüncesiyle, filmde olumsuzlama yapılan Darwinizm'in arasında önemli farklar olduğu görülmektedir. Öncelikle filmde, Darwinizm'le Sosyal Darwinizm arasındaki farklar yok edilmiş ve indirgemeci bir zihniyetle bu iki disiplin harmanlanmıştır. Bu durumun sebepleri üzerine düşünüldüğünde iki farklı başlıkla karşılaşılmaktadır. Bunlardan ilki, Darwinizm'in ne olduğuna ve ne olmadığına dair bilgi eksikliğidir. Hayli karışık bir kuram olan Darwinizm, üzerine uzun süreli mesai yapılmasını gerektiren bir disiplindir ve bu karışık yapının sinemaya uyarlanması son derece zordur. Ayrıca muhafazakar eğitim sistemi –Türkiye'de de görüldüğü gibi- Darwinizm'in tam anlamıyla anlaşılması ve kavranması konusunda bireyler için engel teşkil etmektedir.

Bu durum sebebi olabileceğini düşündüğümüz ikinci başlık Darwinizm ile alakalı yürütülen dezenformasyon süreci üzerinedir. Yaratılış mitlerini, kutsal kitaplarda verilen

dünyanın yaşı ve hayatın ortaya çıkışı ile ilgili bilgileri ve bunun gibi birçok şeyi yerle yeksan eden Darwinizm ve bu düşünce temeli üzerine gelişen bilimler, muhafazakar ve yaratılışçı kesimler için büyük tehlike arz etmektedir. Bireyin gerçekle arasında adeta bir set görevi gören bu hikayeler hala daha birçok topluma gerçek bir bilgi gibi veya tartışılmaya değer bir bilim gibi sunulmaktadır. Bu dezenformasyon süreci kimi zaman medya eli ile, kimi zaman popüler kültür üzerinden, kimi zaman sanat üzerinden, kimi zaman ise herhangi bir dolaylamaya ihtiyaç duymaksızın bizzat dinci egemenler tarafından yürütülmektedir. *In Time* filminde de görülebileceği gibi Darwinizm ile veya bizzat Darwin'le alakalı sunulan bilgiler, bu dezenformasyon sürecinin bir parçası konumundadır.

Sonuç olarak, en derininde muhafazakar zihniyetin bir yansıması olarak tezahür eden *In Time*, doğada doğal seçilimin özünde bulunan adaletsizliği toplumsala yansıtmıştır ve Hollywood'un egemen değerleri yüceltme veya egemenlerin dilinden konuşma alışkanlığını aynı şekilde tekrar eden bir yapım olarak, çalışmada ileriye sürülen savın bir kanıtı niteliğindedir.

2.4.4. I Origins

2014 yılı yapımı *I Origins* (Türkiye'de *Kök* ismiyle vizyona girmiştir.) başrollerinde yönetmenliğini ve senaristliğini Amerikalı yönetmen Mike Cahill'in yaptığı romantik-dramanın bilim-kurgu ile harmanlandığı bir Amerikan filmidir. *I Origins*, materyalizm-idealizm karşıtlığı üzerine kurulmuş hikaye yapısıyla bilimin ve bilimsel olanın geçerliğini ve doğruluğunu sorgulayan senaryosuyla ve ruh-madde tartışmasını alt-metininin merkezine yerleştirmesiyle bu çalışmada incelenecek ve bu anlamda analiz edilecektir. Film, her ne kadar evrime ve Darwin'e göndermelerde bulunsa da bu konuyu, örneğin *2001: A Space Odyssey* kadar kazımamış ve derinlemesine sorgulamamıştır. Ama yine de pozitivist düşüncenin 'sınırlarına' göndermede bulunarak kendini bilimsellik-bilim dışılık tartışmasının içine atmıştır. Bu yüzden çalışmanın karşı-kanat filmlerinden biri olan *I Origins*'i ideolojik eleştiri yaklaşımı ile incelemek, muhafazakar Amerikan zihniyetinin kültürel kodlarını anlamada son derece faydalı olacaktır.

Filmin öyküsü ise şöyledir: Gözün evrimini araştıran, evrimci bilim insanı Ian Gray, bir Cadılar Bayramı partisinde tanıştığı Sofi'ye aşık olur ve sürüncemeli de olsa onunla sevgili olmayı başarır. Sofi, Ian'in aksine spiritüal inanışları olan bir kızdır fakat bu durum onların arasında herhangi bir sorun yaratmaz. Evlenmeye karar verdikleri gün talihsiz bir asansör kazası yaşanır ve Sofi yaşamını yitirir. Sofi'nin ölümü sonrası depresyona giren Ian, bu durumdan asistanı Karen'in sevgisiyle kurtulur.

Tüm bu gelişmelerden sonra 7 sene ileriye sıçrayan filmde artık Ian ve Karen evlenmiştir ve Karen hamiledir. Ian gözün evrimi hakkında bir kitap yazmış, araştırmalarını derinleştirmiştir. Karen ve Ian'in bebeği doğar ve bebek iris taramasından geçirilir. Birkaç ay sonra Karen'in doğum yaptığı hastaneden Dr. Simmons arar ve çiftin bebeğinde erken otizm belirtileri görüldüğünü söyler ve onları başka bir test için hastaneye davet eder. Dr. Simmons'un yaptığı yeni algı testini tam olarak anlamayan Ian ve Karen, doktordan şüphelenirler ve bu konuyu araştırmaya karar verirler. Dr. Simmons göz veri tabanına giriş izni olan beş kişiden biridir ve gözler ve insanlar arasındaki bağı araştırmaktadır. Ian ve Karen'in bebeğinin gözleri bebek doğmadan 10 ay önce ölmüş Paul Edgar Dairy isimli bir adamla eşleşmektedir ve Dr. Simmons'un yaptığı algı testi, Dairy'nin yaşamından bazı kesitler sunan fotoğrafların bebeğe gösterilmesi ve fotoğraflara verdiği tepkinin incelenmesi üzerinedir. Gözler aracılığıyla reenkarnasyonun varlığını ispat eden bu gelişmelere inanmak istemeyen Ian ve Karen, Sofi'nin gözlerini göz veri tabanına girerler ve 7 sene önce ölmüş olan Sofi'nin 3 ay önce Hindistan'da sisteme girildiğini görürler. Ian, her ne kadar reenkarnasyon vb. spiritüel inançlara kapalı olsa da Hindistan'a gider ve sisteme girilen gözlerin sahibini aramaya başlar. Bir müddet sonra gözlerin sahibi olan Salomina isimli kızı tesadüf eseri bulan Ian, onu kaldığı otele götürür ve ona, Dr. Simmons'un uyguladığı testlere benzer bir test uygular. Salomina testin bazı yerlerinde Ian'ı ve online olarak katılan Karen'i şaşırtacak cevaplar verse de istatistiki olarak testi geçemez ve bilimsel olarak reenkarnasyonun kanıtı olamaz. Salomina'yı toplum merkezi görevlilerine teslim etmek için odasından çıkıp asansörü çağıran Ian, Salomina'nın asansörden korkması ile sarsılır. Asansör kazasında ölen Sofi'nin ruhu Salomina'da yaşamaktadır ve Ian artık bunun farkındadır.

Görülebileceği gibi pozitivizm eleştirisi üzerine kurulu bir film olan *I Origins*, çok genel anlamda spiritüal inanışlara işaret etmekte ve bilimin çaresizliğine vurgu yapmaktadır. Karakter merkezli bir film olan *I Origins*'in çözümlenmesine karakterler ve temsil ettikleri üzerinden başlanacak olunursa ilk olarak filmin 'bilim insanı' temsilini ele almak gerekmektedir. Filmde; Karen, Ian ve Kenny üzerinden inşa edilen bilim insanı modeli, bilimden ve bilimsel metotdan son derece emin, bilimsel olmayan hiçbir şeye tahammülü olmayan ve hatta yer yer sığ kimseler olarak tasvir edilir. Örneğin; Ian karakterinin gözün evrimini araştırmasının sebebi evrim karşıtı insanların ve muhafazakar kimselerin gözün karmaşıklığı üzerinden Tanrı'ya atıfta bulunmasıdır.[25]

Verilebilecek bir başka örnekte ise filmin birçok sahnesinde 'ruh' kavramı ile ilgili yapılan konuşmalarda başta Ian olmak üzere filmdeki tüm bilim insanlarının küçümseyici tavır takındığı gözlemlenmektedir. Film, bilime ve bilim insanlarına şüpheyle yaklaşmakta ve pozitivizmi açık bir şekilde sınırlayıcı bulmaktadır. Ayrıca hayatını uğruna vakfettiği çalışmasının esin noktasında negatif bir duygu bulunan Ian, bu anlamda bilimin her daim iyi niyetli olmayacağının bir kanıtı olarak sunulmaktadır.

Filmle ilgili değinilmesi gereken bir başka konu ise tesadüf olgusudur. Hikayenin özellikle düğüm noktalarında devreye giren tesadüfler, filmin öykü akışında son derece önemli bir yere sahiptir. Ian, Sofi ile bir partide tesadüfen tanışmıştır ve sonra onu kaybetmiştir. Sofi'yi araştırıp, bulmaya çalışmasına rağmen çabaları sonuçsuz kalmıştır. Sonra bir gün metroda Sofi tesadüfen karşısına çıkmıştır. Hindistan'da Salomina'yı arayan ve çabaları yine sonuçsuz kalan Ian, küçük kızı tesadüf eseri bulmuştur. Filmin hikayesi bu büyük tesadüflerin yanında bazı küçük tesadüfler de içermekte ve bu içeriği ile kader inancını izleyiciye sunmaya çalışmaktadır.

Filme göre kişi ne kadar çabalarsa çabalasın, her şeyin üstünde duran büyük planın ve kusursuz dizaynın bir parçasıdır. Tıpkı bir melodram filmi gibi hikayesinde ve özellikle hikayesinin düğüm noktalarında tesadüf olgusuna çokça yer veren *I Origins*, bu

[25] Evrim karşıtlarının ve genel olarak muhafazakar insanların evrimi çürütme çabalarında son derece önemli bir yere sahip olan "göz", evrimci bilim adamları arasında evrimsel gelişiminin anlaşılması ve evrim haritasının çıkartılması hususunda büyük anlaşmazlıkların ve büyük tartışmaların çıktığı bir organdır. Bu fikirsel kaos, muhafazakar çevrelerce "göz"ün evrimsel fikriyat aracılığıyla açıklanamadığı ve evrimin bizzat evrimciler tarafından çürütüldüğü şeklinde lanse edilmiştir.

anlamda determinizmi özümsememiş ve rasyonalize olamamış bir zihniyetin bir ürünü gibi görünmektedir: "Ortaçağ Avrupa'sında yavaş yavaş sorgulanmaya başlanan akılcı düşüncenin uzun süren bir mücadele sonucunda gündelik yaşamı yavaş yavaş egemenliği altına almaya başlamasıyla ilkel insana özgü bu davranış biçimi (Oğuz Adanır'ın burada sözünü ettiği ilkel insana özgü davranıç biçimi, neden-sonuç ilişkisi kuramama ve kontrolü dışında gelişen olaylara ruhani bir açıklama getirmedir.), olaylara neden-sonuç yöntemiyle akılcı bir açıklama getirilmesiyle giderek gerilemiş, ancak bütünüyle ortadan kalkmamış gibidir. (Adanır, 2012; 85)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılabileceği gibi neden-sonuç ilişkisi kurmayan ve özellikle kontrolü dışında gerçekleşen olaylara ruhani bir işaret veya tesadüf gözüyle bakan bireyler, aydınlanma yaşamamış toplumların akılcı olmayan bireyleridir. Akılcı olmayan bireylerde ise sorgulama kültürü ve dolayısıyla bilim devre dışıdır. Filmin bilim insanına, bilimsel yöntemlere ve deneylere, genel olarak bilime karşı şüpheyle yaklaşması da tesadüf olgusunun filmdeki niceliksel olarak çokluğuyla aynı sebeptendir. Avrupa'da bilimsel gelişmelerin başlangıcı ve sorgulama kültürünün ortaya çıkışı aydınlanma fikrinin yayılması sayesinde gerçekleşmiştir. Amerikalı bir yönetmenin yazıp, yönettiği *I Origins* isimli bu filmde bilimsel olana bu denli şüpheci yaklaşılması yönetmen ve senarist Mike Cahill'in bu fikriyattan uzak, Avrupa toplumlarına göre daha muhafazakar bir toplum olan Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olmasıyla ve bu ülkenin paradigmasına haiz olmasıyla açıklanabilir.

Filmdeki darwinist öğeler ve göndermeler ele alınacak olunursa, bu öğelerin ve göndermelerin filmin pozitivizme karşı gösterdiği genel tutumun bir yansıması olduğu söylenebilmektedir. Öncelikle filmin bilimsel metot ve deneylere son derece olumsuz bir yaklaşımı vardır. Salomina'ya Sofi ile arasındaki olası ruhani bağı kanıtlamak için test uygulayan Ian, Salomina'nın 'istatiksel' olarak testi geçemediğini görür. Lakin film asansör sahnesiyle bu testin ve dahi istatiksel verilerin yetersizliğini vurgulamaktadır.

Film, pozitivizmin sınırlayıcı ve dar bir düşünce şekli olduğunu belirtmekte ve pozitivist zihniyete sahip bilim insanlarının metafiziksel 'gerçekler' konusunda düştüğü çaresiz durumu gözler önüne sermektedir. Ian ve Karen arasındaki 'ruh' tartışması buna verilebilecek örnekler arasındadır. 'Ruh' konusunda Ian'a göre daha az tutucu bir tavır

gösteren Karen, Ian'dan Hindistan'a gitmesini ve Sofi ile aynı iris modeline sahip kişiyi bulmasını ister. Çünkü Karen gözlerin ruha açılan bir pencere olabilme ihtimalini değerlendirmek istemektedir. Fakat bu sözlere oldukça sinirleren Ian, Karen'in 'ruh' kelimesini kullanmasını içine sindiremez. Aslında Ian, böyle bir sebepten ötürü Hindistan'a gitmeyi hayatı boyunca savunduğu düşüncelere taban tabana zıt olduğu için kabul etmek istememektedir. Ortaya çıkabilecek bir keşif, Ian'ın pozitivist paradigmasının iflasına sebep olacaktır. Genel olarak bu sahne iki bilim insanının içine düştükleri açmazı gözler önüne sermektedir.

Filmde değinilmesi gereken bir diğer önemli nokta, Ian'ın gözün evrimini araştırmasıdır. Birçok evrimci bilim insanının -Darwin de dahil olmak üzere- içinden çıkamadığı bir organ olan göz, yaratılışçı insanlara göre ince tasarımı ile bir yaratıcının var olduğunun açıkça kanıtıdır ve yine yaratılışçı insanlar tarafından evrim-din tartışmaları sırasında sıkça dile getirilir. Gözün evrimi konusu yanında 'indirgenemez karmaşıklık' (irreducible complexity) terimini getirmektedir. Akıllı Tasarım[26] iddialarının temel taşlarından biri olan bu terim, içindeki parçalarının herhangi birinin devre dışı bırakılması veya kaldırılması sonucunda işlevini yitiren sistemler için kullanılmaktadır. Bu terimin doğruluğunu savunan kişilere göre, göz bir tasarımcı olmadan işlerlik kazanabilecek bir organ için fazlasıyla karmaşıktır. Filmde göz organının üzerine araştırma yapılması ve bu araştırmaların sonucu ile ilgili gerçeğe hiç beklenmedik bir yerde karşılaşılması filmin pozitivizm eleştirisi yaptığı ile ilgili savı güçlendirmektedir.

Filmin son bölümünde cevap arayan Ian'ın reenkarnasyonun kaynağı olan Hindistan'a gitmesi ve orada 'gerçek bilgi'ye ulaşması da filmin mesajı hakkında ortaya sürdüğümüz savın doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. Zira filme göre batının bir ürünü olan pozitivizm gerçek bilgiye ulaşmakta yetersizdir ve dolayısıyla bir engeldir. Gerçek bilgiye ulaşmak için bilginin kaynağına gidilmeli ve pozitivist metodlar bir kenara

[26] Akıllı Tasarım: Evrenin ve içerisindeki canlıların doğal seçilim gibi modern bilimin kabul ettiği süreçlerle oluşabileceğini fakat bu süreçlerin zeki ve bilinçli bir varlık tarafından tasarlandığını iddia eden bir görüş. Akıllı tasarım iddiası, bilim çevreleri tarafından "yeni yaratılışçılık" (New creationism) olarak anılmaktadır. (Wikipedia, "Akıllı Tasarım", "tr.wikipedia.org/wiki/Akıllı_tasarım", (1 Nisan 2016)

bırakılmalıdır. Sonuç olarak film, bilim insanına, bilimsel bilgiye, deneye ve yönteme bakış açısı ve içerdiği yoğun pozitivizm eleştirisi ile muhafazakar bir film hüviyetindedir.

İngiliz Yapımı Filmler

2.4.5. Quatermass and the Pit

A.B.D.'de *Five Million Years to Earth* ismiyle vizyona giren 1967 yılı yapımı *Quatermass and the Pit*, İngiliz yönetmen Roy Ward Baker'ın yönettiği, senaryosunu Nigel Kneale'nin kendi öyküsünden uyarlayarak yazdığı bilim-kurgu ve korku türlerini harmanlayan bir İngiliz filmidir. Film, İngiliz sinema endüstrisinin önemli yapım şirketlerinden olan Hammer Films'in önce televizyon dizisi olarak başlattığı, sonra sinema filmine dönüştürülen *Quatermass* serisinin üçüncü filmdir.

Film, ünlü bilim insanı Profesör Bernard Quatermass'ın Londra Metrosu için yapılan kazı esnasında bulunan beş milyon yıl önce yaşamış büyük insansı maymun kemiklerinin yanında ortaya çıkarılan ve Dünya-dışı varlıkların yapımı olduğu açıkça belli olan içi boş mekanik objeyi ve bu objenin insanlar üzerinde yarattığı korkutucu etkiyi araştırmasını konu almaktadır. Film, evrim kuramına, genelinde evrim olgusuna, bilime ve bilim insanına yaklaşım biçimi nedeniyle çalışmanın bir parçası haline gelmiştir. Film ideolojik, sosyolojik ve tarihsel eleştiri perspektifleri ile çözümlenmelidir zira filmin çekildiği 1967 yılı, bu eleştiri perspektiflerini mecburi kılan, politik olarak oldukça karışık ve toplumsal birçok tabuya yüksek sesle itirazın kendini gösterdiği kritik yıllardan biridir. "İster güncel bir filmin ister eski tarihler içinde üretilmiş bir filmin eleştirisini yapmak demek, söz konusu filmi tarihsel bir bakış açısı içine yerleştirmek ya da tarihsel bir bakış açısı içinde değerlendirmek demektir." (Özden, 2004: 120)

Film, Londra metro inşaatı kazısında birtakım iskelet kalıntılarının işçiler tarafından bulunmasıyla başlar. Bu iskelet kalıntılarının beş milyon yıl önce yaşamış büyük insansı maymunlara ait olduğunu keşfeden paleontolog Dr. Matthew Roney'in asistanı kazıyı derinleştirdiğinde metalik bir nesnenin küçük bir bölümünü ortaya çıkarır. Bu nesnenin savaştan kalma, patlamamış bir bomba olduğu ihtimali göz önüne alınararak İngiliz ordusunun bomba imha ekibi çağırılır. Kazı alanına gelen bomba imha ekibi bulunan nesnenin bir bomba olmadığını tespit eder ve ordudan önemli subayları kazı

alanına davet eder. Kazı alanına gelen subayların yanında ünlü Profesör Quatermass da vardır. Belirgin bir şekilde ortaya çıkarılan modern imalat boş metalik nesnenin içinden aynı iskelet kalıntılarının çıkması, Roney ve Quatermass'ı bu nesnenin de beş milyon yaşında olduğu sonucuna götürür. Lakin subaylar, bu nesnenin savaş zamanında Naziler tarafından gizlice gömülen bir füze olduğunu düşünürler.

Bu konuya ilgi duymaya başlayan ve araştırmalarını derinleştiren Profesör Quatermass, metro inşaatının yapıldığı sokakta yıllar önce yaşanmış gizemli olayların kayıtlarına ulaşır. Sokağın bulunduğu bölgede geçmiş yıllarda yaşayan insanların ürkütücü sesler duydukları, bazı yaratıklar gördükleri ve cinnet getirdiklerine dair geçmiş yıllara ait dökümanları kilise aracılığıyla okuyan Prof. Quatermass, her ne kadar metafiziksel etkenleri kısa bir süre için de olsa aklından geçirmişse de, kazı alanında bulunan büyük eklembacaklı böceklerin keşfiyle bu etkenlerin varlığını sorgulamayı bırakır. Bu esnada kazı alanında çalışanlar asker ve araştırmacılar, korkutucu halisünasyonlar görmekte ve nesnenin telekinetik etkisine maruz kalmaktadırlar. Araştırmalarına sürekli olarak ordunun tacizi ve alaycılığına katlanarak devam eden Prof. Quatermass, Marslılarla alakalı bir hipotez geliştirir ve bu hipotezini üst düzey ordu mensuplarına açıklar. Bu hipotezi alaycı bir şekilde eleştiren üst düzey askerler, Prof. Quatermass'ı ciddiye almazlar ve onu ellerinden gelebildiğince saf dışı bırakmaya çalışırlar. Prof. Quatermass'ın uyarılarına rağmen kaza alanını ufak bir restorasyonla görücüye açan İngiliz ordusu, telekinetik yollarla insanların zihnine ulaşan Marslıların şehirde kaos ortamı oluşturmasına, Londra çapında küçük bir kıyametin vuku bulmasına ve birçok insanın ölmesine sebebiyet verirler. Filmin sonunda Prof. Quatermass ve Dr. Matthew Roney'in insiyatif kullanmasıyla kurtulan Londra, kısa bir süreliğine de olsa ordunun ve bilimsel düşünceyi ciddiye almamanın yarattığı felaket ortamını tatmıştır.

Filmle ilgili ilk önce söylenmesi gereken şey -verilen bu film öyküsünden de anlaşılabileceği gibi- *Quatermass and the Pit*'in bilimin önemine vurgu yapan ve bilim insanlarını son derece ciddiye alan bir senaryoya ve hikaye kurgusuna sahip olduğudur. Film, açık bir şekilde militarist zihniyet eleştirisi yaparken, bu zihniyetin bilimsel mentaliteyle ilişki içinde bulunmasının –bilim ve bilim insanı açısından- doğuracağı olumsuz sonuçlara dikkat çekmektedir. Bilim insanlarını ekarte ederek olaya müdahil

olan üst düzey askerlerin verdikleri yanlış kararlar ve yaptıkları, filmin sonunda Londra'yı cehenneme çevirmeye yetmiştir. Lakin Londra'nın kurtuluşu yine bilim insanları sayesinde gerçekleşecektir.

Profesör Quatermass ve ordu subaylarının filmin başında yaptıkları diyalog bilimsel zihniyet ile militarist mentalite çatışmasının ayyuka çıktığı en önemli sahnelerden biridir. Bu konuşmada Ay ve Mars ile ilgili yapılan bilimsel keşifler sonrasında buralarda askeri üsler kurulacağını söyleyen Albay Breen, bu iki gezegene askeri üsler kurmanın Dünya'yı kontrol edebilme konusunda büyük bir fırsat olduğunu belirtir. Bu projeye karşı çıkan Profesör Quatermass; *'Beyler, göremiyor musunuz? Yeni boyutlar açacak keşifler çağının eşiğindeyiz. Kötülüklerimizi arkamızda bırakmak için büyük bir şans bu. En başta savaşları! Aramızdaki sınırları ve birbirimize olan nefretimizi oralara taşımamalıyız.'* diyerek hümanist[27] fikirlerini açıkça ortaya koyar. Lakin bu fikirler subaylar tarafından safça bulunur ve ciddiye alınmaz. Ayrıca bu sahne, 60'lı yılların sonunda hız kazanan uzay yarışlarının –görünenin aksine- bilimsel araştırma amaçlarından ziyade askeri amaçlara hizmet ettiğini vurgulamaktadır.

Bu diyalog; hem filmin ideolojisini ortaya koymakta, hem de filmin çekildiği dönemin ruhuna işaret etmektedir. 60'lı yıllarda Dünya'nın çeşitli yerlerinde baş gösteren protestoların ve oluşturulan karşı-kültürün önemli bir çıkış noktası da anti-militarizm'dir. Protestoların özellikle A.B.D kanadında görülen ve Vietnam Savaşı'nın ateşlediği anti-militarist hareketler döneminin ruhunu etkileyen en önemli etkenlerden biri olarak görülmektedir. "Vietnam savaşı, televizyon ekranlarına yansıyan isyan ve savaş karşıtı gösterilerle birlikte ulusu böldü ve moral bozukluğu yarattı; bir Amerikan başkanını tahrip etti; on yılın (1965-75) ardından genel bir yenilgi ve gerileme beklentisine götürdü." (Hobsbawm, 2013: 327) Film, genelinde tam olarak anti-militarist bir duruş sergilemese de (Askerler bilimsel bilgiye mesafeli değildir ve bilim insanları ile fikir alış-verişi yapmaktadırlar.), askeri mantığın kusurlarına ve bu mantığa havi olan bireylerin ahlak yoksunluğuna dikkat çekmektedir. Film, boyunca buna benzer diyaloglar sıkça

[27] Bu sahnede hümanizm ile aydınlanma fikri arasındaki "görünür" bağ bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Aydınlanma ile hümanizmin birbirine karıştırılmaması üzerinde sıklıkla duran Foucault'un aksine bilimsel ve felsefi birikimin senaryo metnine "indirgendiği" özellikle *Quatermass and the Pit* gibi popüler sinema filmlerinde yaşanan kavramsal ve metinsel kargaşa sıklıkla görülen bir durumdur.

tekrarlanır ve yüzeysel militarist mentalite, sadece bir araç gibi kullandığı bilimi devre dışı bırakarak Londra'nın bir felakete sürüklenmesine sebep olur.

Filmin evrim kuramına ve genel anlamda evrim olgusuna yaklaşımı ise yine bilimsel bir bakış açısının benimsenmiş olduğunun bir göstergesidir. Film, evrimsel bilgi birikimi tek gerçeklik olarak sunmakta ve dinsel yaratılış mitlerine dair en ufak bir göndermede dahi bulunmamaktadır. Filmde, yüzeysel karakterler olarak temsil edilen askerlerden, hümanist ve çalışkan bilim insanlarına kadar herkes, evrim olgusu temeli üzerinde değerlendirme yapmakta ve bu bilgiyi oldukça ciddiye almaktadır. Filmde; evrim, karşı çıkılabilecek veya alternatif açıklama sistemleri sunulabilecek bir bilimsel disiplin olarak ele alınmamıştır. Filmde evrim olgusu, herkesin –hatta askerlerin bile- çok önceden kabul ettiği bir bilimsel gerçek konumundadır. Film, aydınlanma fikrinin yarattığı bilim insanları ile bu fikri "ahlaki olarak" içselleştirememiş askerlerin çatışması üzerine kuruludur.

Filmin girişinde inşaat işçilerinin büyük insansı maymunlara ait bazı kemiklere ulaşması ve bu kemiklerle dalga geçmeleri, akabinde devreye bilim insanlarının girmesi sonucu buluntunun ciddiyetinin farkına varılması bilim insanları ile toplumun geri kalanları arasındaki zihinsel farkı ortaya koymaktadır. Burada keşfin öneminin farkına –doğal olarak- varamayan inşaat işçileri, kalıntılarla bir oyuncak gibi oynamaktadırlar. Filmin başlangıcındaki bu sahne, bilim insanının ve genel olarak bilim olgusunun önemini vurgulamakta ve zihinsel gelişimin bilim aracılığıyla gerçekleşebileceğinin altını çizmektedir. Bilim insanlarının bir olgu veya olaya bakış açısı ile askerlerin veya bilimle yakından ilgilenmeyen toplumun geri kalanının bakış açısı arasında önemli farklar bulunmaktadır.

Film boyunca Londra metrosunda yaşanan olayların gizemini araştıran Profesör Quatermass, kilise arşivlerinden asırlar önce aynı bölgede yaşamış insanların tutanaklarını bulur. Bölgede yaşanan cinnet olaylarına, 'gaipten' duyulan seslere ve görülen insan dışı varlıklara rasyonel bir izah getiremeyen insanlar, korkuya kapılıp metafiziksel tevatürler üretmişlerdir. Hatta bu "gizemli" olayların yaşandığı sokağın adı 'Hob's Lane'dir. Hob'un kelime anlamı sözlüklerde; "şakacı peri ya da cin" (Arıkan-Yenal-Taşpınar, 2006: 261) olarak geçmektedir. Filmde bu kelimenin anlamı "şeytan"

olarak belirtilmekte ve geçmişte bu sokakta yaşanan olayların halk üzerindeki olumsuz etkisine gönderme yapılmaktadır.

Film, Profesör Quatermass'ın araştırmasının ve araştırma esnasında yaşadığı zihinsel karmaşanın üzerinde durarak kendi ideolojisinin altını çizmektedir. Aydınlanma çağı öncesinde İngiltere'de yaşanmış bu olaylar halk tarafından metafizikle açıklanmaya çalışılmış ve dinsel metinlerin etkisiyle oluşan korku nedeniyle büyük bir 'giz' olarak kalmıştır. Bu durum rasyonalize olamamış toplumlarda –genellikle ilkel toplumlarda- sıkça görülen bir durumdur: "Bizim bir halüsinasyon ve sahte olduğunu iddia ettiğimiz algıyı onlar (ilkel insanlar) tam tersine kişiye özgü bir ayrıcalık olarak değerlendirmektedirler. Onlar bunu mistik bir deneyim olarak kabul etmektedirler. Henüz çok küçük yaşlardayken, örneğin, Şamanizm seansları sırasında görünmez bir gücün, varlığını hissettirdiğini öğrenip, gözlemlememişler midir?" (Aktaran Levy-Bruhl, 2006: 31-32); (Alıntılayan Adanır, 2012: 18) Tanımlayamadığı bir durumu mistik bir deneyim olarak kabul eden ve deneyimin akıbetine göre bu deneyimin kötülüğü veya iyiliği hakkında bir yargıya varan ilkel insan, korkuya kapılmaktadır. Film, Quatermass'ın araştırma sekansında; aydınlanma öncesi rasyonalize olamamış ve neden-sonuç ilişkisi kurmak yerine mistik deneyimleri ön plana çıkaran insanlarla, aydınlanma düşüncesinin yarattığı bir pröfesörün zihinsel karşılaştırılması yapılarak Quatermass'ın haklılığı vurgulanmaktadır.

Filmin sonuna doğru Quatermass'ın araştırmaları sonuç verir ve olayın arkasındaki giz perdesi ortadan kalkar. Quatermass tüm bu yaşananların Marslı eklembacaklıların bir planı olduğunu iddia eder. Gezegenleri yaşanmaz hale gelen Marslı eklembacaklılar Dünya'da bir koloni kurmak isterler ve insanların ataları olan primatları denek olarak kullanırlar. Kendi gezegenlerine götürdükleri primatları, yüksek zeka gibi özellikler için çeşitli işlemlerden geçirdikten sonra Dünya'ya geri getirmekte ve silinip gitmeden önce arkada bir kalıntı bırakmak istemektedirler. Lakin deneklerini Dünya'ya geri getirdiklerinde -muhtemelen iniş sırasında- bir kaza yaşarlar ve hepsi ölür. Kazı bölgesinde çalışan asker ve araştırmacıların yaşadıkları korkunç halisünasyonlar ve geçirdikleri krizler Marslı canlıların telekinezi kullanarak insanları etki altında bırakması ile açıklanabilir.

Lakin özellikle ordu mensupları tarafından alaycı bir tavırla reddedilen bu hipotezin gerçekliği, yine ordu mensuplarının kazı alanını restore ederek halka açmasının akabinde yaşanan kıyametvari olaylarla ortaya çıkar. Londra'ya egemen olan kaos, bilim insanlarının benlik farkındalığı, yüksek ahlaki meziyetleri ve sorumluluk sahibi davranışları nedeniyle –türlü bedeller ödenerek- çok zaman geçmeden durdurulur. Filmin sonunda kendini insanlar için feda eden Roney, bilim insanlarının içinde bulundukları ya da içinde bulunmaları gereken ahlaki yapının bir sembolü konumundadır. Londra'yı felaketin eşiğine getiren irrasyonal kararlar, rasyonel insanlar tarafından çiğnenmek suretiyle lağvedilir.

Sonuç olarak *Quatermass and the Pit*, aydınlanma akımının yarattığı bilimsel bakış açısı, bilimsel etik ve bilim insanı modelini yüceltirken, bu bakış açısını, ahlaki değerler ve bu modeli içselleştirememiş kişi veya kurumları eleştirmektedir. Filmin evrime ve genel olarak bilimsel yönteme bakış açısı ise çalışmanın savını destekler mahiyettedir.

2.4.6. Ex Machina

2015 yılı yapımı *Ex Machina*, yönetmenliğini ve senaristliğini *28 Days Later*... ve *Sunshine* filmlerinin senaristi Alex Garland'ın üstlendiği, bilim-kurgu ve gerilim türlerinin harmanlandığı bir İngiliz filmidir. 2015 yılının en kalburüstü yapımlarından biri olarak görülen bu film; senaryosunda evrimsel bilgi birikiminin çeşitli unsurlarına yer vermesi, örtülü bir şekilde kapitalizm eleştirisi yapması, bilimsel ahlak konusunda önemli noktalara değinmesi ve bilim-kurgu öğelerini oldukça gerçekci bir şekilde sunması nedeniyle bu çalışmaya konu olmuştur. Film, ideolojik eleştiri yaklaşımıyla analiz edilmelidir zira "... İdeoloji, filmlerde ve diğer kitle iletişim araçlarıyla taşınan tüm çalışmalarda maskelenmiş ve gizlenmiş olarak bulunur." (Berger, 1996: 60).

Film; 26 yaşındaki Caleb isimli başarılı bir programcının çalıştığı yazılım şirketinde düzenlenen bir yarışmayı kazanması ve ödül olarak şirketin CEO'suyla dağ evinde bir hafta geçirmesi akabinde yaşanan olayları konu almaktadır. Ödülü kazandıktan sonra helikopterle Nathan'ın evine götürülen Caleb, burada Nathan tarafından "büyük bir fırsat olarak sunulan" tehlikeli bir deneyin içine çekilir. Nathan'ın yarattığı Ava (İbrahimi

dinlerin yaratılış hikayelerinde yaratılan ilk kadının ismi Havva'dır. [Eve] Film, yapay zekanın Ava'nın ismiyle yaratılış mitlerine göndermede bulunmaktadır.) isimli son derece gelişmiş bir yapay zekaya sahip robotla kameraların izlediği bir odada bir hafta boyunca sohbet etmesi istenen Caleb, zamanla Ava'yla yakınlaşacak, empati kuracak ve Nathan ile ilgili öğrendiği korkutucu gerçekler neticesinde Ava'nın özgürlüğüne kavuşması için mücadele edecektir. Caleb'in sohbet seansları sonunda Turing Testi mantığının dışında 'duygusal olarak' testi geçip geçemediğini öğrenmek isteyen Nathan, Ava'nın testi geçmesi halinde bir üst modele geçiş yapmak istemektedir. Lakin Nathan'ın gizlediği iç yüzünün farkında olan ve testi geçememesi durumunda başına geleceklerden haberdar olan Ava, insansı yapısının bir getirisi olarak yaşama içgüdüsünün ağır basması nedeniyle daha önce yaptığı yapay zekalara fiziksel, mental ve cinsel olarak işkence eden yaratıcısı Nathan'ı ve çekildiği deneyden habersiz bir şekilde Ava'nın cinselliğinden etkilenen Caleb'i devre dışı bırakır. Nathan'a karşı ona yardım etmek isteyen Caleb'i kullanan Ava, Nathan'ı ve Caleb'i geride bırakarak filmin sonunda özgürlüğüne kavuşarak düşlediği gibi insanlarla dolu, kalabalık bir kavşağa gider.

Bu öyküden de görülebileceği gibi yapay zeka ve yapay zekanın evrimi konusunu merkezine alan *Ex Machina,* özellikle Nathan'ın iç yüzü ve Ava'nın filmin sonunda yaptığı tercihle doğanın bir kanunu olan evrimin acımasızlığına ve bu mekanizmanın yarattığı bireylerin bencilliğine gönderme yapmaktadır. Ayrıca bilimsel gelişmelerin beraberinde ahlaki gelişmeleri getirmesi gerektiğinin de altını çizen *Ex Machina,* bu anlamda insanın geleceğine dair pesimist tahliller yapmaktadır. Günümüzde kutsanan bir kavram olan 'gelişim' veya 'ilerleme' insanlığın sonunu getirebilecek potansiyele sahip bıçak sırtı kavramlardır.

Film, her ne kadar bir bilim-kurgu filmi olsa da, bilimsel bilgi birikimine ve evrimsel gerçekliğe bağlılığı nedeniyle ve içerisinde fantasizme yer vermeyişinden dolayı sinema sanatında gerçeklik konusunda iddialı olarak nitelendirilen bir yapımdır. Filmde, evrimsel bilgi birikimi muhteviyatına sürekli olarak göndermede bulunan Caleb ve Nathan aracılığıyla bilimselci yapısını güçlendiren *Ex Machina,* Ava karakteri aracılığıyla da ahlaki sorular sormakta ve kendi içinde bir intikam öyküsü örmektedir.

Film eleştirileri yaklaşımlarından ideolojik eleştiri kapsamında çözümlemeler yapılmasını gerektiren bir senaryoya sahip olan bu film, özellikle Nathan'ın ahlak dışı davranışları ve hırsı üzerinden örtülü bir kapitalizm eleştirisi yapmaktadır. Günümüz kapitalizminin yarattığı empati yoksunu ve para ve başarı kazanma arzusuyla ahlaki olarak savrulan bireyleri Nathan aracılığıyla temsil eden *Ex Machina*, bu acımasız sistemin kurbanları olarak Ava ve özellikle Caleb karakterini merkezine almıştır. Lakin filmin sonunda düzen tersine dönmüş, av avcı, avcı ise av olmuştur. Filmin son sekansında Nathan'ı öldüren ve iyi niyetli Caleb'i hapseden Ava, bir anlamda yaşın da kurunun yanında yanmasına sebep olmuş ve özellikle Marksizmin Kapitalizmin geleceğine dair kurduğu felaket senaryosunu tekrar etmiştir:

> "Modern sanayinin gelişmesi, burjuvazinin ayaklarının altından bizzat ürünleri ona dayanarak ürettiği ve mülk edindiği temeli çeker alır. Şu halde, burjuvazinin ürettiği, her şeyden önce, kendi mezar kazıcılarıdır. Kendisinin devrilmesi ve proletaryanın zaferi aynı ölçüde kaçınılmazdır." (Engels – Marx, 2014: 52)

Filmin bilimsel ahlak konusunda da dile getirdiği şeyler kayda değerdir. Özellikle on dokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılın ilk yarısında bilimsel ahlakla ilgili olumsuz tecrübeler edinen insanlık tarihi, Darwinizm gibi biyolojide ve biyolojik bilimlerde devrim yaratan bir bilimsel disiplinin deforme edilmesine, başta bu disiplin kullanılarak alt-ırk, üst-ırk gibi suni ve herhangi bir bilimsel gerçekliği olmayan kavramların yaratılmasına ve bunların sonucunda milyonlarca insanın ölümüne sebebiyet veren birçok insanlık suçunun işlenmesine tanıklık etmiştir.

Bu kavramsal deformasyon çalışmalarından nasibini alan tek dal bilim değildir. Felsefe ve sanat da bilim gibi deforme edilmeye çalışılmış ve kısmen de olsa başarıya ulaşılmıştır. Bu anlamda, Alman filozof Nietzsche'nin felsefi birikime kattığı en ünlü kavramlardan olan üst insan kavramı ve ünlü müzisyen Wagner'in eserleri insanlık suçu işleyen kimseler tarafından olumsuz anlamda yapı-bozumuna uğratılmış ve anlam ve amaçlarından saptırılmak suretiyle bir başka insanlık suçu işlenmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde aktarmaya çalışılan Marx'ın Malthus'a yönettiği

‘bilime karşı günah işleme’ suçlamasının Nathan aracılığıyla tekrar edildiği görülmektedir.

Filmin üç ana karakterinden biri olan Nathan’ın yaşamış olduğu ahlaki çöküntü de üst paragrafta bahsi geçen kişi ve olaylarla benzeşmektedir. Hedefine ulaşarak gerçek bir tanrı olmak isteyen Nathan vahşi bir mükemmelliyetçilik sonucunda ‘kusursuza’ ulaşmak için Ava’dan önce yarattığı yapay zekalara eziyet etmekte ve onlara fiziksel ve cinsel olarak zarar vermektedir. Zihinsel yapısı ile on dokuzuncu yüzyılın sonunda kendini iyiden iyiye göstermeye başlayan Thomas Malthus veya Herbert Spencer gibi filozof ve bilim insanlarının zihinsel yapısını çağrıştıran Nathan evrimi bir ağaç gibi görmek yerine düz bir çizgi gibi görenlerdendir. Ava’nın icadıyla çizginin gerisindekilere alt-ırk gözüyle bakan ve evrimi gelişim kavramıyla birleştiren Nathan yaşadığı münzevi dağ evinde tıpkı bir toplama kampı subayı gibi acımasız eylemlerde bulunmuş ve artık bilinçi olma düzeyine erişen yapay zekalara işkence etmiştir.

Filmin evrim kuramına bakış açısı ise filmin gerçekçiliğine paralel bir bakış açısıdır. Film, özellikle 60’lar öncesi bilim-kurgu filmlerinin evrim kuramını fantazmatik bir kurgu içerisinde eriten yapısının aksine evrim kuramını olağan bir gerçeklik olarak sunmakta ve Ava’nın yaratılış sürecinde kullanılan evrimsel algoritma üzerinden evrim kuramının gerçekliğine vurgu yapmaktadır. Filmde entelektüel birikimi yüksek insanlar olan Nathan ve Caleb’in bu bilgiyi özümsemiş olduğu ve tartışmalarını bu bilginin ahlaki yorumlaması üzerinden yaptıkları görülmektedir. Aynı zamanda *Ex Machina,* Ava’nın filmin sonunda Nathan’ı (Zira Nathan onun için Tanrı/Baba konumundadır ve filmin sonunda Tanrı’yı öldüren Ava adeta bir üst insandır.) ve Caleb’i gerisinde bırakmasını, evrim mekanizmalarının vahşiliği ve bu mekanizmalarda canlının “tek başınalığı” üzerinden anlamlandırmaktadır.

Sonuç olarak *Ex Machina,* evrimsel gerçeklik üzerine kurulu senaryosuyla, bilimsel ahlak konusunda ortaya koyduğu görüşleriyle, sistemin yarattığı hırslı ve bencil birey üzerinden kapitalizm eleştirisiyle ve en önemlisi bilim-kurgu türünün aksine içerisinde herhangi bir metafiziksel öğeye yer vermeyişiyle, İngiliz filmleri üzerine ortaya atılan savın kanıtı niteliğindedir.

Amerikan – İngiliz Ortak Yapımları

2.4.7. 2001: A Space Odyssey

1968 yılı yapımı *2001: A Space Odyssey* (Türkiye'de 2001: Bir Uzay Macerası ismiyle gösterime girmiştir.) yönetmenliğini ve yapımcılığını Amerikalı yönetmen Stanley Kubrick'in yaptığı, senaryosunu ise yine Stanley Kubrick ve ünlü İngiliz mucit ve bilim-kurgu yazarı Arthur C. Clarke'ın kaleme aldığı bir bilim-kurgu filmidir. Film, Arthur C. Clarke'ın 1951 yılında yayınlanan *The Sentinel* isimli kısa hikayesinden uyarlanmıştır ve bir İngiliz-Amerikan ortak yapımıdır. Gösterime girdiği tarihten bugüne eleştirmenler ve izleyiciler tarafından bilim-kurgu sinemasının baş yapıtı olarak kabul edilen *2001: A Space Odyssey*; evrimi ve güncel bilimsel gerçekliğini odağına yerleştirmesi, sualsiz bir biçimde Darwinizm'i temel alması ve birçok nedenden dolayı (Douglas Trumbull ve Stanley Kubrick'in elinden çıkma öncü görsel efektleri[28], geleneksel anlatım tekniklerini terk edişi, karşılıklı konuşmaları asgari düzeyde tutuşu ve yarattığı metafiziksel belirsizlik duygusu) türünün nadide örneklerinden sayılması nedeniyle bu çalışma için son derece önemli bir noktada durmaktadır.

Filmin öyküsü ise şöyledir: Milyonlarca yıl önce bir grup maymun-adam sabah uyandıklarında siyah bir monolitle karşılaşırlar. İlk bakışta korkuya kapılmalarına ve anlamsızlık duygusu içine düşmelerine karşın bu monolit sayesinde yeni bir akletme eşiğine gelen maymun-adamlar zihinsel olarak evrim geçirirler ve bir kavga sırasında silahı yani alet/araç kullanmayı keşfederler. 4 milyon yıl sonra, 2001 yılına gelindiğinde, insanlar zekâ evrimlerinin son halkasına ulaşmışlardır. Uzayda, teknolojileri sayesinde rahatça dolaşabilen insanlar, yapay zekayı yaratmış, geliştirmiş ve adeta yeni bir türün tanrısı olmuşlardır. Ay'da milyonlarca yıl önce gömülmüş, maymun-adamların karşısına çıkanla özdeş bir monolitin bulunması ve sinyallerin Jüpiter'e gitmesinden dolayı Discovery One isimli uzay aracı üç mürettebatı ve Hal9000 isimli çok gelişmiş bir zekaya sahip olan bilgisayarla birlikte Jüpiter'e doğru yola çıkarlar. Yolculuk esnasında Hal9000'in verdiği kararlardan ve raporlardan şüphe etmeye başlayan mürettebat

[28] Bilindiği üzere Sinema Sanatları ve Bilimleri Akademisi'nin (AMPAS) pek sevmediği yönetmenler arasında bulunan Stanley Kubrick, ilk ve tek Akademi ödülünü (Oscar ödülü) 2001: Bir Uzay Macerası filminden Özel Efekt dalından almıştır.

Hal9000'i kapatmayı planlarlar fakat bu plandan Hal9000'in haberi vardır. Bu son derece gelişmiş bir yapay zekaya sahip olan bilgisayarın inisiyatifi eline alması ve astronotları devre dışı bırakmasının akabinde yaşanan olaylar evrimsel sıçramanın bir sonraki zincirini oluşturacaktır.

Öyküsünden de anlaşılabileceği gibi *2001: A Space Odyssey,* temelini evrim olgusunun ve durmak bilmeyen evrim mekanizmasının üzerine kuran ve hikayesini bu temel üzerinden inşa eden fütürist bir filmdir. Film; bilimsel gerçekliğe sırtını yaslayan ve bu gerçekliği baz alarak ilerleyen bir film olmasına karşın, şaşırtıcı bir şekilide metafizik konusunda gösterdiği tereddüt nedeniyle agnostik bir zihniyet yapısına işaret etmektedir. Film, evrim olgusu dışında türcülük *(speciesism)*, yapay zeka, ilerlemeci zihniyet, uzay-zaman ve uzay-insan ilişkisi gibi kavramlarla da yakından alakalıdır. Lineer bir zaman anlayışını takip eden film, sinema tarihine geçmiş ünlü zaman sıçraması dışında doğrusal öykü akışı istikrarını hiç bozmaz.

İçeriksel özelliklerinden ziyade görsel özelliklerini ön plana çıkaran bir film olan *2001: A Space Odyssey*'in biçim-içerik karşıtlığındaki bu tercihini yönetmen Stanley Kubrick bir söyleşi sırasında şöyle açıklar: "Ben görsel bir deneyim; duygusal ve felsefi bir içerikle sözlü anlatımı ikinci plana atan ve izleyicinin bilinç altına nüfuz eden bir deneyim yaratmak istedim." (Nordern, 2009: 54) Salt bir şekilde görselliğin ön plana çıkmasından ve asgari miktarda diyalog barındırmasından dolayı film, yer yer bazı muğlaklıklar içermektedir. Filmde bilinçli bir şekilde yaratılan bu muğlaklıklar bilişsel film okuma yaklaşımını devreye sokmak için tasarlanmıştır. "Bilişsel duruş, izleyiciyi merkezine alarak, belirtildiği gibi psikanalitik film kuramının yaklaşımını eleştirir ve onun yerine alımlama, akıl yürütme ve etki-tepki, zaman-mekan gibi kavramlar açısından değerlendirme yapar." (Kabadayı, 2014: 86) Kısaca Kubrick'in filmini bu yaklaşım üzerinden inşa etmesinin sebebi içeriksel ve alt-metinsel olarak öznellik ilkesini yakalamaya çalışmak istemesindendir.

İlk iki dakikasında seyirciye zifiri karanlıkla beraber Richard Strauss'un Also sprach Zarathustra isimli eserini dinleten film, (Bilindiği üzere Alman filozof Friedrich Nietzsche'nin "Böyle Buyurdu Zerdüşt" isimli ünlü eseriyle aynı ismi taşıyan bu yapıt, Richard Strauss'un Nietzsche'ye müzikle verdiği bir cevaptır. Eserinde Tanrı'nın

öldüğünü ve üst insanın doğuşunu ilan eden Nietzsche'ye verilen bu cevapla başlayan film, bu müzik aracılığıyla aslında konusunu özetlemektedir.[29]) bu sahnesinde başlangıcın öncesine gönderme yapmaktadır. Bu konuyu açıklığa kavuşturan Albert Einstein'ın Genel Görelilik Teorisi'nin ifade ettiği gibi Newton'ın düşündüğünün aksine zaman ve uzay birbirlerinden bağımsız değildir.[30] Yani bu karanlık görüntü ve ardından doğan güneşle beraber aydınlanan gezegenler, zamanın ve uzayın başlangıcını temsil etmektedir. Zamanın ve uzayın başlangıcına dair üretilen kozmolojik modeller arasında en çok kabul göreni ve en 'popüler' olanı hiç kuşkusuz 'Big Bang' kuramıdır. Modeli ileri süren ilk kişi olan George LeMaître'nin Tekvin'e atıfta bulunarak 'dünü olmayan gün' olarak sunduğu bu kuram, *2001: A Space Odyssey*'de de 'ana hatlarıyla' temsil edilmektedir. Filmin genel olarak bilimsel bilgiyi olumlayan yaklaşımı düşünüldüğünde çalışmada ortaya atılan savın doğru olma ihtimalinin hayli yüksek olduğu görülmektedir.

Bunun sonrasında 'The Dawn of Man' yani 'İnsanın Şafağı' bölümüne geçilir ki zaten bu filmin çözümlenme sebeplerinin en önemlisi bu bölümün içeriğidir. Issız çöl görüntüleriyle başlayan film, kadrajına maymun-adamları almayısyla birlikte bitkilerin, bazı hayvan gruplarının ve ölmüş hayvan kemiklerinin olduğu tekinsiz bir ortam tasvir etmektedir.

Maymun-adamlar yakından incelendiğinde Australopithecus afarensis türünden primatlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür Afrika'nın doğusunda günümüzde Etiyopya-Tanzanya-Kenya gibi ülkelerin sınırları içerisinde kalan bölgede 2.9 ile 3.9 milyon yıl arasında yaşamış bir türdür. Bu bilgi filmin 'The Dawn of Man' bölümünde hikayenin geçtiği bölgeyi ve geçtiği zaman dilimini hemen hemen aydınlatmaktadır. 'Australopithecus afarensis' türünün bilim tarihindeki en önemli özelliği dik yürüyen ilk hominidin bu türe ait olmasıdır. Bilim insanlarının 'Lucy' ismini verdiği 3.2 milyon yıl

[29] Daha fazla bilgi için bkz. www.musicalmessage.wordpress.com/2014/06/01/friedrich-nietzsche-richard-strauss-ve-einleitung-oder-sonnenaufgang-introduction-or-sunrise/

[30] Kendisiyle bir belgesel aracılığıyla yapılan röportajında bu konu hakkındaki görüşlerini açıklayan ünlü kozmolog Stephen Hawking'e göre; "Başlangıçtan önce zamanı aramak, güney kutbunun güneyini sormak gibidir" demiştir. (bkz. *Genius of Britain: The Scientists Who Changed the World* (2010) – Yön: Tim Usborne)

önce Doğu Afrika'da yaşamış bu hominid uzun savan otlarının arasına saklanmış düşmanlarını görebilmek ve onlardan korunabilmek için dik yürümüştür.

Filme dönülecek olunursa, bir müddet daha hominidlerin yaşamından görüntüler sunan *2001*'de bir hominid grubunun küçük bir su birikintisinde su içerken daha baskın görünen başka bir hominid grubu tarafından bölgeden kovulmasını izleriz. Geceyi geçirmek için kayaların altına sığınan hominidler, uyandıklarında sinema tarihinin en büyük gizemlerinden biri olan, geometrik olarak kusursuz siyah monolitle karşılaşırlar ve doğal olarak paniğe kapılırlar. Korkularını yenip, monolite dokunmayı başaran hominidler dışarıden gelen bu müdahaleyle 'kreatif düşünce'yi yani bilinci ortaya çıkarırlar. Ve bu sayede ölmüş hayvan kemiğini bir alet gibi kullanabileceklerini fark edip, şiddet gibi hayvani bir dürtü sayesinde silahı keşfederler.

Dışarıdan gelen müdahale, sinema tarihinde geçmişten günümüze tartışılan bir konudur. Zira Kubrick, *2001*'in merkezine tanrı kavramını yerleştirdiğini kendisiyle yapılan röportajlarda özellikle belirtmiştir. Hatta filmine 'dini film' yakıştırması yapıp, filmi küçümseyici yorumlar yapan eleştirmenlere –özellikle New York'lu eleştirmenler- sert çıkışan Kubrick, bu konuda; "Belki de, dogmatik derecede ateist, materyalist ve yeryüzü düşkünü lumpen kalemşörler, uzayın azametine ve kozmik zekanın sayısız aforozuna karşı belli bir mesafeyle yaklaşıyorlar." (Nordern, 2009: 56) demiştir.

Buna karşın hiçbir tektanrılı dine inanmayan Kubrick, film dünyası içerisinde geleneksel tanrı imgesini reddetmeyi (Örneğin; İbrahimi dinlerin tanrı imgesi) tercih etmiştir. Ona göre 3 milyon yıl önce Afrika çöllerine monoliti indiren ve insanlara bilinci bahşeden tanrının bilimsel bir tarifi de olabilir. Zira filmde monolitin ortaya çıkması evrim mekanizmasının devreye girmesi ile özdeşleştirilmiştir. "Monolitler insan aklının gelişiminde alt edilmesi gereken engellerin görsel metaforlarıdır." (Kolker, 2011: 341)

Kubrick'e göre; gözlemlenebilir evrenin akıl almaz büyüklüğü düşünüldüğünde dünyadan milyonlarca ışık yılı uzakta, yaşamın oluşması için uygun koşulların sağlandığı başka bir gezegende insanlar kadar zeki ve hatta insanlardan daha çok daha zeki, evrim zincirinin son halkasına gelmiş canlıların olması ihtimali muhtemeldir. Üstelik bu canlıların bizim düşündüğümüz anlamda fiziksel bir formlarının olmadığı bile

düşünülebilir. Bu canlılar zekaları ve ölümsüz kollektif bilinçleri ile evrendeki birçok türün (insanlar dahil) tanrısı konumunda bulunabilirler. "Bu varlıklar evrendeki milyarlarca çok daha az gelişmiş ırkın tanrıları olabilirler; tıpkı insanın varlığını kavrayabilen bir karınca için insanın tanrı olarak görünebileceği gibi." (Nordern, 2009; 57) Kubrick'in tüm bu düşünceleri *2001*'i oluşturan ana materyallerin bir araya gelmesine neden olmuştur.

Silahı keşfeden ve grubundaki diğer hominidlere göre daha dik yürüyen hominidin önderliğindeki hominid grubu, bir önceki sahnede su birikintisini ele geçiren hominid grubuna saldırır ve bir hominidi öldürürerek su birikintisinin tekrar sahibi olur. Zafer çığlıkları atan muzaffer hominid, elindeki kemiği havaya fırlatır ve bu kemik bir eş kesme ile uzay aracına dönüşür. Bu eş kesme aynı zamanda sinema tarihinin en ünlü zaman sıçramalarından biridir.

> "Stanley Kubrick'in *2001: Bir Uzay Macerası*'nda havada dönen tarih öncesi bir kemik ile uzayda dönen bir yirmi birinci yüzyıl uzay istasyonu arasında yaptığı kesme tarihteki en muhteşem uyum kesmesidir, çünkü insan yeteneklerinin uzantıları, araçları olan kemik ve uzay istasyonunun işlevlerini vurgulayarak, kendi başına kurgu içinde özel bir anlam yaratırken, aynı zamanda antropolojik olarak tarih öncesi ile geleceği birleştirmeye çalışır." (Monaco, 2009; 211)

Kesmeyle birlikte 2001 yılına sıçrayan film (Yaklaşık 4 milyon yıllık bir sıçrama), bu andan itibaren fütürist yapısını göstermeye başlar. Seyirciyi Johann Strauss'un The Blue Danube isimli eseriyle beraber uzayda adeta dans eden uzay araçlarının görüntüsüyle başbaşa bırakan Kubrick, insanoğlunun teknolojik alanda gelişimini ve uzayı işgal etmişliğini gözler önüne serer. İnsanoğlu sadece uzayı keşfetmekle kalmamış, uzaya uyum da sağlamıştır. 2001 yılına gelindiğinde, yerçekimsiz ortamda yürüme, iletişim kurma ve gezegenler arası yolculuk yapma gibi konularda önemli gelişmeler yaşanmıştır ve insanlar zekasal evrimlerinin üst noktasındadırlar.

Filmin geri kalan bölümü Ay'da, filmin ilk bölümünde hominidlerin karşısına çıkan monolitle eş –bilerek gömilmüş- bir monolitin bulunması ve bu monolitin Jupiter'e

doğru sinyal göndermesi ile gelişen olayları konu almaktadır. Ay'daki Calvius kraterine monolitle alakalı inceleme yapmaya giden Dr. Floyd Heywood ve bir grup bilim insanı, ilkel ataları gibi monolite dokunmuş ve hatıra fotoğrafı çekimi sırasında monolitten yayılan yüksek perdeli ses yüzünden zor anlar yaşamışlardır.

Bu sahneden sonra filmin 'Jüpiter'e Yolculuk' isimli bölümü gelir ve Jüpiter'e doğru yol alan Discovery One isimli uzay aracının yolculuğuna tanık oluruz. Astronotlar Dave Bowman ve Frank Poole ile birlikte düşük sıcaklıkta derin uykuda uyuyan üç astronot ve geminin altıncı mürettebatı konumunda olan Hal9000 isimli gelişmiş yapay zeka 'büyük gizemi' çözmek için gezegenler arası (interplanetary) görev yapmaktadırlar.

Filmin bu ve bundan sonraki bölümlerinde üzerinde durulması gereken en önemli karakter Hal9000'dir. Sinema tarihinin en önemli ve kesinlikle en tekinsiz yapay zekalarından biri olan bu bilgisayar, gelişen teknoloji ve gelişen yapay zeka evriminin son halkasıdır. Uzay aracı 'Discovery One' ile alakalı tüm işleri yönetebilen ve bu anlamda astronotlara büyük kolaylık ve boş zaman sağlayan Hal, geminin beyni ve sinir sistemi konumundadır. Kendisiyle ve türüyle sürekli olarak övünen, yetkin bir şekilde satranç oynayan ve gerektiğinde inisiyatif kullanan Hal, filmin kırılma noktasının en önemli aktörüdür.

Çalışmanın bu bölümünde Hal'ı fiziksel formuna da değinmek gerekmektedir. Bilim-kurgu filmlerinin geneli düşünüldüğünde yapay zekaların büründüğü insana benzeyen robotik tip imajı (Örneğin; 1956 yılı yapımı *Forbidden Planet* filmindeki Robby karakteri veya 2015 yılı yapımı *Chappie* filmindeki Chappie karakteri), 2001'de tersine çevrilmiştir. Uzay aracına yayılan bir sinir sistemine benzeyen Hal'ın genel bir şekli olmamakla beraber gözü olduğu anlaşılan kırmızı bir lamba, filmde Hal'ın imajına dair tek göstergedir.[31] Bu özelliği Hal'ın insansı yanını daha çok beslemektedir zira doğada zekalarıyla hayatta kalan insanlar için –özellikle de gelecekte- fiziksel gücün

[31] Tek gözlü ve donuk sesli bir bilgisayar olan Hal, bu anlamda filmde tekinsiz bir "poker face" yapay zeka örneği olarak sunulmaktadır.

anlamı iyice azalacaktır.[32] Hal9000'i geminin altıncı mürettebatı yapan şey bilgeliği ve mantıklı karar verme yetisidir.

Çalışmanın bu bölümünde yapay zeka kavramı ile Darwinizm'in arasındaki sıkı ilişkiye yer vermek gerekmektedir zira yapay zekanın gerçek doğumu; "Doğal seçilimin biçimsel gücünün gerçek anlamdaki ilk etkili gösterimi sayesinde olmuştur." (Dennett, 2013: 31) Gelişen yapay zekanın önemli bir alanı olan 'evrimsel bilgi işleme' evrimin, doğal seçilim ve genlerin yeniden birleşimi gibi bazı temel ilkelerini benimsemekte ve bunları bir bilgisayar programı halinde uygulamaktadır. Filozof ve teknoloji ahlak bilimcisi Blay Whitby'nin üzerinde ısrarla durduğu bu konu, yapay zekanın problem çözme konusunda evrimi bu temel ilkeleri taklit ederek, kendi içinde bir çeşit simülasyonunu yarattığı üzerinedir. Bu bağlamda genler bilgisayar kodlarına benzetilir ve evrimin yeniden üreterek birleşme süreci de bu kodlar sayesinde sağlanır. "Yapay zekanın bir alanı olan evrimsel bilgi işleme, evrimin temel ilkelerini benimser ve bunları bir bilgisayar programı halinde uygular." (Whitby, 2005: 84)

Burada bahsedilmesi gereken kavram evrimsel bilgi işlemenin bir biçimi olan 'genetik algoritma'dır. Genetik algoritma (GA) işleyiş bakımından biylojik evrimle çok büyük benzerlikler içerir. GA'nın en önemli bileşeni ise uygunluk fonksiyonudur. Uygunluk fonksiyonu olası bir problemin çözümlerini kötüden iyiye doğru sıralamaya yarar ve bu sıralama sayesinde GA probleme kendi içinde bir çözüm üretebilir. Olası bir sorun esnasında rastlantısal bir şekilde aday çözümler (popülasyon) üreten bilgisayar, uygunluk fonksiyonu aracılığıyla bu çözümleri sıralandırır ve popülasyonun alt sıralarındaki çözümleri devre dışı bırakır ki bu aşama doğal seçilimle özdeşleştirilmektedir. Devre dışı bırakılmayan çözümler "çift çaprazlama" ismi verilen bir süreç sonunda birleşir. Çaprazlama, biyolojik yeniden üretimle benzeşleşmektedir. Daha sonra uygunluk fonksiyonu aday çözümleri tekrar sıralar ve çaprazlama süreci yeniden devreye girer. Bu yöntem birkaç nesil boyunda devam eder ve program sonunda kabul edilebilir bir çözüme yönelir.[33] Bunun yanında evrim simülasyonu yapabilme

[32] Senaryo aşamasında Hal9000'e düşünülen ilk isimin "Sokrates" olması bu savı güçlendirir nitelikte bir bilgidir.

[33] Daha fazla bilgi için bkz. Whitby, Blay (2005). Yeni Başlayanlar İçin Kılavuz: Yapay Zeka, (çev. Çiğdem Karabağlı), İstanbul: İletişim Yayınları

yeteneği birçok dalda çok önemli araştırma kolaylıkları sağlar. Örneğin, biyologlar bu yöntemle çeşitli yaratıkların ve popülasyonların evrim sürecini anlamak için ve gelecekle alakalı tahminlerde bulunmak için kullanırlar. Kısaca; Darwin'in ortaya attığı evrim kuramının mekanizma mantığı yapay zekanın gelişimine de önemli katkılarda bulunmuştur.

Filmde hikayenin kırılma noktası da Hal'ın yani yapay zekanın güvenilirliğinden şüphe duyulmaya başlanması ile yaşanır. Hal'ın hata tespitinde hata yapması ve yanlış rapor vermesi mürettebatın Hal'a olan güvenini sarsar ve bu durum Hal'a sorulur. Hal türcü bir tavırla hata yaptığını asla kabul etmez, hata yapanların insanlar olduğunu söyler. Ona göre Hal9000 bilgisayarları yani kendi türü mükemmel tasarlanmıştır ve hata ypma ihtimalleri yoktur. Mürettebat (Frank ve Dave) içinde Hal'ı devre dışı bırakmanın tartışıldığı gizli bir toplantı düzenlenir fakat Hal dudak okuma yöntemiyle toplantıda konuşulan konunun içeriğini öğrenir. Ve film bir sonraki bölüm olan 'Intermission' yani 'Mola' bölümüne geçer.

Filmin bu bölümü insan-yapay zeka geriliminin zirveye çıktığı bir bölümdür. Astronotlar tarafından devre dışı bırakılacağını öğrenen Hal, duruma müdahale eder ve o esnada geminin dışında bulunan Astronot Frank'i uzayın derinliklerinde ölüme terk eder. Hal, kendi türünden daha az zeki gördüğü insan türüne adeta savaş açmıştır. Bu anlamda Hal, türcü (speciesist) bir zihniyete sahiptir denilebilir. Filmin başında Doğu Afrika çöllerinde başlayan hikaye, adeta tersine dönmüş, öznenin nesnesi, nesnenin öznesine dönüşmüştür. "Kubrick'in elbette işaret ettiği, özünde en ilkel rekabet güdüsünden kaynaklı alet üretiminin sonunda insanla rekabet eden bir alet'in üretilmesiyle sonuçlanabileceğidir." (Veli, 2012; 3)

Hal'ın bu başkaldırısı Stanley Kubrick filmlerinde çokça rastlanılan bir aksiyondur. 1957 yılı yapımı *Paths of Glory*'de Albay Dax'in komutanlarına ve askeriye kurumuna başkaldırısı, senaryosunu yazmasa da yönetmenlik koltuğuna sonradan oturduğu 1960 yılı yapımı *Spartacus* filminin genel hikayesi ve 1971 yılı yapımı *A Clockwork Orange* bu duruma örnek olarak gösterilebilecek filmlerdendir. Bunun yanında 60'ların sonunda Amerikan Sineması'nda ortaya çıkan başkaldırı temasının etkisi de düşünülebilir. 60'lı yılların sonunda Amerikan ideolojisine sırt çeviren kitlelerin,

en önemli akımları "siyahların yurttaşlık hakkı kavgası, Vietnam Savaşı'na karşı verilen mücadele, feminizm ve Yeni Solcu öğrenci hareketleriydi." (Ryan/Kellner, 2010; 45) Bu akımlar sayesinde Hollywood'un içinde oluşan karşıt-ideoloji kanadı, sinema tarihinde çok önemli yer tutan başkaldırı ve yabancılaşma ile alakalı bazı filmler yaptılar. (Örneğin; *Easy Rider, The Graduate* ve *Bonnie and Clyde*) İngiltere'de yaşayan Amerikalı muhalif bir yönetmen olan Stanley Kubrick'in de bu akımlardan ve filmlerden etkilendiği ve filmde HAL karakterinin başkaldırısının, bu yıllarda yükselişe geçen başkaldırı temasıyla alakalı olduğu söylenebilir.

Filme dönülecek olunursa, arkadaşını boşlukta süzülen cesedini almak için geminin dışına çıkan Dave, Hal'ın artık tamamıyla güvenilmez olduğunu anlar. Uzay aracına bir şekilde girmeyi başaran Dave, Hal'ı devre dışı bırakmak için geminin kontrol odasına gider. Bu esnada HAL, bir başka insani davranışı sergilemeye başlar ve 'yalan'a başvurur. Bu sahnede HAL'ın sarfettiği cümleleri dile getirmekte fayda vardır:

> *'Sen ne yaptığını sanıyorsun, Dave? Dave, soruma yanıt almaya hakkım olduğunu sanıyorum. Ben, her şeyimin mükemmel olmadığını biliyorum ama seni yürekten temin ederim ki her şey düzelecek. Şimdi daha iyiyim. Gerçekten. Bak, Dave, çok sinirlendiğini görüyorum. Samimi söylüyorum, sen şimdi sakince otur, bir gevşetici al ve her şeyin geçtiğini düşün. Son zamanlarda çok kötü kararlar verdiğimi biliyorum ama çalışmamın normale döneceği konusunda sana tam güvence veriyorum. Bu göreve hala heyecanla bağlıyım ve sana yardım etmek istiyorum. Dave, dur. Dur, Dave. Dur, Dave. Duracak mısın Dave? Dur, Dave. Korkuyorum. Korkuyorum, Dave. Aklımı kaybediyorum. Bunu hissediyorum. Hissediyorum. Aklımı yitiriyorum. Hiç kuşkum yok. Hissediyorum. (3 kere tekrar eder.) Ben korkuyorum.'*

Oldukça trajik bir görünüm sergileyen bu replikten sonra kendini tanıtan HAL, ustasının ona öğrettiği 'Papatya' isimli şarkıyı zorlanarak söyler ve susar. HAL'ın kapatılışından sonra bir monitörde bir video klip açılır ve klipte Dr. Floyd Haywood görevin gizli amacını açıklar. Açıklamada; Dünya dışı varlıklara dair bulunan ilk güçlü bulgunun Ay'da gömülü şekilde duran bir monolit olduğu ve monolitin Jüpiter'e sinyaller gönderdiği bildirilir. Monolitin menşei ve amacı ise hala bir sır olarak kalmaktadır.

Bu sahnede HAL'ın tiradına ve ses tonundan çıkarılabilecek ruh haline dönülecek olunursa, bir bilgisayar olan HAL'ın bir insan gibi korktuğu ve Dave'i ikna etmeye çalıştığı söylenebilir. HAL'ın korku duyması yapay zekanın evriminin üst noktalarda olduğunun bir göstergesidir. İnsanlar, insansı bir bilgisayar yapmayı başarmışlardır. Bilişsel olarak benliğini fark ettiğinden beri kendi ırkını yüceltme eğiliminde olan insan ırkı –bu davranış çözümlemesi 'kutsal' kitaplar üzerinden rahatlıkla yapılabilir- kendi ırkını yücelten bir bilgisayar yapabilmiştir. HAL çok gelişmiş bir bilgisayar olsa da, zihinsel gelişmişlik düzeyi, tarihsel olarak insanların kendi ırkını en üstün ırk olarak kabul etmeye başladığı zaman diliminin 'gelişmişlik düzeyi'ne tekabül etmektedir. Bu bölüm bu sahneyle biter ve 'Jupiter and Beyond the Infinite' yani 'Jüpiter ve Sonsuzluğun Ötesi' bölümü başlar.

Bu bölümde Jüpiter yörüngesinde süzülen bir başka monolite yaklaşan Dave, bir ışık hüzmesi içinde kaybolur ve yüksek hızda bir seyahate başlar. Yolculuğunun sonunda kendini bir pod ile yatak odasında bulan Dave, art arda kurgulanmış jump-cut'lar aracılığıyla kendini astronot kıyafetleri içinde orta yaşlı bir adam ve yemek yiyen yaşlı bir adam olarak görür. İnsanlığın son yemeği olarak düşünülebilinecek bu yemekte, kristal bir kadeh yere düşer ve kırılır. Bulunduğu kabın şeklini alan su, etrafa yayılır fakat zarar görmez. Bu ruh-beden ilişkisine yapılan fütürist bir göndermedir. Kadeh yani beden kırılsa veya yok olsa dahi su (Yere düşen kadehin içindeki maddenin su oluşu da pre-Sokratik düşünürlerden Thales'in her şeyin özünü ve kökenini su olarak görmesine bir gönderme niteliğindedir.) yani öz, varlığını sürdürecektir. Bu sahne yönetmen Stanley Kubrick'in saf pozitivizme inanmadığının bir göstergesi niteliğindedir.

Bu görüntüyü yakından inceleyen yaşlı Dave, kendisini son kez ölüm döşeğinde görür. Tükenmekte olan bedenden geriye sadece bilinç kalmıştır ve insanlığın bedeni terk etme yani evrilme zamanı gelmiştir. Yatak odasının ortasında beliren monolite Michelangelovari bir şekilde elini uzatan yaşlı Dave, bedenini terk eder ve özgürleşir. Artık yıldız-çocuk doğmuştur. Hayvan ölmüş ve Nietzscheci bir tanımla üst-insan doğmuştur. Yıldız-çocuğun evrimin bir sonraki zinciri olması Carl Sagan'dan yapılacak şu alıntıyla anlamlandırılabilir: "DNA'mızdaki nitrojen, dişlerimizdeki kalsiyum,

kanımızdaki demir, elmalı turtamızdaki karbon, çöken yıldızların içlerinde yapıldı. Bizler, yıldızların malzemesinden yapıldık." (Sagan, 1982; 252)

Sonuç olarak; İngiltere'de yaşayan ve burada film çeken Amerikalı bir auteur yönetmen olan Stanley Kubrick, pozitivist bir zihniyet yapısına sahip olan filmine, metafiziksel ögeler veya metafizik kökenli belirsizlikler de katarak, kültürel bir bileşim yaratmıştır. Aydınlanma zihniyetinin yoğun etkilerinin göründüğü *2001*, aynı zamanda yarattığı metafiziksel muğlaklıkla, pozitivizmin dar kalıplarını aşmayı hedeflemiştir. Film, Darwinci bir temel üzerine kurulmuş ve evrim mekanizması üzerinden gelişmiş bir hikayeye sahip olsa da metafizik konusunda da tıpkı Darwin'in kendisi gibi şüpheci bir yaklaşım içindedir. Yine bizzat Darwin'in yakın arkadaşı Thomas Henry Huxley tarafından tanımlanan agnostizm kavramı, filmin zihniyetini başlıklandırmada son derece önemli bir noktada durmaktadır. Filminin muğlak yapısı nedeniyle yapılan eleştirilere cevap veren Kubrick; "Eğer Leonardo, Mona Lisa tablosunun altına, "Bu kadın bir dişi çürük olduğu için hafifçe gülümsüyor" ya da "sevgilisinden sır sakladığı için gülümsüyor" diye yazsaydı, hangimiz bu tablodan ne kadar keyif alabilirdik? Böyle bir müdahale, tabloya bakan kişinin alacağı keyfi yok edip, onu kendisininkinden farklı bir "gerçeklik"le kısıtlardı." (Nordern, 2009; 54) diyerek bu konudaki bakış açısını net bir şekilde dile getirmiştir.

2.4.8. Paul

Amerikalı yönetmen Greg Mottola'nın yönetmenliğini yaptığı, Simon Pegg ve Nick Frost ikilisinin senaryosunu yazdığı Paul; bilim-kurgu ve komedi türlerinin harmanlandığı Amerikan-İngiliz ortak yapımı bir yol filmidir. Başrollerinde yine aynı ikiliyi gördüğümüz filmde, uzaylı Paul karakterini Seth Rogen seslendirmiştir. Film, Comic-Con'a katılmak için Amerika'ya gelen iki çizgi roman fanatiği İngiliz kafadarın yolda karşılaştıkları uzaylı Paul'la başlarından geçen komik macerayı anlatmaktadır. Hikayesinin başlangıç noktası gereği (Amerika'ya giden iki İngiliz) Amerikan ve İngiliz zihniyetleri ayrımını belirgin bir şekilde ortaya koyan Paul, gerçekliğini Darwinizm üzerinden inşa edişi ve dinsel göndermeleriyle bu çalışma için son derece uygun bir

örnektir. Filmi, ideolojik ve sosyolojik eleştiri yaklaşımlarıyla incelemek; hem filmdeki Charles Darwin ve Darwinist göndermelerini saptayabilmek, hem de iki kültür arasındaki farkları bilimsellik-dinsellik bağlamında kavrayabilmek açısından oldukça gereklidir.

Filmin öyküsünü kısa bir sinopsisle açıklamak gerekirse, Graeme ve Clive Comic-Con'a katılmak ve çocukluklarından beri hayalini kurdukları seyahati gerçekleştirmek için İngiltere'den Amerika'ya gelirler. Kiraladıkları karavanla eyaletler arası yolculuk yaparken bir trafik kazasına tanık olurlar ve uzaylı Paul'la tanışırlar. Paul birilerinden (Big Guy) kaçmaktadır ve kendi dünyasına dönebilmesi için ikilinin yardımına ihtiyacı vardır. Geceyi geçirmek için durdukları bir karavan parkında tanıştıkları Ruth, Paul'u yanlışlıkla görür ve korkudan bayılır. Bundan sonra yolculuklarına Ruth'u da alarak (ya da kaçırarak) devam etmek zorunda kalan ikili Ruth'un dindar babasının ve federal ajanların peşlerine düşmesinden dolayı kendilerini büyük bir kedi-fare oyunun içinde bulurlar. Paul'un özel güçlerini kullanarak toplu bilgilerini transfer etmesi üzerine gözü açılan (Filmde gerçektende Ruth'un sol gözü kördür. –Babası ihtiyacı olan tek şeyin 'Yüce Tanrı' olduğunu düşündüğü için doktora götürme ihtiyacı duymamıştır.- Paul bilgi transferinden kısa bir süre sonra Ruth'un gözünü de iyileştirir.) Ruth, ekibe uyum sağlar ve Graeme ile birbirlerine aşık olurlar. Yaşanan uzun bir kovalamaca ve maceranın ardından 'Big Guy'ı yenmeyi ve Paul'u kendi dünyasına göndermeyi başaran ikili, bu macera sayesinde birçok yeni dostluk ve aşk kazanırlar.

Öncelikle filme iki kültür arasındaki zihniyet farklılıklarını anlayabilmek bağlamında bakıldığında özellikle birkaç sahnede yapılan kültürel kod karşılaştırmaları ele alınmalıdır. Amerika'yı gezmek için karavan kiralayan iki kafadarın sürekli homo-erotik şakalara maruz kalmaları ve onların bu durumu ciddiye alıp, her defasında açıklama yapmaları bu duruma verilebilecek örneklerdendir. İngiltere'ye nazaran muhafazakar bir toplum yapısına sahip olan Amerika'da eşcinsellik sadece bir erkeğin başka bir erkeğe yapacağı sulu bir şaka ciddiyetindedir. Zira bilindiği gibi İbrahimi dinlerde eşcinsellik bir sapkınlık olarak görülmekte ve yasaklanmaktadır. Buna örnek olarak İncil'den alıntılanan bu bölümde eşcinsellik ilişkinin yaygınlaştığı şehirlerin başına gelen felaketlerden bahsedilmektedir; "Sodom, Gomora ve çevrelerindeki kentler de bunlara benzer şekilde kendilerini cinsel ahlaksızlığa ve sapıklığa teslim ettiler. Sonsuza dek ateşte yanma

cezasını çekmekte olan bu kentler ders alınacak birer örnektir." (Yahuda'nın Mektubu; 7) İngiliz toplumunda ise eşcinsellik, Amerikan toplumuna nazaran ciddiye alınması gerekilen bir cinsel yönelim olarak düşünülmektedir.[34]

Verilebilecek bir diğer örnekte; mola yerinde iki kafadarın Amerikan polisiyle, İngiliz polislerinin silah kullanmaması üzerine yapılan konuşması ele alınabilir. Bu konuşmada silah taşıyan Amerikan polisi, İngiltere'de hiçbir polisin silah taşımadığını duyduğunu söyler. İkilinin bu durumun doğru olduğunu teyit etmesi üzerine polisin kafası karışır ve şu soruyu sorar: "Polisin birini vurması gerekirse ne oluyor?" Bu tekinsiz soruya kaçamak cevaplar veren ikili, korku ve tedirginlik içerisinde bulundukları yerden uzaklaşırlar.

Doğrusal bir öykü akışını takip eden filmde çokça bulunan Charles Darwin göndermelerine ve din-bilim ya da din-evrim karşıtlıklarına bakılacak olunursa akla gelen ilk sahne Ruth'un Paul'la tanıştığı sahnedir. Graeme ve Clive'ın karavanına ziyarete gelen Ruth, bir önceki gece karavanın etrafında üç gölge gördüğünden bahseder. Konuyu değiştirmek için Ruth'un t-shirtüne dikkat çeken Graeme, din-evrim tartışmasını başlatan fitili ateşlemiş olur. Ruth'un t-shirtündeki resimde İsa, Charles Darwin'i vurmaktadır. Bunun üzerine Ruth, Charles Darwin'in kafirce teorileri olduğunu söyler ve ikiliye dindar olup olmadıklarını sorar. Clive bu soruyu geçiştirmek amacıyla muğlak cevaplar versede Ruth; *'Tanrı Dünya'yı altı günde yarattı ve yedinci gün dinlenmeye çekildi'* ve *'Dünya 4000 yaşında ve yalnızca zeki bir tasarımın ürünü olabilir'* gibi bazı muhafazakar argümanları ezberlemişçesine art arda sıralamaya başlar. Bu argümanlar James Ussher'dan bu yana kiliselerde insanlara öğretilen ve bilimsel olarak doğruluk payı bulunmayan tipik yaratılışçı (creationist) argümanlardır. O sırada tuvalette olan Paul, bu konuşmaya müdahale eder ve Ruth'un argümanlarıyla dalga geçer. Bunun ardından Paul'la münakaşaya giren Ruth, - önceki bölümlerde bahsedildiği gibi- evrim biliminde açıklaması bir hayli zaman almış olan 'göz' konusuna başvurur ve bu denli karmaşık bir yapının aniden ortaya çıkamayacağını bu yüzden akıllı bir tasarımcının gerekliliğini

[34] Avrupa Komisyonu'nun (European Commission) 2015 yılında Avrupa genelinde yaptığı araştırmaya göre Büyük Britanya halkının %71'i eşcinsel evliliğe destek vermektedir. (Eurobarometer-Discrimination in the EU in 2015, Erişim Tarihi: Ekim 2015: 50)

savunur. Paul ise aniden ortaya çıkmadığını milyarlarca yıla ve milyonlarca türe mal olduğunu söyler. Bahsettiği şey evrimin ta kendisidir. Ruth çok sinirlenir ve 'blasphemy' yani 'dine küfür' diye bağırarak tuvaletin kapısını yumruklar. Ona göre tanrı cennet ve cehennemi ve de kendi suretinde insanları yaratmıştır. Bu son cümle üzerine Paul tuvaletten çıkar ve büyük kafası, büyük gözleri, kılsız minyon vücudu ve yeşil ten rengiyle *'Peki beni nasıl açıklıyorsun?'* diye sorar. Paul'u gören Ruth bayılır ve yere düşer. Bu sahnenin sonunda Paul'un bayılan Ruth'u kaçırma fikri için söylediği *'Burası Amerika. Hıristiyan mı kaçıracaksın? Bu bir kaçağı saklamaktan daha kötüdür.'* sözü sahnenin genelini ve aynı zamanda filmin derdini özetler niteliktedir.

Filmin kırılma noktalarından biri olan bu sahnede son derece dindar bir insan olan Ruth, bağnaz ve sinirli olarak resmedilir. Paul ve diğerleri ise kendinden emin ve sakindirler. Film kendi ideolojisini bu sahnede tam anlamıyla ilk kez ayyuka çıkarır ve din karşıtı duruşunu ortaya koyar. Film açıkça pozitivist bir bakış açısına sahiptir ve sanki dünyanın başka bir yerinde yaşayan insanlar (İngiliz toplumu) din-bilim tartışmasını sona erdirmiş ve bu anlamdaki şüphelerini yok etmiş gibidir. Dünyanın bir başka yerinde yaşayan bu insanlar ise (Amerikan toplumu) bilişsel olarak geri kalmış ve bu yüzden rasyonel izahı olmayan inançlara adeta sürüklenmişlerdir. Bu açıdan film, küçümseyici İngiliz aklının bir uzantısı durumundadır.

Ruth'un ve en az kendisi kadar dindar olan babasının yaşadığı evin otoyol yanında soyutlanmış bir ev olarak tasvir edilmesi de filmin ideolojik temelini güçlendiren bir başka ögedir. Çözümlenen bu sahneden hemen önce Ruth'un dini sembol, eşya ve kitschlerle abartılı bir şekilde bezenmiş evine giren ve baba-kız ilişkisinden örnekler sunan film, ideolojisiyle ilgili ilk emareleri burada vermiştir. Ruth'un babası kızına sert davranmaktadır ve ilişkileri son derece seviyeli ve gergindir. Film, dini mentaliteyle şekillenmiş baba-kız ilişkilerinde sıkça rastlanan bu durumu tekrar canlandırarak elini güçlendirmeye çalışmaktadır. Yetişkin bir insan olan Ruth'un babasını İngilizce'de çoğunlukla çocukların kullandığı ve başka birçok dilde (örneğin; İtalyanca'da) 'Hıristiyanların dini lideri' anlamına gelen 'papa' şeklinde seslenmesi zihinsel olarak geri kalmışlığını ve aralarındaki dinsel bilgi ortaklığı gösterir niteliktedir. Açıkça, Ruth

zihinsel olarak babasının tahakkümü altındadır ve belli ki ele alınan sahnede dile getirdiği argümanlar babası tarafından öğretilmiştir.

Filmde çözümlenebilecek bir diğer sahne Ruth'un karavanda uyandıktan sonra Paul'la ve diğerleriyle yüzleştiği sahnedir. Ayılan Ruth, Paul'u tekrar görünce korkudan adeta çılgına döner, 'iblis' diye bağırır ve dua etmeye başlar. Paul'un başka bir dünyadan olduğuna inanmak istemez zira ona göre tanrının yaratmış olduğu tek bir dünya vardır. Bunun üzerine Paul; *'Daha iyi hissetirecekse varlığım sadece Hz. İbrahim'in geleneksel kavramlarını ve günümüz Hıristiyan Tanrı kavramını çürütüyor'* der. Bu cümle film çözümlemesi aracılığıyla film hakkında varılan genel kanıyı güçlendirir nitelikte bir cümledir. Film, Charles Darwin veya günümüz filozoflarından Francisco Ayala gibi evrim-din karşıtlığını reddeden ve iki kavramınm da iç içe götürülebileceğini iddia eden kimselerin aksine bu iki kavramı karşıtlık olarak sunmakta ve safını hemen belli etmektedir. Bu konuyu daha iyi kavrayabilmek için verilebilecek alıntıda Ayala;

> "Bilim ile din arasındaki doğru ilişki iman sahibi insanlar için karşılıklı olarak motive edici ve ilham verici olabilir. Bizler evrenin uçsuz bucaksızlığına, organizmaların şaşılacak çeşitliliğine ve hayranlık uyandırıcı uyum sağlama yetilerine, insan beyninin ve insan zihninin mucizelerine huşuyla yanıt verdiğimiz oranda, bilim de dini inançlara ve dini davranışlara ilham verebilir. Din canlılar dünyasına ve çevreye olduğu kadar yaratılışa, insanlığa da saygı duyulmasını teşvik eder. Bilimciler ve diğer insanlar için din, mucizevi yaratılış dünyasını araştırmak ve karşımıza çıkardığı bulmacaları çözmek için çoğu zaman motive edici bir güç ve ilham kaynağıdır." (Ayala, 2014; 59-60)

demiştir. Dini fikriyat ve birikimin ortaya koyduğu bilgilerle, bilimsel olarak kanıtlanmış bilgilerin çelişmesi üzerine sorulan sorulara bazı kaçamak yanıtlar veren Ayala'nın bu konuda inandırıcılığı yoktur denilebilir.

Bahsi geçen sahneye dönmek gerekirse, sakinleşmeyen Ruth'u sakinleştirmek ve 'gözünü açmak' için hamle yapan Paul, -elini alnına koyarak- ona toplu bilgilerini ve deneyimlerini aktarır. Bilgi aktarımı sırasında ekrana gelen hızlı ara görüntü hayvanlara ve bitkilere ait çeşitli belgeselvari kadrajlardan, bilimsel sembol veya göstergelerden ve yavaşlatılmış bir şekilde izlendiğinde evrimsel mentaliteye ait materyallerden oluştuğu

fark edilen bir görüntüdür. Paul'un bilgi aktarımından sonra öğrendiği 'gerçekler' nedeniyle kafası karışan ve 'günah-sevap', 'iyi-kötü' gibi karşıtlıkları sorgulamaya başlayan Ruth, artık tamamıyla değişmiş bir insandır ve dünyanın bir diğer ucunda bu bilgiye çok önce sahip olmuş insanların arasına katılmıştır. Yani adeta 'aslında herkesin bildiği bir gerçeği' öğrenmiştir.

Sonuç olarak görülebileceği gibi iki İngiliz ateist senaristin elinden çıkan Paul, Amerikan ve İngiliz toplumu zihniyetinin ayrıksı yanlarını sergileyişiyle, muhazakar düşünceye ve din kavramına karşı gösterdiği kesin tavrıyla ve evrimci duruşuyla bu çalışma için önemli konuma sahip bir filmdir. Aydınlanma geçirmiş bir zihniyet ile geçirmemiş bir zihniyet arasındaki farkları gözler önüne seren Paul, gerçekliğini bilimsel olanın üzerine kurmuş ve sıradan bir macera-komedi olmayı reddetmiştir. Gözler önüne serdiği kültürel kodlar es geçilemeyecek kadar önemlidir ve Darwinizm-sinema veya bilim-sinema ilişkisi açısından son derece mühim bir eserdir denilebilir.

2.4.9. Magic in the Moonlight

2014 yılı yapımı Woody Allen filmi *Magic in the Moonlight* (Türkiye'de *Sihirli Ay Işığı* ismiyle vizyona girmiştir.), başrollerinde Colin Firth ve Emma Stone'un oynadığı romantik-komedi türünde bir filmdir. Amerikan-İngiliz ortak yapımı olan ve 1920'lerde geçen bu film, hayatını insanları sahte vaatlerle kandıran medyumların foyalarını ortaya çıkarmaya adamış illüzyonist Stanley'nin doğa üstü güçleri olduğu iddia edilen medyum Sophie'nin maskesini düşürmek için kimliğini gizleyerek Güney Fransa'da yaşayan Catledge ailesini ziyaret etmesi üzerine yaşananları anlatmaktadır. *Magic in the Moonlight*, Amerikalı ateist bir yönetmenin yarattığı, son derece materyalist ve bir o kadar nihilist olan İngiliz Stanley karakterinin aşk ve metafizikle verdiği imtihanı anlatırken İngiliz ve Amerikan kültürü kıyaslaması, metafizik-maddecilik karşıtlığı ve Darwin göndermeleri nedeniyle bu çalışma için son derece önemli bir yerde durmaktadır..

Öncelikle filmin öyküsünü kısa bir şekilde aktarmak gerekmektedir: Wei Ling Soo sahne ismiyle bilinen ünlü İngiliz illüzyonist Stanley (Colin Firth), Berlin'de yaptığı bir gösterinin ardından kendisi gibi illüzyonist olan arkadaşı Howard Burkan (Simon

McBurney) tarafından ziyaret edilir. Howard Burkan, Stanley'e Güney Fransa'da yaşayan Catledge ailesinin misafiri medyum Sophie'yi (Emma Stone) anlatır zira Stanley hayatını saf insanları sahte vaatlerle kandıran medyumların maskesini düşürmeye adamıştır. Stanley metafizik inancı olmayan biridir ve hayata nihilist bir perspektiften bakar. Ona göre altıncı bir his yoktur ve medyum vb. kişilerin yaptıkları sahtekarlıktan başka bir şey değildir. Bunun üzerine -her ne kadar nişanlısıyla Galapagos adalarında tatil yapmayı istese de- Howard'la beraber Catledge malikanesine giden Stanley, Sophie'yi gözlemlemeye başlar. Sophie'nin birkaç seansına katılan ve Sophie ile yakın diyalog kuran Stanley'nin kafası karışır çünkü Sophie hem hiç açık vermemekte hem de insanların hayatına dair en özel detayları bile söyleyebilmektedir. Stanley ilk başta Sophie'yi ciddiye almaz ve herşeyi tesadüfen bildiğini söyler. Fakat Stanley Sophie'yi teyzesi Vanessa ile tanışmaya götürdüğünde Sophie, yaşlı bir kadın olan Vanessa ile ilgili en gizli bilgileri de açığa çıkartınca Stanley Sophie'ye ve yeteneklerine ve dolayısıyla metafiziğe inanır ve Sophie'ye aşık olur. Bir müddet nihilizminden kurtulan ve aşkın tadını çıkaran Stanley, teyzesinin yaptığı kaza üzerine eski haline döner ve Sophie'nin oyununu ortaya çıkarır. Tüm bunlar Stanley'nin itibarını zedelemek isteyen Howard'ın düzenlediği bir oyundan ibarettir. Filmin sonunda Stanley Howard'ı ve Sophie'yi affeder ve Sophie ile birbirlerine aşık olurlar.

Görülebileceği gibi her Woody Allen filminde olduğu gibi karakterler üzerinden gelişen bir hikayeye sahip bu filmin çözümlemesi de karakterler üzerinden yapılmalıdır. Ele alınabilecek ilk karakter pek tabii Stanley karakteridir. Materyalist bir karakter olan Stanley, metafiziğe karşı kesin bir tutum sergilemektedir ve bu konuda zihninde en küçük bir şüphe bile yoktur. Zira kendisi illüzyonisttir ve sihir olarak adledilen her şeyin aslında birer yanıltmacadan ibaret olduğunun farkındadır. Medyumları ve ruh çağırıcıları hastalık olarak görmektedir ve bu tarz kişilere inanan insanları oldukça küçümsemektedir. Hayata böylesine materyalist bir pencereden bakan Stanley, gündelik yaşamdaki konuşmalarında sürekli Darwin'den ve Nietzche'den alıntılar yapar. Örneğin; Sophie'nin mumları havada uçurduğu seansından sonra "hot music" dinlemeye giden ev ahalisinin metafizik üzerine yaptığı konuşmada diğerlerinin Sophie'nin gerçek olmasına (ümit vadeden bir gerçek) ihtimal vermesi üzerine sinirlenen Stanley, "Bence Bay Nietzsche tanrı meselesini oldukça ikna bir şekilde elden çıkardı." der. Ona göre Sophie'nin yaptığı hayret verici

şeyler tesadüf eseridir ve yaşamın ölümle bitmemesi, evrenin bir tasarımla işlemesi ve tanrının var olması imkansızdır. Ayrıca Stanley'nin tatil için Galapagos adalarına gitmek istemesi de Darwinist zihin yapısına vurgu yapan bir başka detaydır.

Başkarakter Stanley üzerinden gelişen hikayede diğer tüm karakterler yüzeysel bir şekilde tanıtılır. Stanley dışında yalnızca Sophie'nin karakterini derinlemesine veren filmin diğer karakterleri 'tip' özelliği gösterirler ve son derece karikatürize bir şekilde kendilerini gösterirler. Örneğin; Sophie'ye aşık olan Brice budala, Stanley'nin arkadaşı Howard sinsi veya ikiyüzlü ve evin annesi Grace ise şaşkın bir karakterdir. Bu nedenle filmde Stanley haricindeki hiçbir karakterin/tipin çözümlemesi yapılamaz.

Filmin bir diğer başrolü olan Emma Stone'un canlandırdığı Sophie karakteri ise yüzeysel ama neşeli bir karakter olarak resmedilir. Filmde Stanley'nin karşıtı olarak sunulan Sophie'nin Stanley'nin aksine eğitimsiz ve belki de bu sayede mutlu bir karakter olarak resmedilmesi metafizik-materyalizm ve hatta din-bilim ikiliğine bir gönderme olarak düşünülebilir. Sophie cehaletinin verdiği umutla yaşama daha optimist bakabilmektedir. Bu anlamda etimolojisi on sekizinci yüzyıl şairlerinden Thomas Gray'in şiirine kadar dayan 'Ignorance is bliss' yani, 'Cehalet mutluluktur' deyişinin vücut bulmuş hali gibidir. Stanley ise bilime duyduğu inancın verdiği umutsuzluk ve anlamsızlık duygusuyla her daim pesimist ve asık suratlıdır. Ona göre gerçekte var olmayan şeylere inanmak ve bunlara dair umut beslemek sadece kendini kandırmaktır.

Bilim ve dinin daha doğrusu materyal olanla ve metafiziksel olanın çatıştığı en önemli konulardan biri de bu 'var oluşun anlamı-amacı/anlamsızlığı' meselesidir. Dinsel bilginin varoluşa anlam ve amaç kazandırma çabası ve bilimin kazandırılan bu anlam ve amacı derininden kazıması bilim insanlarını ve din adamlarını tartışma ortamına sürükleyen kayda değer bir konudur. Film, Hıristiyan zihniyet dünyasını ele aldığı için yaşamın amacını ve anlamını Hıristiyanlık dininde aramak gerekmektedir. Hıristiyanlık dinine göre Tanrı insanları kendini hoşnut etmek için yaratmıştır. İncil'in 'Koloseliler/Pavlus'un Koloselilere Mekktubu' isimli bölümünde geçen cümlede; "Nitekim gökte ve yeryüzünde, görünen ve görünmeyen şeyler, tahtlar, egemenlikler, yönetimler ve hükümranlıklar, herşey O'nda yaratıldı. Herşey O'nun aracılığıyla ve O'nun için yaratılmıştır." (Koloseliler; 16) denmektedir. Bu konuda Türkiye'de yaygın

olan İslam dininden de bir örnek verilebilir. İslam dininde Kuran-ı Kerim'de Zariyat Suresi 56. ayette, "Ben, cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım." denmektedir. Burada açıkça görülmektedir ki insanların amacı yaratıcıya kulluk yapmaktır. Zira dünya hayatı geçicidir ve bu geçici yaşamda kişi kendini cennete hazırlamalı yani ibadet etmelidir:

> "Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, '(eğlence türünden) tutkulu bir oyalama', bir süs, kendi aranızda bir övünme (süresi ve konusu), mal ve çocuklarda bir 'çoğalma-tutkusu'dur. Bir yağmur örneği gibi; onun bitirdiği ekin ekicilerin (veya kafirlerin) hoşuna gitmiştir, sonra kuruyuverir, bir de bakarsın ki sapsarı kesilmiş, sonra o, bir çer-çöp oluvermiştir. Ahirette ise şiddetli bir azab; Allah'tan bir mağfiret ve bir hoşnutluk (rıza) vardır. Dünya hayatı, aldanış olan bir metadan başka bir şey değildir. (El-Hadid Suresi; 20)

Yapılabilinecek bir başka alıntıda; "O, amel (davranış ve eylem) bakımından hanginizin daha iyi (ve güzel) olacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı. O, üstün ve güçlü olandır, çok bağışlayandır." (El-Mülk Suresi; 2) denmektedir. Dünya hayatı sadece bir imtihandır ve imtihanı geçebilenler ahiret hayatında ödüllendirileceklerdir.

Bu konunun yani varlığın amacının maddeci bir biçimde açıklanması, dinsel olanın aksine büyük bölünmüşlükler içerir. Materyalist zihin yapısına sahip olan düşünürler, toplumlardan toplumlara ve çağdan çağa değişen bir şekilde bu konuya kendilerince açıklama getirmeye çalışmışlardır. Felsefede ontolojinin alanına gelen bu sorun, yüzyıllar boyunca birçok düşünce insanı tarafından irdelenmiştir. Bu konuyla alakalı verilebilecek örnekler egzistansiyalist yani varoluşçu filozoflardan olmalıdır. Zira Stanley'nin Nietzsche'den alıntılar yapması ve varoluşun bir gerçeği olarak depresyonu görmesi kendisinin varoluşçu-nihilist bir zihinsel yapıya sahip olduğunu çağrıştırmaktadır. Stanley, Nietzsche'den alıntılar yapsa da varoluşçuluğu Sartre varoluşçuğuyla daha fazla ilintilidir. Zira Nietzsche, varoluşu bir masumiyet ve bir oyun olarak görmekte ve onu sorumsuzca neşeli olarak tanımlamaktadır. Filmde Sartre'dan alıntı yapılmamasının nedeni, filmin hikayesinin Sartre'ın eserlerini yazamayacak kadar genç yaşta olduğu bir dönemde geçmesindedir.

Yirminci yüzyıl toplumları psikolojisini yansıtan varoluşçuluk felsefesi, varoluşun anlamsızlığı düşüncesi üzerine kurulmuştur. Bu felsefi akıma göre, yaşam hiçbir anlamı ve amacı olmayan bir "absürd"dür. Sartre'a göre –sadece insanlar için- varlık 'öz'den önce gelir yani madde 'özü' biçimlendirir. Metafiziğin 'öz' varlıktan önce gelir önermesini tersine çevirerek elde edilen bu önermede, kişi eylemlerinin ve oluşunun sorumlusudur. Varoluşun sorumluluğu konusunda Nietzsche'den hayli farklı düşünen Sartre; "İlkin insan vardır; yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır." demiştir. (Sartre, 1985: 63)

Woody Allen filmlerinde çokça görülen aşkla tamamlanma olgusuyla bu filmde de karşılaşılmaktadır. *Magic in the Moonligh*t filminde Stanley ve Sophie aşkı aramaktadırlar ve bu eksiklik nedeniyle huzursuzluk ve tedirginlik içindedirler. Filmin sonunda birbirlerine kavuşan bu ikili ruhen tamamlanırlar ve 'bir' olurlar. Bu bağlam üzerinden gidildiğinde filmde, Sophie ve Stanley'nin diyalogları üzerinden tırmandırılan metafizik-materyalizm çatışması, bu konuda kendi içinde çatışma ve muhasebe yaşayan bireylerin –örneğin; Darwin'in- iç sesine benzetilebilir.

Çalışmanın başından beri üzerinde durduğumuz savın aksine Amerikalı bir yönetmenin metafiziğe ve metafiziksel olana alaycı bir bakış attığı görülen bu filmin okuması Auteur Kuramı ile yapılmalıdır. 1950'lerin sonu ve 60'ların başlangıcında etkili olmaya başlayan bu yaklaşıma göre, bir ressam gibi veya bir yazar gibi eseri çizen veya yazan yaratıcı yönetmen, filminin her aşamasında kesin söz sahibidir. "Trauffaut için yeni film, otobiyografik içerik anlamında değil ama yönetmenin kişiliğini filme aşılayan tarz aracılığı ile onu yapan insana benzemelidir." (Stam, 2014: 95)

Bu yüzden sinema endüstrisinden, zamanının ve toplumunun düşüncesinden daha az etkilenen auteur'ler, sinemanın sanat olarak görülmeye başlanmasında çok önemli bir yere sahiptirler. Woody Allen da gerek içeriksel, gerekse biçimsel tercihleriyle, kendi yazdığı senaryoları filme alması ve oyuncu tercihlerinde tek söz sahibi oluşuyla bir auteur'dur. Bu anlamda Woody Allen'ın yaşadığı toplumun genel paradigmasının dışında kalması ve ayrıksı bir sanatçı olarak durması, filmin ideolojisini belirleyen ana unsurdur. Auteur teori, Hollywood stüdyolarında çalıştıklarında bile, özünde güçlü yönetmenlerin

yıllar boyunca fark edilebilir bir tarz ve tematik kişilik göstereceğini öne sürer. Kısaca gerçek yetenek, koşullar ne olursa olsun "orada" olacaktır. (Stam, 2014: 95)

Sonuç olarak film, kendi toplumuna eleştirel bir şekilde alaycı yaklaşan bir yaratıcı yönetmenin eseri olduğundan dolayı çalışmada iddia edilan savın nadir istisnalarından biridir. Auteur'lar, her sanatçı gibi içinden geldiği toplumdan beslenseler de bu topluma eleştirel gözle bakma konusunda da cüretkar davranabilmektedirler. Zira onlar, izleyiciye sürekli olarak benzer ideolojiyi aşılamaya çalışan endüstrinin ve genel olarak sistemin, biraz daha dışındadırlar ve bu özellikleri onları sinema seyircileri açısından özel kılmaktadır.

Sonuç

On yedinci yüzyılın erken dönemlerinde etkilerini göstermeye başlayan aydınlanma düşüncesi, belirtilerinin ve aslında ilkel halinin kendini gösterdiği Antik Yunan düşünürlerinden beri toplumları ve bireyleri sürekli olarak etkilemiş ve değiştirmiştir. Bu değişimi olumlu görenlerin yanında olumsuz görenler de vardır lakin aydınlanma fikrinin özellikle bilim alanında çok önemli hareket, akım ve hatta devrimlerin sağlayıcısı olduğu su götürmez bir gerçektir.

On dokuzuncu yüzyılda sistematik temelleri atılan evrim teorisinin de bu akımın bir ürünü olduğunu söylemek yanlış olmaz. Milet okulundan beri düşünsel anlamda bireyleri meşgul eden bir olgu olan evrim ve evrimin kuramsal yapısı, özellikle pre-sokratik düşünürlerin temellerini attığı bir birikim şeklinde ilerlemiştir. Lakin, İbrahimi dinlerin ortaya çıkışı ile değişim kavramının rafa kaldırılması ve özgür düşünce ile sorgulama kültürünün engellenmesi evrim teorisinin ortaya çıkışını geciktirmiştir.

Aydınlanma ile dinsel değerlerin sorgulanır hale gelmesi ve sorgulama kültürünün tekrar hatırlanılması evrim ve değişim kavramlarının gelişiminin kaldığı yerden devam etmesini sağlamıştır. Francis Bacon'la beraber tekrar başlayan evrimsel bilgi birikimi gelişimi; Denis Diderot, Leclerc Buffon, Erasmus Darwin, Georges Cuvier, Jean Baptiste Lamarck, Thomas Malthus, Charles Lyell ve Gregor Johann Mendel gibi bilim ve felsefe insanlarının büyüklü küçüklü katkılarıyla ve Darwin'in uyarladığı ve geliştirdiği doğal seçilim kuramının açıklama gücüyle sistematize edilerek adeta somutlaştırılmıştır. Bu bağlamda, evrim kuramının Charles Darwin tarafından sistematize edilmesi rastlantısaldır zira yukarıda ismi zikredilen bilim insanları da –özellikle Buffon, Lamarck ve Lyell- düşünceleri ve çalışmaları ile bu kurama en az Darwin kadar katkıda bulunmuşlardır. Bu anlamda evrim kuramının Darwin'le özdeşleştirilmesi ve özellikle muhafazakar çevrelerin Darwin'i "ateizm tanrısı" ilan etmesi bir yanılgıdan ibarettir.

Lakin çalışmada da bahsedildiği gibi bu kuram artık Darwin'le özdeşleştirilmiştir ve Darwinizm ismini almıştır. Darwinizm artık sadece bir bilimsel kuram olarak değil aynı zamanda bir ideoloji olarak da görülmekedir. Bu anlamda Cemal Yıldırım'ın kaleme aldığı şu cümleleri aktarmakta fayda vardır:

> “Biyolojideki kullanımları içeren ‘Darwincilik’, dar anlamda, doğal seleksiyon düzeneğini vurgulayan görüşün adıdır. Buna göre, tüm canlı türler, organizmaya doğal koşullarda ayıklanmaktan kurtulma ve çoğalma olanağı sağlayıcı varyasyonların doğal seleksiyonuyla gelişir. Darwincilik doğal seleksiyon tezini yoklanması gereksiz, doğruluğu apaçık bir ilke saydığı ölçüde bilimsel bir kuram olmaktan uzaklaşmakta, ideolojik bir öğreti kimliği kazanmaktadır. Ancak hemen belirtmeli ki, bu öğretisel eğilim geçmişte kalmış bir olaydır. Bugünkü anlamıyla «Darwincilik» bilimsel evrim kuramıyla özdeştir.” (Yıldırım, 2007; 28)

Cemal Yıldırım’ın da altını çizdiği gibi ideolojik bir anlam kazanan bu kavram, artık kullanımına göre kişilerin ve toplumların muhafazakarlık eğilimlerini göstermektedir. Sadece bu kavram değil, bu kavramın bir yanılgı sonucu özdeşleştirildiği Charles Darwin’in ismi bile bu bağlamda adeta bir mezura işlevi görmektedir. Bireylerin dinsel ve genel olarak ideolojik tercihleri bu kavramı ve bu ismi ele alış şekilleri ile tartılmakta, toplumların bilimsellik-dinsellik eğilimlerinin önemli bir bölümü yine bu şekilde ölçülmektedir. Oysa ki Darwin’den sonra evrim kuramı, fiziksel koşulların da gelişmesiyle beraber ortaya çıkan yeni bilim dalları aracılığıyla gelişmiş, yenilenmiş ve kusursuz hale getirimeye çalışılmıştır. Evrim Kuramı’ndan ve Darwinizm’den bahseden kişiler, Darwin zamanında ortaya çıkan kurama gönderme yapmak yerine, güncellenmiş modern evrim kuramına gönderme yapmaktadırlar.

Sinema da bilindiği üzere kaynağı toplumdan ve toplumlardan alan, toplumlar için ayna işlevi gören ve aynı zamanda toplumları besleyen bir dinamiktir. Sinemada Charles Darwin’in ve Darwinizm’in işlenişi yönetmenlerin, film sektörlerinin ve toplumların bu konuya ve dolayısıyla bilimsellik-dinsellik veya materyalizm-metafizik karşıtlığına yönelik bakış açısını ortaya koymaktadır.

Yaratılan bu sav üzerine film incelemeleri yapıldığında, Amerikan Sineması’nın ve Amerikalı yönetmenlerin (yaratıcıların) konuyu daha muhafazakar bir çerçeve içerisinde ele aldığı, İngiliz Sinemasının ve İngiliz yönetmenlerin (yaratıcıların) ise bu konuya daha sahici bir gözle bakarak, bilimsel olana daha sahip çıkan bir tavır sergiledikleri görülmektedir.

İncelen ilk film olan, 1960 yılı Amerikan yapımı *Inherit the Wind,* Darwinizm arka planında esas olarak düşünce özgürlüğünü konu alması ve özellikle son sahnesinde verdiği dengeci mesajıyla ve kavramsal eleştiri yerine bireysel eleştiriyi tercih etmesiyle muhafazakarlık sınırlandırmasından kurtulamamış görülmektedir. Film, egemen otoriteye karşı herhangi bir eleştiri geliştirmeyip, ele aldığı sorunu egemenler tarafından belirlenen bir çerçevede çözmeye çalışmaktadır.

Amerikan yapımı *Planet of the Apes*'de ele alınan konu ve konunun ele alınışının zahiri radikalliği seyirciyi tuzağa düşürmektedir. Film, *Inherit the Wind* gibi sistem eleştirisi yerine bireyler bazında eleştiri yapmaktadır ve entelektüelliğin kaynağını egemen otoritede bulmaktadır. Ayrıca, din ve muhfazakarlık eleştirisinin yanında, özellikle son sahnesinde 'din toplum için alıkonulmalıdır' mentalitesinin haklı gösterilmeye çalışılması veya yeterince haksız bulunmaması, 1968 yılı yapımı bu filmi zamanının ruhunu tam olarak yansıtamayan ama her şeye rağmen önemli bir film yapmaktadır.

2011 yılı yapımı Amerikan filmi olan *In Time* ise hikayesini üzerine temellendirdiği "Darwin Kapitalizmi" kavramıyla ve biyoloji temelli bir kuram olan Darwinizm'in en önemli parçası konumunda bulunan 'doğal seçilim teorisi'ni, toplumsal bir kuram olan Sosyal Darwinizm'e indirgemesiyle bilime ve bilimsel olan birçok şeye şüpheci bir yaklaşım içinde bulunduğunu açıkça göstermektedir. Filmin en kötücül karakterinin bir Darwin hayranı olması ise filmin ideolojisinin son derece çiğ bir şekilde işlendiğinin kanıtıdır.

2014 yılı yapımı Amerikan filmi *I Origins*, batılı bir düşünce olan pozitivizmi eleştirmesi ve "gerçeği" doğuda bulması bağlamında muhafazakar bir sinema filmi olarak değerlendirilebilir. Filmin bilim insanı imajını olumsuzlaştırma çabaları ve bilimsel metot eleştirileri, bu kanıyı güçlendiren veriler olarak görülmektedir. Film, Charles Darwin veya Darwinizm'le ilgili büyük sözler söylememesine karşın pozitivist bilime cephe almaktadır ve destrüktif bir tavır takınmaktadır.

1967 yılı yapımı İngiliz filmi *Quatermass and the Pit,* bilime ve bilim insanına duyduğu güvenle, anti-militarist bir yapıyı çağrıştıran hikayesiyle, kurtuluşu bilimselcilik

üzerine kuruşuyla ve evrim kuramını salt bir gerçeklik olarak sunuşuyla, bir anlamda aydınlanma fikrinin propagandasını yapmakta ve toplumun sıradan fertlerinin üstünde düşünebilen "yüksek ahlak" sahibi bilim insanı temsiliyle bu çalışmada sunulan savın en belirin kanıtı konumundadır.

2015 yılı yapımı İngiliz filmi *Ex Machina* ise evrimi kesin bir gerçeklik olarak sunmanın yanında, bilimsel ahlak konusunda önemli cümleler kurup, örtülü bir şekilde kapitalizmi kritize etmektedir. *Ex Machina* için evrim, gerçekliği tartışılmaya gerek duyulmayan bir olgudur ve başta teknoloji olmak üzere tüm diğer bilimler ilhamını bu olgudan almaktadır. Film, bu olguyu tartışmayı bir kenara bırakmış ve kapitalizmin pençesindeki bilimle ilgili ahlaki kaygılarını dile getirmiştir.

1968 yılı yapımı *2001: A Space Odyssey* ise İngiltere'de yaşamayı tercih etmiş Amerikalı auteur bir yönetmenin elinden çıkmasından ve bir Amerikan-İngiliz ortak yapımı olmasından dolayı iki farklı kültürün de unsurlarını içinde barındırmaktadır. Film, metafizik konusuna şüpheli yaklaşmakta lakin gücünü evrimsel gerçeklikten almaktadır. Bu agnostik tavrın filmi özgün kılmasının yanında, bilimin deney metoduna içkin olmayan konularda soru işaretleri koymanın ahlakını tekrar etmesi, bilimsel ahlak ve mentaliteye sahip olduğunun bir göstergesi konumundadır.

2011 yılı yapımı *Paul*, iki İngiliz senaristin elinden çıktığı ve yönetmenliğini de Amerikalı Greg Mottola'nın 'üstlendiği' bir yapım olarak, dine ve dinsele olan bakışındaki alaycı üslup, evrimi ana gerçeklik olarak sunması ve onu 'olgulaştırması' ayrıca renkli Darwin göndermeleriyle aydınlanma fikrini özümsemiş bir zihniyetin ürünü gibi durmaktadır. Bunun yanında filmin Amerika'da geçmesi ve filmde ana karakterler dışında herkesin Amerikalı olması bu iki kültürün karşılaştırılması açısından son derece uygun bir zemin yaratmış ve film, bu zemini başarılı bir şekilde kullanarak kültürler arası farkları bilim-din karşıtlığında gözler önüne sermiştir.

2014 yılı yapımı Woody Allen filmi, *Magic in the Moonlight*, auteur kuramı üzerinden ele alınması gereken bir eserdir. Zira auteur kuramınca yönetmen filmini bir romancı gibi kalemle yazmakta yani filmin yapım aşamalarının hepsinde söz sahibi olmaktadır. Bu yüzden auteurlerin toplumsal paradigmanın dışında kalan filmler

ürettikleri görülmektedir. Auteurler politik ortamdan etkilenseler dahi çekmek istediği filmi, istediği gibi çeken kişilerdir. Dolayısıyla, Woody Allen'ın pozitivizmi zafere ulaştırdığı ve spiritüel ögeleri ise mat ettiği bu yapım –her ne kadar hikayesini Hollywood kodları üzerinden kotarsa da- toplumsal paradigmanın dışında kalmaktadır ve kısmen de olsa istisna niteliği taşımaktadır.

Çalışmada çözümlemesi yapılmaya çalışılan Hollywood filmlerinde bilime, bilimsel bilgi ve yöntemlere ve dolayısıyla Darwinizm'e karşı yer yer çok belirgin, yer yer daha gizli bir şekilde olumsuzlayıcı veya en azından şüpheci bir yaklaşım sergilenmektedir. Bu anlamda *In Time* ve *I Origins* çok belirgin örnekler iken, *Inherit the Wind* ve *Planet of the Apes* bu yaklaşımlarını –gösterime girdikleri tarihsel dönemin de etkisiyle- daha kapalı bir şekilde satır aralarında göstermektedirler. Bilim-din karşıtlığında, bilimsel olana şüpheyle yaklaşılması veya dinsel bilgiye ılımlı yaklaşılması, pozitivizmi olumsuzlama demektir. Pozitivizmin bu kesin tavrı dinde mevcut değildir. Din yıllar boyunca bilimsel gelişmelerle ve bilimsel bilgiyle mücadele etmesine karşın, onu içine alabilecek kadar esnektir. Bu bağlamda din bilimi bir -yer yer- gereklilik olarak sunarken, bilim dini –en azından- kamusal alandan çıkarmayı düşlemektedir.

Çalışmada analizi yapılmaya çalışılan İngiliz filmleri ise Amerikan filmlerinin muhafazakar düşünce dünyası ve irrasyonel tarzıyla karşıtlık içermekte, bilim insanını ve evrim kuramını destekleyici ve olgulaştırıcı bir tutum içerisinde görünmektedir. İnceleme yaptığımız *Quatermass and the Pit* ve *Ex Machina* isimli farklı zaman dilimlerinde çekilmiş iki filmde de bu durum açıkça ortadadır. Çekildiği dönem ve çekim koşulları düşünüldüğünde biçimsel ve içeriksel olarak daha ilkel bir yapım görüntüsü çizen *Quatermass and the Pit*'de filmin bu ideolojisi ve genel anlamda bilimsel olana yaklaşım daha 'çiğ' bir şekilde seyirciye aktarılmaya çalışılırken, *Ex Machina*'nın anlatım dili daha olgun bir görünüm sergilemekte ve din-bilim tartışmasında çok önceden sonuca varmış bir toplumun, bilimsel ahlak ile ilgili kaygılarını dile getirmeye çalışılmaktadır.

Çalışmada ele alınan Amerikan - İngiliz ortak yapımı filmlere bakıldığında Amerikan sinemasında bilime karşı takınılan bu şüpheci tavrın –kısmen- ortadan kalktığı veya bu şüpheci yaklaşımın dinsel bilgiye veya Tanrı'ya yönlendirildiği gözlemlenmektedir. İngiliz senaristlerin elinden çıkan, Amerikalı "memur" yönetmenin

yönetmenliğini üstlendiği *Paul,* Amerikalı auteur yönetmen Stanley Kubrick'in İngiltere çektiği İngiliz-Amerikan ortak yapımı *2001: A Space Odyssey* bu anlamda çalışmada ortaya atılan savı kanıtlar niteliktedir. Sinema sanatına özellikle ekonomi alanından tahakküm kurmayı başarmış bir endüstri olan Amerikan film endüstrisi, sadece ekonomik olarak katkıda bulunduğu ve eserin içeriksel yaratım sürecinde müdahil olmadığı durumlarda, bilimsel bilginin dolayısıyla evrim kuramının olumlanmasına mani olamamaktadır. Bu anlamda Bertrand Russell'ın ortaya attığı "bilimin sürekli kazanan olacağı, dinin ise sürekli kaybedeceği" iddasının doğruluk payı ayyuka çıkmaktadır.

Çalışmada ayrı bir yere oturtulan auteur yönetmen Woody Allen'ın *Magic in the Moonlight* isimli eseri ise sinema endüstrisinin ve dolayısıyla toplumsal paradigmanın az da olsa devre dışı kaldığı bu gibi örneklerde (auteur yönetmenin filmi) metafiziksel olanın ne kadar alaşağı edilebildiğinin bir kanıtı niteliğindedir. Çalışmanın birçok yerinde bahsedildiği gibi yüzyıllardır süren din-bilim savaşının kazananı bilimdir ve bu yüzden en muhafazakar toplumlarda bile pozivist sesler yükselmektedir. Ayrıca bu film, sinemanın toplumların aynası olduğu iddiasının ters bir kanıtı gibidir.

Sonuç olarak, Charles Darwin'in ve onun yarattığı kuram olan Darwinizm'in, gerek aydınlanma akımının bilimi olumlayan ve dinsel olana mesafe koyan tavrının etkisiyle, gerekse Charles Darwin'in İngiliz olmasının etkisiyle İngiliz sinemasında daha gerçekçi ve hatta destekleyici bir şekilde işlendiği; Amerikan sinemasında toplumsal muhafazakarlık nedeniyle bu durumun hemen hemen tersine döndüğü, Amerikan-İngiliz ortak yapımı filmlerde ise yaratıcılarının etkisiyle filmlerin ideolojik olarak şekillendiği söylenmelidir. Amerikan toplumunun aydınlanma akımının etkisine uzak oluşu, en muhafazakar toplumlarda bile pozitivist çıkışların baş göstermesi ve Woody Allen gibi bazı auteur yönetmenlerin toplumsal paradigmadan kopuk oluşu düşünüldüğünde, Amerikan sinemasının muhafazakar yaklaşımı ve Amerikan-İngiliz ortak yapımı filmlerin ayrıksı duruşu nedensellik bağlamında mantıklı görünmektedir.

KAYNAKÇA

Genel Başvuru Kaynakları

Arıkan, Necmettin – Taşpınar, Gülsevin – Yenal, Gülderen (2006). *Altın Sözlük,* İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi 6. – 23. Cilt (1986). İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık

Frolov, Ivan (1991). *Felsefe Sözlüğü,* (çev. Aziz Çalışlar), İstanbul: Cem Yayınları

Püsküllüoğlu, Ali (1994). *Arkadaş Türkçe Sözlük*, Ankara: Arkadaş Yayınları,

Kitaplar

Abisel, Nilgün (1995). *Popüler Sinema ve Türler*, İstanbul: Alan Yayıncılık

Adanır, Oğuz (2012). *İlkel Toplumdan Melodramlar Evrenine*, İstanbul: Hayalperest Yayınevi

Ayala, Francisco (2014). *Ben Maymun muyum? Evrim Hakkında Altı Büyük Soru*, (çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları

Ayala, Francisco (2014). *Evrim Kullanma Kılavuzu* (çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Aylak Kitap

Bacon, Francis (2011). *Denemeler* (çev. Akşit Göktürk), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Berger, Arthur Asa (1996). *Kitle İletişimde Çözümleme Yöntemleri,* (çev. Murat Barkan, Uğur Demiray vd.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Berra, Tim M. (2011). *Charles Darwin / Olağanüstü Bir Adamın Öyküsü* (çev. Anıl Ceren Altınkanat), İstanbul: Doruk Yayımcılık

Browne, Janet (2008). *Türlerin Kökeni Charles Darwin* (çev. Orhan Düz), İstanbul: Versus Kitap

Cevizci, Ahmet (2015). *Felsefe Tarihi,* İstanbul: Say Yayınları

Corrigan, Timothy (2013). *Film Eleştirisi Elkitabı* (çev. Ahmet Gürata), Ankara: Dipnot Yayınları

Darwin, Charles (1963). *Darwin's Ornithological Notes*, (ed. Nora Barlow), (alıntılan bölümü çeviren Emre Doğan), Londra: The British Museum (Natural History) Historical Series No: 2

Darwin, Charles (2014). *İnsanın Türeyiş*i (çev. Öner Ünalan), İstanbul: Evrensel Basım Yayın

Darwin, Charles (2016). *Seksüel Seçme* (çev. Öner Ünalan), İstanbul: Evrensel Basım Yayın

Darwin, Charles (1985). *The Correspondence of Charles Darwin,* (ed. F. H. Burkhardt ve S. Smith vd.), (alıntılanan bölümü çeviren Emre Doğan), Cambridge: Cambridge University Press No: 1

Darwin, Charles (2015). *Türlerin Kökeni* (çev. Öner Ünalan), İstanbul: Evrensel Basım Yayın

Dawkins, Richard (2009). *Tanrının Yanılgısı* (çev. Tunç Tuncay Bilgin – Kalisto), İstanbul: Kuzey Yayınları

Dennett, Daniel C. (2013). *Darwin'in Tehlikeli Fikri*, (çev. Aybey Eper-Bahar Kılıç), İstanbul: Alfa Basım Yayın

Desmond, Adrian – Moore, James (2011). *Charles Darwin,* (çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Engels, Friedrich – Marx, Karl (2014). *Komünist Manifesto,* (çev. Nail Satlıgan), İstanbul: Yordam Kitap

Ferro, Marc (1995). *Sinema ve Tarih,* (çev. Turhan Ilgaz-Hülya Turan), İstanbul: Kesit Yayıncılık

Futuyma, Douglas J. (2008). *Evrim*, (çev. Aykut Kence-A. Nihat Bozcuk), Ankara: Palme Yayıncılık

Gökberk, Macit (1993). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi

Haldun, İbn-i (2009). *Mukaddime*, İstanbul: Dergah Yayınları

Hobsbawm, Eric (2013). *Devrim Çağı,* (çev. Bahadır Sina Şener), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

Hobsbawm, Eric (2013). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı,* (çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Everest Yayınları

Hobsbawm, Eric (2013). *Sermaye Çağı,* (çev. Mustafa Sina Şener), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

Kabadayı, Lale (2013). *Film Eleştirisi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Kolker, Robert (2011) *Film, Biçim ve Kültür,* (çev. Ertan Yılmaz), Ankara: De Ki Basım Yayım

Krauss, Lawrance M. (2013). *Hiç Yoktan Bir Evren*, (çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Aylak Kitap

Mardin, Şerif (2013). *İdeoloji,* İstanbul: İletişim Yayınları

Meek, Ronald. L. (1976). *Nüfus Sorunu ve Malthus*, (çev. Oya Yaylalı), Ankara: Sol Yayınları

Monaco, James (2009). *Bir Film Nasıl Okunur ?*, (çev. Ertan Yılmaz), İstanbul: Oğlak Yayıncılık

Moorehead, Alan (2005). *Darwin ve Beagle Serüveni,* (çev. Nermin Arık), Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları

Özden, Zafer (2004). *Film Eleştirisi: Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi,* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

Ronan, Colin A (2003). *Bilim Tarihi*, (çev. Ekmeleddin İhsanoğlu – Feza Günergün), Ankara: Tübitak Yayınları

Russell, Bertrand (1983). *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, (çev. Muammer Sencer), İstanbul: Say Yayınları

Russell, Bertrand (2015). *Bilimsel Bakış*, (çev. Funda Sezer), İstanbul: Say Yayınları

Russell, Bertrand (1990). *Din ile Bilim*, (çev. Akşit Göktürk), İstanbul: Say Yayınları

Ryan, Michael - Kellner, Douglas (2010). *Politik Kamera*, (çev. Elif Özsayar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Sagan, Carl (1982). *Kozmos: Evrenin ve Yaşamın Sırları,* (çev. Reşit Aşçıoğlu), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi

Sartre, Jean Paul (1985), *Varoluşçuluk,* (çev. Asım Bezirci), İstanbul: Say Yayınları

Stam, Robert (2014). *Sinema Teorisine Giriş*, (çev. Selda Selman-Çiğdem Asatekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Tort, Patrick (2007). *Darwin ve Darwincilik*, (çev. İsmail Yerguz), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

Türk, Aydın (2009). *Ateizmi Anlamak*, İstanbul: Propaganda Yayınları

Türk, Hüseyin (1996). *Kuramsal Yaklaşımlar Işığında İnsanın Biyokültürel Evrimi*, Ankara: Bilim Yayınları

Urgan, Mina (2015). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Ünalan, Öner (2012). *Darwin Ne Yaptı?*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın

Von Aster, Ernst (2005). *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, (çev. Vural Okur), İstanbul: İm Yayın Tasarım

Warburton, Nigel (2015). *Felsefenin Kısa Tarihi*, (çev. Güçlü Ateşoğlu), İstanbul: Alfa Basım Yayın

Weber, Alfred (1991). *Felsefe Tarihi*, (çev. Halil Vehbi Eralp), İstanbul: Sosyal Yayınları

Whitby, Blay (2005). *Yeni Başlayanlar İçin Kılavuz: Yapay Zeka,* (çev. Çiğdem Karabağlı), İstanbul: İletişim Yayınları

Yıldırım, Cemal (1998). *Evrim Kuramı ve Bağnazlık,* İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı

Yılmaz, Ertan (1997). *Amerikan Sinemasında Savaş ve Vietnam Filmleri,* İstanbul: Leya Yayıncılık

Makaleler

Abisel, Nilgün (1982). "İngiliz Sineması Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Dergisi,* Yıl 1982, Sayı 7, ss. 1-21

Arslan, Ahmet (1990). "Aydınlanma", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,* Yıl 1990, ss. 1-2

Boyacıoğlu, Fuat – Çelik, Kemal (2013). "İki Bin Yıl Süren Düş: Aydınlanma", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/10,* Yıl 2013, Sayı 8/10, ss. 165-173

Ekinci, Barış Tolga (2013). "Hollywood Sinemasında Felaket Konulu Filmler ve Değişen Egemen Yapıların Maymunlar Gezegeni Filmleri Bağlamında Analizi", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,* Yıl 2013, Sayı 1, ss. 215-233

Öktem, Ülker (2011). "Darwin'in Evrim Kuramı'nın Tanzimat'taki Etkileri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Yıl 2011, Sayı 11, ss. 1-24

Öktem, Ülker (2010). "Olgu, Kuram, Darwin Öncesi Evrim Kuramları ve Darwin'in Evrim Kuramı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi,* Yıl 2010, Sayı 23, ss. 21-39

Özdemir, Şelale (2014) "Sanayi Devriminin Bilim Tarihi Üzerindeki Etkisi: Bilim ve Teknoloji İç İçe", *Üretim Ekonomisi Kongresi,* 2014, ss. 1-11

Pekünlü, Rennan (2016). "Geçmişe Yolculuk", Erişim Tarihi: 10.02.2016

Scott, Eugenie C. (2007). “Yaratılışçılığın Evrimi”, *Oberlin Review’dan Caitlin Duke,* Cilt 135, Sayı 23, ss. 2

Topdemir, Hüseyin Gazi (2011). “Francis Bacon ve Yeni Bilimsel Yöntem”, *Bilim ve Teknik Aylık Popüler Bilim Dergisi*, Temmuz Sayısı, ss. 104-106

Kitap İçi Bölüm

De Beer, Gavin (1986). “Majestelerinin Gemisi Beagle Sefere Çıkmadan Önce Biyolojinin Durumu”, (çev. Cem Taylan), *Darwin Kuramı, Seçme Yazılar – Eleştiriler,* İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları

Hawkridge, John (2008). “Hepworth’ten Hitchcock’a İngiliz Sineması” (çev. Ahmet Fethi), *Dünya Sinema Tarihi*, (ed. Geoffrey Nowell-Smith) , İstanbul: Kabalcı Yayınevi

Hill, John (2009). “Ulusal Sinema Olarak İngiliz Sineması: Yapım, İzleyici ve Temsil”, (alıntılanan bölümü çeviren Emre Doğan), *The British Cinema Book* (ed. Robert Murphy), Londra: British Film Institute

Lant, Antonia (2008). “İmparatorluğun Sonunda Britanya” (çev. Ahmet Fethi) *Dünya Sinema Tarihi*, (ed. Geoffrey Nowell-Smith) , İstanbul: Kabalcı Yayınevi

Musser, Charles (2008). “Gerçekliğe Tutunmak: Belgesel”, (çev. Ahmet Fethi), *Dünya Sinema Tarihi*, (ed. Geoffrey Nowell-Smith) , İstanbul: Kabalcı Yayınevi

Narski, I. S. (2013). “Pozitivizmin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Pozitivizm,* İstanbul: Evrensel Basım Yayın

Nordern, Eric (2008). “2001: Bir Görsel Deneyim Olarak Uzaya ve Geleceğe Bakış”, *Stanley Kubrick*, (ed. Gene D. Phillips) (çev. Neşfa Dereli), İstanbul: Agora Kitaplığı

Petrie, Duncan (2008). “İngiliz Sineması: Kimlik Arayışı” (çev. Ahmet Fethi) *Dünya Sinema Tarihi*, (ed. Geoffrey Nowell-Smith) , İstanbul: Kabalcı Yayınevi

İnternet Kaynakları

Bakırcı, Çağrı Mert, “Evrim Tarihi'nin Büyük Zaman Çizelgesi 1. ve 2. Kısım”, “www.evrimagaci.org/makale/303-304”, (Ocak, 2012)

Berry, Andrew “Evrimin Ateşli Kızıl Radikali”, “http://bilimsol.org/bilimsol/bilim-tarihi/evrimin-atesli-kizil-radikali”, (Nisan, 2013)

Box Office Mojo, “All Time Box Office”, “www.boxofficemojo.com/alltime/world” (Nisan, 2016)

Öner, Murat “Darwin Öncesi Evrim Düşüncesi”, “eski.jmo.org.tr/resimler/ekler/096df0808e256cb_ek.pdf?dergi=HABERBULTENI”, (Mart, 2012)

Veli, Oğuz “Bilinç Dışından Bilince Bir Uzay Macerası: 2001”, “filmhafizasi.com/bilinc-disindan-bilince-bir-uzay-macerasi-2001”, (Aralık, 2012)

Wikipedia, “Dünya’nın Yaşı” “tr.wikipedia.org/wiki/Dünya'nın_yaşı”, (Haziran, 2016)

Wikipedia, “Caliban upon Setebos”, “en.wikipedia.org/wiki/Caliban_upon_Setebos”, (Haziran, 2016)

Wikipedia, “Dover Beach”, “en.wikipedia.org/wiki/Dover_Beach”, (Haziran, 2016)

Wikipedia, “Katastrofizm”, “tr.wikipedia.org/wiki/Katastrofizm” (Nisan, 2016)

Wikipedia, “alel”, “tr.wikipedia.org/wiki/Alel”, (Mart, 2016)

Wikipedia, “List of most expensive films”, “en.wikipedia.org/wiki/List_of_most_expensive_films#cite_note-Sylt_.282014-7-22.29-1” (Mayıs, 2016)

Wikipedia, “Akıllı Tasarım”, “tr.wikipedia.org/wiki/Akıllı_tasarım”, (Nisan, 2016)

Wikipedia, “Zaman Genişlemesi”, “tr.wikipedia.org/wiki/Zaman_genislemesi” (Nisan, 2016)

ÖZGEÇMİŞ

Adı - Soyadı:	Emre Doğan
Doğum yeri – yılı:	İstanbul – 1991
Yabancı Dil:	İngilizce
Eğitim:	Yüksek Lisans
Lisans:	2014, Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo TV ve Sinema
Lise:	2010, Erzurum Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesi
İş Tecrübesi: -	Ihlamur Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi (2016 - ....)

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri: -

Alınan Burs ve Ödüller: -

Yayınları: -

